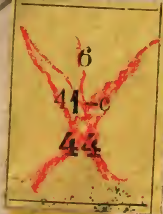
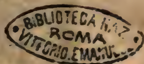
[illegible] plebis [illegible] ergo . i . o . duplex
adiutorii . i exemplis [illegible] ad amorem
[illegible] [illegible] rone [illegible] . 7 [illegible] sic
aliqua ee [illegible] d . i . de aliis melior [illegible] cognouit hu
milius. **Gregorius** Hec [illegible] scire [illegible] . e qui n
[illegible] solum edo . i quibusdā [illegible] 7 [illegible]
[illegible] neo . Q [illegible] de [illegible] ipa 7 similiter
ubi [illegible] uoluisse . hec rusticatio [illegible] probata [illegible]
[illegible] sustiperet . [illegible] ualde [illegible]
didici relatione qd narro . **De scō honorato** .

Cnamq; quondā [illegible] i samni partib; [illegible]
tur . i qua colonus eius filiū honoratū noīe ha
buit . q ab infantie puerulib' ad amorē celestis patrie p
abstinentiā [illegible] . Cū [illegible] [illegible]
seseq; [illegible] ab otioso q̄ sermone [illegible] multo [illegible]
[illegible] p abstinentiā domaret . die quodā
parentes illius uicinis suis [illegible] fecerunt . i quo ad
uescendū carnes [illegible] quas dū ille ad esum [illegible]
tingere p abstinentie amore recusaret . ceperunt ei
[illegible] dicere [illegible] . nūquid pisci
[illegible] i his montib' [illegible] ille [illegible]
[illegible] uidere [illegible] erat
[illegible] repente [illegible] ad ministra[illegible] . cū
[illegible] sicut illic mos [illegible]
[illegible] . dūq; hauriret aquā pisces [illegible] intrauit .
[illegible] ante ora discūbentiū piscē cū
aqua fuit [illegible] potuisset [illegible]
sufficē . Mirati [illegible] parentū [illegible] cessauit .
[illegible] namq; i honorato [illegible] abstinentiā . q i

6
41-c
44

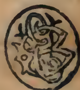

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
29-H
42

DE CONSCRI
BENDIS EPISTO-
LIS OPVS [redacted]

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIVM,
1542.

ERASMVS ROTERODAMVS NICOLAO BERALDO S. P.

OSTEAQVÀM Holonius ille desierat esse apud superos, eruditißime Beralde, non putabam mihi quenquam alium metuendum, qui nænias, quas iuuenis uel exercendi styli gratia, uel obsequundans amicorum affectibus scripsissem, in uulgus ederet, in quiduis potius, quàm in hoc natas. Et ecce de repente apud Britannos exortus est alter Holonius, qui librum de componendis epistolis excudit, quem annis ab hinc ferme triginta Lutetiæ scribere cœperã, cuidam amico parum syncero, cui simili munere gratificari uolebam, uidelicet ut haberẽt similes labra lactucas. Lectioni simul & compositioni, non plus temporis tributũ est, quàm dies uiginti. Atq; adeo non erat tum animus hoc opus absoluere, ut archetypum illi tradiderim auferendum (nam adornabat longinquam profectionem) nullo antigrapho apud me seruato. Aliquantò pòst, amici quidam, qui, nescio quo casu, nacti, nugas eas descripserant, precibus adegerunt me, ut operis rudimentum absoluerem. Erat enim non solùm rude, uerumetiam truncum ac mutilum. Receperam in manus, sed quum ne retractanti quidem arrideret, in totum abieci, nequaquam fore suspicans quenquam tam effrontem, qui me ui-

uo &

no & reclamante schedas meas euulgaret. Verum, ut uideo, nihil iam pudet typographos. Postea quàm experiuntur nihil auidius rapi, quàm nugacißimas quasq; nænias, neglectis interim priscis ac probatis autoribus, perfricta fronte, sequuntur illud è Satyra: Lucri bonus est odor ex re Qualibet. Proinde nos tametsi sic essemus affecti, ut nunquàm antehac æquè senserimus, quomodo fuerit animatus Flaccus, quum scriberet carmẽ illud: Vt nox longa quibus, &c. nam agnoscis reliqua: tamen sepositis operis sacratioribus, quæ ut magis decẽt hanc ætatem, ita magis iuuant hunc animum: dies aliquot in recognoscendis quæ iam exierant, perdidimus, nescio quanta iactura studiorum grauiorum, certe maximo meo tædio. Quod ne mihi sæpius accidat, etiam atque etiam te rogo mi Beralde, effice quouis pacto, ut iuuenis iste, nimium, ut apparet, amans mei, librum, quem, uti scribis, à callido uenditore magno emit, aut aboleat, aut certe tibi tradat ad me transmittendum, quò mihi liberum sit de eo statuere. Typographis quid imprecer, nisi mentem meliorem ipsis dari? Cæterum iuuentutem studiorum cultricem, libens admonuerim, ut in hisce nugis quàm minimum operæ perdat. Video, discrucioró; animo, bellum hoc inter Germanos & Gallos in dies magis ac magis incrudescere. Quanta totius rei Christianæ calamitas, duos potentißimos orbis monarchas, sic fratralibus dißidijs inter se conflictari? Tolerabilius esset malum, si res eorum, quorum interest, monomachijs finiretur. Sed quid cõmeruere ciues & agricolæ, qui spoliantur fortunis, exiguntur sedibus, trahuntur captiui, trucidantur, ac laniantur? O ferreos

reos principum animos si hæc perpendunt, ac ferunt: ò crassos, si nõ intelligunt: supinos, si non expendunt. Erat nonnulla spes in hoc nouo pontifice, primum theologo, deinde spectatæ à primis annis integritatis. Verum haud scio, quo pacto fit ut pontificum autoritas longe plus ualeat ad excitandum inter principes bellum, quàm ad componendum. Sed hi tumultus non dirimunt musarum fœdera, nec hæc commercia nobis intercipere possunt bellorum leges. Non conuenit Cæsarianis et Gallis, sed pulchre conuenit honestissimorum studiorum sodalibus.

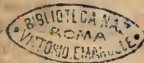
Quare ualebis uir humanissime, simulq; quum dabitur opportunitas, Budæum, Deloinum, Brixium, ac reliquos amicos meo nomine salutabis diligẽter.

Basileæ VIII. Cal. Iun.

ANNO

M. D. XXII.

D· ERASMVS ROTERODAMVS, DE RATIONE CONSCRIBENDI EPISTOLAS.

Quis epiſtolæ character.

QVI in epiſtolis unum aliquē characterem uel requirunt, uel præſcribunt: id quod ab eruditioribus etiam quibuſdam uideo factum: ij mihi nimirum de re tam multiplici, propeq; in infinitū uaria nimis anguſte atq; arcte uidētur agere. Neq; ſanè ita multò minus abſurde facere eos exiſtimo, quàm ſi ſutor omni pedi ad eandem formā crepidam uelit conſuere: aut ſi pictor quoduis animal ijſdem liniamentis, ijſdemq; coloribus conetur effingere: aut ſarcinator conſimilem ueſtem pumilioni ac gigāti tribuere ſtudeat. Negant epiſtolam ferēdam eſſe, niſi quæ intra exilem dicendi figurā ſeſe contineat: niſi quæ illaborata diſſolutaq; fluat, & omnibus contētionis neruis careat: niſi quæ uulgo mutuatis uerbis contexta: niſi deniq; quæ breuitate ipſa epiſtolæ nomen mereatur potius, quàm uoluminis. Hanc formam ſi quis ſuo quodam inſtituto ſequi maluit: ut ſæpenumero pro ingeniorum uarietate, aliud ſcribendi genus alij magis arridet: cum hoc equidem non admodum pugnabo.

gnabo. Sit enim per me suum cuique pulchrum. Verum si eam nobis ita præscribit, ut uel solam, uel optimam haberi uelit, cum argumentorum species non minus sint innumerabiles, quàm mundi illi Democritici: & nullum ferè argumenti genus non recipiat epistola: & nusquam oporteat orationis habitum cum argumenti genere dissidere: quî quæso potest tam infinitæ rerũ uarietati, simplex sermonis character accõmodari? Quem quidẽ, ut uel maxime alioqui per se optimũ deligas, fieri tamen non potest, ut idẽ ubiq; optimus esse uideatur. Ego tum unamquanq; orationis figurã optimam existimo, cum maxime in loco adhibetur: tum pessimã, quoties iuxta priscum Græcorum adagionem, τὸ ἐν φακῇ μύρον: hoc est, in lente unguentum admiscuerimus. Atq; hæc quidem eruditis abunde satis in summa dicta fuerint. Cæterum literatoribus istis quibusdam triuialibus, ut multò indoctioribus, ita non paulò magis importunis, pinguiore (quod aiũt) Minerua, & per partes satisfaciendum est. Quibus etiamsi (ut solent esse pertinaces) fieri satis non poterit, tamen eos coargui uel puerorum interest, ne horum autoritate decepti, ea rudibus annis discant, atq; imbibant, quæ grandes iam dediscere aut pudeat, aut nolint, & ut maxime uelint, non possint. Atqui hoc indoctum doctorum genus & illiterata literatorum turba, literarijs in ludis hodie præcipue regnat, & tanquam in sua tyrannide Phalarismum quendam exercet. Illic mihi blatero quispiam arrepta censoria uirgula, Solonis leges dictabit, clamabitq; delendam esse epistolam, quæ non intra duodecim uersiculos constiterit: hanc enim epistolari modo præfixam esse me-

tam. Obliteremus igitur hoc censore plerasque Platonis, Ciceronis, Plinij, Senecæ, D. Hieronymi epistolas, ὑπὲρ τὰ ἐσταμμένα πηδῶσας, & contemptis istorum limitibus in iustum usq; uolumen porrectas. Quid si argumentum uarium & amplum obiectũ erit, tu nihilo minus me cohibebis, & circulum istum tuũ magicum egredi uetabis? Agesilaus haudquaquã probum cerdonem sibi uideri dicebat, qui paruo pedi magnum induceret calceũ: at quãto molestior, qui magnum pedem arctiore calceo stringit torquetq;? Recte Fabius scribit, absurdũ fore, si quis Herculis personam, & cothurnos infanti tribuat, uerũ multo uidetur absurdius, si infantis fasciolas, calceolosq; Herculi coneris accõmodare. Neq; paulò grauius est tum flagitium, tum etiam periculum, in re copiosa contrahi, quàm in re non ampla copiosiorẽ fieri: propterea, quòd superuacua fortasse cum tædio leguntur: certe necessaria non nisi magno utriusque dispendio prætereuntur. Porrò si omnino propositum est, delicatis quorũdam ingenijs cõsulere, quibus omnis epistola longa est, nihil esse scribendum præcipiamus. Neque rursus hæc dixerim, quòd eos probem, qui ridicule copiam affectantes, emendicatis uoculis & male consutis sententiarum centonibus, epistolam infarciant: quiq; cum omnino scribere nesciant, tamẽ scribendi finem inuenire nunquã possunt (nihil enim infantia loquacius) sed ut puerorum causa, eorum stultitiã retellam, qui suam infantiam Laconismi nomine prætexunt, cum interim nec ipsa breuitatis ac copiæ uocabula, quid sibi uelint, intelligant, cum unius atque eiusdem artificis sit utrunq;. Etenim quemadmodum apud Platonem So-

crates, eum demum optime uerum dicere posse colligit, qui sit idem artifex mentiendi optimus: ita nemo breuitatis nomine rectè laudabitur, qui non idem quàm copiosissime scribere poßit. Breuem esse quid. *Nam quid tandem est breuitatē præstare? Nempe maximam rerum uim, quoad fieri potest, in pauca conferre, non pauca scribere:* Pauca scribere. *quod alioqui uel indoctißimus quisq;, desidiosißimusq; facilimè poßit. Omnē igitur ad copiose dicendum supellectilem in animo præparaeris oportet, si Laconismi, hoc est breuiloquentiæ laudem auferre uoles. Ea autem pro argumenti oblati modo, utq; sese dabit ocium uel scribenti, uel lecturo, ita utemur: modo rei satis fiat. Neque interim ulla epistola non breuis uidebitur, in qua præter argumēti dispendium nihil adimere queas: quæ sic est scripta, ut iterum atq; iterum relecta, tamen non satiet: cum tua interim, uel intra duodecim uersiculos consistens, adeo breuis non sit, ut Iliade quoq; uideatur prolixior. Quandoquidem in hac tametsi longißima, nullus ex tot uersuum milibus redundat, cùm ex tuis illis undecim uersiculis, septem poßint resecari: atq; ita sanè resecari, ut reliqui quoq; ob sermonis ineptiam, immēsæ prolixitatis nauseam faciant. Quare si quem in scribendis literis impendiò delectat hic Laconismus, per me quidem licebit, si rei ocijq; modo, non chartarum spatijs, ac uersiculorū numero breuitatem metiatur. Nec ita scribat paucißima, ut ex ijs ipsis supersint quædam, sed ut uelut è diuite rerum aceruo optima quæque decerpta fuisse appareat. Meminisse tamen debemus, nonnihil interesse inter uolumen & epistolam, propterea quòd hæc ad temporis, rerum, personarumq; præsentem* Volumen & epistola, quid differant.

rationem, quantum licet, est accommodanda. Volumen quoniam omnibus scribitur, ita temperandum est, ut optimis atq; doctißimis placeat.

De illaborata epistola.

SVnt qui non ferant epistolam nisi inelaboratam: & hac de causa figuratam esse nolint, ne si quid in ea phaleratum fuci'ue appareat, lucernam olêre dicatur. At ego citius feram epistolam, quæ lucernam oleat, quàm quæ temetum: quæ myrothecia, quàm quæ hircum. Quis porrò tam iniquus censor, qui non eas ueterum epistolas optimas iudicet, quæ sint omni cura, arteq; elaboratæ? Quid unquam exquisitius, accuratiusq; scripsit Cicero, quàm illam prolixam ad Lentulum: rursus illam, qua Curioni commendat Milonem, & plerasque ad M. Varronem: præcipue uerò eam, qua Luceio persuadere conatur, ut res ab se gestas, literis mandet: quam ipse uelut accuratè, feliciterq; scriptam, Atticum uti legat hortatur? An lector his anteponat eas, quas scripsit ad Terentiam, Ciceronem, Tironem, aut Acilium? An Plinius dum Ariano suo scribit, quid sit actum in causa Marij Prisci: dum Gallo Laurentianum suum describit: dum Minitiano narrat, quid rerum gesserit in prouincia Betica: dum Apollinari Tuscos agros suos depingit, num decem uersibus absoluit epistolam? Atque is testatur eas potißimùm à se collectas, quas scripsisset accuratius, nimirum ut posteritate digniores. Sed interim habenda ratio, cui scribas. Sunt qui neglectam & illaboratam epistolam sui contemptum interpretantur. Sed ut dicam in genere, quemadmodum incidere potest, ut pro persona cui scribis, proq;

argumenti ratione, nullum ornamentorum aut dignitatis genus non deceat epistolam: ita ferè congruit simplicitas quædam orationis, sed elegans. Non efflagito phaleras, sed idem non fero pannos. Non desidero calamistros, modo adsit mundicies. Pigmenta negas, at sordes ut absint facito. Non requiro curam anxiam ac morosam, sed rursum nolo scopas dissolutas. Postremò, si libet, scribito ex tempore: scribito quicquid in buccam uenerit, sed ita ut ad Atticum fecit Cicero.

De grauitate epistolæ.

NAm istos, qui nusquam uolunt assurgere epistolæ phrasim, sed quotidiano sermoni proximam esse oportere contendunt, uel una Ciceronis epistola facilè reuicerit: nimirum ea quam scripsit ad Octauium Augustum: quæ adeò non repit humi, ut non solùm attollatur ad orationum procellas, uerum etiam in tragœdiam exeat. Et arbitror atrocissimam eius epistolæ partem esse resectam ab ijs, qui hoc uel Octauij, uel Ciceronis interesse putabāt. Quid enim illa, Quid illis interrogantibus, quid agat nunc Respub. respondebit aliquis nostrū, qui proximus in illam æternam domum decesserit? à quo accipient de posteris suis nuncium ueteres illi Aphricani, Maximi, Pauli, Scipiones, quid de patria sua audierint, quam spolijs, triumphisq; decorarunt, & cætera quæ consequuntur. Num remissiora tibi uidentur illa Albanorum tumulorum obtestatione, qua nihil in oratione uehementius inueniri posse putat Fabius? Efferuescet igitur uel in tragicam usque uociferationem epistola, si quando res ita postulabit, sumetq; ampullas, et sesquipedalia uerba. Neque

que de bello, paceq́; simili stylo loquetur eruditis magnatibus, quo de macerandis salsamentis, aut coquendis holeribus mandaret famulo. Caeterum in mediocribus argumentis, si non incidet quod aliud suadeat, non displicebit Atticismus in epistola: nec hic requiram fulmina aut tonitrua Periclis, si modo sermo uelut è fonticulo limpidis aquis, grato leniq́; murmure perstrepentibus fluat, non uelut mortuus, stagni in morem torpeat, omnium expers affectuum.

De perspicuitate epistolæ.

Ecce autem maxima pars eorum qui hoc iuris uel aetatis, uel fortunae praerogatiua sibi uindicant, ut de literis quas non didicerunt, censuram agant, magnis etiam conuitijs à nobis efflagitant perspicuitatem. Graue flagitiũ esse clamitant, si uerbum ullum misceatur epistolae, quod legentem uel tantisper remoretur. Memini quum ipse puer annos natus quatuordecim scripsissem tutori cuidam meo, quem magis etiam puer habueram institutorem: & ex lectione librorũ, qui tum suppetebant, admiscuissem nonnihil: rescripsit homo, non minus supercilio sus, quàm indoctus, ut si posthac esset animus tales epistolas mittere, eadem opera commentarium adiungerem: sibi semper hunc fuisse morem, clare, & punctuatim scribere. nam his flosculis sibi placebat. Non haec dico, quòd negem in quauis oratione praecipuam esse laudem perspicuitatis. Quid enim est oratio, quae non intelligitur? Sed quemadmodum pro re non solum probanda, uerum etiam necessaria est perspicuitas, facilitasq́; sermonis: ueluti, quoties serium quippiam petitur ab homine semidocto,

morosο

morosó ue, aut etiã uehementer occupato: ita incidit nonnunquam, ut non aliud genus excusatius admittat obscuritatem: uelut cum eruditus cum erudito uelitatur literatis iocis, quos nolit à quouis intelligi. Quemadmodum nos olim lusimus cum eruditißimo uiro Thoma Linacro: cui scripsimus epistolam metro trochaico tetrametro, sed ita temperata compositione, ut aliud agenti nõ suboleret esse carmen. Admonueram in epistolæ frontispicio, ut sibi caueret: nam mihi in animo esse ipsum hac epistola fallere: & in calce adieci iam me fefellisse, ni fallerer ipse. Non sensit homo fraudem, nisi monitus à me. Mihi nõ displicet illud Octauij Cæsaris, nõ aliter in sermone fugiẽdum uerbum insolens, quàm in cursu scopulum. Et meritò ridentur hoc nostro seculo quidam Apuleiani, & obsoletæ antiquitatis affectatores. Arridet usitatis uerbis cõtexta oratio, sed ab istis lubens quæsierim, quæ tandem appellent usitata. Num è compitis, ac triuijs sumpta? Rectè sanè si Gallice, aut Germanice scribendum erit. Verum si Græcè aut Latinè, quid minus conuenit, quàm eius sermonis mundiciem ab his autoribus petere, apud quos præter meras sordes nihil est? Olim hoc iuris erat consuetudini publicæ, ut quasdam uoces antiquaret, alijs gratiam nouitatis adderet. Quanquàm ne tum quidem omnia placebant doctis, quæ uulgo in conciliabulis, theatris, aut castris iactarentur: & erant in libris eruditorum, ad quæ resisteret plebeius lector. Nunc uerò Latinè loquẽdi consuetudo, non à foris aut cõciliabulis idiotarum, sed à probatis autoribus petitur. Itaque nullum uerbum inusitatum uideri debet, quod extet in elegantis mundiq; scriptoris

ptoris literis. Quid Ciceronis oratione candidius, quid apertius? At hic nõnullis uidetur Cimmerijs tenebris obuolutus. Quid Terentiano sermone luculentius? At hunc ne commentarijs quidem adiuti, complures intelligunt. In sordidis autoribus uersatus, si quando inciderit in Quintilianum, clamat omnia sibi uideri Græca, aut Arabica. Danda est opera, ut simus aperti, sed eruditis. Neq; unquam cõmoueat obscuritatis crimen, quod sit illi cum Cicerone, aut Tito Liuio commune. Clamitas tenebricosam esse Flacci dictionẽ, sed eruditis uel in primis admirabilis est erudita perspicuitas. Proinde colligis, opinor, in te tenebras esse, non in autore. Tu in quemcunq; scriptorem incideris, modo laudatum, noctem istam tecum circunfers. Vociferaris spinosum esse librum, sed tui pedes spinas habent, non locus: caligas in sole, & lux ipsa tuis oculis noctuinis pro caligine est. Mutandus est, inquis, stylus: qui quoquo modo accidat, tamen non intelligitur. At quanto iustius est, & tibi etiã utilius, tuum mutare uitium, quàm eruditos omnes suam orationẽ tuo uitio accõmodare? Barbare loquendi mille sunt species, ac subinde exoriuntur nouæ. Itaq; simplicius est ac facilius, ut unam emendate loquendi rationem discant omnes, quàm ut omnes barbare dicẽdi formas singuli. An æquum censes, ut docti Romanam linguam, cui tot egregiæ disciplinæ, cui Christiana religio concredita est, sinant intermori, ne quid offendant istorum indoctam arrogantiam? Num par esse iudicas cõmittere ut intereant, non dicam Cicero, Quintilianus, & huius generis cæteri, sed Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, ut pro his legatur Catholicon, Holcot, Bricot, &

Gorra

Gorra? An luſcinia cõmutabit cum cuculo modulos ſuos, propterea quòd aſello iudici planius & intelligibilius canit cuculus? At iniquius ſit, ſi docti cogantur rectum ſermonem dediſcere, ut cum iſtis fœdè balbutiant: præſertim cùm eis in manu ſit, imò cùm eis tot nominibus expediat ea diſcere, quæ ſuo magno malo faſtidiunt. Ego uerò qui ſemper diſcendi ſum cupidus, nec his ſuccenſere ſoleo, qui priſcas uoces, & à Ciceronis etiam conſuetudine ſemotas eruũt. Fortaßis & his uſus erat Cicero, ſi extaret quicquid ſcripſit. Non indignor obiectum eſſe, quod non intelligam, ſed oblatũ gaudeo, quod diſcam. Tu contrà mauis alienam eruditionem reprehendere, quàm tuam ipſius inſcitiam uel agnoſcere modeſte, uel mutare prudenter. Mauis ſolem in crimen uocare, quàm lippientes oculos tonſori Licino committere. Ac uide interim, quàm ſtudioſe in nos iniquus ſis: tu qui tuis in literis ſordidißimi ſermonis portenta inculcas, quum uere tenebricoſus ſis, ſanis etiam oculis: dilucidus tamen uideri poſtulas, & alios obſcuritatis accuſas. Paria certe facere debueras: &, ſi oculis tuis iraſci non potes, ſaltẽ noſtras falſas dißimulare tenebras, quum tuas, quæ teterrimæ uerißimæq; ſunt, cupias & laudari. Non dignatur tua prudentia Latinam linguam diſcere, quò poßis D. Hieronymum (nam unum hunc plurimorum uice nomino) intelligere, & nos uis fęcem iſtam ſermonis in tua culina nati, perdiſcere, ut te tuosq; ſodales delirantes, ac miſerè balbutientes intelligamus? Nõ uero hæc, optime lector, in hoc tot uerbis diſſerimus, quòd eruditam ſermonis ſimplicitatem contemnamus; quæ mea ſententia, ſæpenumero plus habet artis,

quàm

quàm operosa structura: Sed ut ueram perspicuitatem, à ueris tenebris separemus. Seruiendum est auribus, sed eruditis: in his duntaxat, quae cupimus ab eruditis legi. Quod huic obscurum est, illi dilucidum est. Sed hic lusciosus, ille puris oculis. Est tamen aliquid suapte natura dilucidum, ad cuius sensum repurgandi sunt oculi. Caeterum, ut ad institutum sese referat oratio, quanquam obscuritas quoties officit, ubique uitanda est uel dicenti, uel scribenti: tamen haud scio, an ullo in genere plus inueniat ueniae, quàm in epistolis (modo non indocta) in quibus uel Ciceronis exemplo, licet subinde Graeca miscere Latinis, obscuris allusionibus uti, amphibologijs, significationibus, paroemijs, aenigmatibus, clausulis de repente praecisis. Tantum habenda ratio, qua de re, cui scribas. Non damnabitur libertas, si non destituat nos consilium, cui decet artem ubiq; cedere.

De compositione.

PORRÒ qui compositionem in hoc genere damnant, equidem non adeò demiror, quum uideam fuisse permultos, qui eam ne in orationibus quidem aequo animo tulerint. Quanquam mihi nunc cum ijs potissimum res est, qui quid sit in oratione compositio, prorsus ignorant. Caeterùm quàm eiusdem sit artificis, orationis numerum uel adhibere in tempore, uel negligere: & hanc partem scriptoris arbitrio relinquo: nisi quòd uelim adolescentē, qui tantum exercendi styli gratia scribit, aliquādiu compositionem etiam elaborare: ita fiet, ut si res postulet orationem numerosam, aptè moduletur: sin neglectam, tamen uitet illud Ciceronis conuicium, scopae dissolutae.

De habitu epistolæ.

MAgna olim inter eruditos sententiarum uarietas fuit, quod dicendi genus maximè probaretur, Atticum, Rhodiense, an Asiaticum. At Fabius existimat eum optimum dicendi genus sequi, qui pro re, pro loco, pro tempore, pro qualitate auditorũ quàm appositißimè dicit: ut inepte faciãt, qui dictionem ad certas leges astringunt. Itidẽ & ego eam epistolam optimam iudico, quæ à uulgato hoc & indocto literarum genere quàm longißimè recedat: quæ sententijs exquisitißimis, uerbis electißimis, sed aptis constet: quæ argumento, loco, tempori, personæ quam maximè sit accommodata: quæ amplißimis de rebus agens, sit grauißima: de mediocribus, concinna: de humilibus, elegans, & faceta: in iocis, acumine delectet, ac lepôre: in encomijs, apparatu: in exhortando uehemẽs sit, & animosa: in cõsolando, blanda sit, & amica: in suadẽdo, grauis sit, & sententiosa: in narrando, lucida, & graphica: in petendo, uerecunda: in cõmendando, officiosa: in rebus sequundis, gratulabunda: in afflictis, seria. Denique (ne quæ sunt infinita, persequar) sit uersipellis, ac polypus quemadmodũ semet ad omnem subiecti sõli habitum, ita sese ad quemuis argumenti, reliquarumq; circunstantiarũ habitũ, attemperet. Neq; enim rei solũ obsequũdabit epistolæ stylus, uerùm ut dignũ est egregio quopiam Mercurio (nam nuncij uice fungitur epistola) temporum personarumq; rationem habebit; nec eadem de re quouis tempore, nec apud quosuis loquetur: alia specie sese offeret senibus, alia iuuenibus, alia tetricis ac seueris: alia ijs, qui festiuiore sunt ingenio: alia aulicis: alia philosophis:

alia familiaribus, alia ignotis: alia uacuis, alia negociosis: alia fidis sodalibus, alia fictis amicis, ac parũ bene uolẽtibus. Sed interim & illud spectabit, unde ueniat, nõ solùm ad quem ueniat, aut quibus de rebus legata. Proinde Mercurium quendam aget, semet pro re præsenti in omnem transfigurans habitum: sed ita tamen, ut in tanta uarietate, unum quendam tenorem obtineat: uidelicet ut semper munda sit, semper erudita, semper sana. Ab his si non fuerit recessum, nullum est præterea delictum in epistola cui non sit parata uenia. Erit loquacior, scripta dicetur tum auido, tum otioso. Elaboratior erit, & lucernã olens, scripta est erudito. Habebit artificium, talem decebat mittere artifici. Carebit artificio, scripta putabitur ei, cui placebat simplicitas, aut imperitiori. Laconismum habebit, occupatus scripsisti occupato. Fucatior erit, ac pictuatior, scripta dicetur curioso: priscis uerbis, antiquario: blandior, amico: licentior, familiari: asperior, improbo: adulantior, ambitioso putabitur. Deniq; quicquid alibi non uacasset crimine, hic uel à re, uel à persona scribẽtis, uel à moribus, fortunaq́;, uel ætate eius, cui scribitur, defensionem inueniet. Quin & aliâs dãnanda phraseos, & argumentorum uarietas, & inæqualitas, hic uel præcipuam habet gratiam. In Noctibus ac Miscellaneis argumẽto subinde nouo datur uenia, stylo subinde diuerso non datur: in epistolis iuuat etiam uidere, quantum oratio iuuenilis differat à senili, quid'ue ætas stylo uel adiecerit, uel detraxerit. Quare qui unam quampiam formam ac faciem huic generi tribuere conantur, hi non solùm inanem, uerumetiam ridiculam operam sumunt.

Peculiaris epistolæ character.

FOrtaßis erunt, qui quasdam epistolas semouebunt ab hoc ordine: quod genus sunt epistolæ ad exercitationem, uel ostentationem ingenij confictæ: ueluti Phalaridis, quas eruditi tribuunt Luciano: & amatoriæ Philostrati sanè quàm elegantes, si perinde essent castæ: ad hæc heroinarũ, autore Nasone, aliæq; consimiles: quas si quis malit appellare declamatiunculas, equidẽ non admodum refragabor. Sunt in quas magis libri nomẽ uidetur competere: quales sunt aliquot Platonis, Senecæ omnes: pleræque Hieronymi, Cypriani, & Augustini: Tertulliani paucæ. Sunt quas aliquis malit orationes appellare, nimirum quæ ad principes aut magistratus, arduis ac perplexis de rebus prolixe scribuntur. Tunc enim epistola, non confabulonis, aut nuncij, sed oratoris uice fungitur. Quòd si quis non dignatur epistolæ uocabulo, nisi quæ priuatis de rebus inter amicos obambulet: quanquàm ne hic quidem certa forma præscribi potest: tamen si qua peculiaris est huic generi, uideor mihi non maiore compendio quæ sit indicare posse, quàm si dixero talem oportere esse dictionem epistolæ, quales sunt amicorum inter ipsos confabulationes. Est enim (quod scitè scriptum est à Turpilio comico) epistola absentium amicorum quasi mutuus sermo, quem neq; agrestem, aut asperum, neque fucatum esse oportet, neq; una de re, neq; ad fastidium usq; multum. Eoq; simplicitatem, candorem, festiuitatem, argutiam amat hoc epistolarum genus. In his igitur omnia lepôrum genera consectabimur, nisi quum res, aut personæ diuersa postulabunt. Neque diu sermonem eundem urgebimus

gebimus: &, quod solemus cum amicis confabulantes, miscebimus, si uidebitur, non solum multa, uerumetiam uaria. Huic generi magis congruet Atticismus, ac stylus humilior, comoediae propior quàm tragoediae, aut siquid etiam humilius phrasi comica, modo docta sit humilitas: memineriműsq; non inferioris esse facultatis, cum laude humi serpere, quàm cum Daedalo uolare per aëra: & uicinum littus legere contractis uelis, quàm sublatis antennis, medio ferri pelago. Amica est huic generi breuitas, maxime si uel de multis, uel de minutulis negocijs agetur: & si aut ipsi qui scribimus, aut ij qbus scribitur, occupatiores erunt. Caeterum quibus rationibus praestanda sit breuitas, indicauimus in opere de copia. Quòd ad hoc institutum attinet, breuiloquentiam praestabimus; si quando, ita ut fit in comoedijs, statim mediam in rem aggrediemur: si praefationes superuacaneas uitabimus: si uerbis quàm significantißimis utemur, si rerum exitus ita proponemus, ut ex his conijciantur ea, quae praecesserűt: si epistolae, cui respondemus, argumentum recensere supersedebimus, quae res nonnunquam bonam epistolae partem occupat: sed hoc è nostris diuinandum relinquemus. Quod genus sunt illa: Quid narras? Antonius episcopus? Ouem lupo, quod aiunt. Haec tempestas magis desiderabat Aurelium. Ille quid aliud, quàm nullus, magnus, malus, piscis. Tu uerbo, sed absolutius totum hominem depinxisti. Occideras de ualetudine fratris: sed optimo medico quantum debeam, breui re ipsa declarabo. Foecunditas uxoris mihi iucundior esset, si res unà cum prole cresceret. Cum Laurentio homine furiose maledi-

co, satius arbitror nullo pacto contendere. Quid enim aliud quàm irritabis crabronem, aut si quid crabrone pestilentius? Ex his enim uerbo notatis perpendet lector, quid ille scripserit, cui rescribitur. Sunt qui alienam epistolam penè totam recensent, ac propemodum uerbosius, quàm is qui scripsit. Si res postulet, ut repetatur argumentum, id dextra quadam, ac commoda breuitate fieri conueniet. Qua quidem in re Politianus mirus est artifex, qui hoc in plerisque epistolis facere consueuit, nimirum lectori consulens, ne quid desideraret, si fortè non extarent epistolæ, quibus respondet: aut si tales essent, ut non liberet legere.

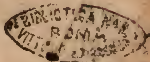
Elegantia.

Iam admonere, ut sermonis uitijs careat epistola, tametsi hoc in arte sua præcipiunt rhetores, tamē mihi uix operæprecium uidetur. Nec enim tam ad rem attinet admonere, ne fiat, quàm dedocere nostrā ætatē quæ paßim id facit. Nihil breuius præcipitur, quàm ut sit elegans epistola: at nihil maiore negotio discitur: nec usquam peccatur aut turpius, aut frequentius. Hoc uitium intolerabile reddit infelix affectatio. Quid enim tam portentosum, quàm oratio, quæ quum munda non sit, tamen ornata uideri uelit: & quum sana non sit, tamē formosa uideri gestiat, purpurißum ulceribus illinens: ueluti is qui nostra ætate maluit dicere, sagio quid portendas, quàm, sentio quid tibi uelis. Multa lectione, multis præscriptionibus, accurata scriptorū obseruatione, multo scribēdi, dicēdiq; usu paratur sermonis mūdicies. Erit hic igitur primus ac præcipuus labor, si suppetet orationis puritas, atq; etiam ingenij

ingenij sanitas. Artem in epistola non admodum efflagitabimus: sin deerit, risum etiam mouebit artis affectatio.

Exercitatio, & Imitatio.

NE illud quidem hominum genus errare sinemus, quos ipse non parum multos deprehendi, qui tribus præceptiunculis, ceu magicis uerbis, recte scribēdi facultatem dari posse credāt: quorum stultitiæ utinam olim non obtemperassem. Talis enim erat is, in cuius gratiam ante annos uigintiquinq; opus hoc deliniaram, non tam ex animo, quàm mea facilitate cupiens obsequundare flagitanti: quē mox expertus sum, & ingratum discipulum, & perfidum amicum. Is in principum aulis meliorem ac maiorem ætatis partem contriuerat, nisi quòd sacerdotijs opimis onustus, iam serò sapere cœpit, & de literis cogitare, quæ marsupiū non consequuntur. Sed huius generis non parum multos comperi, qui simul atq; à prophanis negocijs, & à sordidißimis coaceruandæ pecuniæ curis, ad literas sese appulerint, huiusmodi quasdam compendiarias recte scribendi leges à nobis flagitare solent: quas & ita breues esse uolunt, ut tertiam paginam non totam impleant: & ita efficaces, ut intra mensem non totum è muta pecude reddant oratorem eloquentem. Aiunt sibi opus esse omni compendio, propterea quòd & sunt ignauißimi, ut quàm minimum operæ sumant in rebus honestis, & ætatis bonam partem iam alijs in nugis perdiderunt: postremo quòd ad sordida illa negotia redire festinant: literas igitur uelut obiter secum rapere studēt. Hos si ridere libeat, iubebo semel ex Musarū fonticulo bibere, atque in Parnasso somniare, quò repente nobis pro-

deant ex asinis lusciniæ. Cæterum de quibus aliqua bona spes effulgebit, hos admonendos censeo, ne errent. Neque *enim committam, ut hæ præceptiones, quas studiosorum adolescentium industriæ promouendæ paramus, aliorum stultitiam augeant.* Augerent autē, *si quis tantum his tribueret, ut citra uariam eruditionē, citra studium uigilantißimum, citra multum usum ex his sibi facultatem recte scribendi polliceretur. Cæterum delicatos istos, & indociles senes quibus pluris sunt pecuniæ, quàm literæ: quibus uacauit tot annis arcas onerare nummis, nec uacauit animum onerare honestis disciplinis, in* Parnassum, *ut dixi, mittamus: ut pòst quàm illic unam noctem cum* Ennio *somniarint, magno omniū stupore, subitò pro* Midis *redeant* Cicerones. *Aut certe legemus illos ad talem præceptorem, qualem rhetorices doctorem depinxit* Lucianus. Porrò *iuuenes industrios, ac meliore mente præditos, ad uigilias, & exercitationis aßiduitatem hortabimur: quam quum in omni re, tum in hac potißimum tenere primas, & à grauioribus autoribus dictum est, quàm ut sit dubitandum: & sæpius repetitum est, quàm ut hic sit admonendum.* Neq; *tamen inficiabor, bonam laboris partem, doctoris cōmoditate posse detrahi: quem ut aßiduum & indefatigatum, ita quàm doctißimum esse uolo: ne quod præcipit, ipse præstare non queat: & iuxta prouerbium,* Sus *suem docere incipiat.* Quòd *si ob nostrorum temporum infelicitatem, non temere talis contingit, ut exquisita doctrina præpolleat, ferendus tamen erit, modo ne sit ex horum numero, qui falsa persuasione doctrinæ turgidi, magna (ut inquit* Fabius*) confidentia, stultitiam suam*

perdocent: illiteratiores, quàm ut alios docere poßint: elatiores, quàm ut ab alijs doceri se patiantur. Cuiusmodi pestes procul ex urbibus deportandas curarent ubique magistratus, si quidem aut partes agnoscerent suas, aut ulla omnino Reipub. *cura tangerentur. Amplißimis salarijs aluntur tot tibicines ac tubicines: at nemo potius erat amplißimo salario accersendus, quàm eruditus ludimagister. Verum hoc salarium nolim esse certum ac perpetuum, ne magnitudo mercedis improbos inuitet, & indoctos, quibus semper minus est frontis, & plus audaciæ, quàm eruditis. Conueniet salarium arbitrio doctorum, & spectatæ fidei uirorum, pro merito eius, qui asciscitur, præstitui, atq; etiam augeri, minui'ue, si is sua doctrina, suaq; industria uinceret expectationem de se, aut contrà. Alioqui periculum erit, ne usu ueniat, quod in amplißimis sacerdotijs uidemus accidere: quæ quò sunt magis opima, hòc ab indignioribus occupantur. Extant apud nos, si Musis placet, etiam uolumina non exigua de conscribendis epistolis, ad unamquanq; formam additis aliquot exemplis: sed ò Deum immortalem, cuiusmodi. Sed hæc prodigiosa barbaries illi seculo imputanda est, quo prorsus extinctis omnibus bonis literis, impune regnabat inscitia, publice simul ac priuatim, quum grauis & copiosus autor esset Mammætrectus, opulentũ quoddam Copiæ cornu Catholicon. Iam apud Italos cœperant reuiuiscere bonæ literæ, quum Louanij magno cum applausu legerentur epistolæ Caroli cuiusdam, qui multis annis moderatus est pædagogium Liliense, quas nunc nemo dignetur sumere in manus. Apud Hollandos, or-*

bis lumen habebatur Engelbertus *quidam, qui suis epistolis nihil aliud docebat pueros, quàm inepte scribere. At nisi me fallit animi præsagium, breui ueniet ætas, quũ nec his monitis erit opus, nec meis præceptionibus iuuentus egebit. Sed interim ut mediocriter literatos didascalos industria nostra nonnihil adiuuemus, postea quàm suis tradiderit compendio artis rhetoricæ præcepta, studebit illos breuibus, & epistolaribus argumẽtis frequenter exercere.* In *his delectum habebit & curam, ut ea potissimum proponat, quæ ætati illi amœnitate uelut illecebræ blandiantur.* In *his enim pueri ut libentius, ita & utilius exercebuntur.* Id *fiet, si uel noua sint, uel faceta, uel alioqui puerorum ingenuis affinia.* Ea *uel è poëtarum fabulis, uel ab historicis erunt petenda, nisi quid nouæ rei, ut ferè fit, suggesserit uita mortalium.* Frequẽter *enim & nostris temporibus eueniunt indigna quæ nesciat posteritas.* Et *primi quidem generis sunt amatoriæ* Nasonis, *in quibus fortasse tutum non sit, rudem ætatem exerceri.* Quanquam *heroinarum sunt castiores, neque quicquam uetat & hoc genus caste uerecundeq; tractari.* Veluti *si procus blandis literis ambiat nuptias puellæ.* Si Helena Paridem *ab amore non permisso deterreat.* Nam Penelopes *ad* Vlyssem *epistola tota pudica est: quemadmodum &* Acontij *ad* Cydippen. *Si uxor marito peregre cessanti scribat, uti domum properet.* Si Nestor *uir natu grandis & facundus, hortetur* Achillem *epistola, ut* Briseida *ereptam ab* Agamemnone, *magno animo ferat: ostendens regi etiam improbo parendum esse, tum publicum commodum priuato dolori anteponendum: postremo uehe-*

menter

menter indignum esse, Achillem uel genere clarißimo, uel animo generoso, uel factis egregijs, ob barbaræ ancillæ amorem uirtutis obliuisci. Vbi simul etiam amœnus sese locus aperit, aduersus uoluptatem inhonestam, rursum alter pro immortalitate gestis eximijs apud posteros parãda. Si Phœnix eidem scribat, ut cum Agamemnone redeat in gratiam, & periclitantibus Græcis subueniat. Aut si Antenor Priamo suadeat, ne grauetur raptam Helenam suo Menelao reddere, uel quia per se iustum sit, uel quia stultißimi regis sit, committere, ut ob turpißimum effœminati iuuenis, & uix uiri Paridis amorem, tot fortißimi uiri dimicationem suscipiant: tot populorum fortunæ, simul & uita, in extremum discrimen pertrahãtur. Aut si Agamemnon suadeat Menelao fratri, ut negligat potius Helenam, quàm ut ob mulierculam uita indignam, tot procerũ milia in uitæ periculum adducat, & eam totius orbis tumultu repetat: quæ etiam si ultro rediret, non esset recipienda. Aut si Linus Herculem duabus conspectis deabus, utram potius sequatur hæsitantem, ad uoluptatis contemptum, & uirtutem amplectendam extimulet. Aut si Menelaus Paridi uiolatũ hospitium exprobret. Si Amphion fratrem ad musices studium adhortetur, contrà ille ad suum inuitet. In hoc genere pleriq; Græci non infeliciter luserunt, sed nemo felicius Luciano. Ex his tamen deligenda censeo, quæ non omnino sint ociosa, sed habeãt aliquid ad uitam communem conducibile. Otiosa sunt illa Luciani, de Ioue cerebro prægnanti, & implorante securim Vulcani. De Neptuno per Mercurium non admisso, cum recens Iupiter peperisset è cerebro Palladem. Nam

huius generis quæ sunt, ut sunt amœna, & ingenij felicitatem arguunt, ita non multum faciunt ad uitam communem. Huc propius conducunt, quæ è comicorum argumentis ducuntur. Quod genus fuerit: si Phædriæ sodalis illi scribat, ut Thaidis amorem penitus excutiat ex animo, ac pristinæ suæ seueritatis memor, ineptire desinat: præsertim cum magno famæ, reiq; dispendio sit alenda, quæ nec amet ex animo, nec uni sui copiam faciat. Si quis diuiti illi Plautino suadeat, ut Euclionem pauperem probum, potius quàm diuitẽ illum procum asciscat generum: aut contrà, diuiti potius collocet filiam, quàm pauperi. Si Demea fratrem ad suum uitæ institutum uocet, hoc est, ab urbana uita, ad rusticanam: à cœlibatu, ad matrimonium: ab indulgenti liberorum educatione, ad seueriorem. Si è diuerso Mitio Demeam, ad suum uitæ genus adhortetur. Et hæc quidem pueris gratiora. At illa quæ ab historiographis sumuntur, propius etiam ad uerum accedũt, eoq; plus frugis adferunt, nec ita multo minus iucũditatis. Veluti si Horatius iam capitis damnatus patris opem imploret, suamq; fortunam tam repente mutatam deploret. Si Cicero Milonem, ut forti animo ferat exilium, hortetur. Si quis Catonem à literis Græcis, quas iam senex appetebat, deterreat. Si quis Ciceroni secũ deliberanti, an mortem sibi consciscat: an fuga saluti consulere properet: an exustis Philippicis, uitam ab Antonio redimat: quodlibet horum trium, uel suadere, uel dissuadere conetur. Si quis Qu. Curtio gratuletur, tam fortem ac pium animum, qui priuatam salutem posthabuerit suæ ciuitatis incolumitati. Si quis Delphicis sacerdotibus suadeat, ut Phalaridis

ridis taurum recipiant. Si quis Lucretiam ui constupratam, à uoluntaria morte reuocet. Si Ionathas Saulis filius, Dauid amicum regis metu latitantem, uagantemq́; consoletur, ut promißi diuinitus imperij expectatione mentem in rebus tam afflictis fulciat. Si Plato Dionysium regem ad philosophiæ studium adhortetur. Rursus si alius quispiam dehortetur. Si Respub. Romana Camilli exulis uirtutem, aduersus Gallos extrema molientes, imploret. Si Aristoteles Calistheni ad Alexandrum Magnum proficiscenti rationem præscribat, qua debeat regis consuetudine uti, docens cum regibus aut quàm rarißime loquendum, aut quàm iucundißime: quò uel silentio tutior sit, uel sermone gratior. Si Calisthenes Aristoteli respondeat, consilium futurum fuisse philosopho dignius, si potius autor fuisset non proficiscendi in eiusmodi principis aulam, in qua philosopho uel seruiliter esset tacendum, uel turpiter adulandum: sibi magis curæ fore, quæ sint honesta, quàm quæ utilia aut tuta. Si Alcibiades Socrati suadeat, ut uxorem rixosam ac procacem domo exigat. Aut si Callicratides, ut omisso philosophiæ perenni studio, ad mores cõmunes, & Reip. administrationem sese conferat. Si Crito eidem suadeat, ut elapsus è carcere, uitæ suæ consulat. Huiusmodi copiosißimam uim Valerius Maximus, aliją́ scriptores, qui res memorabiles, ex historicorum libris decerpserunt, citra uestigandi tædium suggerent. Quin ex una quapiã historia, uelut è uita Catonis, aut Antonij, aut Iulij Cæsaris, plurima themata duci possunt. Quare nos rem & infinitam, & cuius promptam non prosequemur plurimis uerbis. In hoc genere uariè, diligenterq́;

conue

conuenit exerceri iuuentutẽ: quòd præter styli fructum, uetustas ac memorabiles historias, hac ratione uelut aliud agentes imbibent, ac penitus infigent memoriæ: hominum & locorũ nominibus assuescẽt: ad hæc decori uim & probitatis naturam, præcipuas orationis uirtutes ita potißimum cognoscent. Quare doctoris erunt partes, prius quàm epistolæ formam proponat, rem gestam, unde necesse erit repetitam, & quemadmodum conueniet, accuratißime pueris exponere, indicatis & temporum momentis, & personarum proprietatibus, reliquisq; circunstantijs: ne aut aberrent à decoro scribentes, aut parum consentanea dicant. Denique ut sint parati fontes, unde ducant uel argumenta, uel argumentorum confirmationes: quam ad rem non uulgariter adiuuat circunstantiarum cognitio. Tum locos aliquot indicabit, ubi ea tractentur apud autores, ut ipsi uerborum ac sententiarum uim inde uel colligant, uel imitentur, ex alijs similia conijectantes. Iam qualia argumenta suppeditant historiæ, talia licebit & confingere, cuiusmodi pleraque sunt declamatoria, ueluti Luciani de medico abdicato: & Auli Gellij de puerpera, cui suadet Fauorinus, ut proprio lacte nutriat infantulum, de quo genere mox nonnihil attingemus. Sed est & illud breuius, ac puerorum ingenijs appositius exercitationis genus, uarios locos communes, aut excogitatos, aut ab autoribus traditos, arte tractare. Hi ferè sumuntur uel ab apophthegmatis ueterum celebratis, uel à Prouerbijs, uel ab apologis, uel à similibus, ac metaphoris. Siquidem ex horum unoquolibet potest argumentum epistolæ compingi. De apophthegmate

gmate sit hoc exemplũ: Socrates bibiturus cicutam, uxori Xanthippæ uociferanti, quòd innocens esset moriturus: Quid ais, inquit, mulier, num me malles nocentem mori? Id ualebit in epistola consolatoria. Si unusquispiam esses de turba uulgi, merito grauiter ferres exilium, quod longe aliter pro merito contigit: sed quoniam scio te uirum cordatum, ac philosophiæ quoq; præceptis non uulgariter institutum, hoc ipso leniter ferre debes fortunã tuam, quòd indigno obtigit. Ea demum grauis & acerba est calamitas, quæ accidit commeritò. Nunc ista fortunæ procella, quid aliud, quàm integritatem tuam, ac in Rempub. merita illustrat? Sub hæc narrabitur apte, quod modo retuli de Socrate. Prouerbij exemplum esto: Si me audies, desines cum tam multis coniuratis contendere. Nec tu Hercules es, nec res ista uirtute geritur. Et tamen si prouerbio credimus, ne Hercules quidem aduersus duos, & tu cum tot cancris, cum tot hydris congredieris unus? Apologi exemplum erit: Si quem admonebimus, ne periculoso negotio se temere admisceat, nisi prius perpensa ratione, qua confici posit, quod instituit, adhibebit apologum de capro, quem siti periclitantem uulpes pertraxit in puteum, unde postea non dabatur exitus. Item si quis admonebit amicum, ne pendeat ex officio quorundam, qui magnifice polliceantur, sed ipse coràm suum agat negotium, eleganter accommodabit fabulam auiculæ casitæ, quam in Noctibus suis refert Aulus Gellius. Parabolæ uerò sit hoc exemplum: Si quem admonebimus, ne pertendat obstinate, quod per se quidem optimum esse iudicat, sed præsentibus rebus semet accommodet

det, similitudinem adhibebimus de prudente nauclero, qui non semper eò dirigit clauũ, quò recto cursu cuperet ire, sed frequẽter obsequundat æstui, frequenter uẽtis: ac uelis flexis, eũ portũ petit, non quò cursum instituerat, sed quẽ præsens tẽpestas cõcedit. Hæc mihi uidẽtur aliquanto plus cõducere ad parandã orationis facultatẽ, quàm quædam, quæ in suis progymnasmatis tradit Aphthonius. Cæterũ quod de apologis diximus, idem habebit locũ in poëtarum fabulis, ad seriam rem uel confictis, uel detortis. Veluti si quem à negotio maiore, quàm ut ipsius uiribus cõueniat, deterrere pares, Icari, aut Phaëtontis casum accõmodes. Si quem à studio congerendæ pecuniæ reuocare studeas, in tempore adhibetur Tantali fabula. In huiusmodi thematis præludat ætas illa rudis, ut, quod diligenter admonet Fabius, teneræ adhuc mentes, ueluti sub nutricibus mollius alantur, & uberiore quodã iucundioris disciplinæ cibo lacteq; saginentur. Cæterum adultiores iam, ad materias uero proximas paulatim sunt adducendi. Eas præceptor uel aliunde sumptas proponet, uel ipse comminiscetur, ex omni genere causarum uarias, maximeq; fæcundas. Alioqui fiet, ut pueri nihil aliud discant, quàm inepte scribere: si, quẽadmodũ in plerisq; ludis fit, literator indoctus pro themate proponet friuolũ stulti capitis somniũ, in quo neq; sit ulla sentẽtia, neq; quicquã cohæreat, ne sermonis quidẽ ulla gratia. Porrò in castigando tantũ notantur insignes solœcismi: ueluti si deprehendãt, admoneo uobis, pro admoneo uos, quũ alia quæ dissimulantur, magis etiam ad rem faciant. Nam ista uitia uel usu dediscuntur. Illa neglecta hærent in omnẽ usq; uitam.

Quomodo

Quomodo proponenda materia.

AT doctor nec absolute pertractatam materiam proponet, ne nihil relinquatur inuentioni puerorum: neq; nudam tamen, uerum circunstantijs aliquot circunscriptam, ut assuescant, uelut ad certum scopum dirigere sagittas, & ex his sententias, argumenta, & argumentorum probationes, amplificationes, aliasq; figuras comminisci. Veluti si quis suadeat puerperæ, ut suo lacte alat quod peperit: addat, puerperam esse puellam, puerum elegantem, ac patri simillimum. Quanquàm uix aliud argumentum reperies, quod alienius sit à circunstantijs. D. Hieronymus in epistola, qua matri recõciliat filiam (nàm ipse propemodum fatetur, hoc argumentum ab se scholastico lusu confictum) non nudè proponit, filiam indecore diuulsam à matre: addit matrem uiduam, filiam uirginem, cui frater esset monachus: filiam adolescentulam, corpore uegeto, relicta matre, contempto fratre, in monachi cuiusdã nulla propinquitate coniuncti, formosuli & adolescentis, domesticum contubernium concessisse, cum hoc cõiunctißime uiuere: nec aliud incusare; quàm maternorum morum difficultatem: cognatos suspectum conuictum grauiter ferre, fratrem in primis, nec tamen adduci puellam, ut cum matre redeat in gratiam: fratrem contemptum, ordine rem omnem Hieronymo denarrasse. qui sic proposuit, non'ne eadem opera multam orationis supellectilem suppeditauit? Ad hanc imaginem multa licebit confingere. Quod genus sit: Lucius & Antonius utrique adolescentes, sed alter mediocri fortuna, alter beatißimis parentibus natus, à primis annis sese non secus ac fratres

fratres amarāt. In lusibus, in conuiuijs, in compotationibus, in amoribus, alijsq; uoluptatibus, & uitijs, quibus ea ferè laborat ætas, uterq; alterum & conscium habuit, & sodalem. Natu maior Lucius, re male profligata, & infamiæ iam prouulgatæ, & amoris infelicis tædio, clàm patria profugit: Lutetiæ, forte fortuna, quendam amicum paternum nactus, ab eoq; excitatus, simul & adiutus, bonas literas non minus ardere cœpit, quàm anteà scortorum amoribus æstuauerat. Hic Antonio sodali Brugis relicto scribens, & sibi de mutato feliciter animo gratulatur, & ueterem sodalem à perdita uita ad literarum studium pertrahere conatur. Sit hæc propositio totius argumēti, non sine circunstantijs. Mox ostendet argumenti genus, quod est suasorium. Deinde demonstratis partibus, quæ solent in hoc genus incidere communiter, quæq; traduntur ab artis rhetoricæ scriptoribus, quæ sint huic themati peculiares, indicabit. Admonebit totius epistolæ caput in hoc esse, ut corruptæ illius uitæ turpitudinem, infamiam, pericula, incommoda diligenter enumeret, atrociter exaggeret, dilucide subijciat oculis Lucius. Tum innoxiæ uitæ, & honestorum studiorum commoda, cum amplificatione recenseat: quantopere hominem deceant: quàm ad beate uiuendum conducant: quantum item ornamenti, quantum solatij in utraq; fortuna præstent: quàm solæ nominis immortalitatem, ac nunquàm intermoriturum honestæ famæ decus largiantur. Deinde per collationē doceat has ueras & solas esse opes: in his uera esse uitæ oblectamenta: ex his ueros honores proficisci. Et hæc erunt futuræ epistolæ, ceu liniamenta quædā, ueluti carbone denotata. Addet deinde

deinde ad unanquanq; partem diuitem supellectilem, rationum, cõfirmationum, similium, exemplorum, sententiarum. Ostendet qua parte poßint cõmode succurrere loci communes, & quomodo tractari. Siquidẽ hic locus communis esse potest: Peregrinatione *corrigi sæpenumero, quos patriæ delitiæ corrumpunt.* Alter: Nihil *homini felicius accidere posse, quàm fidum & amicum consilium.* Deinde *exordiẽdi rationes aliquot aperiet:* Iucundißimi *conuictus memoriã, cum uoluptate renouabit.* Dicet *suam charitatem ob intermissam uitæ consuetudinẽ neutiquam refrixisse erga ueterem sodalem, uerum id optare se uotis ardentißimis, ut ea charitas quæ puerilibus auspicijs, & ineptis uoluptatibus alita fuisset, quò uerior ac diuturnior esse poßit, adamantinis uinculis astringatur.* Id *futurum, si quam in stultis uoluptatibus habuissent societatem, & coniunctionem animorum, eam in honestis studijs obtinerent.* Et *hic statim incidit locus communis, de uera falsaq;, de firma & infirma amicitia.* Negabit *se satis sibi etiam felicem uideri, quòd ab illa insania resipuerit, quòd honestißimus disciplinis, pro turpißimis delitijs fruatur, nisi & alteram sui partem, è similibus malis exẽptam, suæ felicitatis participẽ uiderit.* Nec *id difficile futurũ: si quidem ille sodalem his auribus audiat, de cõmuni salute disserentem, quibus sæpenumero audiuit de suis flagitijs pueriliter garriẽtem.* Rem *agi neq; leuem, neq; summis auribus hauriendã, sed in intima pectoris penitus demittendã.* Et *huiusmodi quidem exordiendi ratio poterit indicari.* Quòd *si quid erit causæ, cur malit obliquo ductu uti, finget se nihil dubitare, quin ille quoq; totus sit immutatus:*

atq; illi ueluti ad meliorem frugem immutato pro suo in illum amore gratuletur, prædicans ab eo fieri, quicquid ab eo fieri uellet. Tum suasionis ingressus quidam, ac ueluti transitus ostendetur. Negabit Lucius Antonium suum mirari oportere, si quæ nunc scribit, lõgißime à pristina uita dißideant: imò si frequenter in falsis bonis, uerisq; malis sodali gratulatus est errans erranti, nunc demum iustißimam esse gratulandi causam, qui stultißimas, ac pestiferas uoluptates, cum fœlicißimo studiorum amore permutarit. Deinde tanquam diuisione proponet, se duo quædam in ea epistola conari: alterũ, ut prorsus illi persuadeat, quanta sit ipsi gratulandi causa, id est, quantum effugerit malorum, & quid fœlicitatis sit assequutus. Alterum utriusque interesse, ut Antonius, abiectis nugamentis, quibus iam nimium ætatis datum sit, ad eadem studia totum se conuertat, & ipse saluus, Perithoum suum tanquam ab inferis reuocatum, conspicetur. Id erit uelut argumentationi uestibulum. Sub hæc propositiones indicabit argumentationum, ceu bases totius negotij. Quarum excogitatio, ut longe omnium difficilima est, ita cum primis necessaria: adeò, ut nisi his repertis, reliqua futura sint ociosa. Et non aliud est quod minus arte præscribi poßit. Qua de re peculiaria quædam tradidit Fabius Quintilianus, proposita controuersia Thebanorum ac Thessalorum: & nos in commentarijs de copia, rem, si non erudite, certe crasse explicamus. Huic igitur argumento huiusmodi propositiones generales constituere licebit. Liberalibus studijs nihil esse pulchrius: Ea sumitur ab honesto. Nihil gloriosius: Ea sumitur à laudabili,

quod

quod natura quidem ab honesto separatum non est, sed persuadendi causa separatim tractatur. Nihil *suauius*: *Ea sumitur à iucundo: Primæ quæ generalis est, huiusmodi secundariæ subseruient.* Maxime *secundũ hominis naturam esse scire, eoq; nec hominis uocabulum mereri, qui literas nesciant.* Proinde *si literæ nihil adferrent momenti ad famam honestam, nihil ad uitæ iucunditatem, nihil ad opes aut dignitates parandas: tamen propter sese expetendas.* Altera *fuerit,* Ad *perfectam uirtutem, solas literas esse duces, ac ueluti pædagogas. Cuius ut semina proficiscuntur à natura, ita à literis petitur absolutio.* Ab *his præstari cognitionem rerum expetendarum, ac fugiendarum: has mederi morbis animorum, trãquillare mentes mortalium.* Ab *his compesci sequundis in rebus insolẽtiam: ab ijsdem peti lenimẽ ac robur in rebus afflictis.* In *priore propositione cõfirmanda adhibebitur argumẽti uice, quòd puelli quoq; natura gaudemus, si proposito ænigmate sensum coniecimus, aut si quid nouæ rei discere contigit. Contrà falli moleste ferimus.* À *philosophis ceu propriam notam tribui, rationalem esse: at hæc non in illum cõpetit, qui nihil ratiocinatur, sed pecudum more sensibus & usu ducitur:* E*sse uero, qui negent hominem à reliquis animantibus differre rationis specie, sed gradibus dũtaxat: ita fieri posse, ut paulatim adiectis inscitiæ stultitiæq; incremẽtis, homo deducatur usque ad pecudem.* In *hoc natura finxit hominem erectum, & inseuit cognoscendi studium, ut in rebus à* Deo *conditis philosopharetur: simulq; &* Deum *omnium opificem, & seipsum, & reliquam huius mundi machinam contemplaretur.* Ad *hæc locupletanda pote-*

runt adhiberi, quæ poëtæ, Platonici, reliquiq; scriptores, de hominis conditione prodiderunt. De luteo Promethei simulachro, cui igniculus ille cœlestis inditus fingitur: de luto quod Deus summus ille figulus, afflatu suo animauit: de particula diuinitatis, iuxta quosdã corporibus humanis addita. Quidã enim arbitrati sunt animam nihil aliud esse, quàm scintillam ex igni, aut radiolum è luce illa diuina. De mentibus è stellis petitis, aut certe è thesauro Dei. Huc pertinebit illud Platonis figmentum de animabus in terram delapsis, quibus hic scire nihil est aliud, quàm ceu per somnium reminisci eorum, quæ quondam liberæ corporibus uiderunt apud Iouem. Hæc, aliaq; multa, diuinitatem quandam animi declarant. Declarat & illud, quòd unus animus exiguo corpusculo inclusus, tot, tam uarias ac difficiles disciplinas intellectu complectitur, memoria retinet. Id prodigiosum uidebitur, si quis perpendat, quot hominum ac rerum uocabula tenet, qui unam modo linguam didicit: quantò prodigiosius, quòd Mithridates unam & uiginti linguas calluit? Et hæc est minima portiuncula mentis humanæ. Addendum his quod Plato negauit, corpus ad hominis naturam pertinere: nihil enim aliud esse, quàm instrumentum, domicilium, aut uehiculum animi: animum esse totum hoc, quod hominem nominamus. Item illud quod dixit Seneca, ni fallor: Vita sine literis mors est, & uiui hominis sepultura. Quid minus est homo, quàm hominis cadauer? Iam enim corpus, non corpus est, sed sepulchrum: animum etiam ipsum à natiuo uigore cohibens: & hinc philosophi σῶμα dictum putant, quasi σῆμα, hoc est, sepulchrum. Nec aliò spectat

quod

quod Plato ſcripſit, philoſophiam nihil aliud eſſe, quàm mortis meditationem: Nam ſi abduci à corpore, dicitur animæ mori: & philoſophia abducit animũ à rebus corporeis & craßis, ad res æternas & intelligibiles: iam incipit animus uiuere, quum ab hoc ſepulchro emicat. Ex *hiſtoria ſumi poteſt, quòd* Diogenes *accenſa in meridie lucerna rogatus quid ageret, reſpondit ſe hominem quærere.* Rurſus *aduocata concione populi hac uoce:* Audite *homines, audite homines.* Quum *iam ſatis magna multitudo congregata, rogaret, quid uellet dicere. reſpondit ſeſe homines aduocaſſe, non illos qui nihil haberent hominis.* Adhiberi *poterat & illud* Mimi *cuiuſdam dictum de homine craſſo & indocto:* Nullus, *magnus, malus, piſcis.* Nullum *appellabat nullius pretij, nihiliq́; : magnũ, onuſtum obeſo corpore, atq; abdomine pigrum: malum, nulla uirtute præditum: piſcem, infantem & elinguem.* Huc *referri poteſt, quòd uulgò quoq; iactatus prouerbijs ſtupidis & indoctis adimũt hominis uocabulum.* Quid *enim aliud ſibi uult, quòd ſtupidum & indoctum appellant ſtatuam, ueluti figuram duntaxat hominis, nõ hominem?* Item, *Aſinum ad lyram, ſuem: Suem* Bœoticũ, *aſinum* Antronium, *nihilo diſsimilem elephanto: ouem, belluam, pecudem, fungum, ſtipitem, caudicem, plumbum, ſomnium hominis, monſtrum hominis.* Adhibebitur *& parabola:* Vt *auena uitio ſoli in lolium degenerans: ut triticum ſimuli de cauſa degenerans in ſiliginem, nomen ſui generis amittit: ita homo pecus eſſe incipit, ſi neglectis honeſtis ſtudijs, uentris tantum & inguinis curam agere cœperit.* Rurſum *alia:* Et *ſicut materia ſculpendo ſimulacro habilis,*

tamen signum non dicetur, nisi forma artificis industria accesserit: ita natiuitas nō facit hominem, sed humanæ naturæ capacem. Quod *nascitur, ceu rudis quædam materia est: institutio formā inducit.* Tertia *fuerit:* Vt *maxime sequundum naturam est, surculum insitum, eius arboris referre saporem, unde decerptus est: ita nō oportet animum hominis cuius est origo cœlestis, à suo genere degenerare.* Et *ut natiuum est igni nostro sursum niti: trahitur enim ui genuina ad fontē originis: ita hominis ingenium, quanquam est his uaporibus corporeis immersum, tamen principij non potest obliuisci.* Rursum *alia similitudo:* Vt *ursus non esset ursus, si mens hominis sub ursi figura latêret: quemadmodum nec* Apuleius *uere asinus erat, quum incolumi mente formam asini circunferret: ita nec homo diceretur, si mens pecudis humanam animaret figuram.* Item *si statua figuram hominis per omnia repræsentans, quales ferūt fuisse* Dædali, *non statim homo dicetur, quòd mente uacet: nimirum figura non facit hominē, sed scientia.* Hinc *est quòd poëtæ ueteres, nimirum homines prudentißimi, fabulis non ociosis prodiderant: hos, quibus nulla colendi ingenij cura fuisset, sed pecuniis uoluptatibus sese totos dedidissent, in ferarū naturam abijsse.* Contrà, *qui sapientia cæteris præcelluissent, eos ut dijs genitos, in deorum consortium à morte reuerti.* Et *dæmones, quos illi deos inferiores existimāt, autumānt dictos, quasi* δαήμονας, *hoc est, doctos, aut scientes.* Et Horatius *imperitum hominem appellat corpus sine pectore.* Huiusmodi *supellectilis uariam copiā pueris suppeditabit præceptor.* Nam *mihi interim satis est rationem ijs, qui docent, indicasse*

casse.Et quod nos in una propositione locupletanda tentauimus,id ille faciet in singulis: & in harum unaquaque parte,si quid erit tractabile:non ut omnes pueri reddant omnia,sed ut ex multis suo quisq; ingenio cõsentanea rapiat: & ex his quæ tradita sunt,similia consuescat affingere.Sed iam nunc quosdã exaudire uideor, præceptiunculis meis obstrepentes.Hui,inquiunt,næ tu dura mones, & negotij plena: tum autem puerorum animis,atque ingenijs maiora.At ego iam ab initio non asinum,sed præceptorem mihi requirebã,nec ineruditum,nec laboris fugitantem. Nam si indoctus est,qua fronte doctoris nomẽ, ac locum occupat? Si ignauus, cur negotium tam operosum suscipit? Hæc est literatoris professio: hæc fabula quam agendam suscepit.Nemo uinetum colendum suscipit,nisi statim animum suum ad inexhausti, &,ut inquit Vergilius, in orbem redeuntis laboris circulum præparet. Pueri uerò quid possunt audire uel iucundius, uel utilius? Ab his exercitamentis prodibunt,qui facunde concionentur in templis: qui prudenti eloquentia moderentur senatum: qui cum laude obeãt publicis de rebus legationes:deniq; qui quauis in re,& iudicio ualeãt, & oratione.At ista,inquiunt,nondum illis annis sapiunt. Vestro sanè uitio,à quibus bonorũ autorum loco,modos significãdi,& id genus glossemata, nõ minus stolida quàm prolixa didicerũt.At antiquitus pueri à nutricibus in ludum missi,statim ab optimis autoribus, literarum studium auspicabantur,neq; detinebantur decem annis in dediscendis nænijs.Liceat quæso,per uos,ò molesti,uel adolescentibus discere, quod uos pueros docere debueratis: finite

ut prima statim ætate hauriāt, quod semper meminisse sit pulchrum. Imbibat testula recēs succum purißimū, quem diu resipiat. Discant ista in promptu habere, & in uarios usus, ut res hortabitur, accommodare. Quid enim docendo agitur, nisi ne semper sint docendi iuuenes? Quibus si quando optima traditurus es, quur ea non statim tradis? si nunquam, quid doces? An hoc agitur, ut tu semper doceas, illi semper sint docendi? Ne pigeat bonum uirum, ac de Rep. uel gratis benemereri cupientem, huius operæ, discentibus quidem necessariæ, cæterum nec ipsis qui docent, sterilis & infrugiferæ. Ergo postea quàm totius operis, ad hunc modū imaginē quandam, ac syluā submi=nistrauerit, affectus deniq; & epilogum ostenderit: tum indicabit idem argumentum alia quoq; ratione tractari posse. Quod genus sit, ne à proposito recedamus exem=plo: Si docebit omnē literarum cōmendationem tractari posse per cōparationem, itidē & inscitiæ uituperationem. Huius generis hæc erit propositio: Inter omnes res quas mortales tantopere mirantur, ac per fas nefasq; sequun=tur, nihil est quod cum eruditione sit conferendum. Nam honores istos, in quibus ambitio mortaliū finem boni con stituit, multo periculo peti, maiori poßideri, ne honores quidem ueros esse: quippe qui peßimo cuiq; sæpenumero cōtingere soleāt, nec eße perpetuos, etiam si ueri sint: atq; adeò nō perennes, ut ne diuturni quidē sint: quippe quos fortunæ temeritas, ut interdum insperantibus obijcit, ita frequēter inopinatò tollit. Contrà, literas in otio parari, summa tranquillitate poßideri, non nisi sua cuiq; indu=stria contingere, ueram & immortalem parare gloriam.

Et hic

Et hic primus differendi campus, multis locis cõmunibus undiq; amœnus est: multa excẽplorum, similiumq; uarietate fœcundus. Deinde aperiendus alter: Bonam mortalium partem, aurum, argentũ, gẽmas, & alias hoc genus opes, per saxa, per ignes, magno capitis & uitæ periculo persequi, quum ista sint aliena bona: quippe quæ & ociosis obueniant, & à cæca fortuna paßim ut dantur indignis, sic etiam dignis adimantur. Proinde extra hominem esse, nec in hominis potestate: quippe quæ infinitis casibus intereant, ueluti naufragio, incendio, bello, furto, carie, situ: quorum si nihil accidat, certe usu consumi. Quòd si non utaris, nihil habere pulchri quãobrem sint expetendæ. Ad hæc ut affatim contingant, tamen non explere mentem hominis, sed tantum iritare miseram cupiditatem. Postremo nec animi, nec corporis morbo mederi posse, sed potius utriq; hominis parti malorum omnium seminaria suggerere: & adeò per se nõ esse honestas, ut à uirtute uel in primis auocent: benignitate exhauriri, parsimonia putrescere: magno sudore congeri, maiore cura congestas seruari, maximo dolore diu seruatas amitti. In literis contrà hæc omnia. Nam alteram cõtentionis partem omitto: partim ne sim æquo longior, partim ut aliquid aliorũ inuentioni reliquum faciam. Atq; hic sequundus porrigitur campus, latißime patens & uarius, nec inamœnus. Tum tertio loco proponet: Formæ dotem plerisq; magnum quiddam uideri, & omnibus uotis expetendum: uerum hanc nemini sua cum laude contingere, ut neq; culpa negari. Ab ijs enim quæ nobis adsunt à natura, neq; laudẽ meremur, neq; reprehensionem: neq; etiam

num sciri, si bona cõtingat: utrũ ab irata natura, an propitia detur: propterea quòd multis eximia species corporis perniciẽ attulit, & ipsis qui poßident, & ijs qui spectant. Nam possessori quid adfert formæ uenustas, præter solicitudinẽ, metum, suspicionẽ, rumorem parum sequundum, materiam peccandi, libidinis fomitem, & copiam? Quod si hac præditus, pudicus esse cupiet, hoc ipso miser est, quòd formosus. Multas enim pellicit in perniciem, solicitatur ab innumeris: atq; hinc est quòd legimus quosdam sibi faciẽ cicatricibus defœdasse, quòd sentirent alios sua forma periclitari. Sin impudicus est qui forma præcellit, quid tandẽ debet suo bono, nisi ut facilius perditiusq; pereat? Itaq; sua forma neminem pudicum delectari: alienam qui amet libidinosum esse. Tum ut hoc magnum sit bonum, tamen corporis esse tantum, fluxum, caducum, & adeò non perpetuum, ut uel febricula, uel macie, uel alio quouis casu, subitò marcescat, certe ætatis progressu deflorescere, certe morte perire. Diuersa in literis, hoc est, animi bonis omnia. Vides & hic aperiri cãpum mire fœcundum, si quis conetur hãc partem omnibus suis numeris tractare. Quarto loco proponet, Nõ paucos mortaliũ corporis uoluptates, uti præcipuũ quoddã uitæ bonũ mire complecti: uerum istas insanias esse, falsò iucundas, non uoluptates, nec aliud quàm risum, ut aiunt, Sardonium. Quur enim ei uoluptatis bonum tribuas, qui sui sensu careret? Ad hæc obscœnas esse, belluinas, ac prorsus homine indignas, quæ nos in feras trãsferãt. Tum insynceras, multo plus aloës habere, quàm mellis: magno constare, & rei & famæ dispendio, quibus admixtum sit fastidium, comes

pœnitudo

pœnitudo:malorum omnium escas, laudis ac uirtutis inimicas:infidas his à quibus adamantur, quos tandem deserunt, etiam si non deserantur ipsæ. Exhaurire loculos, offuscare famam, corporis ualetudinē atterere, ebibere succum uitalem, accelerare senium, morborū omne genus adducere, sui iustißimas ultrices: deniq; totum hominem in Tartara demergere. At longe feliciores oblectationes ex honestis studijs colligi: tantò nimirū meliores, quantò corpori præstat animus, & homo belluis antecellit: tantò honestiores, quantò uirtutis decus turpitudinē superat. Feliciter parari, felicius poßideri, quæ nos nobis nō eripiāt, sed restituant: quæ nos non ex hominibus in feras, sed ex hominibus in deos transforment. Ad hæc synceras esse, nullo fermento uitiatas: quæ omnem animi, si qua resedit, amaritudinem edulcent: quæ regustando fruēdoq; dulcescant: quæ liuorem nesciant, hòc suauiores, quò cum pluribus communes, quæ nos ad extremum usq; rogum non deserant: quæ annis quibus omnia deteruntur & obsolescunt, efflorescant: nauseam, satietatem, ac pœnitudinem nesciant: quæ præstant, ut non uni aut alteri, sed omni sexui, omni ætati simus iucundi: quæ præstant, ut ipsi nobis etiam uoluptati simus: quæ faciunt, ut senectus etiam molestia careat: quæ nos in omnem regionem, in omnem fortunā comitantur. Deniq; quæ delectant eam hominis partem, qua uere sumus homines. Sed parcam hæc longius persequi. Neq; enim hæc sunt omnia, & innumera sunt, quibus hæc locupletari possent. neq; nos aliud in præsentia, quàm uiam indicamus. Poterat hoc genus & alio colore tractari: uidelicet ut literas alijs bonorum generibus

ante

anteponamus. Præclara res opulentia, ad quam mortales infatigabili studio contendunt: quanto par est acrioribus studijs eniti ad honestas literas, quibus ditescit animus? Et in hunc modū de cæteris partibus quas proposui, aut alijs his similibus: cuiusmodi sunt iuuentus, uires, nobilitas, & si quid aliud sit, in hominum uita uehementer expetitum. Quin & per fictionem tractari poterant. Eruditionē esse rem per se præclarā ac magnificā, adeò, ut si nihil etiam adferat emolumenti in hac uita, tamen sua ipsius causa sit expetēda: quod attigimus in initio. Quis enim non optet perfectam omnium rerum cognitionē, etiam si nunquam esset uicturus inter homines? Nunc instrumēta sunt ad iuuandam Remp. ac priuatim amicos, ut etiā si citra doctrinam ipsi possemus feliciter uiuere, tamē quoniā uir bonus nō solum sibi nascitur, uel in hoc cōparanda sit eruditio, ut alijs poßimus esse subsidio. Verum in epistola seria nolim has partes nimium extare. id quod etiam in orationibus nonnunquam expedit dißimulare. Sed oportebit alia quadam epistolari facie obduci, nonnunquam data opera perturbari: sed tamen hic ordo profuerit animo, magnam rerū ac uerborū uim cōgerenti: ex quibus licebit optima seligere, si locus postulabit breuitatē. Ita fiet, ut non sit ieiuna breuitas. In hoc argumēto poterit & illud admoneri, blandiorem oportere fingi epistolam, quam adolescens adolescenti, congerro congerroni, amans scribit amanti. Tum quod qui suadet, inde sibi pluscul ū fidei conciliabit, quòd suum errorē simpliciter agnoscat ac damnet: & ueterum uoluptatū memoriam ita refricabit, ut declaret animum etiam à cōmemoratione abhorrere. Ab ætate sumet

occasi

occasionem: quæ si grandior est, dicet conuenire, ut plus sapiat, qui uincat annis. Absurdũ fore, si qui dux huius instituti debuerat esse, nunc recuset esse comes: sin minor, dicet nullam ætatem magis idoneam disciplinis: propterea quòd sanguine calente, magis ingenio uigeat, quodq; tenacius hærent, quæ primis annis hauriuntur. Hòc magis esse properandũ, ne pars eius optima frustra effluat. À forma item: quæ si præstans est, dicet minime cõuenire, ut in formoso corpore, animus inhabitet deformis: sin minus, dicet hoc magis excolendum bonis studijs animum, ut cum corporis forma paria fiant. À genere: quod si fingitur illustre, dicet olim nullos magis incubuisse liberalibus studijs, quam claro genere prognatos. In alijs aut latêre, aut negligi doctrinam, fortunæq; sordibus obscurari: in bene natis habere suũ decus. Tum obscuri hominis literas fortunæ adminiculis destitutas, perpaucis esse præsidio: nobiles, quoniam ferè ad ciuiles magistratus, aut ecclesiasticas dignitates uocentur, maximã adferre perniciem, si ad tractandam Rempub. citra doctrinam accedãt: si contrà, maximam adferre publicè simul ac priuatim utilitatem. Sin obscuro genere fuerit, excitandus est, ut sibi suis ipsius præsidijs pariat nobilitatem, non paulò ueriorem, quam qua uulgò tument claris orti natalibus. Ab opibus: Si rem familiarem habebit amplam, demonstrabit illi tanto magis enitendũ ad honesta studia, ne quum fortuna cætera suppeditarit, ipse sibi defuisse uideatur: magnũ adiumentum ad consequendas liberales disciplinas esse diuitias: sed has tum demum esse splendidas, ac salutares, si possessor his norit uti, atque hoc præstare doctrinam. Alios plerosque felici

felicibus quidem ingenijs præditos, sed ob rei familiaris angustiam, frustra consectari liberalia studia: ipsi ob rem amplissimam nec ocium, nec librorum uim defuturam, & optimi cuiusque præceptoris futuram copiam. Sin erit tenui fortuna, tanto enixius oportet incumbere parandis literis, quæ & rem, & famam pariunt, sed insignes. Nam diuitibus satis est, uel infra mediocritatem esse doctos. Hæc quidem à nobis fusius ac loquacius dicta sunt, uerum in tantum necessaria, ut uerear ne multis hæc etiam tam multa non sufficiant. Fateor, ad docendum sunt perpauca, sed ad rationem ac uiam indicandam, non inerti, nec indocto præceptori arbitror fore satis. Nam his doctorem magis instruximus, quàm pueritiam.

De emendando.

IAm uerò in emendandis his quæ pueri reddunt, exactissima diligentia est adhibenda. Neque enim sat habeat doctor manifesta sermonis uitia castigare, uerum si quod uerbum parum elegans, si minus ornatum, si sordidum, si durius translatum, si qua contra ueterum consuetudinem orationis figura, si quid absurdius compositum, si quid asperum, si quid hiulcum, id notatum emendabit, mutabitq;. Tum si quid alio loco dictũ, quod alio magis quadrabit: si quid additum, quod non cohæreat: si quid præteritum, quod inseri oportebat: si quod argumentum futile, uanum, translatum, aut alioqui uitiosum: si quod decus parum feliciter affectatum: si iocus sit frigidior: si languidius dictũ, quod acrius oportebat: sicubi à decoro fuerit recessum: si tractationis color parum pudenter sit delectus: si uerbosius tractatum, quod oportebat breuius:

aut

aut si breuius perstrictũ, quod fusius erat tractandũ. Neq; *simul tamẽ omnia reprehẽdet praeceptor: sed aliâs alia, ne pueri despõdeãt animũ. Quae fieri non poterũt, ea nõ statim aspere, & cũ cõuitio reprehendenda: & his uerbis, eo uultu, quasi discipulũ oderis.* Nã *ea res teneros animos in odium studiorũ trahit, fitq; ut prius oderint literas, quàm norint cuiusmodi sint.* Verũ *quae tolerari non poterũt, ea blãdius quidẽ, sed tamẽ diligẽter corrigẽda: quae ferri utcũq; poterunt, aut dissimulãda interim, aut ingenio collaudato uertenda in melius.* Cõtrà, *quae scitè excogitata, tractata'ue uidebuntur, ea nominatim probabit, & quãobrẽ placeãt, exponet.* Atq; *interim iubebit & reliquos omnes attẽtis auribus accipere thema cuiuslibet quod recitatur: ac diligẽter obseruare, si quid animaduertant reprehẽdendum, aut etiã imitandũ.* Neq; *illud inscite monet* Quintilianus *pueros ipsos percontationibus excitandos esse, & quid illic uideant uitij, & qua ratione mutãdum: & quid sequutus sit, qui feliciter affectauit.* Hoc *satius est, quàm si non periclitante illorũ iudicio, tantum indicet ipse, quid damnet aut probet.* At *huiusmodi percontationibus, uide quãtum cõmoditatũ cõsequemur.* Primum *audientibus securitas aberit, ut ait* Fabius, *neq; perfluent aures quae dicentur, simulq; perducentur ad id, quod ex hac re quaeritur: nimirũ ut aliquando haec inueniant citra indicem, & intelligant ipsi.* Sunt *autẽ quaedã uitia, quae praeceptoribus in adolescentulis non debeant displicere, ueluti sublimior spiritus, & orationis luxuries: quòd haec indoles promittat perfectã maturitatẽ.* Ego *in nostris & alia pro tempore ferenda censeo, puta uoculas, aut etiam clausulas*

ex auto

ex autoribus sublectas: poëtarum uersiculos, aut hemisti- chia subinde intertexta: translationũ licentiam: apertio- rem artis affectationem: compositionem curiose numero- sam, ac propè carmen exprimentem. Hæc enim omnia, tametsi in adulto scriptore uitia sunt, in proficiẽtibus ta- men necessaria sunt. Porrò siue quid laudes, siue repre- hendas, utrunque & cum modo, & uarie faciendum. In alijs inuentionis nerui, in alijs argumẽtandi subtilitas probanda, in alijs sanitas, in alijs grauitas: in his lepos, in illis uarietas. In nonnullis dispositio, in nonnullis con- silium, ut ad quanq; uirtutem quisq; uidebitur accedere. Hæc laudis ac reprehensionis dispensatio faciet, ut neque quisquam de se desperet, neq; despiciat quenquam: tum æmulatio quædã inter omnes excitata, dum iritatis omni- bus, alterius quisq; laudẽ affectabit, dictu mirũ quantum calcar addet ad studium. Quorundam putidis ingenijs, & rustico pudori, priuatis ac blãdis admonitionibus erit succurrendum. Profuerit & illud, præmiola quædam pue rilia proponere ijs, qui primas tulissent: Victores collau- dare modice: uictos ad conandũ hortari, quasi industria, non ingenio sint præteriti. Hic rursus mihi cachinnum tollet grammatista quispiam ex isto ordine, qui Michaë- lem Modistam pueris solent prælegere, meq; clamitabit, è ludo theatrum facere. Atqui cum ipse è suo ludo carni- ficinam faciat, mihi concedat, si ueterum consuetudinem renouare studeo, apud quos in scholis huiusmodi concer- tationibus iuuentutem exerceri solitam, uel ipse D. Au- relius Augustinus testis est. Siquidem is in libris, qui- bus titulum indidit, Confeßionum, narrat sibi frequenter

accla

acclamatum fuisse, ubi Iunonis apud Maronē in Troianos stomachātis, uerba & affectus cæteris felicius adumbrasset. Agnoscis theatricum uerbū acclamandi in ludos literarios fuisse receptū, & tu putas scholæ nihil cōuenire, nisi plagas, & eiulatus? Fabius haud uulgaris formandæ pueritiæ artifex non uno in loco præcipit, iuuenum studia nō asperitate deterrenda, sed blandis applausibus, modestisq; laudibus alenda, atq; exacuenda: uultq; doctorem in parentis abire affectum: contrà discentes, præceptorem non horrere ut carnificē, sed obseruare ueluti parentem. Nec obscurum, quid sibi uelit Horatianū illud:

–Quondam pueris dant crustula blandi
Doctores, clementa uelint ut discere prima.

At contrà hic Arcadicus quispiam asinus, leonis indutus exuuio, quum & indoctior sit, quàm ut admiratione sui pueros habere poßit attentos: & insuauior, quàm ut à quoquam poßit amari, uel amare quenquam, tumultuosa carnificina menses eximit: puerosq; ingenuos, quos neq; meliores potest reddere, quippe uir stultus & improbus, neq; literatiores, ipse illiteratißimus, flagris excarnificat miseros: clamoribus & conuitijs obsurdefacit, ut optimis illis annis sine fruge contritus, magnam crudelitatis suæ mercedem percipiat. Vtinā tibi, ô sacrilege (nam barbari leuius ac dilutius est uocabulum) dignus tuis factis honos aliquando cōtingat, compellarisq; pileum istum, quem ut nō promereris, ita nec intelligis, cum cuculla permutare: pro ueste ista laciniosa, sagum aut rhenonē accipere: pro soleis ac sandaleis, perones: pro ferula ligonem, aut scuticam: istoq; ornatu è scholis, in quibus nihil aliud es, quàm **In ludi magistros plagosos.**

d canis

canis in balneo, rus extrudaris: aut stiuæ, cui natus es, alligandus, aut, quod malim, in compedibus fossurus: aut si omnino sine imperio durare non potes, boues & asinos ista tua uoce territaturus: Tu'ne audes, ò clurinũ pecus, ut Plauti uerbis utar, docẽdi literas occupare munus, quum ipse nihil unquam didiceris? tu'ne audes stolide carnifex, bene natos & ingenuos, atq; ingeniosos adolescẽtes laniare flagris, quos citius occidere poßis, quàm docere? Tun' in eo loco, quem Græci ab otio scholam, Latini à uoluptate ludum appellandũ censuerunt, plus quàm Phalaridis tyrannidẽ exerces? Tun' hominis monstrũ ab his etiã mercedem, si superis ita placet, exigis, de quibus peius sis meritus, quàm scelestus ille Faliscorũ literator de sua pube? Siquidẽ ille dolo peccabat, tu palàm, & cõfidẽtissime perdis bonæ spei pueros. Ille clementi hosti tradidit, ueluti pacis obsides, à quo sunt citra fraudẽ restituti. Tu hosti crudelißimo, teterrimoq; prodis, uidelicet inscitiæ: à quo ferme nullus elabitur qui semel in illius ius uenerit. Sed efferri me uideo longius dolore iustißimo quidẽ, utinam perinde utili. Regnare iam paßim uideas plagosum hoc, & indoctũ grãmatistarũ genus: antra illa in quibus deblaterãt, ceu furiarũ regnũ, misero eiulatu undiq; personare. Et credimus istam uerberandi cõsuetudinẽ Quintiliano, uiro tum prudẽti, tum erudito, adde etiã castißimo, sine causa tãtopere displicuisse. Et quod uir ethnicus ut sæuũ ac perniciosum explosit, nos Christiani libenter recipimus, sæuientes non solum in pueros, uerum etiam in ætatem penè uirilem. Quòd si plagoso illi compotatio contigerit largior, iam pueris etiã instat uitæ periculum.

Schola. Ludus.

Rideatur

Rideatur hoc, nisi nostra ætate permulta sint exẽpla infe licium, quos doctoris temulenta sæuitia plagis occidit. Et postea deligimus equis nostris idoneum curatorem, liberos cuiuis asino committimus. Sed hanc cædendi, sæuiendiq; necessitatem in puerorũ ingenia transferunt, qui ceu Phrygũ filij, nisi plagis concisi, non emendantur. At quo tandem ore, dic quæso bellua, tu flagris à pueris officium discipuli requiris, quum tu doctoris officium non præstes? Effice ut merito te amet grex tuus: ut miretur, primum studia, deinde te quoq; studiorũ gratia: postremò utrunq; alterius causa. Quòd si nec amari potes homo stolidus ac sæuus, nec admirationem meretur triuialis ista, ne dicam, culinaria doctrina, uel inscitia potius, quid etiam in ludo sedes impudẽs? Sin ueterem morem tuo damnas instituto, age profer istos egregios artifices, quos tu nouus magister sic institueris, ut cum ueterum uel infimo certare possint. Quòd si qui sunt ad literas indociles pueri, præstat eos ablegare rus, ac parẽtibus reddere: sed interim doctori decrescunt reditus. Et ideo bonum uirum oportet esse, qui suscipiat erudiẽdam iuuentutem. Sed istis non alia ratio est, quàm tyrannis principibus, qui malunt imperio, quàm æquitate retinere populum: non quòd illud melius sit, sed quòd hoc difficilius. Sed iãdudum tempus est, ut ad id quod instituerat, nostra recurrat oratio, iamq; finis sit cum istis Bœoticis suibus rixãdi. Ergo præceptor idoneus, et istorum dissimilimus, postea quàm annotarit, quid in scriptis puerorũ placeat aut displiceat: tum exemplar aliquod à se studiose elaboratum proponet, aut etiam dictabit: neque pigebit in marginibus, quid ipse sit sequu-

 tus

tus annotare. Indicabitur ordinis ratio, transitus commodus: si quod schema speciosius, si quod argumentum noue tractatum: ut in eo perinde ac speculo uideant, quid ipsos suffugerit, quid assequi non quiuerint, ubi dormitauerint, aut caecutierint. Alioqui quod isti faciunt, prauam epistolae formam proponere, quid aliud est, quàm docere perperam scribere? Dicent, quotumquenque reperias, cui sit stylus? Calceolariam non docet, nisi calcifex: coquum non instituit, nisi coquus: gubernandi rationem nemo tradit, nisi nauclerus, & miraris si literas docere non queas, quas nescis? Quid docet Grammaticus, qui loqui nescit? Expediet aliquoties & nudum thema proponere, ac totum inuentionis laborem, ipsorum ingenijs relinquere, quò uirium suarum periculum faciant. Magis autē blandiuntur etiam nobis, quae ipsi quasi peperimus ingenio: uerum id rarò fieri uelim. Nos olim quum Senae Alexandrum archiepiscopum, titulo D. Andreae, Iacobi Scotorum regis filium, rhetorum studijs exerceremus, isq; qui sibi iam uidebatur nonnihil profecisse, rogaret, ut tantum indicatis propositionibus summis, reliquam omnem inuentionem ipsi relinquerem, paruimus adolescenti ingenioso, miraeq; spei. Adnisus est summa ui, fortasse sperans fore, ut tametsi sermonis ubertate uinceretur, tamen ob ingenij uigorem, non multum esset à nobis relinquendus. Primum collaudabam hominis industriam, & passus sum illum sibi aliquandiu placere. Mox ubi indicassem, quàm multa illum fugissent, quàm multa non suo loco dixisset, cristas demisit, & agnouit, quantum adhuc abesset à meta. Illud in genere meminerit doctor, ut pro sui quibusque ingenij uiribus praeeat.

Alexander archiepiscopus D. Andreae.

Rudibus

Rudibus tota erit epistola præformanda: progreßis sat erit liniamenta quædam prænotare: adultis suffecerit nudū indicare thema: ut & hac in parte parentum curam doctor imitetur, qui primum infantibus cibum præmansum in os inserunt: deinde sat habēt in manū dare: mox mensis tantum admouent: postremò etiam domo extrudunt, ut suapte industria ipsi sibi quærere consuescant, &, quod dici solet, nare sine cortice. Conducet & illud, si iam ad mediocritatem progressus, proponemus idē argumentum iterū ac tertiò, alijs uerbis, aliaq́; sermonis figura tractandum. Quæ res potißimum conferet ad parandam orationis copiam, ac facilitatem. Id autem cōmodius fiet in breuioribus thematijs. In hoc genere Ciceronē legimus cum Roscio suo certare solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam, uariatis gestibus repræsentaret, an ipse mutatis uerbis efferret. Extant etiamnum & Maronis in hoc genere progymnasmata, ueluti de aurora, & anni partibus: sed hac de re tēpestiuius ac pluribus dictū est in libello de Copia. Cæterùm ad inuentionis facultatem pertinebit, ut palinodijs exerceantur: ut quod modo suaserint, rursus dissuadeant: quod in cœlum laudibus tuleris, id uituperando ad inferos deijcias: ad quod sis adhortatus, rursum ab eo deterreas. Qua quidem in facultate plurimum ualuisse fertur Carneades. Hæc erunt propemodum similia locis, quos rhetores cōmunes appellāt: ut pro amore, quemadmodum apud Platonem dicunt, præter Socratem, multi: & contra amorē, quēadmodū apud eundē Lysias: pro literis, contra literas: pro diuitijs, contra diuitias: prò monastica uita, & contra: pro linguis, contra linguas: pro

matrimonio,contra matrimonium:pro monarchia,contra monarchiam.Eiusdē generis sunt quæ per collationem seu contentionē tractantur. Vtra uita præstantior,ciuilis,quā practicam uocant Græci: an contemplatiua,quam theoricam illi uocant.Cœlibatus potior,an coniugiū. Ad dicendum utrum ars plus poßit, an natura. Vtrum recens hoc theologiæ genus præstantius, an priscū illud. Vtrum plus ualeat ad parandam famā militia,an literarū studium. Ad rem parandam, utilior'ne sit iuris prudentia, an studium medicinæ. Idem fit in personis. Vter dux melior, Annibal, an Scipio. Vter philosophus excellentior, Plato, an Aristoteles. Vter poëta doctior, Vergilius, an Hesiodus. Vtrius facundia mirabilior, Demosthenis,an Ciceronis. Hæc incidēt in consultationibus. Verum quum deliberabit aliquis, utrū Romæ citius paretur fortuna, an in patria:utrum satius sit literarum gratia adire Italiam,quàm Lutetiā,præterea quæ sunt locorum communium, ex proprijs circunstantijs multa ducet argumenta. Vtrum expediat pueros statim admouere studio literarū, an parcere tenerioribus illis annis, donec ætatis progressu nonnihil roboris collegerint. Neq; semper necesse est, ut præceptor se thematis inueniendi labore fatiget: Ex historijs,ut dixi,sumere poterit. Ex epistolis eruditorum,si quas pueri nondum legerunt: ueluti ex epistolis Ciceronis,Plinij,Cæcilij, Symmachi, Apollonij, Angeli Politiani. Quur enim hunc in hoc genere non cum quolibet ueterum cōferamus? Sed tamen è Symmacho rem peti malim,quàm phrasim. Promptißimā huius generis uim, epistolæ diuersæ Græcorum suppeditabunt. Ex omnibus degustatis præceptor optima quæque propo

proponet. Semper enim ab absolutißimis exordiendum. Proinde Plinium illis statim obijci malim, quàm Franciscum Nigrum, Mariū Philelphum, etiam si pater in epistolis nonnihil habet laudis: Aeneam, Gasparinum, Campanum: multo minus Carolum Virulium Louaniensem, cuius scripta cito gratiam exuerunt. Non quòd negem in his esse, quod aliquis poßit imitari, sed quòd mediocribus, aut tolerabilibus tantum anteferri malim eximios. Cæterum cui palma debeatur in hoc genere, non est huius instituti pluribus uerbis persequi. Si quis omißis Græcis, patiatur quenquam ullo in genere anteponi, M. Tullio, Plinio & Politiano primas detulerim. Sed hac sanè in re fruatur suo quisq; iudicio.

De consuetudine unum multitudinis numero compellandi.

IAm uero consuetudinem insulsißimam quidem illam, sed aliquot iam seculis mire receptam, unum hominem multitudinis numero compellandi, non tam dedocendi sunt iuuenes, quàm animandi, ut ausint contemnere: certe quoties cum his agitur, unde nihil sit periculi. Mea certe ætate iam hæc ineptia magna ex parte obsoleuit, paulatim subolescentibus bonis literis. Quanquàm supersunt & hodie non pauci uoßissatores, qui quod pueri male didicerunt, non solùm ipsi mordicus tenent, uerum etiam ab alijs exigunt. Inexpiabili cōtumelia se putant affici, si quis unum singulari numero salutet: ac planè rem putant iniuriarū actione dignam, ac legibus uindicandam. Tu pro tua prudentia quid sit optimum dispicito. Hic mihi cōtinuo Tragicum uociferans in re nihili:

Quid tu, inquit, me tuissas? tuissa famulos tuos: ego sum & te, & tuis omnibus melior. Quid ais hominis monstrum, tu sic appellari dedignaberis, quomodo olim reges suos appellabant parasiti? quomodo summos orbis monarchas olim affabantur libertini, aut è plebe cerdo quilibet? Deniq; quomodo tu ipse deum Opt. Max. compellas? Quur non ut unum alloquar, quum unum uideam, etiamsi Polyphemo maior esses? An ideo Athonē montes dicam, non montem, quòd ingens sit? An ideo non est mare Oceanus, quòd uaste pateat? Adeò qui uix sunt homines, ijs nō satis est, si unius hominis loco ducantur. Cæsari totius orbis monarchæ loquimur: Superi bene uertant quod agis Cæsar. Et hic indignatur, nisi dixeris: Bene uertāt quod agūt uestræ dominationes: perinde quasi non unum hominem, sed Hecaten quampiā triformem, aut Hermetē trismegistum, aut Geryonē tricorporē alloquamur. Hoc fortassis in muliere grauida sit tolerabilius, aut etiam, si mauis, in scropha. Quur à grammaticis distincti sunt numeri, singularis, dualis, & pluratiuus, nisi ut uteremur? Honoris, inquit, gratia abutimur. Apte dictum abutimur. Nam istud est planè abuti, perinde quasi quis soleam utranq; eidē inducat pedi. Sed quis istud iuris uobis donauit? An æquum putatis, ut honoris uestri gratia, præter ueterum consuetudinem barbare loquantur homines? Quòd si tyrannidem occupatis, ut nouæ etiam linguæ nobis sitis autores, quur non saltem constatis uobis? Etenim si numerus mutatus honorē habet, quur non eadem opera uidetur honorificū, plures singulari numero compellare? Quur non idem fit in tertijs personis? Honorifi

norificum est, si quis Marcolpho dicat, gratulor uobis: quî minus honorificum est, saluta eos, cum unum iubeas salutari, sed honorabilem? Quur hic honos tantū in pronominibus situs est? Honorificum est, saluto uos domine episcope: quî minus, saluto uos domini episcopi? Honorificū est, uidi uos ambulantem: quur non uidi uos ambulantes, si uni, sed honorato loquaris? Nimirum aucta pluralitate, crescit honos. Quur in re diuina, æditus non hunc in modū respondet sacrifico: & cum spiritu uestro? Quur is deo loquēs, audet dicere: præsta quæsumus omnipotēs deus? Quur nos homunculi nō ueremur illi dicere: remitte nobis debita: &, ne nos inducas, si tantum honoris est in abusu numeri? Certe primus honos debetur deo: quur hunc tanto fraudamus honore? quur huic præscrinus homuncionem? Quid hic respondebunt isti? an nobis obijcient heterosin? Audio, sed hac non utuntur emēdate loquentes, nisi in prima persona, uel modestiæ, uel festiuitatis, uel euphoniæ gratia. In sequunda nunquàm, nisi quum genus significamus, non personam. Quale est illud Nasonis: Quæ uestra libido est. Taxat enim uirorum genus, ueluti si quis uni meretrici dicat, uos estis pernicies adolescentum, non unam notans, sed totum ordinem. Huic simillimum est illud in tertia persona: Quum ad uxores uentum est, tum fiunt senes. Vnde quod olim modestiæ erat, aut inuidiosum, nūc repēte honorificum esse cœpit? O' imitatores seruum pecus, ut mihi sæpe Risum, sæpe iocum uestri mouere tumultus. Istos fefellit, opinor, quod ueterum quispiam magistratu fungens, hunc in modum scripserit: Considerauimus, retulimus, statuimus, ni-

mirum munus publicū cum suis collegis cōmunicans, & potestatis inuidiam declinare uolens. Hoc, *ni fallor, exemplo reges & episcopi cœperunt & ipsi scribere:* Nos Ioannes *episcopus Cameracensis:* Nos Carolus *rex Gallorum.* Nec *dubium quin & hoc qui primi cœperunt, modestiæ causa fecerint, uidelicet quò tyrannidis speciem fugerent.* Tyrannicum *enim uidebatur, potestatem cum nullo prorsus habere communem.* Verum *is scribēdi mos simul atq; regius haberi cœpit, à nostris honorificentiæ causa certatim usurpatus est.* Ridicule *sanè, nam si modestiæ laus est, ubi quis pro, ego* Ioannes *episcopus, scribit, nos* Ioannes, *qui uos* Ioannes *dicit, pro, tu* Ioannes, *contumeliosus sit oportet.* Nam *se deijcere, uirtutis est: alterum contemnere atq; extenuare, maligni est atq; inuidi, si id fiat in absentem: si in præsentem, procacis & cōtumeliosi.* Romanus *pontifex in suis diplomatis, admiscet nonnunquam, hanc* Petri *sedem, quam indigni tenemus.* Quis *ferat, si quis idem dicat illi: Cōfugimus ad istam* Petri *sedem, quam indignus tenes?* Quòd *si hāc sermonis ineptiam, idiotarum stulta ambitio cōmenta est, qui dedignentur orationem habere cum alijs cōmunem, cur eruditi hanc ineptam ac muliebrem inanitatem assentando alunt?* Scio *deberi honorem magistratibus, parentibus, præceptoribus.* Sed *hic ridiculus est honos, quem præstat solœcismus.* Verum *largiamur interim, ut tantū ualuerit consuetudo.* Neq; *enim me fallit in epistolis decimi libri, qui* Plinianis *per* Aldum *adiectus est, legi semel atq; iterum sermonem huiusmodi:* Vt *primum me domine, uestra indulgentia promouit.* Quanquàm *& hic tergiuersari*

licuit,

licuit, eas epistolas non esse Plinij: deinde hoc ipsum tam raro fieri illic, ut mendum uideri poßit. Postremo cum uestra dicit, uoluit senatus autoritatem cum Cæsaris uoluntate coniungere, quòd sciret hoc esse gratum imperatori modestißimo. Sed ut omissa tergiuersatione, largiamur quod isti uolunt: sit sane ciuilitatis hoc honore blandiri maioribus: sit rustici & inurbani, hoc honoris non reddere: certe nouum insolentiæ genus est, non esse cõtentum, si quis cui decedat de uia, si caput aperiat: si genu flectat, nisi ridicule etiam loquatur honoris gratia. Scripserit aliquis Traiano, uestra indulgentia: at idem non offenditur, cũ toties repetitur, tua pietas, pro uestra pietas. Deniq; non sic illi loquitur Plinius, quum consul illius laudes prædicat, quam orationem oportuit quàm maxime honorificam esse. Isti tam insolitum honorem etiã conuicijs, atq; adeò flagris exigunt à nobis. Domitianus imperator, uir prodigiosæ arrogantiæ, se deum ac dominum scribere solitus est in suis diplomatis, atque ita se compellari in aliorũ instrumentis edixit. At is nemini unquam succensuit, quòd singulari numero compellaretur. Ferri poterat res, si modo sint unico solœcismo contenti: uix duplicatus istorum ambitioni satis facit. Nam oro uos, simplex erat solœcismus, quem istorum insolẽtia iandudum ut plebeium, nimisq; popularẽ fastidit, ac renuit. Oro uestrã humanitatẽ, sesquimendum erit: nihil adhuc nisi uulgaris honor. Oro reuerendißimas humanitates uestras, bene congeminatum uitiũ, mediocris honor est, & ferẽdus. Adde tertium solœcismũ, & plenã inieris gratiam: Oro reuerẽdißimas paternitates uestras, domine præstantißime. Cumulatißi

latißimam uis inire gratiam, quadrigam solœcismorum facito hunc in modum: Oro reuerendißimas paternitates uestras, domine præstantißime, domine præsul. Euge euge. Iste demum honorificentißimus est sermo, dignusq; quo solenniter adeantur reuerendißimi præsules, ac potentissimi monarchæ. Magis enim ridiculum, quòd quidam honoris gratia personam quoque uertunt dicentes: Mandauerat mihi reuerentia sua, pro, uestra, siue tua. Huius sermonis ineptiam si quis non uidet, illiteratißimus sit oportet: si quum sentiat, non expuit, patientißimus: si tam absurdam assentationem libentibus etiam auribus haurit, gloriosißimus sit oportet. Et hæc sermonis portenta cuiusquam principis aures ferunt? Et huiusmodi non solùm ferunt quidam, uerum etiã efflagitant Christianæ modestiæ columina: ac non parentibus homines seuerißimi grauiter succensent: adeò ut quibusdam hac de causa dicam fuisse scriptam sciam, non de asini umbra, quod dici solet, sed de iniuria nõ adhibiti solœcismi. Nuper etiam quidam, graui nimirum exemplo, ultus est huiusmodi contumeliam, ad hunc quidem modum. Ab amicis magnis studijs agebatur apud episcopum quendam, ut quidam spectatis moribus, egregia doctrina uir, sacerdotio, quod tum forte demortuus uacuum fecerat, inautoraretur. Negabat uigilantißimus pastor, temere sacerdotia committi oportere inexploratis. Ipsum qui commendabatur, accersi iubet, uidelicet de doctrina, prudẽtiaq; uiri periculum facturus. Adest ille uir sane antiqua literatura probe præditus, sed syncerus ac simplex, qui nondum nouum hunc eloquentiæ florem attigerat: postremò qui præsules omnes putaret didicisse lite

se literas. Salutat numero singulari: Salue reuerende præsul. Vix totam salutationem dixerat, auertit se præsul atque abit, indignabundus non aliter, quàm si quis in faciem illius conspuisset. Admirantibus, & causam rogantibus qui salutatorem commendarant, negat se illos conspectu colloquioque dignari suo, à quibus sic in os contemneretur. Frustra quidam rem purgare nituntur: planeque surdo canitur fabula. Iratus ille, sacerdotium in alium quendam disertiorem transtulit, qui quadruplicato solœcismo humanissimas reuerentias domini domini salutaret, & qui unum hominem in multis, rursus in uno multos uideret. At quanto salsius isti nobis talionem reponerent, si ipsi singuli singulariter appellati, nos uicissim binos aut ternos singulari uoce conuenirent? Etenim si honorificum est, uni multitudinis appellationem tribuere, ueluti πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων, quàm erit insignis contumelia, plures singularibus uerbis alloqui: Tibi Paule, nos abbas dicimus: tanquam plures in unum conflati, uix efficiant hominem alicuius precij. sic erat par pari referendum. Dices optime lector: Rides tu quidem iandudum, & nimis uncis naribus indulges. Quid aliud faciam in re tam ridicula? Nam si planè contendunt, honoris significationem esse in catachresi numeri, cur frequenter unicam rem, eamque friuolam, nihilique, tricas, apinas, quisquiliasque uocamus, multitudinis numero? Quur unicum instrumentum quo uerrimus pauimentum, multitudinis numero scopas uocamus? Non inuidendus honos istorum, quem cum quisquilijs et scopis habent communem. Hoc etiam interest, quòd nisi multitudinis uocabulo, nemo scopas rectè salutauerit, nisi dixerit, salucte

scopæ:

ſcopæ: quum iſtis interim ſtudioſa barbarie gratificemur, omnibus quidem grammaticis, ac grãmaticorũ filijs iratis. Quid quòd interdum non ſine periculo pluratiue conuiciamur etiam, nimirũ aſſueti? Quid enim ſi ſtrabus quiſpiam, dubijq́; contuitus, uni è multis cõuicium dicat, multitudinis numero: non'ne quum oculis quem petit, non diſtinguat, periculum erit, ne tanquam cõmune maledictum in ſe quiſq; rapiat, & pro uno omnes in miſerum ſtrabum conuicia regerant? Id uerò perículoſius etiam fuerit cæco. Proinde genus hoc ſermonis, quibus eſt hoc uitij, magnopere fugiẽdum cenſeo, ne forte oculorum morbo, plures pro ſingulis cernere putentur. Sic enim nuper quiſpiã iſtiuſmodi ſalutatorẽ apertè deriſit, & aſperè potius, quã urbanè: niſi forte uidebitur rectè, malo nodo malus quæſitus cuneus. Is enim ſolus cùm eſſet in conclaui, & à ſtrabo quodam multa cum pluralitate adiretur, iterũ atq; iterum circunſpectans, reſpondit, cæteros abijſſe, ſe ſolum eſſe: ſi quid uellet, opportuniore tempore rediret, dum illi adeſſent. Ille uerò negat ſe quenquã præter ipſum unum quærere. Tum alter hominem percõtatur, quot illic lectos uideret. Quum unum duntaxat reſpõdiſſet, Et quæ tandem, inquit, intẽperiæ te agitant, aut è qua popina nobis probe potus ades, ut ego tibi non unus uidear, ſed multi? Et ſunt etiam qui rem tam abſurdam tueri conentur rationibus philoſophicis, ut aiunt. Siquidem Ariſtoteles ſcripſit, regẽ ut cæteris rebus præcellit populũ, ita ſermone quoq; differre debere. Itidem par eſſe ut quos conditio, dignitas, opes, cultus, & inſignia diſcernant, diſcernat & ſermo. Nec prorſus alia nota rectius dignoſci à priuato magiſtratum

ſtratum, quàm abuſu numeri, propterea quòd ille unus ſit è multis, hic nõ ſimplicẽ ſuſtineat perſonã. Papæ, *accipio cõmentũ: quanquàm apud* Græcos *iſtud fiet commodius, quibus tres ſunt numerorũ differẽtiæ.* Ergo *cui geminus ſit epiſcopatus, aut cuius epiſcopatum abbatia quæpiam opima cõduplicarit, huic dicemus,* χαίρετον. Quòd *ſi tres ſint epiſcopatus, aut duobus addita abbatia, ternarium illum ſacrum ac myſticum expleat, huic dicemus,* χαίρετε. Hac *quidẽ lege, ſi* τετράδα *aut* ἑβδομάδα *numero ſacerdotiorum ſint prætergreßi, æqui dent ueniam, ſi noſtram diſtinctionem ſua ambitione cõfuderunt.* Nec *uideo qui minus liceat ad hunc loqui modum:* Nos *epiſcopi, nos abbates, cui uni plures ſint epiſcopæ, aut abbatiæ.* Sed *dubitari iandudum poteſt, iſti'ne ſtultiores, qui à re tam abſurda, tamen abduci non queant: an ego qui in nugacißimis nugis tantum operæ ſumpſerim, niſi quòd ut hoc facerem, plurimæ res me cohortabantur, ſed duæ potißimum: tum ut iſtos apertius irriſos, aliquando ſuæ ſtultitiæ pudeſceret: tum uti eos qui plane depuduiſſent, iuuenes partim ueterum exemplis animati, partim noſtris uerbis moniti, non dubitarent cum ſua ambitione contemnere.* Deſinet *offendere, poſtea quàm deſierit eſſe inſolens, & aliquando placebit omnibus, quod nunc placet eruditis.*

De ſalutatione.

NVnc *ad præceptiones huic argumento peculiares reuertemur: ſed ſi paucis admonuerimus, quæ ſint in ſalutatione fugiẽda, unde ſolemus epiſtolã auſpicari, ne peßimi gubernatores uideamur, ſi ſtatim in portu, quod aiũt, impegerimus.* Eſt *enim hæc ceu prima frons epiſtolæ,*

in qua

in qua delinquentē non solùm imperitiæ dedecus, uerum etiam religionis neglectæ piaculum maneat. Nam à ueteribus superstitiose obseruatum uidemus, ut è primis illis forte congredientium uerbis, futuri sermonis uelut omen quoddam arriperent. Eoq; qui sibi forte fortuna uenirent obuiā, qui'ue quapiam de re inter sese tractaturi congrederentur, quò faustus esset occursus, ac bene ominatus sermo feliciter utriq; uerteret, mutuā salutē dicebant. Et sacerdos quoties prodibat ad populum, salutabat, ac resalutabatur. Ea consuetudo è medijs hominū moribus, in epistolam, quæ, ut dixi, colloquiū est inter absentes, translata est. Eamq; semper ueteres à dicēda salute sunt auspicati. Idq; tam à Græcis, quàm à Latinis, tertia persona factitatū uidemus: siue quòd usus sermonis rex, personam mutauit: siue quòd studio festiuitas quædā, quam adfert personæ hypallage, uidetur affectata: siue quòd olim salutatio non adderetur epistolæ, sed in tergo tituli uice adderetur, uelut ab eo recitanda, qui literas perferret. M. T. Cicero Trebatio imperatori S. D. Græci ferme ad hunc modum, πλάτων δίωνι εὖ πράττειν. *Quæ uerba non hoc sonant Græcis, quod quidam existimāt, quasi iubeamus illos, quos ita salutamus, bene uiuere, sed quòd felicitatem precemur. Nam quibus res sunt sequundæ, ij Græcis* εὖ πράττειν *dicuntur. Quidam pro* εὖ πράττειν *dicunt* χαίρειν, *quod apud nos sonat gaudere. Vtrūq; uno uersu expreßit Flaccus: Celso gaudere, & bene rem gerere Albinouano. Latini in hunc ferme modum salutant: M. Tullius Cicero M. Varroni S. D. Plinius suo more addit, suo, opinor quòd non scribat nisi amicis: C. Plinius Sabino suo*

no suo S. D. *Hebræi uulgato gentis suæ more, pacē optāt salutantes, siue quòd sentiant bellum ac discordiam esse malorum omnium compendium: siue quòd pacem appellant summam rerum prosperitatem, ubi nihil est quod offendit animū. Autor est Plinius Auūculus religiosum antiquitus fuisse, nominibus salutare, ne preces, opinor, ambiguæ ad alienum auertantur: quemadmodum in deuotionibus nomen addebatur, uelut irrita futura execratione, nisi urbis aut gentis uerum nomen apponeretur. Ergo ne dirum omen habeat epistola, utriusq; nomē in ipso statim ingressu præfandum est, priore quidem loco illius, unde uenit epistola, posteriore eius, ad quem mittitur: etiam si longe sit honoratior cui scribitur, quàm qui scribit. Puerilis mihi uidetur illa nominum honoris gratia transpositio, nisi nobis placebit illa Gnathonis salutatio: Parmenonē suum summū, plurima salute impartit Gnatho. Aut nisi si quis ad hunc modum loquatur: Idem equus portabat Cæsarem & Augustam, existimemus hominē læsæ maiestatis reum peragendum: quòd plus honoris habitum sit equo, quàm Cæsari, & eius uxori. Sed extra iocum, mihi probatur ueterum simplicitas, quam utinam per nostræ tempestatis corruptissimos mores ubiq; liceret æmulari, ut nos inuicem nudis nominum titulis salutaremus: C. Plinius Caluo suo* S. D. *Quid enim erat uerius aut purius? siquidē ubi quis nomē audit, omnes pariter uirtutes suas audit compēdio. Habet præterea nescio quid peculiariter blandum proprij nominis appellatio, quo audito delectari uidentur & animātia bruta. Quo magis istos admiror, qui uocabulum suum quod inditum est in baptismo, non*

alijs auribus accipiunt, quàm si atrox ingereretur conuitium. Stultius, quòd aulici quidam non ferunt, ut liberi patrem patris, aut matrem matris appellent uocabulo: dominus ac domina malunt audire, quum illis uocabulis neque sit quicquam honorificentius, neque charius affectibus: adeò nihil illis placet cum plebe commune. Porrò *nominum uocabulo, prænomina, agnomina, cognominaq́; complectimur.* Prænomina *ferè à maioribus mutuamur,* Marcus Tullius. *Cognomina pleraq; gentilia sunt,* Bruno Amorbachius. Agnomina *solent ex euentu quopiam accrescere.* Scipio Aphricanus, Cato Vticensis. Hodie *cognomina aut gentilitia sunt, quemadmodum apud* Italos, Medicum, Baptistarum, Balborum. *Aut à loco ducuntur,* Angelus Politianus. Nam *præter ueterum consuetudinem faciunt, qui paternum nomen cognominis uice subijciunt: ut si quis* Antonium Dionysij *filium,* Antonium Dionysium *appellet.* Cæterum *qui parentis uocabulum, gignendi casu subnectunt, magis referũt* Hebræorum *consuetudinẽ, quàm* Romanorum: *Iacobus Alphæi,* Ioannes Zebedæi, Petrus Simonis. I*am barbara, nonnunquam & sono absurda uocabula uel hominum, uel locorum, uel familiarium, aut* Latinis Græcis'ue *uocibus reddenda sunt, aut in* Latinam *faciem commode deflectenda, ut ab idiotis etiam uulgatum nomen agnoscatur: ut quum pro* Barbir, *quod uulgo tonsorem sonat,* Barbiriũ *dicimus, pro* Buslcid, *Buslidium, aut pro* Lang, Langium. Quod *idem in* Græcis & Hebræis *sibi permittunt eruditi: ueluti cum pro elephas, dicunt elephantus, pro* Adam Adamus, *pro* Abraham Abrahamus. Quibusdam

reli

religio est, cognomen gentis immutare. Sed sunt quædam adeò barbara, ut stridores sint uerius, quàm uoces: præsertim nonnunquã apud Germanos monosyllaba quinq; conferta consonantibus, quæ ne sonari quidem poßint ab eius linguæ rudibus: quæ si molliri nõ poterunt, in Græcas aut Latinas uoces uertentur. Cognomẽtis quæ ducuntur à loco uel originis, uel dominij, quidam dure addunt præpositionem, Picus de Mirandula: Latinius est, Picus Mirandulanus: tolerabilius putant, Picus à Mirandula. Ac fortasse licebit unum aut alterum exemplum apud autores inuenire, ubi addatur, de: sed pueri quod optimum est primum assuescant imitari. Non abhorret à ueterum consuetudine, nonnunquam ijs quæ diximus, magistratus, profeßionis, cognationis, aut etiam affinitatis cognomen annectere: idq; contra recentium morem, qui honoris gratia præponunt dignitatũ uocabula: Beatißimo papæ Alexandro sexto. Veteres contrà: Trebatius M. Tullio Cic. imperatori. Hieronymus Damaso papæ. Budæus Copo medico regio. Erasmus Ioanni Coleto theologo. M. Cato Bruto consuli. M. Tullius Quinto fratri. M. Brutus Portiæ uxori. Optarim, si fieri poßit, nihil adulationis admisceri titulis. Erras autem, si te laudari putas, quum episcopus scriberis, aut theologus. profeßionis ista sunt nomina, non gloriæ. Is demum te laudaret, qui bonũ episcopum, aut eruditũ theologum scriberet. Tolerabile fuerit si uxorem charißimam, aut liberos dulcißimos appellemus, aut patrem optimum. Porrò quoties docti plusculum admiscent honorificentiæ titulis, non suo seruiunt ingenio, sed alienis obsequundant. Istos nemo modestus

 feret,

ferret, opinor, qui prodigiosis assentationibus salutationem infarciunt: ac tum existimant salutationem esse mire rhetoricam, ubi nonnunquam ipso etiam hominis nomine praeternisso, hunc solem dixerint, alium lunam: hunc luciferum, alium cynosuram, aut lucernam ardentẽ, speculũ sine macula, turibulum odoriferum, pyxidem unguentariam, candelabrum aureum, uirtutum sacrarium, disciplinarum thesaurum, omnis scibilis gazophylacium, phoenicem, aquilam, uitem, hortum, flumen, fontem, pelagus, apicem, culmen, florem, gemmam, iubar, fulmen, paradisum: deniq; rerum omnium laudabilium copiae cornu. & quid non? Ita nouus hic salutator iuxta Comicum, uenustum dat adueniens principium. Atque etiam ne parum sint Gnathones, quemadmodum alios immodice efferunt, ita sese pari uenustate deijciũt, atq; extenuant, seruulos à pedibus, uilissima mancipia eius cui scribunt appellantes. Huius salutationis exemplum hoc erit, si quis fortè requiret animi causa: Perspicacissimo domino, septem artium liberalium candelabro aureo. Radiãti Theologorum apici. Religionis lucernae semper fulgenti. Dominicalis ordinis lucifero. Vtriusq; testamenti gazophylacio. Haeresiarcharum malleo, Omnium uirtutum heroicarum & non heroicarum, speculo limpidissimo. Dignissimo domino meo domino praeceptori, humilimus dominationis suae discipulus, & uilissimus seruitor, oscula pedum pro salute. Rides exemplum? Sanè meritò rides, sed huiusmodi non solum utuntur isti, uerum etiam libris editis praecipiunt adolescentulis. Haec noua salutandi uenus priscis incognita, tum demum nata est, ubi profligatis linguis, exactis bonis autoribus,

ribus, quos illi poëticos uocant, in ludis literarijs pro grammatica tradebatur Michaël Modista, pro rhetorica similes nugæ. Quis unquam Gnatho, aut Colax, aut Gelasinus, usqueadeò fuit impudens, aut in tantum esurijt, ut istiusmodi uerba regi suo ausus sit in os diceret? Qui plagas pati possunt, qui iure perfundi, qui osse peti, qui commingi sustinent: tamen non sustinent sic salutare, quemadmodum nos Christiani grauibus etiam uiris adulamur. Quãdo Plautus ille parasitorũ licẽtiosus & immodicus effictor, ausus est talem inducere in fabula? Si Christianam simplicitatẽ tueri non libet, simus uel ethnicorum exẽplo paulò minus impudẽtes. Paulus scripsit, inquiunt, Honore inuicem præuenientes. At apostolus illic non de salutatione, sed de subsidio loquitur: sic enim ille solet honorem appellare. Quòd si uitari non potest, quin blandius agatur cum eo, cui scribitur, est uerecundius quoddam assentandi genus. Sunt figuratæ laudes: his epistolam, quanta erit, expleas licebit. Verum in ipsa statim salutatione, tam impudentem Gnathonismum, obsecro, quis ferat, nisi aut Mida stolidior, aut Thrasone gloriosior? Aequè uitio dandum est, quod quidã in principum literis factitant, eius cui scribitur, aut qui scribit titulum, trecentorum cognominum longa serie in decimum usq; uersum producere: Iustinianus Imperator Cæsar, Flauius, Alemanicus, Gothicus, Frãcicus, Germanicus, Anticus, Slauicus, Vuãdalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, uictor, ac triumphator, semper Augustus. An non fessus lector, epistolam parabit abijcere prius, quàm ad epistolam peruenerit, nisi coronidem quam recensendis titulis finire

non poterant,per & cætera præcidissent? Ridĕdum & illud salutădi genus,inepte fucatum, quod Carolo Loua=niensi quoq; cum primis arrisisse uidetur: quo salutis lo=co nunc hoc,nunc illud apprecamur: ueluti, Midæ diui=tias, loco salutis. Aut, humilimam recommendationem, uice salutis. Promptam cum debita ueneratione seruitutē, loco salutis.Hæc equidem deliramenta inuitus refero, sed aliter dedoceri non poterant.Et in primis hæc sunt dedi=scenda: tum quòd salutationem uerbis superuacaneis one=rant,puritatemq; ac simplicitatem corrumpunt: tum quòd stultißimum uidetur, aliquid salutis uice subijcere,quum ipsa salute nihil sit melius.Eiusdē ineptiæ sunt illa: Quot habet cœlum stellas, quot habet mare guttas,tot tibi mit=to salutes. Quòd si quando pietate commendati uiri secus atque nos docemus, salutarunt:præpostere fecerimus,si à quibus uiuendi petenda fuerant exempla,non loquendi,in his quod optimum habuerunt, negligemus: quæ peßima, ea sola nobis proponemus. Neq; si quando D.Hierony=mus, D. Augustinus, D. Gregorius suorum temporum consuetudini concesserunt,id nunc oportebit in ludum li=terarium uocare, præsertim hac tempestate,qua nihil est omnino literis cum uulgo cōmune. Postremò quid absur=dius, quàm ex magni nominis autoribus nihil imitari,nisi quod erat contemplatione cæterarum uirtutū ferendum? Post expressas reliquas Hieronymi uirtutes salutationis nouitatem condonabimus. Quod si non potes, noli huius prætextu tueri, quod tempori suo dedit ille, non iudicio. Sed offendemus, inquient, si tuis præceptis parebimus. Quis enim non hanc salutem, Petrus Tartaretus Hen=

rico Bedæ theologo S. D. *cõtumeliã interpretetur potius, quàm salutem? Verum ego non in hoc hanc operam suscepi, quò docerem sermonem stultorum auribus atq; animis accommodare, sed ut recte scribendi rationem traderem.* N*eque tamen usqueadeo desperandum existimo nostrum hoc seculum, ut errorem quem corrupti mores hominum, & inscitia potuit inuehere, cum bonorũ, & eruditorum uirorum autoritas & usus non poßit reuellere. Videmus quantum profectum sit paucis annis. Vbi nunc in scholis auditur Michaël Modista, ubi glossa Iacobi, ubi citatur Catholicon, Brachylogus, aut Mãmætrectus, quos olim ceu rarũ thesaurũ, aureis literis descriptos habebant monachorũ bibliothecæ? Certe semper erit ad optima conandũ. Si statim sanctum erit, &* ἀκίνητον, *quicquid hic aut ille deprauarit in studijs, neq; quod deprauatum fuerit, restituere licebit, quò tandem recident literæ? Deniq; si istis craßis licet ueterum eruditorum exemplum contemnere, nobis uicißim non licebit istorum indocilẽ inscitiam pro nihilo ducere? Quòd si quid à ueterum consuetudine licebit innouare, si uidebitur aliquid dandũ eius animo cui scribitur, aut publicæ consuetudini, tolerabitur quidem: modo absit enorme uitium, hoc est, ne salutatio sit uel loquacitate molesta, uel assentatione parasitica, uel affectatione morosa, ne quod diximus, peßimũ sit omẽ toti epistolæ, si statim à uitio fecerit auspiciũ.*

Simplicis salutationis aliquot formulæ.

SAlutationum quæ præter indicium nihil habent, formulæ sunt huiusmodi: Pius *pontifex* Romanus *eius nominis primus,* Lodouico Gallorum *regi, eius nominis*

undecimo S. D. Tiberius Cæsar senatui Romano S. D. Senatus P. Q. R. Machabæo duci, & socijs Iudæis S. D. Horatius Trib. milit. Bruto Imperatori S. D. Henricus Angliæ rex Maximiliano Cæsari S. D. Demetrius eques Romanus Tito Lucio iudici selecto S. D. In huiusmodi nominibus officiorum plerunq; hæretur à doctis, partim quòd incertum quæ ueterum nomina, quibus nunc respō-deant: partim quòd pleraq; iam recepta sunt, peregrinis ac barbaris uocabulis. Siquidem quem olim urbis præfectum uocabant, nunc alicubi uocāt Marchionem, alicubi locum tenentem: quem tribunum plebis, nunc ciuium magistrum uocari credunt. Quem olim quæstorem ærarium, nunc redituarium uocant, siue receptorē. Quos olim rationales, nūc, opinor, phinantiarios dici. Quos olim quæstores parricidij, nunc scultetos. Quos olim caduceatores, nunc hiraldos. Quos olim senatores, seu selectos iudices, hodie uocant dominos parlamētares. Nam Ammiraldus pro littorum curatore, siue maris præfecto, nesciò cuius linguæ uerbum est. Quod genus sunt & illa, Mariscbalcus, Seneschalcus, Baro, quæ uidentur unà cum barbarico imperio inuasisse. Aut igitur his utendum, aut uetus aliquod uocabulum subijciendum, quod nouo respondeat. Id commodius faciet, qui primum ex antiquis historiographis, è Varrone, è Cicerone de legibus, è iureconsultorum libris, ex libello Fenestellæ, quem ex professo scripsit, & inscripsit De magistratibus, animaduerterit singulorum & uocabula, & functiones. Item huius temporis officia, quibus uerbis dicantur, & quibus in rebus uersentur. Eandem curam oportebit adhibere in confe-

rendis

rendis Græcis ac Latinis officiorum uocabulis. Nam illi ὕπατον, hoc est, summum, uocant consulem, ἀνθύπατον proconsulem, αὐτοκράτορα dictatorem, seu imperatorem, quem eundem interim & βασιλέα uocant: sed hæc res plus habet negotij, quàm ut hîc sit obiter tradenda. Argumentum hoc proprium uolumen postulat, tantum indicabo, quibus rationibus cognitum magistratum poßis circuitione notare. Qui præest describendis epistolis, & uulgò secretarius dicitur, uocabitur ab epistolis: qui schedas citatorias scribunt & notarij uocantur, dicētur à libellis: qui thesauro præfectus est, à thesauris: qui cubiculis, à cubiculis, quem cubicularium, siue camerarium uocant: pocillator, à poculis: scriniorum præfectus, à scrinijs. Qui notant ac recitant acta in iudicijs, ab actis dicuntur, siue actuarij. Atque item de cæteris.

Nouæ salutandi formulæ.

PLiniano demum seculo natum uidetur, ut quos familiarius amarent, eos in salute suos dicerent, blandiore scilicet pronomine, coniunctißimam neceßitudinem significantes. Plinius Calphurniæ suæ S. D. Ebutius Hispalæ suæ S. D. Quod si nobis permittimus à cōsuetudine ueterum recedere, tot poterūt esse in epistolis salutandi formulæ, quot in congressu. Salue pater optime. Salue mater optima. Saluete liberi dulcißimi. Salue mea Terentia charißima. Salue multum. Salue plurimum. Salue etiam atq; etiam. Salue quātum mereris. Salue pro tuis meritis. Antonius Licentio suo multam optat salutem: plurimā salutem: perennem salutem. Nam plurimas salutes, aut innumeras salutes, non ausim dicere, nisi sentiam à diuersis al-

latas. Politianus Marcilio suo multam ex animo precatur salutem. Erasmus Fausto suo multam optat faustitatem. Andreas Aegidio sodali iucundissimo multam optat filicitatem. Antonius Laurentius Marco fratri charissimo perpetuam optat incolumitatem. Terq; quaterq; salue meũ præsidium. Saluere te iubet tuus Ludouicus. Saluere te iubet, qui ipse non saluet. Salutem tibi dico, quam ipse desidero. Salutem tibi mittit, qui ipse perijt. Salutem tibi mittit, quam ipsa, nisi tu dederis, non est habitura. Saluus sis optime socer. Aue præceptor optime. Has itaq; atque huiusmodi formas, quanquam nonnihil diuersas à ueterum consuetudine, tamen non uideo quur oporteat in totũ damnare, modò in loco adhibeantur. Illud genus non perinde probo, Salua sit tua præstantia, tua reuerentia, tua nobilitas, tua dominatio.

Quomodo per alium salutandum, aut resalutandum.

CRebrum & hoc in epistolis, ut per alios salutemus alios. Id apud eruditos ferè fit his modis. Attico nostro multam ex me salutem dicito. Vxorem tuam ac liberos mellitissimos omnes meis uerbis saluere iubebis. Generum mea causa salutabis officiose. Amicis omnibus communem ex me salutem dicito. Parentem optimum meo nomine salutabis diligenter. Fac ut amicis communibus mei uice salutem annunties. Totam familiam tuam per te meis uerbis salutatam uolo. Non erat otium omnibus scribendi, sed omnibus pro me multam dices salutem. Tu mihi apud amicos omnes uicarius esto salutator. Omnibus ex me annuntiabis, me illis omnia læta

precari. Gener tuus iußit, uti suis uerbis tibi multam salutem ascriberem. Socrui tuæ optabis prosperam ualetudinem meo nomine. In salutandis amicis, quoniam in præsentia mihi nō uacauit scribere, fac Erasmi tui uices gnauiter obeas. Quàm blandißime salutabis Antonium, sed meo titulo. Salutassem abbatem meis literis, sed tu mihi apud illum epistolæ uice fueris. Grauabo te non magna sarcina, ut meo nomine salutem perferas ad socrum meam. Quæso ut sodalitatem totam mihi salutes accurate.

Reddita salutatio per alios.

ATtica, quam illi tuis uerbis dixi salutem, libenter accepit, teq; uicißim per meas literas saluere iußit. Tuam salutem Attica libens accepit, ac suam remittit. Ambrosius salutem quam illi tuis uerbis renunciaui, totidem uerbis renumerat. Amici per me tuo nomine diligenter salutati, dederunt hoc negotij, ut te uicißim suo nomine iuberem saluere. Genero tuis uerbis salutem scripsi, nam aberat: is suo nomine tibi multam salutem iußit rescribi. Socer tuis uerbis per me salutatus, te uicißim meis resalutat. Qui me per te salutant, hos omnes mutua salute meis uerbis imparties.

De epithetis & nominibus adoptiuis.

NOnnunquam urbanitatis & comitatis est, addere honoris, aut adoptiua cognomina: quorum posterius exemplum est, ut si senem bene de nobis merentem, appellemus patrem: iuuenem nobis charum, filium: nouercam, matrem: sororis maritum, fratrem: quibus adijcientur & epitheta, quæ Fabius uertit, apposita. Hæc ueteres parcius aduscebant titulis, etiam si recentium consuetu

ſuetudo diuerſum obtinuit: ſed horum maior erit uſus in media epiſtola. In his illud in primis erit obſeruandum, ut ſi tribuenda ſunt, tribuantur apposita perſonis, & rei de qua agitur. Eccleſiaſticis dignitatibus hæc ferè cõgruunt, Beatiſsime Papa. Pontifex maxime. Summe pontifex. Ampliſsime pater. Sanctiſsime præſul. Vigilantiſsime paſtor. Sacratiſsime pater, uenerande, ſuſpiciende, obſeruande, integerrime, religioſiſsime pater.

Principum epitheta fere ſunt huiuſmodi.

CAeſar Auguſte. Rex inuictiſsime. Fortiſsime imperator. Dux illuſtriſsime. Clementiſsime princeps. Vir generoſiſsime, præpotens, ornatiſsime, clariſsime, ſplendidiſsime, Opt. Maxime, quod à Ioue ſumptum, quidam in Chriſtum transferunt, in quem uerius competit, quàm in Iouem. Nonnulli etiam ad ſummos monarchas traducunt. Diuos, ac deos appellare reges, ethnici cuiuſdam Gnathoniſmi eſt. Dominos appellare, barbaricum, etiam ſi cœpit hoc nomen ferre Romana lingua, poſtquam ingenia iugum tyrannicum ferre poterant: mox eccleſiæ proceres, quò differrent à prophanis, pro dominis, domni uoluerunt appellari.

Magiſtratuum ciuiliũ epitheta fuerint hęc.

COnſul uigilantiſsime. Senator ſplendidiſsime. Cenſor grauiſsime. Aedilis magnificẽtiſsime. Iudex incorruptiſsime. Prætor integerrime. Ex his uero qui literas profitentur: Theologos graues, ſynceros, abſolutos, ſacros, ac diuinos appellabimus: Rhetores diſertiſsimos, ſuauiloquentes, facundiſsimos: Poëtas ſacros, diuinos, claros, nobiles, inclytos: Iuriſperitos, iuris utriuſq; conſultiſsimos, pruden

prudentißimos legum, iuris utriusq; iuxtà doctos: Dialecticos,*acutos,argutos,inuictos:*Medicos *peritißimos,fidos,eximios:*Mixte *doctos,undecunq; doctißimos.*

Cognatorum & affinium hæc fere sunt epitheta.

P*Ater optime.*Mater *indulgentißima.*Frater *charißime.*Patrue *obseruande.*Soror *charißima.* Vxor *suauißima.* Nepos *mellitißime.* Iucũdißime *gener,affinis,sodalis,commilito.*Ex *reliquorũ genere,qui nulla certa nota sunt insignes, diuites & autoritate præstantes uiros appellabimus:* Optimates *uiros,summates,primarios,nobiles, graues,grauißimos:* Ornatos *uirtute aut eruditione præcellentes:* Obseruandos,*honorãdos,colendos,absolutos,eximios,egregios,prudentes,suspiciendos, spectatos, perspicaces, circunspectos.*Matronas *nobiles,primarias, optimas, integerrimas,probas,pudicas:*Puellas, *lepidas, bellas, amabiles,optime moratas,pudicas,iucundas,mellitas:* Adolescentes *ingeniosos,probos,modestos, optimæ spei,eximiæ indolis,generosæ indolis:*Milites,*fortißimos, exercitatißimos:* Opifices, *industrios, solertes, peritos, exquisitos,accuratos.* R*eliqua sibi quisq; ex his quæ recensuimus inueniet,*Atq; *hic quidẽ cautio sit oportet,non solum ne quæ alijs congruunt,in alios trãsferamus: ueluti si quis puellã uenerandã, senem iucundißimũ, regem pudicißimũ,matronam inuictißimam nominet:* V*erumetiam ne quando manifesto, falsa tribuamus,ut theologum male doctum grauißimum potius appelles,quàm eruditißimum:* Præsulem *stupidum ac supinũ,quiduis potius,quàm uigilantem:* Regem *insigniter auarum,clementẽ magis dicas,*

quàm

quàm munificũ. Etenim sibi quisq; conscius, hæc in contumeliam rapit, non aliter, quàm si deformem senem, formosum puellum appelles, aut pumilionem egregium heroa.

Vbi, & quomodo potissimum utendum epithetis.

HAec, ut dixi, in salutationibus optarim parcius adhiberi. Cæterum in media epistola quum res agitur, erit his aliquando locus. Quanquam nec hic passim quæuis, & sine delectu erunt adhibenda. Nam ut boni ducis est unumquenq; militem, ita boni oratoris est, unamquanque uocem eo statuere loco, ubi quàm maxime possit usui esse. Veluti principem cui gratias ages pro accepto munere, aut à quo uelis aliquid impetrare largitatis, tempestiuius munificentissimum, aut benignissimum nominaris, quàm fortissimum, aut inuictissimum. Adhibebimus autem in loco, si dicemus: Ignosces primo errori, dux mitissime. Patere te exorari clementissime Cæsar. Turcarum uim à Christianorum humeris depelle rex inuicte. Succurre periclitanti ecclesiæ, religiosissime princeps. Restitue per calumniam oppressos, æquissime prætor. Non est meum tibi consilium impartiri, uir oculatissime. Tuo consilio nobis subueni, uir prudentissime. Siquidem in his orationibus non sunt otiosa epitheta, sed argumenti uim obtinent. Vt enim probes non esse tuum illi dare consilium, assumis argumentum, quòd ipse quum sit oculatissimus, domi consilium habeat, nec egeat mutuo.

De transfigurandis epithetis.

TRansfigurantur hæc appositiua nomina nonnunquam haud ineleganter in substantiua, itáq; pronomi

nominum uicem gerunt: Obſecro te pater pijßime. Obſecro tuam pietatem pater. Gratulor tibi uir fortißime. Gratulor tuæ uirtuti. Condona mihi hunc errorem uir manſuetißime: Condonet mihi hunc errorem tua manſuetudo. Noſtræ ſtultitiæ præſidio ſis, quæſo, uir ſapientißime: Noſtræ ſtultitiæ tua ſapientia ſit præſidio. Compeſce improborum audaciam uir integerrime: Improborum audaciam tua compeſcat integritas. Publica calamitas implorat te princeps clemẽtißime: Publica calamitas implorat tuam clemẽtiam optime princeps. Succurre religioni Chriſtianæ pijßime Cæſar: Tua pietas Opt. Max. Cæſar, ſuccurrat religioni Chriſtianæ labanti. Non eſt hominis imperiti, uiro prudentißimo conſilium dare: Non eſt meæ imperitiæ, tuæ prudentiæ conſilium dare. Te, inquam, appello uir impudẽtißime: Tuam, inquam, appello impudentiam. Nonnunquam uehementiæ cauſa rem duplicamus, ſed immutata uoce. Succurrat mihi tua benignitas liberalißime Mecœnas. Te omnes execrantur homo ignauißime: Tuam ignauiam execrantur omnes homo formidoloſißime. Demiror te homo uecordißime: Vecordiam tuam admiror, ò demens. His igitur, ſi modice & in loco utemur, & grauiorem amplificando reddemus orationem, & argumento iuuabimus ſententiam, & ſermonem grata uarietate nouabimus. Nam uulgò ſcriptorum in huiuſmodi neque modus eſt ullus, neque tempeſtiuitatis ratio. Sic enim paßim: Dominationis tuæ literas accepimus. &, Reuerendißima tua præſtantia mihi literis ſignificauit. &, Nobilitas tua meo nomine ſalutabit uxorẽ ſuam. Et, Charitati tuæ breuiter reſpon

respondeo. Et nostra paruitas, dignißimæ paternitati tuæ gratias agit. Stultum est ita uitare personam, quasi fas nō sit ea uti. Et tamen fateor alicubi gratiam habere uocabulum qualitatis personæ loco submissum. Stultitiæ meæ prudentia tua sit præsidio. Nostram tenuitatem tua foueat liberalitas. Nostram inopiam tua copia sustineat.

De adoptiuis nominibus.

VT *autem redeamus ad id, quod superius attigimus, ijsdem locis gratiā habēt adoptionis uocabula: quoties potentes, quorum autoritate subleuamur, quorum beneficentia adiuuamur, patronos, parentes, ac præceptores nominamus: Fœminas, patronas, ac matres: Aequales amicitia iunctos, fratres, ac sorores: Eiusdem studij sodales, aut eiusdem instituti professores, commilitones, adolescentes, filios, discipulos, alumnos.*

De superstitione epithetorum.

FVgienda *est infelicitas eorū, qui se certis uocibus alligāt, quas magica penè dixerim superstitione uel mutari, uel inuerso proferri ordine, piaculū existimant, perinde quasi Iouē conceptis uerbis euocēt, aut noxios dæmones asciscant. Quos nisi rite, certisq; uerbis compelles, capitis tui piculo feceris. Beatißime pater, audit Romanus pontifex. Si scripseris, pater beatißime, rescinditur diploma. Audit sanctißimus pater; Si quis scribat, pater sanctißime, mutatur scriptū. Audit sanctißimus dominus noster: nisi addas noster, aut si præpostere dixeris, noster sanctißimus dominus, ingēs flagitiū cōmissum putabitur. Simili supstitione receptū est, ut cardinalibus tantū, reuerendißimas dominationes tribuamus. Archiepiscopos re-*

ueren

uerendißimos appellemus. Epiſcopos & Abbates reuerendos. Priores uenerabiles. Decanos ſpectabiles. Vnum Gallorum regem Christianißimum. Solum Hiſpaniarum regem catholicum. Angliæ regem ſerenißimum. Solum Cæſarem ſemper Augustum. Duces illustrißimos. Alios inferioris nobilitatis tantum illustres: alios clarißimos. Quis hanc titulorum ſuperstitionem inuexit in mundũ? Nimirum phariſaicum illud hominum genus, quod alijs quoque ceremonijs, & falſæ doctrinæ, falſæq; religionis præſtigijs, diu mortalium generi nimium credulo impoſuit. Huiuſmodi reuerendißimis dominationibus, & catholicis maiestatibus, amplißimis paternitatibus ſubinde repetitis, bonam epiſtolæ partem occupamus, & Latini ſermonis gratiam perdimus. Ignoſco ijs, qui utuntur inuiti: non ignoſco, qui hæc cõminiſcuntur, aut qui exigunt ceu rem ſeriam. Quid enim ſi regem pro patriæ ſalute ſeſe periculis obijcientem, pro catholico, aut Christianißimo dixero, patrem patriæ: ridebit, opinor, me craſſo Calphurnius ore? Quid ſi Romanum pontificem, non ambitioni, non quæstui, non uoluptatibus, non tyrannidi inhiantẽ, ſed CHRISTI gloriæ, Christianiq; gregis ſaluti ſeruientẽ dixero pastorem euangelicũ: an non appoſitius loquar, quàm ſi dicam, beatißime pater, cum beati cognomen quadret etiam in diuitem? Si uere talis est pontifex, tribui dignum titulum: ſi non eſt, ſubmonui qualis eſſe deberet. At isti putant aliud eſſe, dominus Petrus, & Petrus dominus. Et prophanos honoris gratia ſemel dominos appellandos, eccleſiasticos, dominos dominos. Cæterum abbates aut epiſcopos, dominos. Quòd ſi domi-

f nici

nici uocabuli congeminatio facit ad ſignificationem digniꝰtum, quoties eos uocabimus dominos, qui plus quàm uiginti ſacerdotijs onuſti ſunt? Et de his tricis, doctiſsimi ſcilicet homines ſudantes diſputant, cum utrunque iuxtà ſit barbarum. Conditionis nomen dominus eſt, non honoris: tyrannicum, non magnificum: barbaricum, non Romanum. Nam & lenonem cui mancipia ſint, dominum rectè dixeris. Itidem magiſtrum noſtrum ſi dicas, theologum intelligunt, præſertim Lutetiæ, & Louanij, quum calciariorum famuli, ſuum patronum, inter ſe confabulantes, noſtri magiſtri uerbis ſignificent. Veluti quum aiunt, ubi ceſſat noſter magiſter? Temulentus eſt alicubi noſter magiſter. Vtinam nunquàm domum redeat noſter magiſter. Quod ſi capræ loqui poſſent, paſtori ſuo dicerent, noſter magiſter. Tantulum intereſt inter caprarium abiectiſsimum & idiotam, & inter ſacroſanctum diuinæ mentis interpretem. Dicent: Quid faciam, ſi quis honoris gratia me uocat magiſtrum noſtrum? Ride, moue caput, & deſinent te ſic honorare, ſi ſenſerint aures tuas non delectari titulis ineptis.

Quomodo dicendum, Vale.

Quemadmodum à ſalutatione auſpicamur epiſtolã, ita dicto uale, claudimus. Niſi quòd apud Græcos χαίρειν utroque loco ponitur, ſed in calce rarius. Item apud Latinos ſalue. Vale non dicitur, niſi in digreſſu; quẽadmodũ nec apud Græcos ἔῤῥωσο. Hoc intereſt, quòd ſalutatio nonnũquam ſic effertur, quaſi recitetur à tabellario. Cicero Trebatio ſalutẽ dicit. Vale, ſemper ad ſcribentis perſonam accõmodatur. Vale mea Terẽtia. Nemo

ſic

ſic ſcribit: Cicero Terentiam ſuam bene ualere iubet, quemadmodum: Cicero Terentiam ſaluere iubet.

Vale dicendi formulæ aliquot.

Vale. Vale recte. Bene uale. Cura ut quàm rectiſsimè ualeas. Etiam atque etiam cura ut ualeas. Da operam ut belle ualeas. Communem ualetudinem fac cures diligenter. Si tu recte uales, nos iandudum ualemus. Valetudini tuæ, ſi quidem nos ualere uis, omni ſolicitudine fac ſeruias. Adnitere ut quàm optime ualeas. Sit tibi curæ tua ualetudo mi Tyro. Si quidem nos amas, ualebis mi Cicero, meq́; mutuò diliges. Fac ualetudinem tuam ſummo tueare ſtudio. Valeto. Scribã aliâs copioſius, interim mihi ualebis. Adero ad calendas Maias, interea curabis ut ualeas. Da operã ut ſis proſpera ualetudine. Age curã ualetudinis tuæ. Si quid erit quod uelimus eius cui ſcribimus animo inhærere, ſolet poſt uale ſubijci: Vale, nosq́; quod ſoles, ama. Vale mi Petre, & hoc unum fac memineris, te inter uenena uiuere. Iam uale. Valebis autem, ſi philoſophiam amplecteris. Vale, & quicquid acciderit, cogita te mortalem eſſe. Vale noſtri memor. Valeto, & nominis immortalitati totis neruis incumbito. Vale meum decus, & caue ne tibi excidat, quod admonuimus de fratris negocio. Nonnunquam & poſt dictum uale ſubijcimus, quod nos fugerit, aut quod ideo fingimus nos fugiſſe, quò tenacius inſideat animo. Vale mi More. Sed heus tu, propemodum prætercieram, quod in primis dictum oportuit. Vale. Iam parabam obſignare literas, ſed quia præter ſpem ocij nonnihil obtigit, libet etiã diutius tecum garrire. Vale. Sed iam obſignaturo epiſtolam, illud per-

commode uenit in mentem. Valebis. Sed mane paulisper: nunc demum occurrit animo, quod primo loco dictum oportuit. Vale. Sed ô me obliuiosum, penè sero soceri tui negotium mihi uenit in mentem. Vale. Iam ceræ admoueram anulum. Papæ, quàm penè me fugerat, quod omniũ maxime scire te uolebam. Valebis. Sed si illud prius admonuero, ut à fucatis amicis te subducas. Vale. Eia, de libro nunc demum sese offert memoriæ: ne cui credas, nisi uideris meum chirographum. Vale iterum atque iterum. Equidẽ non possum desinere, adeò mihi dulce est cũ amico iucundißimo confabulari. Vale iam tertio. Sed prius quàm obsignem epistolam, unum illud addam. Vale. Iam epistolam complicaueram, cum adiret me gener tuus, qui te iußit saluere plurimũ suis uerbis. Iam obsignaram epistolam, quum alteras tuas ad me literas reddidit ueredarius. Itaque resignaui, & eadem opera binis tüis respondeo. Huiusmodi figuræ non hoc tantùm in loco, uerũ aliâs etiam habent gratiam, si quid Fabio credimus. Nam & amouent suspitionem fuci, & artificij, & lectorem dormitabundum, uelut ad rem nouam expergefaciunt. Reperiuntur apud Christianos dicendi uale formulæ diuersæ ab his, non tamen in totum damnandæ, mea quidem sententia. Incolumem te nobis diu seruet Opt. Max. Iesus. Faxit Christus autor omnis salutis, ut nobis & quàm diutißime, & quàm rectißime ualeas. Diu te nobis ac Reip. sospitem uelit esse dominus Iesus. Huius generis formas si quis effingat accõmodas, non arbitror reprehendẽdum. Cæterũ alienas illas coronides, dureq́; affectatas, non ferã. Vale in eo qui uastum cingit fluctibus orbem. Vali-

dum te seruet, qui mare & terras, uarijsq; mundum temperat horis. Quid enim terra mari cincta facit ad ualetudinem tuam? Aut quid annus in quatuor partes digestus? Mollius erat: Ille qui solus sanat omnem ægritudinem, donet tibi ut quàm optime ualeas.

Quid post uale.

Post uale continenter locum ac diem ascribũt ueteres. Locum uarie, his quidem modis. Datum Romæ, datum è Roma. Scriptũ Mantuæ, siue è Mantua. Aut omisso participio, Carthagine, Lutetiæ, Athenis. Ex arce nostra. E' uilla paterna. Ex nostro Formiano. E' castris Cæsarianis. Ex regia Britanniæ. Ex nostro musæo. E' naui. Ex pandocheo. Nam hoc quoque nonnunquam iuuat discere, ubi fuerit amicus qui scribit. Et locus ac tẽpus nonnunquam excusat epistolam neglectius scriptam. Tempus priuatum his fermè modis ascribitur. Ruri ad multam noctẽ. Puteolis prima luce. Ex hortis suburbanis. Inter cœnandum, aut mox à cœna. E' paternis ædibus crepusculo. Ex littore marino ad lunam. Ex aula Cæsaris, nocte concubia. Noctu, multa nocte, profunda nocte, alta nocte, plurima nocte, nocte intempesta. Sub gallicinium. Ex balneis pomeridianis. Tempus publicum his rationibus additur: Anno à Christo nato, millesimo quingentesimo. Anno à natali Iesu Christi quingentesimo supra millesimum. Anno à uirginis partu, millesimo trecentesimo nono. Anno ab orbe redempto, post millesimum quingentesimo. Anno à Christo passo, sexagesimo sexto. Anno ab hominum genere restituto. Anno salutis humanæ. Quidam auspicantur annum à natali Christi, quidam à calendis Ianuarijs,

quidam à die paschæ, quidam à festo annunciationis. Atq; ex hac re sæpenumero captio nascitur parũ attentis: quã uarietatem expediret tolli è rebus mortalium. Veteres ab orbe condito supputabant. Græci numerabant Olympiades, quemadmodum alij indictiones. Romani primum ab urbe condita numerabant: mox per consules designabant annum, quòd is magistratus esset annuus. Ascribitur & mensis, & dies mensis. Romæ calendis Ianuarijs, siue Ianuarij. Ad calendas Ianuarij, uel Ianuarias. Nonis Martijs, uel Martij. Idibus Iunijs, uel Iunij. Ad Idus Iunias. Pridie calendarum Ianuarij, uel pridie calendas Ianuarij. quod posterius apud autores probos est usitatius. Postridie calendas Octobres, uel calendarum Octobrium. Tertio calendas Augustas, uel Augusti: uel, ad tertium calendas Augustas. Recentius est autem, quòd quidã à principe mensis die supputant: Die mensis Iulij uigesimooctauo. Errant autem, qui præpositionem ad, additam, existimant semper tempus reddere incertum. Etenim quum M. Tullius frequenter sic ascribit diem: Ad x v. Cal. Febr. num ita potus erat, ut quo die scriberet, ipse nesciret? Imò hic sermo sumptus est à Græcis, qui τῶν εἰς τέσσαρα dicunt, pro τεσσάρων. Cæterum siquando de tempore ambigit qui scribit, hoc pacto scribere licebit: Anno circiter nonagesimo supra millesimũ. Anno plus minus quingentesimo. Ad annos circiter nonaginta. Annos ferme nonaginta. Dies qui calendarum diem, aut nonarum, aut iduũ proxime antecedit, non est aliter designandus, quàm per aduerbiũ pridie. Pridie calendas Ianuarias. Is enim est ultimus dies mensis Decembris. Qui proxime consequitur,

duplici

duplici modo notari potest: Postridie Nonas Iunias:siue, Octauo Idus Iunias. Nec absurdum est, quòd nõnulli nostris festis indicant dies. Natali Christi. Natalitio uirginis matris. Pridie natalis Ambrosiani. Ferijs paschalibus. Die à natali Ioannis Baptistæ tertio. In scriptis, ubi cum periculo poßit errari in tempore, profuerit eundem diem, aut annum uarijs notis indicare:ut, Anno à Christo nato M. D. Alexandri pontificis decimo. Nonis Aprilis, postridie paschæ. Etenim si scriptoris uitio contigerit deprauari numerum, unum ex alio poterit restitui.

De ordine epistolari.

ORdinem in epistolis uel à natura, uel ab arte licebit petere, sed ab arte infrequentius. Nã si in actionibus forẽsibus, omnis ferè dispositio à cõsilio sumitur, nõ præceptis: quanto magis id faciũdũ in literis quæ legũtur, nõ audiũtur: & legũtur à docto, non à uulgo? Postremò quæ nullũ omnino nõnunquã habent ordinẽ: & si habent maxime, melius dißimulãt, quàm ostendunt. Quare superstitiose faciũt, qui libertatẽ illã epistolarẽ, certis partibus alligãt, atq; eiusmodi seruituti includũt, cuiusmodi ne orationes quidẽ tenere Fabio placet. In simplicibus argumẽtis, eum sequamur ordinẽ, quẽ cõsiliũ nobis dictauerit, nõ præceptiunculæ. In confusaneis epistolis, in quibus innumerabiliũ propè rerũ aceruus cõgeritur: aut ut quicquid in buccã uenerit, ita effundemus: aut ordinẽ aliquẽ à tempore, loco, personis, aut rebus imaginabimur, cum crebris transitiunculis breuiter significabimus. Quas quidẽ uel à similibus, uel à dißimilibus, paribus, imparibus, contrarijs, disparatis, relatis fingemus ad hunc modum. Habes

animum monstrosum, nunc corpus accipe monstroso animo dignū. Mea in illum officia tenes, iam quam ille gratiam retulerit, cognosce. Sed hæc adhuc puer, iam quæ adolescens designarit, referā. Verum hæc tibi cum multis cōmunia, illud tuæ propriæ laudis. Sed hoc leue, illud non tolerandū. Sed hæc in suis sordibus esse fatetur, ueniamus ad splendida. Sic episcopatū est assequutus, nunc audi quomodo gesserit. Sic emit magistratum, nunc dicam ut episcopatū administrauerit. Adhuc uetera diximus, illud nouum & inauditum. Sed hactenus iocati sumus, ueniamus ad seria. Sed tristia mittamus, reuertamur ad lætiora. Habes Britannici itineris tragœdiam, nunc Gallicas accipe comœdias. Vulnus aperui, nunc remedium ostendam. Sed hoc nihil ad nos, illud uehementer mea refert. Ad primas tuas habes, nunc reliquis respondebo. Minusculæ tuæ epistolæ respondi, uenio ad maiorem. Priori tuæ epistolæ satisfactum, ad alteram accingimur. Quæ hic gerantur audisti, nunc ad literas tuas ordine. Sed hæc me magnopere delectant, illud male habet. Quid doleam, habes: nunc quid metuam, accipe. Sed hæc spes tantum erat, illud iam tenebamus. Quantam rem susceperis, ostendi: nunc qua ratione perficias, disce. Tuis de negocijs habes, nostræ uero res sic habent. Prioribus tuis, opinor, respondimus, nunc ad posteriores accingar. Habes forensia, nunc domesticas res accipe. Rusticanas res habes, nunc urbanas accipe. De tuis habes ad omnia, de meis nunc uicißim accipe. Sed iam satis diu de Rep. ad domestica ueniam. Sed hæc rumore tantū cognouimus, illa uidimus ipsi. Dixi ducem, nunc tibi pacis moderatorē describā. Sed hæc corrigi possunt

possunt, illud ne leniri quidē ulla arte potest. Turpissima audisti, audi turpiora. Quid ingratius? sed audi etiam ingratiora. Omnibus ferè de rebus habes, illud unum addā. Consilij mei rationem habes, nunc quid te facere uelim aperiam. Sed iam nimis multa de externis, de nostris pauca cōmemorabo. De partu, rectè: de diuortio, discrucior. De affinitate noua uoluptatem nuncias maximam, sed de Cassiano uita defuncto, acerbum profectò nuncium. Huiusmodi transitiunculis commode excogitatis, tanquam ansulis quibusdam inter se connecti poterunt, quæ natura non cohærebunt: pariterq́; fiet, ne tanquam scopæ dissolutæ, turpiter diffluat epistola, & legetur libentius, & intelligetur facilius, & hærebit diutius. Quare connexionibus breuibus, & aptis, crebrius uti conuenit: non in hoc solum genere, uerum etiam in simplicioribus argumentis, quibus ea quoq;, quæ natura sunt perpetua, interseremus, quò legentis animus subinde renouetur.

Mixtæ epistolæ exemplum.

Mixtæ epistolæ exēpla, quanquàm apud Ciceronem plurima suppetunt, maximeq́; ex ijs, quas ad Atticū, & Qu. fratrem scripsit, tamen necubi nostram operam studiosi adolescentes desiderent, unum subijciemus.

Domitius Lucio suo S. D.

SEculum exisse scribis, quòd ne litera quidem à nobis adfertur. quanquàm impudens ὑπερβολή: nam seculum istud uixdum etiam trimestre: tamen ut me sine culpa incusari doleo, ita tuo nostri desiderio maiorem in modum delector. Nos uix demum post Vlyssæos errores ad musas rediuimus, nondum satis etiam placatas.

Expostulāt adhuc, & queruntur sibi parū obtemperatū à nobis fuisse, qui quidē felicißimo literarū ocio relicto, tātis fluctibus memet iniecerim. Lucubrationes tuæ nitidißimis formulis excusæ, nuper in uulgus exierunt bonis, ni fallor, auibus: nā paßim & à distractoribus, & à studiosa iuuentute rapiuntur. Neq; desunt tamen Momi quidā, qui Veneris sandaliū calumniētur, ne nihil in absolutißimo opere reprehendāt. Styli nouitatē subaccusant, id est, antiquitatem: quod ego tamen summam laudem interpretor. Quare tu hæc æquo animo feres, ne tibi Vergilius inuideat, cuius cœlestis eruditio huiusmodi Momos non potuit effugere. Nos quoq; dialogū nostrum incudi redditum perpoliuimus, is iandudū in bibliopolarū est officinis, editionis aleā subiturus. Cæterum modo ab Aristotele, cuius signa à pueris sequuti sumus, desciuimus, eq; Lycæo, & ambulacris illis, in Platonicam familiam transmigrauimus. Et adeò defectionis non pœnitet, mi Luci, ut te quoque ad meam Academiam solicitare non prius sim desiturus, quàm persuasero. Verum de scholis aliâs: nunc ad politica. Hic omnia plausu, lætitiaq; perstrepunt. Mediolanū receptū, dux à uictore in Galliā deportatus. Galli successu uictoriæ sublati, maiora moliuntur, & iam Italiæ minātur. Nunc ad domestica ueniam. Cætera ut uolumus: nepotulus tuus iam mensem febricula afflictatur, sed medicus bene sperare iubet. A' nobis neque pecuniæ parcitur neq; ulli rei, quæ ad illius ualetudinē curandam pertineat. Ambrosium, qui tibi debet, iam tuis uerbis sæpius appellaui, sed homo planè faciē perfricuit: quare aut nomen condones censeo, aut obtorto collo hominem in ius

trahas

trabas. Etiamsi uereor, ne oleum & operam omnem luseris. Elabetur aliquà Proteus: sed de hoc tute statues. Domesticæ res sic habent. Nunc ad tuam epistolam. De Britannia adeunda, quid ita mihi in mentem inciderit, demirari te scribis, ita credo, quia parum feliciter euenit. Quid facerem? Orabat is, cui negare fas non erat, & per æstiuos menses in Gallia desidendum erat. Putabam esse aliquid, eadem opera, & amicißimo homini gratificari, & insulam multorum literis nobilem uisere. Postremo, fatebor enim, nonnihil etiam nominis atque emolumenti spes solicitabat. Consilium habes nostrum, nunc euentum accipe. Ad reditum usq; sequunda omnia. Nunciatoria.

–Facilis descensus Auerni.
Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.–

Prius quàm nauim conscenderemus, in littore omnis mea pecuniola naufragium fecit. Cæterũ placidißima nauigatione Gessoriacum appulimus. Hîc denuo portitor omnes crumenæ angulos rimatur, ac Douariensem portitorẽ deuouet, qui sibi prædam præripuerit. O' scelestum inquies littus. Imò amicum & salutare. nam nisi me nudũ Britannia remisisset, actum de nobis fuerat. Siquidem in Gallia in latronũ sicas incidi, à quibus sola me nuditas seruauit. Nam aduersus hoc hostium genus, nullis armis melius defendimur, quàm inopia. Lutetiam deniq; reuersum febris æstuãtißima excepit, quæ loculos pariter & corpus exhausit. Habes non mali consilij peßimum exitum. Quòd mihi de noui honoris acceßione tam ex animo gratularis, morem tu quidem antiquum tuum obtines, ut ami-

culi

culi commodis propè uehementius, quàm tuis ipsius gau=
Lamentatio. deas. de Caßij morte næ tu mihi luctum acerbum annun=
cias. Quòd Vari nebulonis improbißimi impudentiã fre=
gisti, ô quàm factũ bene. Sed quid ais? Petronium'ne gla=
diatorio animo ad te uiam affectare, & tibi tam odiose
Gratiæ. negocium facessere? An hoc quoq; portentum tuæ uirtuti
fata destinarunt? Quòd Antonius de nobis amantißime
& loquitur & sentit, noui nihil nuncias. Quòd librum
tam impendiò carpit Zoilus, incredibile quàm mihi pla=
ceam, ut illi me intelligo magnopere displicere. Fratres è
turpi simultate, te autore in gratiam redisse serio gaudeo.
Monitoria. Dabis operam ne quando quod sartum est, rescindatur.
Nepotem tuum tam solicite mihi toties abs te commen=
Officiosa. dari subiracunde fero. Ignosces, non tibi concedo, ut ille
Gratulatio. tibi magis curæ sit, quàm mihi, etiam si eum amas pluri=
mum. Quòd hæreditaria pecunia es auctus, neque me uis
tibi gratulari, neque gratulandum puto. Quis enim non
uel Crœsi diuitijs illiusmodi hominis consuetudinem an=
teposuerit? Sororẽ tuam filiolo auctam, te nepotulo, uo=
lupe est. Eam rem spero superi bene fortunabunt. Gene=
rum tibi uoluptati esse gaudeo. Ah in filium nimium sæ=
Deprecatoria. uis. Memineris facito, illum & hominem esse, & puerum,
teq; idem quod ille est, fuisse. An illum uis repente nasci
senem? Age mitte hanc noxam, me precatore, meoq; peri=
culo. Ad me recipio illum posthac emendatiorem fore. Sed
Iocosa. ô Deum immortalem, quantos risus tu mihi nuncias? Ita'ne
Sabellius bibit, & fugit? Multũ æris reliquit, sed alieni.
Monitoria. Tandem fatearis oportet, me uatem esse optimum. Quan=
to antè fugam istam prospexi, & præcinui? Consilium
tuum

tuū de nauigando neutiquàm probo. Terrent me hyber-
ni menses: sinus naufragijs infamis: tua ualetudo nondum
etiam confirmata. Sed de hoc ipse uideris, me certe autore Dissuasoria.
non facies. De puero amandando, sanus'ne es? Certe differ Domestica.
in reditum meum. Quod de filiæ nuptijs cogitas, ego tuæ
sententiæ uehementer subscribo. Habes ad omnem episto-
lam tuam. Sed heus tu, illud unum me fugerat: fundus tuus
si est uti describis, suprà modum me delectat: tum ædifi-
cium, eugè quàm scitè abs te cogitatū. Iam isthuc gestio
reuolare, ut in Academiola nostra, ab omni urbano stre-
pitu semoti pariter philosophemur, certemusq; utrū ego
te ad Academicorum partes abducam, an tu me perfugam
in Peripateticorum familiam reuoces. Hæc meditare, dum
accurro. De ædificio te, quamquàm architectum tantum, Iocosa.
tamen hoc unum admonebo, ut cœnaculum speciosis fre-
quentibusq; luminibus illustre fiat. In hortis platanus sit
patulis diffusa ramis, & prope fonticulus aqua frigida
subscatens, ut musas quoque, si quando uidebitur, possi-
mus arcessere. Respōdimus tuis, nunc quid hic agatur ac- Transitio.
cipe. Nos certe hic in grauissimo æstu, tamen frigemus.
Pontifex meus montes ille quidem aureos promittit, sed
promittit tantum, mittit nihil. Cæterū spe Crassi diuitias
uincimus. Vt ut res cadent, nos certe utemur foro. Tu mi Exhortatio.
N. toto pectore, id quod per te facis, in nominis immor-
talitatem incumbe. Iam orbis propè uniuersus ingenij tui
expectatione suspensus, nescio quid cœleste sibi de tua
uirtute promittit. Et eum in locū res adducta est, ut desi-
stere turpissimum fuerit. Nos hic gloriæ tuæ propagādæ
magno ardemus studio. Nepotulos meos ideo tibi non Cōmendatitia.
commen

cõmendo, quoniam cõmendatißimos esse scio. Scripseram
Transitio. hæc multa quidem nocte postridie daturus, & ecce tibi
ante lucem de repente Lucilius adest: uixq; resalutatũ ec=
quid abs te literarũ apportet, rogo. Negabat quicquam
esse scriptorum, sed multum omnino rerum nouarum tuis
uerbis nũciauit. Primum nauigandi te mutasse consilium,
Gratulatio. id quod ego utriusq; nomine uehemẽter gaudeo. Caminij
fucatam beneuolentiam in apertam simultatẽ tandem eru=
pisse, adeò molestè non fero, ut etiam gratuler tibi. Nam
nst. personatus amicus damnum dare poterat: apertus hostis,
Gratiarũ actio. quid tandẽ est quod poßit nocere? Quod pro nostra exi=
stimatione tantã cũ inuidẽtißimis hominibus dimicationẽ
suscepisti, non ego tibi tanquam pro nouo officio gratias
Monitoria. agam, quum id facere nunquàm desinas. Quòd de adiun=
gẽda Demetrij affinitate nos cõsulis, quanquàm ipse con=
silio abundas, tamen in reditum nostrum rem proferas cẽ=
seo. Coràm agere præstabit. Plura tecum garrire libebat,
quid enim faciã libentius? Sed iandudum accinctus tabellio
literas efflagitat. Quare ualebis ipse, nostrosq; omnes ua=
lere meis uerbis iubebis. Datum Aureliæ Nonis Decemb.

Epistolarum genera.

HViusmodi literarum genere ex uarijs rebus cõsarci=
nato familiares inuicẽ persæpe utuntur. Nunc sim=
pliciũ genera proponemus. In præsentia ne cõsilij quidẽ
est omnes epistolarum formas recensere, id quod non mi=
nus infiniti negocij puto, quàm Libycas arenas pernu=
merare. Nam quòd M. Tul. ad Curionem tria epistola=
rum genera facit: non id agebat, ut singulas literarũ spe=
cies distingueret, sed ut propositæ complexioni seruiret.

Ea uerò diuisio quæ non ex argumenti uarietate, sed ex characteris conditione ducitur, parũ mihi uidetur ad docendum apposita. Quòd si quis ex argumentorum differentia formas cõmetiatur, quum illorum infinita sit uarietas, quis erit formarum modus? Quid enim est in rerũ genere quod literis nõ committatur? In his gaudemus, dolemus, speramus, metuimus. In his stomachamur, expostulamus, blandimur, querimur, iurgamur, bellum denunciamus, in gratiam redimus, consolamur, cõsulimus, deterremus, minamur, excitamus, compescimus, narramus, describimus, laudamus, uituperamus. In his odimus, amamus, miramur, deliberamus, pascimur, conuiuamur, nugamur, somniamus deniq;, ecquid tandem non? His tanquam certissimis ministris, omnes animi affectus, his publica, his priuata, his domestica credimus. Quare in re per se infinita eam moderationẽ adhibebimus, ut neq; summa tantum genera ponamus, neq; minutissimas quasq; partes frustulatim concisas persequamur: ne aut nimia paucitas studiosis non multum adferat adiumenti, aut immodica diligentia id demum, quod ait Fabius, assequamur, ut quum nimis multa, necdũ tamen omnia uideamur dixisse.

Tres omnium generum fontes.

RHetorum plerisq; tria caussarum genera placuerunt, suasorium, encomiasticon, & iudiciale. Ad hæc tanquam ad fontes pleræq; literarum formæ referuntur, ut suasorio has ferè partes subijcias: Conciliationem, reconciliationem: exhortationem, dehortationem: suasionem, dissuasionem: consolationem, petitionem, commendationem, monitionem, amatoriam. In demonstratiuo genere uersan

Suasorij partes.

Demõstratiui.

uersantur descriptiones, personarum, regionum, prædiorum, arcium, fontium, hortorum, montium, monstrorum, tempestatum, itinerũ, conuiuiorũ, ædificiorum, pomparũ.

Iudicialis. Ad iudiciale genus, hæc ferè referuntur: Accusatio, querela, defensio, expostulatio, expurgatio, exprobratio, comminatio, inuectiua, deprecatio. His tribus quartum genus

Familiaris. accersere licebit, quod, si placet, familiarè nominemus. Eius eiusmodi ferme species esse possunt: Narratoria, qua rem apud nos gestam, lõge positis exponimus. Nunciatoria, qua nouarũ rerum quippiam annunciamus, siue de publicis, siue priuatis, siue etiam domesticis. Gratulatoria, qua amicorum felicitatẽ nobis iucundã esse testamur. Lamentatoria, qua uel nostra, uel necessariorũ incõmoda deploramus. Mandatoria, qua negocij quippiam alij nostro nomine gerendũ cõmittimus. Est quæ gratiarum habet actionem, qua nobis gratum fuisse benemerentis officium declaramus. Collaudatoria, qua puerũ, aut qui in nostro sit imperio, officio functum laudamus. Officiosa, sic enim uisum est appellare, qua operã ac studiũ ultro pollicemur amico. Iocosa, qua cuiuspiam animum festiua urbanitate delectamus. Verum de his prudens supersedebo, propterea quòd ut incantatores certas quasdam preculas, ita isti formulas quasdam præscriptas habẽt, ut ne apicem quidem sine summo rerum humanarum diuinarumq; discrimine putent demutari posse. Nos eorum conatus, nostris præceptionibus adiutamus, qui ad optimum scribendi genus adnituntur: non qui uel arrogãtißima superstitione, quod semel arripuerunt, id pro optimo defendunt: uel ad sordidißimum lucellum toto pectore inhiantes, pro

optimis

optimis peßima ſequi malunt. Quid enim ijs præcipias, quibus ea demum epiſtola optima eſt, quæ quæſtuoſißima? His diſputatoriam, ſciſcitatoriã, doctrinalemq; adijcias licebit. In quibus & theologicæ, & ethicæ contineri poſſunt. Neq; uerò me præterit, apud Græcos eſſe qui epiſtolarum genera diuidat hunc in modum, ut φιλικὴ *dicatur, quam amicus ſcribat amico.* συστατικὴ, *qua quempiam alteri commendamus.* μεμπτικὴ, *qua deſideramus in aliquo officium.* ὀνειδιστικὴ, *qua cuipiam exprobramus ingratitudinem.* παραμυθητικὴ, *qua conſolamur afflictos in rebus aduerſis.* ἐπιτιμητικὴ, *qua increpamus aliquem lapſum.* νουθετικὴ, *qua liberè admonemus, quid ſit agendum, quid non.* ἀπειλητικὴ, *qua comminamur alicui, ac metum inijcimus.* ψεκτικὴ, *qua morum improbitatem alicui exprobramus.* ἐπαινετικὴ, *qua collaudamus aliquem officio functum.* συμβουλευτικὴ, *qua conſulimus, quid nobis uideatur optimum factu.* ἀξιωματικὴ, *qua deprecatores intercedimus pro aliquo, qui deliquit.* ἐρωτηματικὴ, *qua ſciſcitamur, aut percontamur ab alio quod ſcire cupimus.* ἀποφαντικὴ, *qua percontanti reſpondemus.* ἀλληγορικὴ, *qua tectis uerbis ſignificamus cuipiam, quod ab eo ſolo, cui ſcribimus, uolumus intelligi.* αἰτιολογικὴ, *qua reddimus cauſas, cur aliquid aut factum non eſt, aut non eſt futurum.* κατηγορικὴ, *qua quempiam incuſamus.* ἀπολογητικὴ, *qua nos purgamus.* συγχαριστικὴ, *qua gratulamur amico ſuam felicitatem.* εἰρωνικὴ, *quum diuerſa ſcribimus, ac ſentimus.* ἀπευχαριστικὴ, *qua gratias agimus pro officio in nos collato. Has epiſtolarum formas tantum recenſent, & exemplum qualecunque ſubijciunt, nec indicant, qua ratione genus*

Epiſtolarum diuiſio ſecundum Græcos.

nus unumquodq; tractandum sit. Quod si maximè facerent, tamen ipsa generum distributio, non uidetur ab ulla ratione profecta. Nam quod appellant φιλικὸν, non ab argumento sumptum est, sed à persona. Alioqui quos familiariter amamus, hos admonemus, obiurgamus, exhortamur: cum his iocamur, aut expostulamus. Extat & Philostrati præfatio, de charactere epistolæ, admonens nos, quòd epistolam non oporteat nec Atticam esse plus satis, nec omnino carere Atticismo: quòd hoc ipso figurata sit, quòd figurata non est: quòd tametsi ciuilis sit, tamen non abhorreat à mollitudine: quòd in breuioribus epistolis liceat circulum absoluere, in prolixioribus non item, nisi uel in calce, uel in epilogo, uel epiphonemate: quòd perspicuitas præcipue congruat epistolæ. Hæc ut sunt ab illo festiuiter Græcè scripta, ita non uideo, quid adiuuēt adolescentes ad rectè scribendum. Nos igitur iuuentutis industriæ consulere pro uirili cupientes, diuersam generum distributionem sequi maluimus. Sed ecce properantem aliò, me uelut è cursu reuocat, auremq́; uellicat secretariorum chorus, qui principibus sunt ab epistolis. Itáne nostri, inquiunt, ὥσπερ τῶν μεγαρέων οὐδεὶς λόγος; Verum his difficile sit aliquid præscribere, quorum calamus liber non est. Sed quemadmodū præcipit Martialis, ut coquus habeat gulam domini, itidem isti coguntur affectui principū seruire: quos illud tantū obiter admonebo, ut ubique doctam sermonis facilitatem, ac perspicuitatem sectentur, ac decori cum primis meminerint. Id metiendum erit, non ab ipsorū animo, sed ab eorum fortuna, moribusq́;, quorum nomine scribunt. Hactenus igitur epistolarum genera qua

ra quatuor proposuimus, & suas cuique generi formas subiecimus: nũc ordine de unaquaq; specie præcipiemus.

Quid inter exhortationem & suasionem.

AC primum finitimæ admodum inter se sunt, exhortatio, & suasio, quas nos tamen dicendi gratia separauimus: idq; fecimus neq; sine exemplo, neq; citra iudicium, propterea quòd & ueterũ nonnulli in arte dicendi, exhortatorium genus à deliberatiuo disiunxissent, & ipsi nõnihil discriminis perspiceremus. Siquidem nec eodem tendit utrunq;, neq; uia simuli. Nam suadendo id agitur, ut uelis: exhortando, ut audeas. Suasio probationibus docet: exhortatio stimulis excitat. Suasor sententiã mutat: exhortator animum addit. Suademus aut errantibus, aut certe hæsitantibus: exhortamur cessantes, aut etiam iam currẽtes. Quare si rem ad uiuum excutiamus, exhortatio suasoriæ epistolæ pars erit, nempe epilogus, qui affectibus constat, non argumentis. Neq; enim suadenti sat erit, quid sit optimũ factu docuisse, nisi & stimulos subijciat, ne uel difficultate, uel periculo deterriti, uel ignauia retardati, quod optimum esse uiderimus, non sequamur. Sed ut in suasionem ferè semper incidit exhortatio, ita in hac non raro continget uti suasione. Est autem utrunq; officiosum literarum genus, cuiusq; usus maximis, minimisq; in rebus quàm latißime pateat. Atq; hoc maiore cura, diligentiaq; nobis erit pertractandum.

De exordio epistolarum.

SEd illud unum prius in genere studiosis adolescentibus præcipiemus, ut epistolam scripturi, non statim

præcepta respiciant: aut ad libros, unde uoculas, sententiolas'ue aliquot mutuentur, confugiant, sed prius res, de quibus scribere constituerint, solertißima cogitatione dispiciant: tum eius, ad quem scribitur, naturam, mores, affectus'que omnes perspectos habeant: quantum etiam ipsi apud eum uel gratia, uel autoritate, uel meritis denique ualeant. Eq; his omnibus diligenter pensiculatis, epistolæ tanquam uiuum exemplar ducant. Quo constituto, tum demum nihil equidem morabor, quò minus locos aliquos ex autoribus petant, unde tum uerborũ optimorum, tum sententiarum copiosam supellectilem possint mutuari. Eaq; omnia oportebit, commode demutata, ad rem præsentem accommodare, ne ueluti male assuta, maleq; conferruminata, hoc ipso furtiua deprehendantur, quòd peßimè cohærent. Quin Maronis ingenium potius imitemur in alienis asciscendis, ut nõ aliunde corrogata, sed domi nostræ nata uideantur. De exordiẽda epistola, illud etiã in uniuersum trademus, hoc in genere principij rationem esse minus difficilem, quàm in orationibus. Propterea quòd illic sæpe fit, ut orator iudicis animum, & mores penitus pernoße nõ potuerit: & quoties apud cõplures cognitores agitur, hoc etiã accedit difficultatis, ut quo alius conciliatur, eo propter diuersum ingeniũ alienetur alius. At qui uni cuipiam epistolam mittit, nõ difficulter poteſt exploratum habere, quibus ille rebus soleat commoueri: quod etiam si nulla interceßit familiaritas, id quod ferè fit, tamen diligenti percõtatione licebit peruestigare. Quare præter ea quæ de colligenda beneuolẽtia, attẽtione, docilitate: quæq; de animorũ motibus, rhetorũ

literis

literis præcipiuntur, & proprij cuiusq; mores, uel conuictu familiari, uel curiosa diligentia percepti, peculiarẽ quandã exordiendi materiã ministrabunt. Porrò *si ad parum notum scribetur, hòc commodior erit oratoris, quàm scriptoris conditio: quòd illi obseruatis iudicũ uultibus, mutare quædam ex tempore: & si quid aliorsum quàm expectarat, rapi uiderit, corrigere dicendo: aut si præsenserit, declinare liceat: quum epistola semel reddita, neque fronti legẽtis poßit obsequundare: & is qui læditur scriptura, soleat relegẽdo dolorẽ suum exasperare, cui periculo cõueniet exactißima cura occurrere.* At *quum inter se norunt, non est difficilis principij constituendi uia, maximeq; præterea uaria.* Nam *in actionibus multis modis delinquitur in exordiendo: si nimium longo, si uulgato, si cõmuni, si trãslato, si altius petito procemio quis utatur.* At *ea literarũ est libertas, ut undelibet initium sumere liceat: modo id sit eiusmodi, quod illum ad id quod pares præparet.* Veluti *si quis pecuniã mutuam rogaturus, statim in epistolæ initio de quopiam nunciet, quòd ille ob amorẽ nominis eius, singularẽ simultatẽ, aut odium amarum cupidißime sit accepturus: uel si quis amico, quem non ignoret accurate scriptis literis impẽse delectari, fabellam aliquam quàm lepidißimis uerbis fucatã recẽseat: deinde inter alia quædam ita de mutuãdo sermonẽ interijciat, ut quouis potius, quàm huc superiora illa spectaſſe uideantur: non'ne alienißimũ initium fecerit, in oratione non ferẽdum, in epistola scitißimum?* Vbi *illa etiã simulatio plurimum obtinet gratiæ, quãdo nos aliò, quàm destinauerimus, delabi: aut longius amore rapi fingimus,*

quàm initio constituissemus. Erit aliquoties à re media, aut omnino præpostere ingrediendum, modo ita simulemus, non etiam obliti nostri fluctuemus, eamq́; ipsam erroris adumbrationem scito colore, ad rei commoditatem torquebimus. Idq́; incredibili quadam amoris magnitudine dicemus accidere, qui neq; modum nouerit, neque ordinem. Calamum ab affectu duci: nos ibi denuo incipere, ubi desinendum erat: propterea quòd dum scribimus, coràm cum charißimis hominibus sermonem serere nobis uideamur. Quare obliquo illo procemij genere, quod Græci ἔφοδον, Latini insinuationem dixere, in actionibus non nisi tribus demum temporibus utendum putant, quum aut negotij turpitudo iudicem à nobis uehementer abalienauit: aut qui antè dixit, admodum persuasit: aut oratione nimis longa auditoris animum defatigauit. At in epistola, quoties uidebitur, oblique ingredi licebit, & quamlibet longe repetere, & quamlibet alienum assumere principium, dum quacunque uia tamen ad rem conferat. Neq; hoc, ut in dictionibus, ita & in literis uitiose uidebitur fieri, eò quòd illic auditor unū quiddam expectat, ad quod dum festinat, fastidiat necesse est, quicquid aliò ducere uideatur. At in epistola, quia contrà fit, id quod per dißimulationem assumitur, non ingressus uitiosus, sed separata quædam epistolæ pars uidebitur. Rectum uerò exordium, his omnino rationibus constituitur, quas in iudiciali genere tradiderunt ij, qui de arte conscripserunt. Sed oportebat eadem præcepta quæ illi recte ad forenses causas accommodarunt, ad proprietatem epistolarum deflectere. Alioqui quid tandem erat

uel

uel fructus, uel negotij, quæ fuissent à ueterum permultis accuratissime, optimeq́; perscripta, denuo uel eadem, uel deterius scribere? id quod ab omnibus, qui de hoc genere tractauerunt, factum uideo. Repetunt è Cicerone, quomodo exordiendum: quot narrationum genera: quomodo partitione constituenda controuersia: quemadmodum narratione aperienda causa: quibus argumentis uel communienda nostra, uel aduersariorũ coarguenda: quot epilogorum species: deinde quid in compositione fugiendum, aut sequendum: de sermonis elegantia, de luminibus. Sed Deum immortalem, quid hæc proprie ad epistolam? Aut si maxime ista discenda sunt, ita uti sunt, quantò rectius à Cicerone petentur, aut Fabio, eloquentiæ fontibus, quàm è corruptis istorum lacunulis? Vt omittam interim quædam etiam illic præcipi, quæ ad epistolam pertinere ne possint quidem: puta de persona litigatoris, & oratoris: de circunstantium persona: de subijcienda re pro homine: de homine pro re submittendo: de constituenda quæstione. Nisi forte quædam ex his in criminatoriam epistolam incidere uidebuntur: sed etiam si incidunt eadem, tamen incidunt aliter. Ergo si quando res hortabitur, ut eius ad quem scribimus beneuolentiam, aut conciliemus, si dubius sit animus: aut redimamus, si læsus: aut augeamus, si res erit durior: aut excitemus, propter diutius intermissam necessitudinis consuetudinem: à personis his ferè modis fauorem captabimus, si nostris parentibus cum illius maioribus, arctissimam charitatem, copulatissimam cõsuetudinem intercessisse dicemus, plurima utrinque extitisse officia: & si eam beneuolentiam nobis tan-

Quãdo captanda beneuolẽtia à personis.

quam per manus, & hæreditaria succeßione traditā nunquàm neglectui fuisse dicemus. Verum amorém, quem ueluti cum nutricis lacte imbibissemus, unà cum ipsis annis accreuisse, & primum quidē fatalem potius fuisse, quàm iudicio constitutum: nunc consuetudine, officijs plurimis sic esse confirmatum, ut nullo prorsus casu cōuelli poßit. Præterea quanta semper patris illius, aut patrui, aut matris fuerit in nos charitas, aut nostrorū in illum, & quàm nos illos inuicem studiose, quàm obseruanter coluerimus, aut ille nostros. Quòd si auitam, paternamq; amicitiam, quia nulla fuerit, commemorare non licebit, dicemus eos solere maiorum suorum neceßitudines repetere, qui ipsi nullis amicitiæ uinculis essent coniuncti: quemadmodum auita facinora narrant, qui nihil ipsi memorabile gesserint. Hanc neceßitudinem non tanquam hæreditaria sorte temere obuenisse, sed à nobis ipsis & natam, & educatā: initio quidem, ingeniorum, studiorumq; similitudine pueriles animos mira charitate conciliante: deinde conuictu coniunctißimo, mutuis officijs: postremò mutua uirtutum utriusq; admiratione sic coaluisse, adoleuisse, maturuisse, ut iam nihil accedere posse uideatur, uel ad beneficiorum cumulum, uel ad amorum magnitudinem. Tum nominatim, quo in loco, & quemadmodum, quibus communibus studijs pueritiam, aut etiam ephebiā transegerimus, quas uoluptates, quæ incommoda, quæ pericula cōmuniter tulerimus. Hæc omnia iucunda commemoratione refricabimus. Solemus enim grandes huiusmodi rerum mutua recordatione mire delectari: & consueuit plerunq; ex his inter pueros inita beneuolentia, in seram usq; senectam,

A similitudine studiorum.

multa

multa cum uoluptate perseuerare. Porrò si qua propinquitas, si qua affinitas intercedet, sic natura coniunctissimos fuisse dicemus, ut longe tamen mutua charitate coniunctiores. Sin nulla erit, affirmabimus nulla esse cognationis uincula, quæ nostros amicos arctius aut iucundius, aut etiam tenacius alligent, quàm necessitudinis: sine his cognationem aut affinitatem molestam quoq; haberi: ubi hæc adsunt, illa non magnopere requiri. Nullũ esse præstantius, firmiusq; necessitudinis genus, quàm quod à uirtute, pulcherrimisq; studijs ceperit initium. Affinitatis copulam diuortio dirimi, cognatorum charitatem simultate rescindi: beneficijs conflatam beneuolentiam, alterutrius ingratitudine in odium uerti solere: tum contractum amorem temere euanescere: eam demum copulam, quam uirtutis admiratio coniunxit, quemadmodum uirtutem ipsam, immortalem esse. Proderit & illius in nos merita, cum gratitudinis significatione uehementer exaggerare: nostra uicißim in illum, multa cum uerecundia ac figurate significare. Qui nostri de illo sermones, quàm penitus infixa memoria: quantopere illius literis delectemur: ut illius commodis, gloriaq; magis etiam ex animo gaudeamus, quàm nostrapte: quodq; incommoda illius non paulò acerbius, quàm propria feramus: quantam pro illius dignitate, fortunaq; curam, studiumq; præstiterimus: quàm acrem contra maleuolentium improbitatem, dimicationem sustineamus. Postremò uel eruditionem, uel uirtutem quampiam in eo laudemus: nostra si qua erunt laude digna, uerecunde commemoremus. A miseratione beneuolentiam captabimus, si nostram fortunam aut eo-

Ab amore ex admiratiõe uirtutis nato.

A miseratione.

Ab aduersario. rum quos commendamus, flebiliter exponemus. Ab aduersariorum persona, fauorem aucupabimur: si quas minas, si qua conuitia, si quam cõtumeliam illius causa nos pertulisse narrabimus, ab ijs qui & ipsum et eius nomine nos quoq; habent inuisos. Contrà quid nos in illos aut fortiter contumeliose'ue dixerimus, aut inimice fecerimus. Sed hæc suis in locis. À re præparatiores reddemus, si negabimus ulla ex parte ad nos pertinere, quo de scripturi simus, ad illum magnopere: nobis illic neq; seri, neque meti, nisi quòd amici charißimi commodis haud secus atque nostris commouemur: si præterea negotij magnitudine, periculo, nouitate, antiquitate, utilitate, iucunditate, necessitate, aut huiusmodi quapiam cõmendatione excitabimus. Si iubebimus animo minime oscitanti legere, propterea quòd longe plus momenti sit in re, quàm præ se ferat. Si quantopere cùm nobis, tum ijs quos illum plurimi facere cognouimus curæ sit, quantiq; referat, aperiemus. Quòd si res ipsa durior esse uidebitur, blandimẽtis præleniemus: prudentiam illius obtestabimur: ut quæ nos optimo amantißimoq; studio dicturi sumus, ea pro sua uetere mansuetudine, in optimam partem accipiat. Rem eiusmodi negabimus esse, cuiusmodi primo statim occursu uideatur: tum si maxime dura sit, tamen admonebimus quantulum amaritudinis, summa utilitate cõpenset. Sed hæc quoniam neq; proprie exordij sunt, neque in genere commode præcipi possunt, in suum quæq; locum transferemus. Neq; omnino eam exordiendi formam improbauerim, quam uideo neotericis scriptoribus nimio plus placuisse, ut à peruetusta quapiam sentẽtia, facto'ue memorabili in epistolam

ingre

ingrediamur. Quod genus ſit: Scio non temere ſcriptum eſſe Flacco: *Quem cui commendes, etiam, atq; etiam aſpice: ne mox Incutiant aliena tibi peccata pudorem. Nec ignoro iudicium tuũ exactum, cui nõ temere quiuis probatur. Sed tamen tot modis exploratum habeo huius iuuenis ingenium, ut illum non dubitem tibi uel meo periculo commendare.* Item: *Hercules olim aduerſus hydram Lernæam & cancrum congreſſurus, coactus eſt alienam opem implorare, qui ſolet opitulari cæteris. Ego unus cum tot monſtris dimicans, ijsq; ſubinde nouis exorientibus, quid faciam?*

Abruptum epiſtolæ initium.

SAtyrica illa, & ueluti ex abrupto principij ſpecies, in iocoſis & familiaribus mire decet, qualis eſt illa Ciceronis: *Ita'ne præter litigatores iſtos nemo ad te uenit? &, Deum immortalem, quid ego audio? Sic eſt inquã, uti ſcribis. Siccine igitur ueterẽ amiculũ negligis? Ergo mutabimus ſentẽtiam, quando tu quidẽ hoc tantopere cenſes. Quin ego igitur tibi gratulor? Quin tu igitur huc reuolas? ſic iſthæc ut ſcribis res habet? Hui quis te tam eſſe uirũ credidiſſet? Eho, quid ais obſecro? Ringitur Zoilus? Næ tu mihi album apportas nuntium.* Huiuſmodi figuris id aſſequimur, ut non mutam epiſtolam epiſtolæ, ſed uiuo ſermoni uiuum item ſermonem referre uideamur. Et quoniam utrinq; miſſæ acceptæq; literæ, mutuum alloquium imaginantur, pulcherrimũ fuerit, quam rem repræſentãt, eam quàm appoſitiſsime adumbrare. Porrò ſolennes illas cõmendationes, quas iam ex more præſumunt, aut prorſus omittendas, aut in epiſtolæ calcem cenſeo traducẽdas.

Quan

Quanquàm ubiuis etiam imperite uidetur fieri, ut nos ipsos cuiquam commendemus, sed offerimus magis, ac dedicamus operam nostram. Alios commendamus, id est, laudamus, ut beneficio digni uideantur.

De exhortatoria epistola.

QVoniam exhortatorium genus, quod Græci παραινετικὸν *uocant, affectibus ferè cōstat, quos iuxta sapientum multorum sentētiam, natura nobis, tanquam stimulos quosdam ad uirtutē perfectam ac pædagogos addidit, animaduersum nobis, penitusq́; perspectum esse debet, quæ sit humani animi natura: quæ uarietas ingeniorum: quem quæq; res affectum pariat: quibus quisque rebus maxime ducatur, à quibus abhorreat. Qua quidem in parte proprie facultas oratoria dominatur. Sed hæc è rhetorum præceptionibus haurienda. Nos tantum breuiter attingemus, quantum ad huius generis epistolam conficiendam satis esse putabimus. Ergo ex his potißimū locis extimulandi animi rationes petemus. À laude, spe, metu, odio, amore, miseratione, æmulatione, expectatione, exemplis, obsecratione.*

À laude.

A Laude bifariam exhortabimur, ut tum rem ipsam laudemus, tum hominem. Re laudanda excitabimus, si piam, si magnificam, si gloriosam, si raram, si nouam, si arduam, si hactenus intentatam dicemus. Quanquàm hāc partem in suadendo diligētius tractamus. Personæ collaudatio in exhortando plurimū habet usus. Nam & honos unice uirtutem excitat, alitq́;. Et ita mortalium animos natura finxit, ut uix quisquā adeò demisso sit pectore, quin laudi

laudibus erigatur. Quare studiosè cohortationis monita multa cum laude miscebimus. id quod Cicero & factitat, & factum à se refert, ut exhortandi artificium quoddam indicare uoluisse uideatur. Ergo *ab hac parte cōmouebimus, si antè ab eo bene gesta artificiosa laude dilatabimus, idq́; tum à modo, tum à loco, à tempore: tum à persona, à difficultate rei: per collationē, per fictionē, alijsq́; amplificandi modis, de quibus suo loco nonnihil attingemus: propterea quòd quū plerisq; in generibus plurimum ualent, tum ad hoc propriè præcipueq́; pertinent. Si quæ pulcherrime adhuc perfecit, ab omnibus in cœlum tolli dicemus, ut quæ feliciter & strenue cœpta, pari aut maiori etiam animi magnitudine pergat, hortabimur: nihil illius immortalitati, præter extremam manum deesse: eam imponere non tam esse arduum, & negotiosum, quàm ad tuendam, quæ iam uirtute parta sit, gloriam necessarium, ut qui eatenus omnes reliquerit, in hoc tanquam extremo actu bonus artifex seipsum superet. Si generis claritatē, si fortunæ splendorem, si nobilitatem, si dignitatem, si imperij præstantiam, si ingenium, si uires, si sapientiam, si uirtutem, si ætatem, si rerum usum extollemus, ac ne quid his indignum admittat admonebimus. Itaq; rei dilatatæ præstantiam cum eius uirtutis amplitudine cōmetiemur, dicemusq́; illius diuinam uirtutem, huic tam præclaro muneri unam parē inueniri. Ac rei quidē securior est amplificatio: personā uero quemadmodum laudes, nonnihil refert. Sunt enim alij paulò inaniores, qui laudem etiā apertiorē facilè agnoscūt. Est alius morosiore natura, Cui male si palpere, recalcitrat undiq; tutus. Quare illi plenius,*

hic

hic laudandus figuratius. Tantum ad mores attinet. Neq; nihil in ætate discriminis. Siquidem iuuentus quoniam & ætatis uitio, & rerum imperitia tumet, apertiore laude, tanquã applausu clariore, cristas attollit: & senectus decrepita ob deficientis ætatis infirmitatē, laudationē libenter accipit. At matura illa, & uirilis ætas, quò magis suis confidit uiribus, quoq; longius, uel à puerorum ineptia, uel à senum deliramentis abest, eò tectius minusq; scenicè laudari debebit. Ergo apud uiros natura seueriores, laudandi inanitatē figuris obtexere cõueniet: ut aut occupatione laudem dißimulemus, aut contrario ductu orationis tanquã obiurgantes, maiore fide laudemus: aut in alteram quãpiam personam laudationē eam trãsferamus. Quouis demum artificio apertum Gnathonismum effugiamus.

A' spe, & metu.

PEracre res utraque calcar habet, tum ad excitandos animos mortalium, tum ad sustinendos, ne rerum magnitudine defatigētur, spes præmiorum, & incommodorum metus: quorum alterius quidē in adhortando propriæ sunt partes, alterius in deterrēdo. Vtrunq; in genere deliberatiuo latè tractatur: hoc in genere eatenus adhibetur, ut tanquam suasorio epilogo, cõmodorum incommodorumq; summã, breuiter & non sine amplificationibus, tanquàm in conspectu ponamus, immortalitatē, beatitudinem, decus, gloriam, honores, opes, uoluptates, tranquillitatem, aut aliud emolumentum: diuersa ex parte, inferos, æternos cruciatus, turpitudinem, ignominiam, egestatem, dolores, tumultus. Quòd si utrisq; partibus uno in genere, id quod plerunq; fit, utemur, per Antithesim commo-

da dilatata cum incommodis item exaggeratis conferre oportebit. Et *quibus quenq; rebus maximè duci senserimus, eas res studiosius ampliatas, frequentius ingeremus, puta ambitioso honores, auaro emolumentum, seni uitæ tranquillitatem: itemq; de reliquis contrà, ut quicque maxime inuisum esse cognouerimus, ita quàm atrocißime, ac creberrimè proponendum.* Deinde *laborem, quo uel tanta commoda petuntur, uel incommoda uitantur, per depreßionem oportebit extenuare, ac postea per contentionem componere.*

Ab amore, odio, miseratione.

VEhementer commouerimus, si eorum quorum nomine pericula subeuntur, charitatem, commemoratione renouabimus, & artificio alleuabimus: ut in patriam, parentes: in liberos à natura insitam pietatem, in benemeritos amorem: in amicos neceßitudinem: in præstantes uirtute uiros obseruantiam. Rursus *si odium & atrocitatem in eos, cōtra quos dimicatio suscipitur, quàm grauißime exaggerabimus.* Neq; *enim amanti solum, quod antiquitus dictū est, nihil est difficile, uerum idem & odium præstat.* Quare *utrunque calcar admouebimus, & hinc amicorum gratiam, hinc inimicorum atrocitatem cornibus aduersis conferemus: ut pro sanctißima* Christi *religione, contra teterrimam* Turcarum *superstitionem: pro coniugibus, pro liberis, contra nepharios parricidas: pro fidelißimis socijs, contra crudelißimos hostes, pro charißimo, honestißimoq; amico, contra maledicentißimum sycophantam.* Idem *& ijsdem rationibus efficiet cōmiseratio.* Si *amicorum solitudinē, inopiam, luctum, squalorem:*

è regione

è regione inimicorum potentiam, ferociam, audaciam, insolentiam proferemus. Sed hos affectus quemadmodum oporteat suscitare, & augere suscitatos, à Fabio plenißimè traditum est, in exordij, & conclusionis præceptis. Hoc tantùm à nobis admonebitur, grauißimos animi motus excitaturum, qui consequentis tēporis imaginem graphice repræsentabit: quantum commodorum sequatur, si res bene geratur: sin contrà, quantum malorum. Et qui per prosopopœiam, rebus ipsis uocem dabit, uti patriæ, religioni, templis, mœnibus, sepulchris, manibus è monumento excitis: hisq; affectus, & sermonem conuenientem, ac decorum accommodauerit.

Ab æmulatione.

HIc locus ab inuidia sumitur, non illa ignaua & execrata, quæ quum ipsa nihil præclari machinetur, alienis tamen uirtutibus uritur: sed illa generosa, quā animis nostris inseuit natura prudens, ut æmulatione contrà certantium, tanquam acerrimis quibusdam stimulis, incitaremur ad fortiter agendum: quæ nobis persuasit gloriosum esse, & quantisuis periculis redimendum, quàm plurimos præcedere: contrà turpißimū, & quauis mercede fugiendum, in simili certamine posteriores tulisse. Verum non simplex est ab æmulatione exhortandi ratio. Vtrinq; enim accrescent animi, si æmulorum uirtutem, gloriam, studium, conatum, opes, improbitatem, cum amplificatione ante oculos ponemus. Sed cauēdū obiter, ne cōtrà certantiū laudē usq; adeò exaggeremus, ut eius animū, quem erigere conamur, in desperationē abijciamus. Vnde comminisci quippiā oportebit, ut æmulos uel fortunæ ui, uel

huius lentitudine nonnihil præteriſſe dicamus, haud uirtute: eoq; acrius annitendum, ut id diſpendij, quod fortunæ culpa ſit acceptum, ſtudio noſtro ſarciamus: & pudorem, quem negligentia contraximus, uincamus induſtria, ſiue eorũdem ignauiam, inſcitiam, infirmitatem, inopiam per eleuationem proferemus. Hac quidẽ moderatione, ne quẽ hortamur, ad ſecuritatem, & oſcitationem trahamus. In ſuperiori modo erectior reddetur, ubi intelliget, tantò glorioſiorem futuram uictoriam, quantò uirtute gloriaq́; præcelluerint ij, quibus cum certatum eſt, quũ ab egregijs uiris uel ſuperari non indecorum haberi ſoleat. In altero ſic facilẽ eſſe uictoriam oſtendemus, ut tamen haud negligendam arbitremur, incertos eſſe rerũ humanarũ exitus. Et multo magis pudendum eſſe, ab ignauis æmulis ſuperari. Hortabimurq́; ut iam non cũ illis, quos longo interuallo poſt ſe reliquerit, ſed ipſi ſecum certamen eſſe putet.

Ab expectatione duplici.

Expectatio quidem geminum habet calcar: nam haud mediocrem inieccrimus ſollicitudinem, ſi quanta ſit omnium amicorũ, & beneuolentium publica priuataq́; de illius uirtute expectatio: nominatim quantũ ſibi promiſerint ij, quorũ ille iudiciũ, & autoritatẽ plurimi facere uidebitur, quorũq́; cauſa facturus omnia putabitur, oſtendemus: non illius unius intereſſe, ſed omniũ neceſſariorũ: ſed poſterorũ, in quos ea ſit gloria transfundenda. Expectationem quàm maxime probabilẽ efficiemus, à generis nobilitate, ab indole palàm ſpectata, ab educatione, à loci celebritate, ab antè actis, & antè dictis, ab omnibus ſomnijs, & uaticinijs, atq; alijs item id genus circũſtantijs.

Ab inimicorum expectatione.

E Diuerso maleuolentium & inuidorum expectationem, & studia peruersa atrociter exaggerabimus, è quibus nominatim referre quosdam fuerit efficacißimum, quos illi præter cæteros inuisos atq; infestos nouimus: & quid quisq; aut inuide dixerit, aut inimice fecerit, referre. Horum omnium qui nunc præsenti gloria eius uruntur, si quod ipsi uix ausint sibi promittere, res parum fœliciter euenerit, quàm insolens sit futurum gaudium, quanta in bene cupientes insultatio, quæ scommata, qui risus, quanta ferocitas, descriptione ante oculos ponemus. Ita eius unius uirtutem in editißimo frequentißimoq; theatro omnium oculis expositam: unde necesse sit, aut cum summa beneuolentium gratulatione, & plausu recedere, aut inuidentißimorum hominum sibilis cum summo nostro nostrorumq; pudore exigi atq; explodi.

Ab exemplis.

IAm nulla perinde re ad uirtutem inflāmescimus, ut eorum quos admiramur exemplis, maximeq; illustribus, peruetustis, ac domesticis. Illa enim autoritate, hæc affectu commendantur, propterea quòd priscorum uirtutes, quoniam ab inuidia longe absunt, & audit quisque libenter, & miratur impensius: & natura fit ut quisque finitimis exemplis acrius tangatur, ueluti maiorum nostrorum, affinium, præceptorum, & eorum quibuscum nobis uel patria, uel ordo, uel profeßio communis sit.

Exempla quomodo tractanda.

IN his ergo tractandis, ut summa est utilitas, ita studij curæque plurimum erit adhibendum. Primo quos

propo

proponemus imitandos, eorum uocabula cum laude sta-tim aliqua, & honorifica præfatione proferemus, hunc ad modum: Socrates uir bonus diuino testimonio sapiens iudicatus. Perspexit hoc Plato philosophiæ parens. Egre-gie Phocyon Græcorum longe incorruptissimus. Vidit hoc Alexander ille Macedo, uir gloriæ natus. Dauid de quo dubites, utrum rex gloriosior, an propheta sanctior. Præstanti uir animo Camillus. Imperio & triumphis ge-nitus Scipio. Nunquam satis laudatus Aemilius. Oporte-bit autem huiusmodi præfatiunculas ad rem esse accom-modas: etiam si quæcunq; laus exempli autoritatem adiu-uat, tamen alieniorem adhibere infantis est hominis: ut si quis cum unde fortiter dicendi duxerit exemplum, diui-tem appellaret aut studiosum.

De contrarijs exemplis.

Diuersum in contrarijs exemplis fieri conuenit: ut, Quæ posteritas Dionysij sacrilegi tyranni nomen non execrabitur? Nobilitatus crudelitate Nero. Sarda-napalus uir muliere corruptior. Cleopatra regina me-retrix. Catilina impijssimus patriæ proditor. Sibi felix, patriæ funestus L. Sylla. Nam huiusmodi exemplorum non in dehortando modo, uerum & in exhortando fre-quens est usus, propterea quòd quemadmodum uirtutis imagine allicimur, ita uitiorum simulachris ad honesti amorem accendimur. Neq; raro usu uenit, ut eadem ope-ra pariter & adhortemur, & deterreamus: ueluti qui ad capessendam Rempub. exhortetur, idem utiq; à priuato otio deterreat.

De inæqualitate exemplorum.

ET quoniam exemplorum multa uarietas est: nam alia ex parte, alia in totum similia, aut dißimilia, alia contraria, alia minora, maiora, paria: ostendit in Topicis Cicero, ad exhortandum efficaciora esse inæqualia. Quod ego quidem in hunc accipio sensum, ut semper à maiore ad minus descendat exhortatio. Nam etiam si aut persona, aut res minor esse uideatur, tamen complexus rerum & uerborum facit, ut maius sit, quod assumitur. Exempli causa, Si propter matrimonia uiolata urbes euersæ sunt, quid fieri adultero par est? Hoc Fabius recte putat à maiore ad minus. Illud huic aduersum existimat, Tibicines quum ab urbe discessißent, publice reuocati sunt, quantò magis principes ciuitatis uiri, & de Repub. bene meriti, cum inuidiæ cessèrint, ab exilio reducendi? At hic tametsi tibicinum persona sit principum conditione inferior, tamen hoc ipsum tibicines fuisse publice reuocatos maius est, ob complexum, quàm si principes ab exilio reducantur. Quòd si hic intellectus non placet, qui mea quidem sententia uerißimus est, negationem obseruemus necesse est: id quod à neotericis dialecticis utcunque præcipitur. Sed hæc inæqualitas erit per collationem aperienda, quæ ferè exemplis subijci consueuit. Infinitum uerò traditu, unde ea ducatur. Nam non modo ab una qualibet circunstantiarum, sed etiam ab alijs quibuslibet differentijs sumitur. Omnia tamen ad personam, & rem referuntur. A' persona ad hunc quidem modum: Formica brutum, & minutum insectum, & uix animal, hyberno uictui æstate consulit, & homo senectæ non prospiciet in adolescẽtia? Hoc ausa est mulier, quid te uirum oportet? hoc uirguncula

cula intellexit, te anum quid par est sapere? Ille ethnicus, tu Christianus. Ille barbarus, tu Romanus. *Ille prophanus, tu sacris initiatus. Ille priuatus, tu magistratus. Ille tribunus militum tantum, tu consul. Ille tyrannus, tu philosophus. Ille obscurus, tu patritius.* Alienus *ille, tu patruus. Ille omnis expers doctrinæ, tu à puero philosophiæ rationibus optimis institutus.* Rudis *ille, tu multo rerum usu exercitatus.* À *re autem hoc pacto: Vitam ille contempsit, tu uoluptatem non contemnes? Vt corpus ualeat, ferrum patieris & ignes, & ut animo ualeas, salutarem obiurgationem non feres?* Opes *caducæ & sordidæ, per tanta pericula petuntur, & à sapientia quiduis incommodi deterret? Vnus ille, nos multi non idem faciemus? Ille inermis, imparatus, uos instructi.* Regnum *ille sperabat, tibi immortalitas certa proposita.* Toties *ille, tu semel. Ille in tanta rerum difficultate, tibi omnia expedita.* À *persona & à re pariter:* Puella *uitam pro nihilo habuit, tu uir & uir eruditus, uoluptatulas nescio quas non quibus cõtemnere?* Erit *hoc artis, quæ natura paria sunt, ea dicendo imparia facere, & artificiosa collatione, altera exaggerare, deprimere altera.*

De uarietate & ordine exemplorum.

QVanquam *autem appellatione propria id demum exemplum dicimus, quum res gesta aut perinde ut gesta exhortandi causa proponitur, tamen illustrium uirorum grauiter dicta, philosophorum paradoxa, poëtarum figmenta, autorum nobilium sententiæ, parœmiæ uulgò receptæ, allegoriæ, parabolæ: breuiter quicquid similitudinibus est affine, id exempli uim habet, &*

à Fabio huic generi subijcitur. Neq; primum illud genus quod retulimus, simplex est. Nam quædam ab inanimis ducuntur, uti: Sol Christo moriente luxit, quid hominem oportet facere? Saxa mors illius scindere potuit, humanam mentem non permolliet? Orbes cœlestes perpetua uertigine parent imperatori Deo: nec ullum sydus è tot stellarum milibus ordinem deserit, aut in officio cessat, & mortales quid facere par est? A` mutis rebus. Tigris pro catulis præceps sæuit in prædonem, & pro liberis coniugeq; charißima, uirum fortem quid facere oportet? Leo in uictos, & abiectos non sæuit, & non idem faciet imperator? Apis non solum mutum, uerum etiam exiguum animal in commune laborat, & homines Rempublicam negligunt? Elephantus numen agnoscit, & negligunt mortales? Quæcunq; autem ab inanimis ducuntur & mutis, imparia ferè sunt. Siquidem ut similia, non ut paria proponuntur: sicut & illa, quæ à spiritualibus trahuntur, quod genus est: Cacodæmones credunt, & cõtremiscunt, quò magis oportet hominem immortale numen uereri? Cælestes illæ mentes, & immortales, nocturni diurniq; uitæ nostræ custodes, perpetuo nobiscum obambulant: quanto studio par est, nos ipsos pro nostra salute uigilare? Deus ipse, cui liberum est diffingere pro arbitratu, quod arbitrio suo finxit ad ulciscendos sontes lentißimus, ad ignoscendum promptißimus est, & regem mortalem cuiusmodi esse conuenit? Iam quæ ab hominibus ad homines transferuntur, ea tribus modis imparia fieri ostendimus, à persona, à negotio, ab utroq;. Ergo ut primi generis exempla copiose suppetant, omnium

rerum

rerum, maximeq; insigniū naturæ, uires, miracula, & ex autorum monumentis, & nostrapte obseruatione, comparata esse debent: fontium, fluminum, marium, montium, gemmarum, arborum, herbarū, florum, atq; ex his quàm plurimæ similitudines iam præparatæ atq; repositæ: ut si quando usus fuerit, uelut è proximo depromantur. Secūdi uerò generis, diuitem supellectilem accumulauerimus: si quæ ueterum erudita curiositas, de uolatilium, de quadrupedum, de ferarum, de serpētium, insectorum, piscium ingenijs memoriæ prodidit: quæq; quotidie mortaliū experiētia deprehendit, eorum omnium, quàm densissimam multitudinem in memoria, tanquam in procinctu paratam habeamus: maxime si qua sunt, quæ à certis autoribus prodigiose facta referūtur. Quod genus est illud, de Delphino amatore, & puero adamato apud Aul. Gelliū: & de dracone, qui nutritiū suū, iam à latronibus in sylua iugulandum seruauit: deq; leone, qui hospiti ob os exemptū gratiā uenatum aggerendo retulit. Et de Arione ac Delphino, cuiusmodi permulta à Plinio referuntur: quorum & in inanimis nonnullus est usus. Verum hæc quoniā ad fabularum speciem proximè accedunt, autoritas erit grauitate, & multitudine, tum etiam sermonis commoditate fulcienda, deniq; præfatiūculis etiam muniēda. Porrò eorum quæ ab humana persona ducuntur, minime frugalē, maximeq; uariam copiam cōstare oportebit: tum ex priscis historijs, atque annalibus: tum ex his, quæ nostra ferè memoria gesta memorantur: eaq; cum sit expeditior, magisq; ad manū copia, de quaq; uirtute, de quoq; uitio, de quaq; re illustri aliquot exempla sunt ediscenda, aut præ-

meditanda: neq; id ab unico historico, aut unica gēte, sed à Græcis, Latinis, Hebræisq́; scriptoribus omnibus: ex his quæ apud Aegyptios memorabiliter sunt acta, quæ apud Lacedæmonios, quæ apud Thebanos, quæ apud Atticos, quæ apud Syros, quæ apud Persas, apud Romanos, apud Gallos, apud Britannos, apud Iudæos, apud Scythas. Nam habet sua quæq; gens miracula, suos ritus, sua quædam instituta. Narrant hodieq́; nautæ, & negotiatores, qui per omnes terras, ac maria quærendæ studio rei circunuolitant, quædam non minus prodigiosa, quàm prisca uetustas finxisse creditur. Horum omnium duplex esse ordo poterit, ut ad efficaciora sensim increscat series: qui quidem non tam est uulgatus, quàm utilis, aut ut ab antiquißimis, maximeq́; externis, per gradus ad nostratia, & proxima demum ueniamus, ut ab Aegyptijs, Phrygijsq́; ad Persica, à Persicis ac Syriacis ad Græca, à Græcis ad Hebræa: ab his ad Romana, à Romanis ad barbara, ab ethnicis ad Christiana, à peregrinis ad nostratia: tum à ueteribus ad recētiora, ab ijs, ad ea quæ nostra sunt gesta memoria descendamus, à quibus ad gentilitia, postremo ad domestica perueniamus.

De fabulosis exemplis.

PRoximæ sunt huic generi ueterum poëtarū fabulæ, & prophetarum allegoriæ. Sed fabularum hic erit usus, ut aut fabulas esse negemus: fuisse antiquitus permulta, & his incredibiliora, quæ tamē à certißimis autoribus sint literis prodita: aut poëtæ laudem præfati, quid sibi eruditißimi, prudentißimiq́; homines eiusmodi figmentis uoluerint, probabiliter aperiemus, hoc pacto: Nimirum

hoc

hoc sentiebat diuina mens Homeri,*non poëseos modo, sed omnis etiam philosophiæ parentis,quum & in* Iliade Vlyssem,*plerisq; belli negotijs admisceret, & in* Odyssea *tot casibus alterum decẽnium fecerit iactari,arduum, perq; durissimos labores esse uirtutis iter.* Neque *temere profecto,neque aniliter erudita finxit antiquitas* Herculem,*tam multis exantlatis laboribus consumpto igni corpore, in deorum contubernium fuisse relatum.* Id *enim erat priscis illis sapientibus institutum,sanctissima philosophiæ mysteria,ne passim euulgarentur, huiusmodi doctis fabellis obtexẽre.* Significauit *autem immortalitatem non contingere nisi his, qui perpetuam ætatem honestis laboribus exegissent,& inexhausto uirtutis ardore, cum omnium uitiorum monstris indefatigati bellum gessissent.* Sub *hoc genere,& mysticos ueterum sacrorum ritus, superstitiosasq; nationum priscarum ceremonias complectimur, in primisq;* Hebraicarum *literarum mysteria:in quibus quidem interpretandis,utinam tam essemus circũspecti, quàm sumus frequentes, & audaculi.* Mirabor *enim,si quisquã illa scitè interpretabitur, omnis antiquitatis ignarus:ita ut ferè sunt isti,qui tantum uersantur in plusquam mutis literis, ac spinosis quæstiunculis.* Eôdem *referenda sunt,nam eundem habent usum,quæ à tragicis comicisq; personis mutuamur,& eorum qui in dialogis, & item historijs,non ad fidem rei gestæ,sed ad imitationem cõpositis inducũtur.*Huc *quoq; pertinere* Fabius *autumat apologos* Aesopicos *, &* Aniani, *quos illc* λόγυς μυθικὲς,*id est,sermones fabulosos appellat.* His *enim uehementer duci animos, præcipue simplices, & imperi-*

h 5 tos,

tos, cum tantum ualuerit ille Menenij Agrippæ, de membris humanis aduersus uentrem coniuratis, sermo, ut grauiter iritatam plebem, patribus reconciliarit. Quòd si quē deterreas, ne cum potentiore cōtendat, miros habebit stimulos apologus Horatianus, de rana sese inflante. Neq; leuiter interdum mouent excellentium uirorum dicta, itidem ut facta: qualia nōnulla Plutarchus collegit: & ueterum sapientum paradoxa: ut, Rex est qui metuit nihil. Et poëtarum & illustrium scriptorum insignes sentētiæ, ut Enniana illa: Fortes fortuna adiuuat. Et Vergiliana:

Nate dea, quò fata trahunt, retrahuntq́;, sequamur.

Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Aut uulgò receptæ, quas adagia nominant. Sunt & à nobis animosæ quædam, & plenæ spiritus fingendæ: ut, Viri est, aut fortiter interire, aut uincere. Non moritur, quisquis pro patria mortem oppetit. Vt palma contra impositum onus, ita masculus animus, contra fortunæ difficultatem debet erigi, ultroq́; insurgere. Virtus duris laboribus pascitur, non frangitur. Viri nihil habet, qui glorioso labori ullam uoluptatem anteponit. Inductiones autem Socraticæ, quas ἐπαγωγὰς uocant, non tam ad excitandum ualent, quàm ad persuadendum, etiamsi ad utrunq; sunt non inefficaces. Horum omnium miscellaneā quandam agemus, quo uaria magis sit oratio.

De obtestatione.

EXhortandi locos ceu fontes ferè omnes aperuimus: quòd si quis epilogum, etiam paræneticum quendam requiret: is non incommode per obtestationem sumitur, ut cum per inclytas maiorum imagines, quibus plus lu-

cis attulerit, quàm acceperit: per egregia gentis decora, quæ sua uirtute nõ mediocriter illustrauerit: per gloriam bene gestis partam: per egregia facinora, quibus quotidie seipsum uincat: per immortale nomen, cuius iam æterna iacta sunt fundamẽta: per felicißimã indolem: per ingeniũ immortalitati, & pulcherrimis rebus natũ: per incredibilẽ sapientiã, prudẽtiam singularem, doctrinam raram, animi magnitudinẽ propè diuinã, uirtutẽ absolutam, à qua nihil sit tam arduum, quod aut præstari non queat, aut non ab omnibus expectetur: per maiorum manes, qui se à sua posteritate benefactorũ gloria superari gaudeãt: per liberorum, & nepotum pietatẽ, ad quos decus hoc unà cum patrimonio sit hæreditaria traditione transiturum: per amicorũ & beneuolentiũ uota: per inuidorũ studia: per odia execrata maleuolẽtiũ, quos optime sic demũ ulturus sit, si inuidentißimas aures illorũ, & oculos, uirtutũ splendore, et pulcherrimis rumoribus perstringat, atq; obruat, obtestabimur, atq; obsecrabimus, ut se digna uelit & audeat.

De lenienda exhortatione.

VErum si quando periculum esse iudicabimus, ne quid offendat uehemens, & importunior exhortatio: nam habet hæc nescio quid monentis, præcipientisq;, aut etiam diffidentis: & quorundam ingeniorum ea est insolentia, & securitas sui, ut ne moneri quidem patiantur. Id igitur ubi metuemus, multis rationibus exhortationis molestiam leniemus: ut aut negemus nos oratione nostra languentem uelle accendere, sed currentem incitare: ac ne incitare quidem, ut ea gerat, quæ iandudum sua sponte facit, sed nos pro nostro singulari

in.

in illum studio ita gereti gratulari: orabimusq; ut importunitati nostræ det ueniã, quæ non aliunde proficiscatur, quàm ab immodico quodam gloriæ illius studio. Nihil esse tam magnificũ, quod illius uirtus non sit abunde præstatura: sed tamen qui in certaminibus spectant, tametsi nihil opus esse sciunt, tamen non possunt non applaudere, cui ualde fauent: quumq; is qui certat, suæ uirtutis probe cõscius, securus sit ab animo: tamen fautor ille securus esse non potest, donec certam uictoriam uiderit. Aut longe aliud à nobis institutum fuisse simulabimus, sed præter consilium huc calamum esse delapsum, transuersum scilicet agente nos incredibili quodam amore, ut eum exhortaremur, qui non tam calcaribus egeat, quàm fræno. Deniq; uirtuti eius omnia secunda precabimur.

Quis huic generi character proprie conueniat.

EX multis styli generibus, graue illud, & acre atque ardens, & incitatum exhortationi præcipue conuenit. Nam florida, concinna, ac festiua, alibi gratiam habent, hic masculus, &, ut ita dicam, robustus debet esse character, amplus, & neruosus. Grauitas autem est, quam δείνωσιν Fabius nominat, eamq; inter præcipuas orationis uirtutes ponit. Sed in his quæ ad concitandos affectus potißimum ualent, his ferè rationibus constare uidetur, rebus, uerbis, amplificatione, figuris, & compositione.

Grauitas quibus rebus constat.

Rebus grauitatem consequemur, si quàm optimis sententijs, è sublimibus, grauibus, ac magni nominis, et peruetustis autoribus petitis: si exemplis exquisitißimis, si priscis, si illustribus, si neutiquam uulgaribus utemur. Verbis

bis rerum grauitatem augebimus, si uoces sonantissimas, si amplas, si quàm maxime grauiter translatas, si significātes deligemus. Sonātes, ut: Bellicos tumultus diuina propè uirtute profligasti. Amplás: Immortalia uirtutum tuarum monimenta, nulla unquam seculorum series obliterabit. Significantia, ut: Fratrem ne desere frater. Egregiam uerò laudem, & spolia ampla refertis, Vna dolo diuûm si fœmina uicta duorum est. Hanc uirtutem sermonis Fabius energiam appellat, quod nos actionē, aut efficaciam uertere possumus. Ea præstat, ne quod uerbum tota oratione sit ociosum, quemadmodum in hoc carmine Vergiliano:

–Tu'ne in triuijs indocte solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

Nam in posteriore uersiculo, singulæ quæq; uoces nouum pondus addunt. Hoc modo grauitatis laudem assequemur, si sermonem perpetuum, argumentis, amplificationibusq; infarciemus, eaq; singulis uocibus includemus. Augent orationem & epitheta, id est, apposita, maximeq; translata: ut, Cruentis manibus sacratissimum deorum, &c. Huius tamen modum requirit Fabius, & otiosa sunt uitanda, quibus ad uoluptatem, non ad usum utuntur poëtæ.

De amplificatione.

IN *affectibus autem permouendis præcipue, atq; adeò propè sola dominatur amplificatio, cuius quidem uis omnis, in alleuando, deprimendoq; consistit. Ea sumitur à circunstantijs omnibus, à quibus & probationes ducuntur. His autem rationibus licebit amplificare. Primū quidem commutato rei nomine, ut si, qui cæsus sit, eum dicamus occisum: & qui sit improbus, eum latronem nominemus*

Amplificatio unde sumitur & quanta eius uis.

nemus

nemus. Si quod nobis molestum est, id enecare, aut ad restim adigere dicemus. Contraq; si, qui pulsarit hominem, attigisse: qui uulnerarit, læsisse dicetur. Si impudica quæ sit, meretrix: si audaculus, gladiator nominabitur. Alter est modus nihil à superiore diuersus: nisi quòd illic sola ponuntur, quæ amplificant, hic per collationem efferũtur etiã illa, quæ recta erant, ut magis emineat atq; increscat amplificatio. Quod genus est Ciceronis in Verrem: Non enim furem, sed raptorẽ: non adulterũ, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegũ, sed hostẽ sacrorũ, religionumq;: non sicarium, sed crudelissimũ carnificem ciuiũ, sociorum, in uestrum iudicium adduximus. Tertius amplificãdi modus, incrementũ uocatur: quum non statim quod est atrocissimum ponimus, sed per gradus plures, aut etiã unum peruenitur interdũ ad summum, interdum ad id quod supra summum est quodãmodo. Sic oratio increuit Ciceroni: Facinus est uincire ciuẽ Romanum: scelus, uerberare: parricidium, necare: quid dicã, in crucẽ tollere? Hic ultra summum peruentum est. Ad summum sic: Matrem tuam cecidisti, quid dicam amplius? occidisti. Increscit & citra distinctionem oratio, dum cursu quodam grauius, grauiusq;, semper aliquid insequitur: ut, Pecuniam, honores, regnum, uitam deniq; patriæ charitate contempsit. & de uomitu Antonij: In cœtu uerò populi Romani, negotium publicũ gerens, magister equitum. Est & hoc incrementi genus, quum tanquam per fictionem, inferiora quæ sunt augemus, ut illa maiora uideãtur: ut, Hanc rem tam æquã, si quilibet ignotus abs te peteret, tamen ignoto recusare nõ debebas: nunc orat pater, & pater sic meritus. Si tantis

tis officijs nullam gratiam repoſuiſſes, ingratiſsimus eras: nunc pro ſummo beneficio, maleficium ſummum retuliſti. Si liberorum & cõiugum ſalus defendenda tantum eſſet, tamen nullum erat periculum non ſubeundum: nunc pro totius Chriſtiani orbis incolumitate, dignitate, capiuntur arma. Confine eſt huic, quum id quod tanquam exempli cauſa propoſitũ eſt, augemus, eoq; aliud maius etiam eſſe oſtẽdimus: uti Cicero mulieris facinus, quòd medicamentis partũ abegiſſet exaggerat: ac meritò rei capitalis damnatam dicit, quæ quidem ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidiũ generis, hæredẽ familiæ deſignatum, Reipub. ciuem ſuſtuliſſet. Deinde Oppianici culpã, cuius par noxa uidebatur, hunc ad modum exaggerat per collationem: Quãto eſt Oppianicus in eadẽ iniuria maiore ſupplicio dignus? Siquidem illa cum ſuo corpori uim attuliſſet, ſe ipſam cruciauit. Hic autẽ idem effecit per alieni corporis uim, atq; cruciatũ. Grauius auget illud comparationis genus, quum utrinq; plura pluribus reddũtur. Quod genus eſt illud M. Tul. in Catil. An uerò uir ampliſsimus P. Scipio pontifex maximus, T. Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum Reip. priuatus interfecit, Catilinam orbẽ terræ, cæde atq; incendio uaſtare cupientem, nos cõſules perferemus? Hic & Catilina Graccho, adoleſcẽs perditus uiro ornatiſsimo, & ſtatus Reip. orbi terrarũ, & mediocris labefactatio cædi, atq; incẽdijs, uaſtationi, et priuatus cõſulibus cõparatur. Per ratiocinationem ampliamus, quũ alibi fit, alibi ualet amplificatio: id quod non ſimpliciter accidit. Amplificãtur enim & ex antecedẽtibus cõſequẽtia, & ex cõſequentibus antecedentia. Prioris exemplum

hoc

hoc erit: Ille cauum conuersa cuspide montem Impulit in latus, ac uenti uelut agmine facto, Quà data porta ruunt. Ex his sic amplificatis apparet quanta sit tempestas cōsequutura. Et Christiani iudicij supremi horrorem exaggeramus, amplificatis his monstris, quæ feruntur antecessura. Posterioris erit illud Cic. in Antonij uomitum, quem tantum ait uini in Hippiæ nuptijs hausisse, ut postridie cogeretur in conspectu populi Romani uomere, & frustis esculentis subsellia complere. Mirè significauit, quāta præcesserit ingurgitatio, quum eo in loco uomeret, neque casu, neq; uolens, sed necessitate: neq; recens, ut ferè solet, cibus refunderetur, sed qui in posterum usq; diem redundasset. Et alia huius generis species, quum aut ea quæ per se grauissima sunt, consultò deprimimus, quò magis, magisq; attollantur, quæ sequutura sunt: aut diuersa attollimus, ut augeamus ea quæ præferuntur. Prioris exemplum erit illud in Verrē: Leuia sunt hæc in hoc reo. Metum uirgarū Nauarchus nobilissimæ ciuitatis, precio redemit: humanum est. Alius ne securi feriretur, pecuniam dedit: usitatum est. Ex his quæ grauissima non uideri non possunt, sic eleuatis, necesse est atrocissimum quiddā colligi, atq; expectari. Sic amplificauit Terentianus Hegio, ubi Demeæ de uirgine uitiata questus, facinus hoc ueluti uulgatum iam, & humanum contemnit, iubetq; grauius adhuc accipere, quum pater nihil hoc grauius, neq; fieri, neq; dici posse crederet. Posterioris generis illud est, quū Vergilius Aeneæ laudes ex amplificata Turni uirtute adauget: aut quū Annibalis bellicis laudibus crescit uirtus Scipionis: aut quum Germanorū, aut Gallorum fortitudo

tudo, Cimbrorum immanitas augetur, ut maior sit uictoris gloria. Sed infinitæ propè sunt ex relatione ad aliquid amplificandi formæ, ueluti si clades à Troianis, Græcisq; acceptas amplifices, quò uideatur Helenæ species admirabilior, ob quam non piguerit sapientissimos uiros, tot mala perpeti: utq; in Platonis Symposio, & Alcibiadis forma, & toties oblata copia, Socratis continentia singularis colligitur. Reliquũ est ultimum augẽdi genus, quod συναθροισμὸς, *id est, congeriem appellant, qua rem eandem alijs atq; alijs modis efferimus. Nam nisi summa fiat uarietate, uitiosa erit iteratio: ueluti Cic. pro Ligario: Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Sed plus habet grauitatis, quum paulatim series increscit, ut: Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors, terrorq; sociorũ, & ciuiũ Romanorũ lictor Sextius. Iam uerò extenuandi eædẽ sunt rationes, quæ amplificãdi, neq; diuersus usus. Optimæ extenuationis exẽplum erit illud comicũ: Hæc uerba una, mehercle, falsa lacrymula, quã oculos terendo miserè uix ui expresserit, restinguet. Hic uitiosissimum fuerit ad leuiora à grauioribus orationem proficisci, ut Vitam, sanguinem, pecuniam pro te effundere non dubitem. Plurimum uero ponderis orationi accedat necesse est, quoties hinc amplificata, hinc eleuata inter se componuntur.*

De figuris ad grauitatem facientibus.

IN *hoc genere potissimum consectabimur ea sermonis schemata, siue tropos, quæ reddunt acrem & ardentem*

tem orationem. Huiusmodi sunt ex his quæ in uerbis sita sunt membra, articuli, comparia, repetitiones, contentiones, interrogationes, dubitationes, metaphoræ, prosopopœiæ, apostrophæ, demonstrationes, quæ rem oculis subijciunt cum exaggeratione. Eandem uim habent asseuerationes, si quis tamen has inter schemata numerat: epiphonemata, quas acclamationes recte uerteris. De quorum singulis nõ est huius instituti prolixius disserere: qui rhetoricen hic non docemus, sed indicamus duntaxat, quod ad scribẽdas epistolas attinet. Cæterum totius huius generis supellectilem, ac uim copiosam colligere licebit, quum ex alijs scriptoribus, tum præcipue ex historiographis: apud quos reperire licebit crebras orationes, quibus dux exercitum, aut miles militem, aut magistratus populum ad fortiter agendum cohortatur. Profuerit & ea meminisse, quæ philosophi & facundi scriptores, de fortitudinis natura memoriæ prodiderunt. Nos tamen interim, quò quæ præcipimus iuuentuti ceu digito cõmonstremus, unicũ subijciemus exemplum.

Exemplum epist. cohortatoriæ.

Principium à laude.

DIci non potest, iucundissime nepos, quanta tum me, tum tuos omnes uoluptate affecerit pulcherrimus rumor, nuper hic de rebus fortiter abs te gestis, exortus. Iacta sunt perpulchra immortalitatis tuæ fundamenta. Quid autem hortari incipiam, ut rem diuinitus cœptam perficias: qui eo animo sis natus, ut nihil unquam humile, aut sordidum cogitaris: utq; non tam calcaribus, quàm frænis egere te putem? Sed tamen incredibili quodam erga te studio, compellor currentem (quod aiunt) incitare

Exhortatio cũ laude mixta.

incitare. I bone, quò uirtus tua te uocat: i pede fausto: perge absoluere, quod summa cum laude cœpisti: te natalibus tuis, quibus hæc urbs nihil unquam uidit illustrius, patre tuo clarissimo, ista tua indole, ista eruditione, isto animo dignum præstare. Impone summam manum immortalibus monimentis, à quorũ absolutione non multum abes: quod maximum ac difficilimũ est, præstitisti: quod desideratur, plus habet decoris, quàm difficultatis: Certasti cũ maiorum tuorum imaginibus, quibus tuapte uirtute plus lucis attulisti, quàm acceperis. Vicisti ætatẽ, qua cum prope adhuc impubes habearis, nihil tamen non forti uiro dignum uel gessisti, uel cogitas. Anteuertisti maioribus tuis uirtutum magnitudine: uicisti hactenus, & tui studiosorum expectationem, et æmulorum inuidentiam. Sed postquàm omnia superasti, unum etiam certamen reliquum esse puta: nẽpe ut te ipsum imiteris, tui similis esse studeas: tu te ipsum præire contendas. Nam uinci à teipso tam fœdum fuerit, quàm pulchrũ fuerit reliquos superasse. Ita si semper tibi instes, nõ deerit, qui cũ laudibus certare possis. Cogita te eum in locum, ipsius fortunæ manibus esse deductum, ut necesse sit, aut summa cum laude peragere fabulam, aut summo cum probro defatigari. Ardua quidem & difficilis est uirtutis uia, sed amplissima tibi præmia propone. Decus, immortalitas, imperiũ, opes, dignitas, felicitas, in manu sunt, si pertæderis. At si (quod omen dij auertant) defatigeris, nõ solùm pristinæ gloriæ tenebras offuderis, uerum etiam in posterum omnem dignitatis spem tibi reciderís. Labòres neq; diuturni sunt, neque ita magni: præmia tum æterna, tum amplißima proponuntur.

Laus à benè cœptis.
A genere.
A patre.
Ab indole.
Ab eruditione.
A spe metuq;
A metu.

nuntur. Multa iam pars exhausta, annus duntaxat est tibi perdurandus: in quo facito, ut tanquam in conclusione, & extrema muneris tui parte, perfectissimus atque ornatissimus fuisse uidearis. Fac ut ueterum heroum pulcherrima facta tibi ob oculos assidue uersentur. Hercules ille, totius Graeciae facilè princeps, quot laboribus sibi iter in coelum aperuit, quot monstra superauit, qui ad inferos etiã ipsos legitur penetrasse? Quae tibi si ficta de illo uidebuntur, non pugno quidem, sed tamẽ diuinitus à sapiẽtissimis, doctissimisq; uiris excogitata sunt, quò nobis heroicae uirtutis exemplum absolutum proponerent, & ad immortalitatem nominis uiam ostenderent. Nam quonam alio consilio Homerus, cui magno doctissimorum hominum consensu, diuinitas quaedam tribuitur, Vlyssem, quem nobis ut sapientis uiri simulachrum proposuit, tam diuturnis laboribus iactatum scripsit, nisi ut significaret hanc unam esse uiam, ad aeternum nominis decus parandum apud posteros? Hac Epaminondas, hac Alcibiades clarissimi Graeciae imperatores, sibi immortalem apud posteros laudem pepererunt. Quid aliud Alexandrum magnum cogitasse credis, cum se tantis periculis obijceret? Quem tu laborẽ Decios illos recusaturos fuisse unquam credis: quorum alter, ut aeternam sibi laudem compararet, dijs manibus se deuouit, alter in medios hostes se praecipitem dedit? Quae non aetas Machabaeorum nomen celebrauit? quorum unus elephanti uentre perfosso pulcherrimam oppetens mortem, clarissimo facinore immortalem gloriam est consequutus. Quid hodie uel celebrius, uel plausibilius Iudith, Debborae, & Rachab memoria? quae quoniam sexu suo maiores

Ab exemplo.

Exemplũ poeticum.

Tractatio fabulae.

Laus autoris.

Exemplũ Graecũ ex historia.

Exemplũ Macedonicum.

Exemplum Romanum.

Exemplum Hebraeum.

Exemplum foemineum.

maiores masculum animi robur præstiterunt, non inter
fœminas, sed inter heroas commemorantur. Sed quid nos
externa atque antiqua repetimus? domi habes, qui te ad Transitus.
huiusmodi uirtutē debeant incitare, & quidem eò uehe- Exemplum domesticum.
mentius, quò genere coniunctiores. Nam cæteros quidem
egregios uiros imitari, laudi ducitur, at tuorū sine sum-
mo dedecore dißimilis esse non potes. Viuit adhuc recens, Exemplū aui.
& posteritate ipsa crescit, proaui tui uiri fortißimi me-
moria. Quanto ille animo iam inde à teneris annis ad no
minis immortalitatem contendit? Honestos ille labores,
pro ludo habuit: uoluptatem & ocium non secus, ac pe-
stem teterrimam fugiebat. Sæpe ipse adolescens ex eo iam
natu admodum grandi audiuisse memini, se haud lon-
giorem uitam à superis optare, quàm ut patriæ sua indu-
stria posset usui esse, cui se potius, quàm sibi ipsi natum
dicebat. Ad propiora ueniam, tibi magis, quàm mihi ipsi
nota. Pater tuus uir fortißimus, atque optimus, quid un- Exemplum patris.
quam durū, aut difficile iudicauit, quod uel ad gloriæ in-
crementum, uel Reipu. cōmodū pertinere putasset? Quot
ille, quamq; difficiles legationes adolescens, nō sine sum-
ma laude obijt? Quot hyemes sub pellibus egit? E' quā- Repetitiones.
tis angustijs sua se uigilantia expediuit? Quem ille magi-
stratum non petijt? Quid autem petiuit, quod non obti-
nuit? Quid obtinuit, quo non summa cū laude sit perfun Dicta familiaria patris.
ctus? Debēt pectori tuo paterna illa monita infixa sede-
re. Sæpe enim te adolescētulū, ut memini, Vergiliano illo
carmine consueuit exosculans hortari: Disce puer uirtu-
tem ex me, uerumq; laborem, Fortunam ex alijs. Nec raro
me audiente, hunc usurpare sermonem solebat, sibi pror-

sus uideri nihil interesse inter eos, qui nunquàm nati essent, & cos qui nulla re memorabili gesta, obscuri ex hac uita migrassent. Quare quum ab his sis maioribus ortus, huiusmodi præceptis foris, domiq; institutus, obscurũ tibi esse nõ debet, quid tui, uel patria potius ipsa abs te expectet: præsertim cum isti generi, isti indoli, egregiam quoque doctrinam adiunxeris: quum iam istiusmodi rudimenta edideris. Cogita tuorum omnium, non amicorũ modo, sed ciuium etiã quotquot sunt oculos in te unum coniectos, omnium in te suspensos animos: quorũ iam expectationi uix satisfacturus uideris, si tantum à nataliũ tuorum uirtute nihil degeneraueris. Nescio, quid maius sibi de te pollicentur: quorum si uotis tua uirtus responderit, quid si etiam uicerit, quãtus erit tuorum omnium triumphus, quãta patriæ gratulatio? Quantum autem Trebonij, uiri, ut scis, tui amantißimi, & iudicio de te, & amori in te accesserit? Sin rem indiligenter gesseris (quod omen Deus auertat) maleuolentißimi homines, qui tuæ hactenus inuiderunt uirtuti, quosq; rerum tuarum splendor excruciat, cõtinuò uerticẽ tollent, erimusq; & tu, & tui omnes ludibrio, & risui nebulonibus inuidentißimis. Amici obmutescent, inimici insultabunt, beneuoli frigidi, maleuoli feroces. An hæc feret ista tui pectoris celsitudo? Zoili in te odiũ nosti. Nullo cõmodiore modo pestem illam ulcisci potes, quàm ut gloriæ tuæ inuidia contabescat. Varũ autem uirulentißimum hominem plane ad suspendium adegeris, si nobis uictor redieris. Codrus iam nunc suspendio trabem delegit. Si nihil te neque tua gloria, neque nostra expectatio mouerit, hoc certe tanti fuerit, ut hæc monstra conficias

Ab expectatione.

Ab expectatione maleuolorum.

Contentiones. A certa persona.

conficias. Quare te chariſsime nepos, unica ſpes, & idem decus tuæ gentis, per luculentiſsimas maiorum tuorum imagines, per egregiam indolem, per ſapientiæ laudem, cui ſemper ſtuduiſti: per noſtram, patriæq; expectationẽ, per bene auſpicata laudum tuarum initia, obſecro, atque obteſtor, ne committas, ut quum hactenus cæteros uiceris, à te ipſo ſuperatus uidearis. Dij tua cœpta ſecundent, & felicibus utere fatis. Vale decus noſtrũ. Eſt & inter Hieronymianas epiſtolas, exhortatoria ad Heliodorum, quæ uniuerſum eius generis artificium una complectitur. Epilogus per obſecrationẽ.

De genere dehortatorio.

Operæpretium non putaui, dehortationis exemplum ſubijcere, quòd eadẽ ſit utriuſq; generis ratio, quum uix unquam exhortemur, quin eadẽ opera dehortemur. Exempla eorum quibus ea res infeliciter ceſſerit, accumulabimus. Deinde rei turpitudinem, probrum, conuitia, damnũ, incommoda diligenter colligemus, quæ per exornationem, quam rhetores deſcriptionem appellant, ante oculos ponemus. Sed hæc aliaq; ſtudioſorum induſtriæ relinquenda putauimus. Nunc ad ſingulas cuiuſq; generis partes, non quidem ex omnibus, ſed optimis autoribus ſyluam quandam uerborum; ac ſententiarum ſubminiſtrabimus: quibus ex noſtris nonnihil adijciemus, quò ſcripturi, hæc ſemper tanquam penum ad manum habeant, & imitandi ſtudio, ſimilia diſcant effingere.

Exemplum depromptum ex prima Ciceronis ad Q. fratrem epiſtola.

Quare, quoniã in iſtis urbibus cũ ſummo imperio et poteſtate uerſaris, quibus uirtutes tuas cõſecratas, Ab expectatione honorum.

& in deorũ numero collocatas uides, in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages: quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudicijs, tantis honoribus debeas, cogitabis. Quòd si in mediocri laude sermonis, ac prædicationis, res nostræ essent, nihil à te eximium, nihil præter aliorum consuetudinem postularem. Nunc uero propter earum rerum, in quibus uersati sumus, splendorem, & magnitudinem, nisi summam laudem ex ista prouincia assequimur, uix uidemur summã uituperationem posse uitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni tum faueant, tum etiam à nobis omnem diligentiã, uirtutemq; postulent & expectẽt: omnes autem improbi, quòd cum his bellum suscipimus sempiternum, uel minima re ad reprehendendum cõtenti esse uideantur. Quare cum eiusmodi theatrum est totius Asiæ celebritate refertißimum, magnitudine amplißimum, iudicio eruditißimum, natura autem ita resonans, ut Romam usque significationes uocesq; referãtur, contende quæso, atq; elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse, sed etiam, ut omnia illa tuis artibus superasse uidearis. Simul & illud cogita, nos non de reliqua & sperata gloria iam laborare, sed de parta dimicare, quæ quidẽ non tam expetenda fuit, quàm tuenda nobis est: quod reliquum est, id non tam difficile, quàm præclarum. Exhortationem mitigat hoc modo: Atq; hæc non eò dicuntur, ut te dormientem oratio mea excitasse, sed potius ut currentẽ incitasse uideatur: Facies enim perpetuo, quæ fecisti, &c. Tu quanquàm consilio non eges, uel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil cures, quàm ut antea, factum aliquod egregiũ audiamus, quàm

A metu.

Ab expectatione malorum.

Mitigatio exhortationis.

quàm futurum putaremus. Te uerò admoneo tum bene- A laude.
ficijs tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam ad quam à puero inflammatus fuisti, omni cura atque industria cõsequare, magnitudinemq; animi, quã ego semper admiratus sum, semperq; amaui, constanter obtineas, Obsecratio.
nec unquam inflectas cuiusquam iniuria. Illud te ad extremum & oro & hortor, ut tanquam poëtæ boni, & actores industrij solent, sic tu in extrema parte, & conclusione muneris, ac negotij tui diligẽtißimus sis. Quamobrem si me amas, quantum profectò amas: si dormis, expergiscere: si stas, ingredere: si ingrederis, curre: si curris, aduola. Hoc sit negotium tuũ, hoc otium, hic labor, hæc Plinius.
quies: in his uigilia, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid, & excude quod sit perpetuo tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te, alium atque alium dominum sortientur, hoc nunquàm tuum desinet esse, si semel cœperit. Scio quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere, tibi ipse sis tanti, quanti uideberis alijs, si tibi fueris. Quod te quoque ut facias, & hortor, & moneo: memẽto quibus imaginibus onereris, quæ nomina, & quanta sustineas. Proinde dum suppetit uita enitamur, ut mors quàm paucißima quæ abolere poßit, inueniat. Lusus uocantur, sed hi lusus non minorẽ interdum gloriã quàm seria consequuntur. Confugit in sinum tuum respublica. Ac mihi intuenti sapientiã tuam, minus mirũ uidetur, quòd mortales istos caducosq; titulos, aut depreceris aut tẽperes. Scis enim ubi uera principis, ubi sempiterna sit gloria: ubi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arces enim

& statuas templaq́; demolitur, & obscurat obliuio, negligit carpitq́; posteritas. Contrà contemptor ambitionis, & potestatis domitor, ac frænator animus, ipsa uetustate florescit, nec ab ullis magis laudatur, quàm quibus minime necesse est. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus aut saxis nomē tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in secula fuisse principem, cui florenti & incolumi nunquàm nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur.

Exhortatio.

Cicero. *SEd præsta te eum, qui mihi à teneris (ut Græci dicunt) unguiculis es cognitus. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Hæc profectò uides quanto expreßiora, quātoq́; illustriora futura sint, cum aliquantum ex prouincia, atque ex imperio laudis accesserit. Quanquàm te ita gerere uolo, quæ per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut hæc multo antè meditere, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentias'que id, quod quia semper sperasti, non dubito, quin adeptus, intelligas te facillime posse obtinere summum atque altißimum gradum ciuitatis: quæ quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut sine causa suscepta uideatur, &c. Teq́; ad studium summæ laudis cohortabor. Est enim tibi grauis aduersaria constituta, & parata incredibilis quædam expectatio, quam tu una re facilime uinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eæ laudes comparantur, in ijs esse laborandum. Lib. 9. epistola, Duabus tuis, locos habet hortatorios, & item,*

gratula

gratulatorios, circa medium & finem. Quam indicare malui, partim ne uolumen oneretur, partim quòd gratiora sunt quæ nobis ipsi decerpimus. Epistola libro 10. *Quum ipsum Furnium, aliquot habet locos exhortatorios. Item παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο, curáq; & effice, ut ab omnibus & laudemur, & amemur. Per fortunas tuas Cicero, per liberos te oro & obsecro, ne quid grauius de salute, & incolumitate tua consulas. Nam deos hominesq;, amicitiamq; nostram testificor, me tibi prædixisse, neque temere monuisse. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi charæ sunt, si aliquid apud te nos, si uir optimus gener tuus, ualemus, eorũ fortunã non debes uelle cõturbare, ut eam causam, in cuius uictoria salus nostra est, odisse, aut relinquere cogamur, aut impiã cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Etiam atque etiam Cicero cogita, ne te, tuosq; omnes funditus euertas: nec te sciens, prudensq; eò demittas, unde exitum nullum uides esse. Quare quid est quòd ego te horter, ut dignitati & gloriæ seruias? Proponam tibi claros uiros, quod facere solent qui hortantur? neminem habeo clariorem, quàm te ipsum. Te imitere oportet: tecum ipse certes: ne licet quidem tibi iam tantis rebus gestis, non tui similem esse. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis utẽdum est. Contigit enim tibi, quod haud scio, an nemini, ut summa seueritas animaduersionis, non modo non inuidiosa, sed etiam popularis esset: & cùm bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima.* Hoc *si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine tum animi, tum etiam ingenij,*

Cicero ad Attic.

Dehortatio.

Adhortatio.

nij, atq; consilij. Quo facto intelligere debes, in te positã esse Remp. tibiq; non modo tuendos, sed etiam ornandos illos uiros, à quibus initiũ libertatis profectũ est. Tu quoniã Remp. nosq; conseruas, fac ut diligentissime teipsum, mi Dolabella, custodias. Nũc mi Attice, tota mẽte incumbe in hanc curã: magna enim res est. Quamobrem aduola obsecro, atq; eam Remp. quam uirtute, atq; animi magnitudine magis, quàm euẽtu rerũ liberasti, exitu liberat: omnium concursus ad te futurus est. Fortem et liberũ animum, quo et consul, & nunc consularis Remp. uendicasti, sine constantia, & æquabilitate nullum esse putaris. Nihil enim per se amplũ est, nisi in quo iudicij ratio extat: quia neminem magis decet, quàm te Remp. amare, libertatisq; defensorẽ esse, uel ingenio, uel rebus gestis, uel studio, atq; efflagitatione omnium. Tu te exuscita, ut eam ciuitatem, in qua maxima gessisti, liberam atq; honestam fore putes, si modo sint populo duces, ad resistendũ improborum consilijs. Quare magnum fac animũ habeas, & spem bonã. Cessator esse noli, & illud γνῶθι σεαυτὸν, noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, uerũ etiam ut

Plinius. *bona nostra norimus. Præterea meminerimus, quanto maiori animo honestatis fructus in cõscientia, quàm in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti debet: nec si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriã promeruit, minus pulchrum est. Ii uerò qui benefacta sua uerbis adornant, nõ ideo prædicare, quia fecerint: sed ut prædicarent, fecisse creduntur. Sic quod magnificum referrẽte alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, uanescit. Homines enim quum rem destruere non possunt, iactationem eius incessunt.*

incessunt. Ita si silenda feceris, factum ipsum: si laudanda, quòd non sileas ipse culparis. Multo deformius amittere, quàm non assequi laudem. Item lib. ij. tota epistola, cuius initium: Homunem te patientem. *Huiusmodi sententijs extimulamus animum laudis cupidum,*

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Rursum,
Ἄλκιμος ἔσσ᾽ ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ, Item,
Ἀνέρες ἐστὲ φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς.

I bone quò uirtus tua te uocat, i pede fausto.
Nate dea, quò fata trahunt, retrahuntq; sequamur.
Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito,
Quàm tua te fortuna sinat. Fac aliquid dignum promißis. Difficilia quæ pulchra. In magnis & uoluisse sat est. Macte hac grauitatis gloria Cæsar. Plinius.

Dehortatio.

Cic.epist.fami.

SEd ego te ut ad certam laudem adhortor, sic à dimicatione deterreo: redeoq; ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudiciũ, non tam ex consilio tuo, quàm ex euentu homines esse facturos.

Commentiria mea.

NOn est affectanda gloria forti uiro, suapte uirtute contento: sed hæc benefacta non aliter quàm umbra corpus consequitur. Non appetit laudẽ, sibi bene conscia uirtus eximia, sed hoc contingit illustrior ac uerior. Splendidus titulus, pater patriæ: sed hũc promeruisse pulchrius est, quàm possedisse. Inter omnia tua gẽtisq; tuæ decora, si mihi credis, erit hoc præcipuè gloriosum. Tot egregijs facinoribus summa cum laude gestis, fac istum ceu colophonẽ addas. Arduum facinus ad quod te hortor, sed tuo

genere

genere, tuoq; animo dignum. Ab ista familia, ab ista indole, ab istis factis, nihil expectatur plebeiū, aut mediocre. Omnia summa præstes oportet, si uelis maiorum tuorum ornamentis, si tuæ pristinæ gloriæ, si omniū de te expectationi respondere. Cogita te uersari in theatro longe frequētißimo, omniū oculos in te cōiectos: quibus nunquàm satis facies, nisi summa cum laude peregeris cœptam istius pulcherrimi facinoris fabulam. Ipsa uirtus abunde magnū sui præmiū est. Non uiuit, qui uiuit inglorius. Non perit, qui moriēs, honestam sui memoriam relinquit posteris. Vt omnia mors tollat, certe nominis honesti decus à rogo redditur illustrius. Erexeris, mihi crede, tibi monumentū ære perennius, quod non liuor edax, non Aquilo impotēs, poßit diruere, aut innumerabilis annorum series, aut fuga tēporū. Onerant te tuorū imagines, nō illustrāt, nisi quibus factis illi sibi nobilitatem pepererunt, ijs tu tuearis & alas. Huc te uocat generis tui claritas, huc patriæ pietas, huc ciuium tuorū nunc in tua uirtute sita salus: tantū exeras istum uere magnū animum tuum, aderunt fortibus ausis superi fauētes. Audaces adiuuat ipse deus. In re honesta, suus cuiq; animus deus est. Nunc delibera, utrū malis maiorum tuorū ornamentis, tuisq; laudatißimis factis hoc decus ac ueluti summam manū addere, an generi tuo tenebras offundere: & quicquid hactenus tot egregijs laboribus partū est gloriæ, semel amittere. Nulla poßeßio difficilius aut tardius paratur, quàm honestæ famæ, nulla citius amittitur. Si te nulla mouet tantarum gloria rerum, certe liberis tuis nullam poßeßionē relinquere potes uel speciosiorē, uel preciosiorem, quàm huius facti nunquam

intermo

intermorituram gloriam. Vt leones & aquilæ, non cum quibuslibet feris belligerãtur, ſed quaſdam prædas, ut ſuis unguibus indignas cõtemnunt: ita tuum eſt, hoc facinus, quò maius eſt, ac difficilius, hòc maiore cum animo ſuſcipere, uelut eximiam gloriæ materiam, eximiæ uirtuti ſeruatam. Scio difficilimum eſſe ad quod hortor: nec ignoro uerum eſſe quod dici ſolet, οὐ παντὸς ἀνδρὸς: aliquando grauiora præſtitiſti, nec alius animus par tanto negotio. Si palma dedignatur cedere ponderi impoſito, ſed magis aduerſus impoſitum nititur, ſurſum erigens ſeſe: quãtò magis oportet fortiſsimi uiri animum, ex ipſa negotij difficultate creſcere? Non hæc ſcribo, quò te ceſſantem extimulem, ſed quò ſponte currenti calcar (quod aiunt) addã. Non tam hortor, ut iſta facias, quàm gratulor ultro properanti, quò noſtra uota tuam uirtutem uolebant inuitare. Primùm cogita, quid deceat Germanum, deinde quid Saxonem, deinde quid Alberti nepotem, poſtremò quid Philippum. Duplicem ſuſtines expectationem, nimirum ut laudatiſsimo patri Philippo Philippus, & eximio fratri, cui ſuccedis, reſpondeas. Nobilitas uera, non aliunde quàm ex egregijs factis naſcitur. Hanc ipſe tibi præſtare potes. Quid ſuſpicis uetuſta ſtemmata? Quin ipſe tibi paras imagines? pulchrius erit decus cuius autor fueris, quàm cuius hæres. Quantò pulchrius eſt, te tuis maioribus tua uirtute prælucere, quàm in alienæ laudis hæreditatem ueniſſe? Probrum ignauia quorundam nuper acceptum, tua uirtus, tuaq; uigilantia ſarciat oportet. Proxime acceptam cladem omnes fortunæ imputabunt, ſi nunc declararis, quantum in bello

ualeat

ualeat fortis & infractus ducis animus cum eximia prudentia coniunctus. Nihil magis nostrum est, quàm quod nobis nostra paratur industria. Hoc tibi præstat ista pectoris uirtus, ut audeas: hoc patriæ pietas, ut uelis: quod reliquum est, dabunt superi, & pietatis fautores, & honestæ uirtutis prouectores. Macte istius animi esto. Istiusmodi studijs ad nominis æternitatem grassare. Eia, macte uirtute. Sic sic itur in cœlū. Age fortißime iuuenis, ne defatigare, ne conquiesce, donec pulcherrimis gestis honestißimum finem imposueris. Maxima studij pars tibi iam decursa est: hoc alacrius ad metam propera, quò propior es. Nihil est tam arduū in rebus humanis, quod non efficiat, si sibi imperarit animus, ut magnopere uelit. Quæ res primū deos ac diuos fecit? non'ne præclara in Remp. merita? Quid enim deo similius, quàm excelsus animus, uel gratis de uniuerso mortalium genere bene mereri studens? Magnificentius est, amplißimos honores promeruisse, quàm obtinuisse. In magnis & uoluisse magnū est. In rebus præclaris etiā conatus in magna laude ponitur. Quum hactenus in campo gloriæ præcucurreris omnes, hic tui similis sis oportet. Si quid in te generosæ mentis, si quid paternæ indolis, si qua scintilla pietatis in patriā, si quid consilij, si quid constantis animi, si quid masculi roboris, si quid heroicæ uirtutis, id totum nunc expromas oportet. Non poteris in hoc laudis cursu defatigari, si spectes, quæ præmia tibi sint proposita. Perge infracto animo, quà cœpisti, nomenq; tuum immortalitati commenda. Verum decus non in opibus, sed in uirtute positum est. Bene collocauit, qui patriæ uitam impendit.

Te

Te unum spectant oculi ciuium tuorũ. Tuis humeris innixa est patria. Illi despondebunt animũ, nisi eum præstiteris, quem semper esse iudicarunt. Hæc ruitura est, si te subduxeris. Cogita laborẽ esse breuẽ, felicitatem ad quam properas, esse perennẽ. Ardua est, iuxta Hesiodum, uirtutis uia, sed in uertice manet inæstimabile præmiũ. An aliquid durum uideri debet, quo paratur æterna felicitas? Ne specta, quid hic aut ille interim de te loquatur, sed quid tota posteritas semper sit loquutura. Vere regium, magniq; animi est, male audire, quũ benefeceris. Inuidiam maleuolorum, gloria benefactorum obrue. Pulcherrimum uindictæ genus est, inimicum benefactis ad suspendiũ adigere. Inuidorũ latratus, uelut ignauorum canum neglige. Illud uide quò te bonorũ consensus prouocat. Malis placuisse tam turpe est, quàm ob turpia. Enitere ut his placeas, qui bonis placent omnibus. Asina per medios ignes succurrit suo fœtui, & uir fortis destituet patriã periclitantem, cuius pars sunt & liberi? Parua & exilia sydera, ualidorũ exortu obscurantur, sed tu non potes magis illustrare progenitorũ tuorum gloriã, quàm si ad istum modum famam illorum obscures. Eò perge, non quò te reuocat mundus, sed quò te uocat CHRISTVS. *An te remoratur difficultas, ubi cœlum promittitur? An diffidis, ubi fautor & adiutor est* CHRISTVS? *An dubitas de præmio, ubi promissor est deus? Non agnoscet beneficiũ tuum ætas tua. Atqui istud demum est animo excelso dignum. Nullum beneficij genus heroicis animis dignius, quàm quod erogatur in posteros. Sudoribus emuntur literæ, sed pariunt immortalitatem. Vigilijs parantur, sed*

semel partæ nunquàm amittuntur. Serius contingunt, sed ubi contigerint, tutißima simul & perennis est possessio. In alijs egregie gestis, magna laudis portio fortunæ deciditur, nonnullam & hi sibi uendicāt, quorū opera res peracta est, huius facti gloria insolidum tua erit. Summā de te spem concitasti, non est tibi committendum, ut hanc fefellisse uidearis. Genus, indoles, prudentia, animi sublimitas, pristina decora, mirā quandam de te concitarunt apud omnes expectationē, hanc fallere turpißimū fuerit, æquare necessarium, uincere pulcherrimum. Si uoles cogitare, quid te dignum sit, sic te geras in ista prouincia, ut qui in eadem ante te, non mediocri cum laude uersati sunt, tui cōparatione magnam laudis partem amittant, neq; quisquam exoriatur, qui tibi ausit succedere. Fac ita te geras in isto magistratu, ut & autoritate tua successori tradas augustiorem, & integritate uigilantiaq; difficiliorē. Cogitato tecum, quicquid est istud laboris, quod percipiendæ iurisprudentiæ datur, tribus, aut ad summum quatuor annis absolui: cæterùm honorem in omnem usq; uitam te comitaturum. Labor abit, honestas manet: labor breuis, gloria immortalis. Alij tot annos desudant, per terras mariaq; uolitant, ut rem familiarem augeant, te pigebit ad paucos annos honestißimis studijs incumbere, quò tibi simul & rem, & dignitatem pares? Honos alit artes, ut scripsit Cicero: & hoc tibi calcar non mediocre debet addere, quòd is princeps nobis contigit, sub quo nemo gratis uirtutem colit. Quidam ita propagant nominis sui memoriam, at nullum monumentum fidelius custodit hominis famam, quàm si benefactis nomen tuum insculpas animis

animis hominum, hoc est, si ingenij monumentis, non solum de tua patria, uerum etiam de cunctis nationibus: nō solum de tuæ ætatis hominibus, uerum etiam de posteris bene merearis. Vide etiam atq; etiam necubi dormites in hoc opere: magni refert, unde famam auspiceris. Expedit omni cura perpolitum esse, per quod primum innotescere uis populo. Postea quam semel bonarum literarum patrocinium suscepisti, non oportet de gradu cadere. Vides cum cuiusmodi monstris res est: prorsus Hercule quopiā est opus. Eum nemo melius præstabit uno te. Obtestor te per nostram amicitiam, per utriusque salutem: nam mea, nisi te incolumi non constiterit: ne te periculoso negotio admisceas. Vel hircus Aesopicus te doceat, ne te conijcias temere in negotium, unde quum uoles, non possis temetipsum extricare. Facilis descensus Auerni, sed reuocare gradum, perdifficile est: Si tibi uilis est tua uita, uxoris ac liberorum te moueat calamitas. Sine his tu perire non potes, quum ex te uno pendeant omnes. In te omnis domus inclinata recumbit. Hanc tua prudentia, tua uigilantia, tua fortitudine fulcias oportet, alioqui collapsuram. Tu inuicto animo, quod honestißimū iudicabis sequere: Optimæ causæ fauebunt & numina. Dehortatio.

Exhortatio mea.

Cogita quanta factū istud laus & gratulatio sit consequutura. Quid multis? sic te numeris omnibus uirtutum absolutū præsta, ut inimici uituperare te non possint, nisi simul laudent. Illud noctes, diesq; tecum cogita, quo te quoq; poßis tollere humo, uictorq; uirûm uolitare per ora. Quis non exosculetur istam eximiam indolem?

Quare te etiam atque etiam hortor, ut quod tibi maiores prætulerunt, tu posteris præstras. Tu uel unus efficere potes, ne prorsus uerum sit quod uulgò iactatur, nobiles nostros nihil habere in domubus suis pulchrum, nisi imagines. Hortantur te uno ore amici omnes, ut magno sis animo, utq; omnia summa speres. Hoc utilißimum iudicato, quod est cum honestate coniunctum.

Dehortatio mea.

SIc habeto rationem dignitatis, ut memineris salutis. Fama ægrè quidem restituitur, sed restituitur tamen. Vita semel amissa nunquam recuperatur. Stultum est cum eo contendere, cui par esse non poßis. Qui certat cum eo, quem non potest uincere, quæso quid aliud quàm irritat crabrones? Frustra nitẽdo, nihil aliud quàm odium quærere, an non extremæ dementiæ est? Si aduersus naturam tuam niteris, nihil aliud quàm cum dijs pugnaueris: & scis quomodo res ea successerit gigantibus. Quanto cum periculo tentantur ea, quæ uires nostras superant, Phaëtontis, Icari, & gigantũ fabula te docere poterit. Quàm non tutum sit audacem esse erga potentes & armatos, Adonidis interitus docere nos debet.

Quibus respondendum exhortatori.

CVm ego idipsum destinassem, addidisti calcar sponte currẽti. Video quàm faueas gloriæ meæ. Itaq; dabo operam, ut non solum iudicio de me tuo, uerumetiam studio satisfaciam. Quanquam ipsa res iandudum inflammarat animũ meum, tamen non mediocre calcar addidit tua tam amica exhortatio. Vtinam fortuna & meo animo, & tuo studio respondeat. Non alia ratione poteras me

me magis deterrere, quàm qua me conatus es incitare. Ais quicquid præscripsero, omnes habituros oraculi uice. Absit ut in negocio tam periculoso, meam autoritatem quisquam sequatur. Strenuè tu quidem suffundis aquam, quod aiunt, sed mihi magis opitulatore opus est, quàm hortatore. Quin ipse capeßis ad quod me instigas? Si uideres uires meas esse pares negocio, nihil esset opus, qui adderet animum. Animi satis est, si tantundem esset uirium. Næ tu equum, quod aiunt, in campum prouocas. Te quidem autore nihil non audebo. Iste tuus animus tam feliciter ominans, mihi fuerit auspicij uice. Nutantem animum, tua exhortatio totum impulit in curam huius negocij. Omnis iacta sit alea. Nos tuis auspicijs, rem fortiter aggrediemur. De exitu uiderint superi. Nos quod in nobis est, fortem & erectum animum præstabimus. Age, nos uela uentis pandemus. Tantum ut fortibus ausis aspirent superi. Vtinam, quemadmodũ addis animũ, ita poßis & succeßũ rei dare. Tanti est apud me tua autoritas, ut te autore nõ dubitem uel in medio saltare foro. Quis tam est Thersites, quem ista tua tam ardens oratio non faciat uirum? Acres stimulos addidit tua exhortatio, sed iam currẽti, ut aiunt. Quod mea sponte faciebã, id tuo hortatu multò faciam alacrius. Vt forti militi tubæ sonitus ad prælĩũ addit animos, ita tua exhortatio me satis iam animatũ, reddidit alacriorem. Vt qui monet quasi adiuuat, quemadmodum ait Plautus, ita qui hortatur, qui acclamat, qui applaudit.

De epistola suasoria.

IAm ad suasorium genus ueniamus, quod quidẽ ab illo superiori non admodum abhorret. Nam ut illic, ita hic

quoq; laudem, spem, expectationem, cohortationi nonnunquam admiscemus. Complectitur autem hoc genus uarias epistolarũ species, quas separatim tractabimus. Nam & qui petit suadet, & qui commẽdat, & qui cõsulit, & qui monet, & qui cõsolatur. Suasoriam igitur epistolam hoc pacto licebit instituere. Si res postulabit, captanda paucis est beneuolentia. Id quemadmodum fieri conueniat, à rhetoribus diligenter monstratum est. Deinde narrationẽ subijciemus, in qua omnia ad suadendum accõmodabimus, & tanquam argumentorũ semina iaciemus. Deinde si res ipsa in se partes continebit, eas cũ diuisione proponemus. Quod si simplex erit, ipsi nostro ingenio diuisionẽ faciemus, & rationũ capita, à quibus potißimũ sumus suasuri, sub distributione, ut diximus, enumerabimus. Deinde singulas rationes uarie, copioséq; tractabimus. Si quid uehementer nostræ rationi uidebitur officere, id statim in principio destruemus, aut ut quicque inciderit, ita confutandum erit. Sed de rationum inuentione prius, postea de earum tractatione præcipiemus. Sumuntur autẽ rationes ab his potißimum partibus, honesto, utili, tuto, iucundo, facili, necessario. Honestum autem diuiditur in rectum & laudabile. Rectum in uirtutem & officium. Virtus in prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam. Prudentia in intelligentiã, memoriã, prouidentiã. Iustitia in naturã, consuetudinẽ, & legẽ. Natura in religionẽ, pietatem, gratiam, uindicationẽ, obseruãtiam, ueritatẽ, pactũ, par, iudicatum. Fortitudo in patientiã, magnificentiã, fidentiam, perseuerantiam. Tẽperantia in continẽtiam, clementiam, modestiam. Honestũ, est quod propter se est expetendum,

Quibus partibus constet suasoria epistola.

Narratio.

Diuisio.

Confutatio.

Enumeratio partiũm à quibus constet.

Partes à quibus suadetur.

Definitiones singulorum.

Rectum quod cum uirtute fit & officio. Virtus est animi habitus rationi cōsentaneus. Officium, est uirtutis ad unāquanq; personam accōmodatio. Id sumitur ab ætate, scientia, dignitate, profeßione, alijsq; circunstantijs: ut aliud est officium militis, præceptoris, discipuli, consulis, prætoris, nobilis, plebeij, obscuri, senis, iuuenis, docti, indocti, uiri, fœminæ, cōiugati, cœlibis. Quæ quidem officia pro loco, tempore, & rerū conditione uariantur. Prudentia est rerū multarum memoria, & usus complurium negotiorum. Memoria est, per quam animus præterita repetit. Intelligentia est, per quam ea quæ sunt, perspicimus. Prouidentia est, per quam futurum aliquid uidetur antè, quàm fiat. Iustitia est æquitas, ius unicuique tribuens pro dignitate cuiusq;. Natura ius est, quod nobis non opinio, sed quædam uis innata inseuit. Religio est uis insita, quæ deorum metu & ceremonijs hominē ducit. Pietas est in parentes aut patriam, aut alios sanguine iunctos officium. Gratia, est officiorum, honorum, & amicitiarum memoria, & remuneratio. Vindicatio est, quæ uim, & cōtumeliam defendendo aut ulciscendo propulsat, per quam peccata punimus. Obseruantia est, per quam ætate, aut sapiētia, aut dignitate aliqua antecedentes ueneramur. Veritas est, quæ nos mouet ut rem sicuti est & sicuti scimus dicamus. Cōsuetudo ius est, quod sine lege propter uetustatē, æquè ac si legitimum sit, usitatū est. Pactum est, quod inter aliquos conuenit. Par est, quod inter aliquos cōmune & æquale est. Iudicatū est, de quo alicuius, uel aliquorū sentētia iam constitutū est. Lex ius est, quod aut populi, aut imperatorum iussu constitutum est. Fortitudo est rerū magnarum

Prudentia. Memoria. Intelligentia. Prouidentia. Iustitia. Natura. Religio. Pietas. Gratia. Vindicatio. Obseruantia. Veritas. Consuetudo. Pactum. Par. Iudicatum. Lex. Fortitudo.

appetitio, & rerum humilium cõtemptio, & laborũ cum
Magnificẽtia. utilitatis ratione perpeßio. Magnificentia est rerum ma=
Fidentia. gnarũ, cũ ampla animi cogitatione administratio. Fiden=
tia est, per quã animus in magnis & honestis rebus mul=
Patiencia. tum in se fiduciæ certa cum spe collocauit. Patiẽtia est re=
rum arduarũ, ac difficilium honestatis ac utilitatis causa,
Perseuerantia. uolũtaria, & diuturna perpeßio. Perseuerantia est in ra=
Temperantia. tione bene considerata, stabilis & perpetua permansio.
Temperantia est rationis in libidinem, atq; alios non re=
Continentia. ctos impetus, animi firma, ac moderata dominatio. Conti=
nentia est, per quam cupiditas, cõsilij gubernatione regi=
Clementia. tur. Clementia est, qua animi temere in odiũ concitati, co=
Modestia. mitate retinẽtur. Modestia est, per quam pudor honestus,
claram & stabilem cõparat autoritatẽ. Hæc sunt quæ ho=
nesta appellantur, propter se expetenda. Quæ his autem
contraria sunt, turpia nominantur, & propter se sunt fu=
gienda. Et quoniã uirtutibus uitia sunt finitima, nõ diffi=
cile erit, quãuis rem uel ad laudem uel ad reprehensionem
retrahere: idq; uel à nominis deprauatione, uel ab aliqua
circunstantiarũ. Sed hæc rhetorũ sunt, & ex eorum præ=
Laudabile. ceptis mutuãda. Laudabile est, quod cõficit honestam, &
præsentem, & sequentem cõmemorationem: id ex officio
& uirtute nascitur, neq; unquam ab honesto separatur.
Vtilitas in conseruatione præsentium & cõparatione se=
Vtile. quentiũ commodorum, & in eorũ quæ his sunt cõtraria,
euitatione consistit. Commodorum uerò, quæ & bona ap
pellantur, quædam sunt corporis, ut forma, uires, facultas,
& eiusmodi: quædam animi, ut docilitas, celeritas ingenij,
memoria fęlix, bonitas naturæ & indolis. Ad hæc quæ
nostra

nostra paramus industria, eruditio, magnanimitas, temperantia, ac cæteræ uirtutes: quædam fortunæ, ut honores, magistratus, opes, amici, & eiusmodi. Horum ut quicque tractandũ sit, ne sim prolixior, à rhetoribus peti iubebo. Tantum argumẽtandi formas annotabo, quæ rhetori conueniant: nam eæ quas in tres figuras digeßit Aristoteles, magna ex parte frigent, etiam in philosophorum scholis. Quanquàm hanc partem non reperi in exemplari, quod apud me fuit manu descriptum. Atq; inter recognoscendum planè comperi, hoc ab alio quopiam assutum fuisse, qui nactus sit hæc in schedis meis, ex rhetorũ præceptionibus, in alium quempiam usum decerpta. Nõ *resecuimus tamen, quòd in his magis desideraremus aptam tractationem, quàm utilitatem.*

De complexione, & cæteris argumentationum oratoriarum generibus.

Complexio est, in qua utrumuis concesseris, reprehẽditur. Vare, *si tibi bonus præceptor fui, quid insectaris bene meritum? sin malus, cur reuocas?* Poëtas *desine calumniari: quos si ipse didicisti, cur in alijs reprehendis, quod ipse feceris? sin, quod magis credo, non didicisti, cur quod ignoras calumniaris?* Pater *si maritum improbũ nouerας, cur me illi collocasti? si probum, cur distrahis?* Gabiniũ *admonendum non censeo: nam si probus est, non est reprehendendus: sin improbus, admonitionem tuam contemnet. Miserum est habere uxorem: nam si formosa sit, metu angeris: sin deformis, hoc ipso miser eris, quod deformem habes. Si meministis, obtundam: sin obliti estis,* Exempla.

k 5 quũ

quum re nihil egerim, quid uerbis efficere poßim? Stultum est, cuiquam absenti obtrectare: nam si amicus est, cur præsentem potius non admones? sin inimicus, cur odium eius irritas, & illi nihil noces? De futuris euentis angi metu non debemus: etenim si bona sint, frustra metuimus: sin aduersa, infelicitatem duplicamus. Deprauata *autem complexio dicitur, quũ aut utraq; pars, aut altera cõuerti potest, & in aduersarium retorqueri: ut illud apud* Aul. Gelliũ: *Intendo tibi litẽ: si persuasero me nihil debere, nõ reddo mercedẽ, quia persuasi: sin minus persuasero, nihil debeo: neq; enim didici artem. Sic utraq; pars conuertitur: Si persuaseris te nihil debere, dabis, quia didicisti artem: sin minus persuaseris, rursus accipiã, quia nõ persuasisti. Accusandus omnino nõ est: nam si ueretur, quid eum accusas, qui probus est? si non ueretur, quid eum accusas, qui id parui æstimet? Inuerte partem priorẽ: Imò si ueretur, maxime est accusandus, ut corrigatur. Inuerte posteriorem sic: Imò si non ueretur, hoc ipso est accusandus, quia improbus. Complexio, quæ ex oppositis partibus cõstabit, refelli non poterit, ut hæc: Non sum accusandus, si aliter euenit, quàm putaui. Nam si sciebas id nõ profuturum, tu potius es accusandus, qui quod* Reip. *utile uidebas, præsens conticuisti: sin nesciebas, nec hic sum accusandus, cum & tu eiusdem futurorũ inscitiæ reus sis. Enumeratio est in qua pluribus rebus expositis, ac cæteris infirmatis, una reliqua necessariò cõfirmatur, hoc modo: Si illũ ab hoc dicis occisum, quũ sine causa nunquàm suscipiatur maleficium, necesse est, aut metu, aut odio, aut spe alicuius commodi, aut amici alicuius gratia ab hoc esse*

De falsa complexione.

De enumeratione.

occisum

occiſum: ſed neq; odium, neq; metum, neq; ſpem interceſſiſſe, neq; ad amicum aliquem mortem eius pertinere, probare poteris. Relinquitur ergo ab hoc non eſſe occiſum.

ALTERVM EXEMPLVM.

Quoniã hunc fundum cõſtat meum fuiße, quẽ tu nunc poßides, neceſſe eſt aut hæreditate tibi obueniſſe, aut te uacuum occupaſſe, aut hunc emiſſe, aut uſu tuum feciſſe, aut certe me inde ui deieciſſe. Me uiuo, mea res hæreditate tibi obuenire non potuit. Emptio nulla profertur. Vacuũ, quod meũ fuiſſe cõſtat, poßidere non potes. Vſu tuum non feciſti. Relinquitur igitur, ut ui me à mea poſſeßione deieceris. Hæc argumentatio cõfutatur, ſi aut unũ aliquod membrũ, quod ab aduerſario præteritũ erat, profertur: aut ſi unũ quippiam ex his quæ prolata ſunt falſum oſtẽditur. Vt ſi dicat eum agrũ ſibi datum eſſe, quod ille in enumeratione præterierat: aut ſi emptionem proferat, quod alter in enumeratione negarat. Simplex concluſio, eſt argumẽtatio, in qua ex eo quod antecedit, aliquid cõſequi neceſſe eſt, hoc modo: Si hunc hominẽ in prouincia cõſtat fuiſſe occiſum, ab hoc qui tũ Romæ fuit, occidi non potuit. Itẽ: Spirat, igitur nõ eſt mortuus. Peperit, igitur cũ uiro cõcubuit. Cũ uiro cõcubuit, igitur uirgo non eſt. Homo eſt, igitur animal eſt. Poëtas nouit, igitur didicit. Hæc argumẽtatio cõfutatur, ſi nõ cohærere cõſequens oſtẽditur: ut, Si mater eſt, diligit filiũ. At Medea (dicet aduerſarius) filiũ interfecit. Poëta eſt igitur laſciuus. At Prudentius continentiſſimæ uitæ fuit. Sunt enim quædã, quæ probabiliter quidem, ac iuxta ſenſum communẽ, ſed neq; neceſſario, neq; perpetuò conſequuntur. Ferè fit, ut iuuenes illaqueentur amoribus De ſimplici cõcluſione.

amoribus, sed reperias castißimis moribus præditos. Aut si quod antecedit negabitur: ut si in primo exemplo dicat aduersarius, eum non Romæ, sed in prouincia fuisse.

De subiectione. *Subiectio est argumentatio, in qua quærimus, quid pro aduersario, aut contra nos dici poßit. Deinde per singulas interrogationes, propere subijcimus rationes, quibus id quod dictum est, non ita esse ostendimus, hoc modo: Quæro igitur, unde iste ex tenui, tam pecuniosus sit factus? patrimonium amplum relictum est? At patris bona uenierunt. Hæreditas aliqua obuenit? At à suis exhæredatus est. Ex mercatura quam agere constituit, quæstum maximum consequutus est? At ex ea re, quæ habere uidebatur, omnino amisit. Quare si his rationibus locupletatus non est, aut illi aurum domi nascitur, aut unde non oportuit, surripuit. Numeratur hæc argumentatio & inter exornationes. Nam quatenus aliquid colligimus, argumentatio est: quatenus ornatam conficit orationem, exornatio putatur. Neq; tantum ad concludendum adhibetur, quum non minus habeat dignitatis, hoc modo: Quid faciam miser? taceam? instigem? purgem me? laterem lauem. Reprehenditur hæc argumentatio, aut enumeratio: à qua non multum differt, si aut aliquid prætermissum ostenditur, aut infirmatur aliquid ex enumeratis.*

De oppositione. *Oppositio est argumentatio, in qua ex opposito propositionis, ad ipsam propositionem reuertimur, hoc modo: Si eo tempore, quo hunc hominem in prouincia occisum dicitis, Romæ fui, relinquitur à me occisum nõ fuisse. Hæc propositio est, cuius oppositum sequitur. Nam si eo tempore, quo hunc hominẽ in prouincia occisum dicitis,*

in

in prouincia fuissem, à me occisum suspicari poteratis: nunc autem, quum eo tempore in prouincia non fuerim, nihil est quod hominem à me occisum suspicemini.

ALIVD EXEMPLVM.

Oportet nouo exemplo contra Cimbros Caium Marium imperium continuare. Nam si pax esset, & nullus nos ad nouas cogitationes cogeret, liceret autem facere, quæ uolumus, nunquam nobis Quirites nouandũ aliquid dicerem contra exempla atq; instituta maiorum. Contentus enim essem moribus his, legibus, eaq; cõsuetudine, quæ nobis à patribus tradita est. Nunc autẽ cum bellum acerrimum sit, & hostes Italiam deuastẽt, quotidieq; propius ueniant, ac iam urbi imminere uideantur, is qui omnibus imperatoribus antecellit Caius Marius, uel contra instituta ciuitatis (silent enim leges inter arma) ut nos liberet, nouo quodam exemplo, hoc etiam anno consulatũ ac imperium contra Cimbros accipiet. Etenim quæ non faceremus, si pax esset, hæc nobis cum bellum sit, necessariò suscipiẽda uidentur. Redit ad primã propositionẽ.

ALIVD EXEMPLVM.

Non ab insignibus modò, uerum etiam à leuißimis uitijs nobis temperandum est. Nam si nulli nobis essent inimici, facile istis uitijs ignoscerem, quæ & humana sunt, & ipsa ætate pene excusantur. Nunc autem quum in dignitate uitæ constitutus, à pluribus inuidis & maleuolis obserueris, dandam tibi operam censeo, ne uel in minima culpa deprehendi queas. Hæc propositio est opposita. not

ALIVD EXEMPLVM.

Grauißime omnino istam iniuriam feram necesse est, quæ si mihi ab alieno quopiam, de quo nihil essem benemeritus

meritus, obiecta esset, æquiore animo ferrem: liceret enim inimicum ulcisci, & simplex uulnus esset. Nunc autem quum ab eo hanc contumeliam acceperim, qui cum summa mihi familiaritas fuit, & in quem tantum officiorum contuli quãtum in alium neminem, non molestißime ferre non possum. Duplicatur enim uulnus, quum iniuriæ ingratitudo summa additur, & eum quo amico sum usus, sine summa turpitudine non licet ulcisci.

ALIVD EXEMPLVM.

Haud æquum est, ut tibi meam operã sine fructu commodem. Nam si referendi facultas tibi deesset, uoluntas prompta adesset, uoluntate contentus essem. Nunc autem quum sis opulentißimus, & id tibi supersit, quod mihi deest, haud par est, te gratis meum officium postulare.

Violatio. *Violatio, quam Græci βίαιον appellant, est argumẽtatio, in qua ex aduersariorum ratione, non id quod ipsi uolunt, sed quod nobis utile est, sequi demonstramus. Hæc in confutatione solum adhibetur.* EXEMPLVM.

Non est ducenda uxor. ratio, eò quòd ex connubio, in orbitatem & luctum incidamus. Imò eò maxime est uxor ducenda, quæ filijs alijs procreatis, luctum orbitatis à nobis expellit. ALIVD EXEMPLVM.

Non sunt legendi poëtæ, demulcent enim legentis animum, & alliciunt. Imò ob id ipsum sunt legendi, quia demulcent animum. ALIVD EXEMPLVM.

Nihil est magni tentandum cuiquam, eò quòd breuis sit hominis uita. Imò tanto magis aliquid egregij tentandum erit, ut quum diu uiuere non poßimus, aliquid relinquamus, quo nos uixisse testemur. Et iterum: Damnandus

dus est, occîdit hominem: imò præmio donandus, quia tyrannum hominem occîdit.

Inductio est argumentatio, quæ rebus non dubijs concessis, propter similitudinem, rem quæ dubia erat, comprobat. Dic mihi prætor, uarijs sententijs pugnandum, nec'ne: si illo die inter nos dissensissemus, utrius sententiæ staretur? Non est dubium, inquis, quin Consulis. Quòd si diuersa fuissent auspicia, & mea quidem pugnandum eo die significassent: tua, quiescendum: meis'ne auspicijs pugnandum fuisset, an tuis quiescendum? Meis scilicet, quia consul fui, parendum dices. Age uerò, si meis auspicijs, mea sententia, pugnatum prospere est, æquum'ne tibi uidetur eum honorem ex ea re assequi, cuius nec sententia, nec auspicijs quicquam actum est? De inductione

ALTERVM EXEMPLVM.

Dic mihi senex ingratissime, si nihil in te beneficij collocassem, num tu me iniurium uocasses? Non, inquies. Neque enim iniuria uideri potest, si nihil de eo benè merearis, cui nihil debes. Nunc igitur quum ultro plurimum in te officij contulerim, non æquum est te mihi succẽsere, quòd bene facere desierim, qui succensere non poteras, etiam si nunquam bene facere cœpissem.

Collectio est argumentatio, quæ rationibus & expolitione absoluitur. Hæc in quinque partes distributa est: propositionẽ, rationem, rationis confirmationem, expolitionẽ, & conclusionem. Propositio est, per quam summatim ostẽdimus, quid sit quod probare uolumus. Ratio est, quæ demonstrat uerum id esse, quod proposuimus uno aut pluribus argumentis. Rationis cõfirmatio, quæ rationem De collectione.

expo

expositam corroborat. Expolitio est, quæ rei locupletandæ & honestandæ causa sumitur. Conclusio est, quæ postremo diffusius dictas breuiter colligit partes argumentationis.

EXEMPLVM.

Propositio. Quoniã breuiter docui Iudices, qua de causa semper Vlysses Aiacem extinctũ uoluerit, nunc ne quid uobis impedimento sit, quin eum ab hoc interfectum uel hac luce clarius uideatis: potuisse quoq; quod uoluerit facilè perficere, quàm breuißime ostendam. Ratio. Nam is quum sine sociis acerrimum uirum uideret, tum demum cogitauit posse Confirmatio. eum incautum opprimi. Etenim quum arborum frequentiam prospectũ omnem eripere uideret, tum eum securũ, alijs cogitationibus occupatum, non antè quicquam aduersi suspicaturum arbitrabatur, quàm ei gladiũ occultus Expositio. infigeret. Itaq; solitudo loci, obscuritas, insidiæ præparatæ ac dolus, acerrimi, & capitalis inimici nihil metuentis, solitudo & securitas, potestatem interimendi fortißimum uirum, deterrimo omnium atq; perfidißimo præbuerunt. Non credat hoc quisquam, nisi constet nihil esse Vlyßis animo sceleratius, atq; improbius. Cuius rei indigna mors Palamedis præclarũ testimoniũ est, quum singularis prudentiæ uirum dolo atq; insidijs confisus, uel publico iudicio superare posse sperauerit. Quòd si non in syluis, neq; in solitudine, sed celeberrimo loco, cunctis spectantibus, publico iudicio, sapientißimum hominem superare posse credidit, quantò magis solum, atq; incautum, idq; in latebris interimere posse sperauit? præsertim quum Palamedis iniusta nex animum ad maius facinus audendum accenderit. Conclusio. Quare si syluam, si solitudinem, si illum inermem, incau

incautum, hunc præmeditatum hæc omnia, paratumq; fuiſſe intellexiſtis, nolite amplius dubitare, Iudices, Aiacem ab Vlyſſe occidi potuiſſe.

Aliud exemplum.

Nihil dementius eſt, quàm de improbo homine bene mereri. Quiſquis enim id facit, ſuo officio ſuoq; ſumptu hoſtem ſibi facit eum, quem neq; amicum, neq; inimicum habere licuit. Nam ſi eum ſuis officijs nullis deuinxiſſet, nihil cum improbo commercij fuiſſet. Nunc quum is ei ſe deuinctum ſentiat, cui gratias referre nolit, cui debitorem uideri pudeat, neceſſe eſt, ut eiuſmodi hominē extinctum uelit, ne ſit, cui debere ſuperbiſsimus ſimul, & ingratiſsimus homo uideatur. Id ſi cui obſcurum uidetur, Trebonij hominis innocentiſsimi caſu, liquidò poterit intelligere, qui quum Varum ſenem, omnium quos terra ſuſtinet, ingratiſsimum, amicū etiam habere potuiſſet, ſi nihil de eo meritus eſſet, eum ſuis ſummis beneficijs, acerrimum effecit inimicum. Itaq; quantò ſe deuinctiorem illi intelligit, cui homo ſuperbiſsimus minime uelit, tantò diligentius in eius perniciem incumbit. Quis eum hominē ſanæ mentis iudicaret, qui latroni gladiū, quo ipſum iugularet, ultro miniſtraret? Nihilo plus ſapit is, qui improbum & ingratum demerens, cauſam illi præbet, cur ſe perditum uelit. Quare cùm noſtro beneficio ſummū malum nobis parari intelligamus: & quemadmodū amico noſtro ceſſerit, uideamus, ipſo Oreſte uidebimur inſaniores, ſi poſthac improbum hominem noſtris beneficijs demereri uelimus.

Propoſitio. Ratio. Confirmatio. Expoſitio. Concluſio.

Aliud exemplum.

Sapientis eſt, famæ ſuæ longe diligentius, quàm opibus Propoſitio.

 ſuis,

Ratio. *suis, non minus uerò diligenter quàm uitæ consulere. Minus siquidem damni, & incommodi accipit, qui pecuniã, aut etiã uitam amittit, quàm qui famã. Pecunia enim amissa sarciri potest, fama semel amissa in integrum restituitur nunquàm. Et uita quidem corporis, quum certos à natura terminos acceperit, in longum tempus extendi nequit. Fama uerò hominis, quæ est altera, & potior uita nostra, etiam post cineres, & rogum superest. Vitam igitur quisquis eripit, rem adimit, qua nullo etiam auferẽte, diu frui non poteramus. At famam qui eripit, re immortali, & pulcherrima nos spoliat. Quod ueteres rectè intellexisse mihi uidentur, qui non pecuniam modo, uerum etiam uitam ipsam effundere non dubitabant, quò nomen suum quàm maxime prorogarent. Multos fuisse eo animo legimus, ut postquàm se fama spoliatos uiderent, ne causam quidem esse putarent, cur diutius in uita manerent. Adeò grauius famæ, quàm uitæ dispendium iudicabant. Quòd si homines ijs rebus maxime timere uidemus, quæ cum sint preciosissimæ, facilime tamen perduntur, ac difficilime restituuntur: sapiens existimãdus non est, qui famæ, quæ neq; restitui potest semel amissa, & qua nihil habet homo preciosius, non multò diligentius consulendum putat, quàm pecuniæ, aut etiam uitæ.*

Confirmatio.

Expolitio.

Conclusio.

Potest etiam tribus duntaxat, aut quatuor partibus confici collectio: si uel confirmatio, uel expolitio, uel utraq; omittitur.

De ratiocinatione.

Ratiocinatio est argumẽtatio perfectißima, quæ accommodatione assumptionis, ad id quod propositum est elicit conclusionem. Hæc quoque sicut collectio paucioribus partibus cõstare potest, tamen ea quæ perfectißima putatur, quinque partibus consumitur.

mitur: Propositione, ratione, propositionis assumptione, assumptionis ratione, & complexione. Propositio est, per quam breuiter is locus proponitur, ex quo omnis emanat uis argumẽtationis. Ratio est, quæ demõstrat, uerum esse quod proposuimus uno, pluribus'ue argumentis. Assumptio est oratio, per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, aßumitur. Assumptionis ratio est, per quam id quod assumptũ est cõfirmatur. Complexio est, per quam id quod ex tota argumẽtatione conficitur, exponimus, hoc modo: Omnes qui causam habent ad suscipiendum facinus, si uita eorum à maleficio non abhorret, libẽter maleficium suscipere solent. At Vlysses interficiendi Aiacis summam causam habuit: nec est homicidium ab eius uita alienum. Vlysses igitur interficiendi Aiacis maleficium suscepit. Hæc est ratiocinatio tripartita, omißis rationibus. Hanc quinq; partibus hoc pacto tractabimus: Omnes homines, iudices, quorum uita per consuetudinem à scelere non abhorret, odio sic mouentur, ut uehementer exoptent suas inimicitias quouis explere facinore. Nam eiusmodi homines, qui manus semper iniusto sanguine cruẽtas habere consueti sunt, quum non poßint à uitio animi recedere: non solum, quum aut ita accidit, ut commodum consequantur, aut incommodum maleficio uitent, mouentur ad facinus: uerumetiam ipsi causas quærunt, quibus socio iniurias manus adferant. Etenim si boni uiri çauendum putant, ut ne causam quidem habeant, qua prætermittere officium compellantur, hos crudeles uiros, hos iniquos, qui semper sanguine gaudent, non mirum est interficiendi hominis

Propositio. Ratio. Assumptio. Complexio. Propositio. Ratio.

causam quærere. Præterea, si boni nonnunquam metu, aut inimicitijs à recta uia qua semper uixerunt, depulsi sunt, quis non credat homines prauos commodo suo moueri, ut conseruare cõsuetudinem suam uelint? Illi uirtutem sibi solitã utilitate decepti omittũt: hi officium quod nunquàm obseruauerunt, quum utilitatem scelere adipisci se posse intelligunt, obseruabunt? Videlicet ignoratis iudices, quanta uis sit iræ? quid inimicitiæ poßint, quid odium pariat? Non dico hic belluas ira & odio moueri, ut alteri noceant. Non dico multos sapientißimos uiros odio atq; ira permotos, temperare sibi non potuisse. Præterire melius est, quot urbes, quot regna, quot gentes infectæ odio iacent. Quare Iudices, si etiam bonos inimicitijs corrumpi uidetis, huiusmodi homines qui per cõsuetudinem à maleficio abesse non possunt, odio motos, obtruncare inimicum uoluisse dubitatis? At Vlysses acerrimus inimicus, capitaliq; odio ab Aiace dißidebat. Scitis enim omnes, scitis: nec opus est, ut altius rem uobis aperiam, quẽ in illum animum geßit, post iniquißimam illam contentionem armorum. Scitis timidum hunc hominem, qui nihil unquam uirtute animi, omnia fraude egerat, fortißimum hominem, acerrimum hostem, inimicorũ persecutorem, iniuria laceßitum uehementer extimuisse. Intelligebat enim, nisi uitam illi eriperet, se incolumẽ esse non posse. Consueuerat, si manifeste non poterat, quouis modo aduersarios aggredi: cui rei Palamedis indigna mors testimonio est, quem quum prudẽtia omnes superare uidebat, non ignoratis qua proditione, quibus insidijs, qua inuidia motus, occiderit. Atque ex illo nullum periculum

Assumptio.

metuebat

metuebat. Aiacis metu conficiebatur. Hac in re inuidia, odium, ira, & metus simul concurrunt. In Palamedem inuidia solum mouebatur. Quare Iudices, huiusmodi homines, uel parua de causa maleficia suscipere solent. Hic autem odio acerbo Aiacis, ac metu perculsus erat. Non est audiēdus, si neget se Aiacem interficere uoluisse. Propositiones autē, à principalibus causarū locis inueniuntur, ut in coniecturali statu, à petitione testium, hoc modo: Sine testibus non est audiendus aduersarius. In negotiali cōstitutione, à lege, hoc pacto: Non oportet aliquid innouari contra leges. His contraria: ut, Non sunt omnis rei petendi testes, plurima enim flagitia occulte committuntur. Et hoc tempore contra leges aliquid innouare oportet. Si uerò id quod ab aduersarijs propositum est, aut proponi poterat, refellere uoluerimus, tum utendum erit propositione, sublatione, apposita propositione, solutione. Propositio est, sublationis pollicitatio. Exemplū, Nec me clā est, quid callidißimus senex calumnietur. Sublatio est aduersarij. Exemplum, Non debuisse me contra pactionem discedere. Opposita propositio, est solutionis pollicitatio: ut, Verum id quàm friuolum sit, non est difficile ostendere. Solutionem secundarijs locis confirmabimus hoc modo: Ridicule enim mihi pactionem allegat, quam ipse prior soluit. Conuenerat, ut biennium à me doceretur, fateor: uerum ea lege, ut ille mores in melius mutaret. Nunc quum ex malo factus sit peßimus, ab utro nostrum est pactio uiolata? nempe ab isto.

Complexio.

De propositionis inuentione.

De exornanda propositione.

Aliud exemplum.

Nec audiendos theologos puto, qui poëtas legendos

negent, quòd uerborũ nitore legentis animum uehementer alliciant. Quid enim magis pro poëtis dici potest? Nam si, ut fatentur, poëtæ mira quadam dicendi politie, uenustateq; delectant: quum ea uoluptas nõ modo à turpitudine absit, uerum etiam summam adferat utilitatem, causa est ostensa cur maxime poëtas legere debeamus.

De rationũ inuentione.

Rationes porrò quibus propositiones confirmantur, inueniuntur à circunstantijs, quæ sex numerari solent, Persona, res, causa, locus, tempus, modus, quibus additur à nonnullis septima, materia.

Persona.

Persona est, quæ ad aliquam rem confirmandam, uel infirmãdam capitur, hominis conditio. Persona est duplex. Vna extra causam, ut maiorum aliorum iudicum, auditorum. Alia in causa, ut accusatoris, rei, iudicis, testium.

Quæ consideranda in unaquaq; persona.

Persona in decem partes distribuitur, Nomen, naturam, uictum, fortunam, habitum, adfectionem, studia, facta, casus, orationes. Additur & consilium.

Nomen.

Nomen proprium, ut Cato sapiens, Aristides iustus, Metellus Numidicus pius, Pomponius Atticus, Melauius Polynices, Petrus Candidus. Nomen commune ciuitatis, aut gẽtis, aut prouinciæ, ut Pœnus perfidus, Græcus leuis, Athenienses studiosi, Romani bellaces. Ab his sæpe rationem ducimus, maxime in genere demonstratiuo, nomen fortuitò impositum in calumniam trahentes: ut, Hic uero nomine Niger, nomen ex re habet. Credo hoc nomen non fortuitò, sed præsagio quodam & omine contigisse. Aut inuertimus nomẽ: ut, Falso nomine Innocentius, quũ nihil sit eo nocentius. Cãdidus, quum præter nomen nihil habeat cãdidi. Aut per Antiphrasim: ut, Vigilantius dictus, quũ Dormitantius meritò debeat appellari

lari

lari. Fingimus & ipsi nomina, de quo suo loco dicemus: Nihil enim ad rationum inuentiones ea res attinet. Natura aut diuina, aut humana, & mortalis est. Diuina sumitur ex augurijs, extis, ominibus, prodigijs, oraculis diuinitus dictis. Mortalis natura diuiditur in sexum, ut uir, mulier. Natione, ut Græcus, Barbarus. Patria, ut Romanus, Athenienfis. Cognatione, ut nobilis, ignobilis. Aetatem, ut puer, iuuenis, senex. Dignitatem, quæ in commoda animi & corporis distribuitur, siue etiã incommoda. Animi autem commoda, & incõmoda sunt, ut acutus, hebes, memor, obliuiosus, prudens, stultus, timidus, audax: dum hæc insunt à natura, non industria comparata. Corporis autem sunt, ualetudo, imbecillitas, longitudo, breuitas, formositas, uelocitas, tarditas, candor, fuscedo: item & nasutus, hirsutus, glaucus, & huiusmodi. Victus distribuitur in educationem, apud quos, quo modo, & cætera: In usum, ut quo in negotio, quo quæstu sit occupatus, & cætera: In mores, ut libidinosus, an frugi, auarus, an liberalis, & eiusmodi. In fortuna considerandum est seruus'ne sit, an liber: pecuniosus, an tenuis: exul, abdicatus, an secus: priuatus, an cum potestate: fortunatus, an infortunatus. Adfectio est animi, & corporis ex tempore aliqua mutatio, ut uultus lætus, tristis, cupiditas, metus, titubatio, pallor, rubor, tremor, oculorum suffusio, gestus insolitus, incessus modo citus, modo tardus, quæ inter signa coniecturalia numerãtur. Habitus uirtutes, & uitia corporis, & animi complectitur, quæ non insunt à natura, sed industria sunt comparata, ut uelocitas, robur, ingenium, memoria, probitas, eruditio, facundia, & huiusmodi. Studium est ue-

Natura. Victus. Fortuna. Adfectio. Habitus. Studium.

hemens animi ad rem quampiam applicatio, ut medicus, orator, poëta, theologus, miles, uel equorum studiosus, & eiusmodi. Facta, casus, & rationes, ex tribus temporibus considerantur. Ex præterito, quid fecerit, quid illi acciderit, quid dixerit. Ex præsenti, quid faciat, eueniat, quid dicat. Ex futuro, quid facturus sit, quid illi euenturum sit, quæ dicturus sit, aut ipse, aut eius socij, ciues, maiores, amici, inimici. Consilium est faciendi excogitata ratio. Res est totius negotij certis signis conflata complexio, quæ potissimum in epilogis adhiberi solet. Causa diuiditur in impulsionem, ratiocinationem. Impulsio est temerarius impetus animi ad aliquid faciendũ, aut non faciendum, ut ira, cupiditas, uiolentia, timor, furor, & omnis animi perturbatio. Ratiocinatio est, quæ commodorum comparatione, aut incommodorum uitatione, ad rem hortatur. Ea consistit in commodorum adeptione, retentione, augmento, aut incommodorum euitatione, reiectione, diminutione. Est autem duplex causa, principalis, & accessoria. Principalis, ut occidit hominem ex quo pecuniæ maximam summam sperabat. Accessoria, præterea non ignorans se Clodio, huius inimico acerrimo rem gratam facturum. Locus opportunus an importunus, angustus, amplus, nemorosus, montuosus, longinquus an propinquus, celebris an desertus, sacer an prophanus, publicus an priuatus. Modus, clàm an ui: palàm an occulte: persuasione an sponte: audacter an captiose: insciens an prudens: amore an odio. Materia, fuste an gladio, arcu, ueneno, incantationibus. Nunc quomodo rationes à circunstantijs inueniãtur, exempla subijciamus. Proditor es patriæ

[Margin notes: Facta, casus, & rationes. — Consilium. — Res. — Causa. — Locus. — Modus. — Materia. — Propositio.]

triæ Catilina: nisi huius rei testes Cicero produxerit, non est audiēdus. Ea enim nobilitate, his maioribus natus sum, ut sine testibus, id de me suspicari non debeatis. Atq; ideo magis expellendus est Cicero, quum hæc sine testibus dicat, quòd mihi semper inimicus fuerit, & nobilitati (utpote nouus homo) infestus. Nam uestræ prudentiæ, iudices est, eam potestatem, talibus uiris non concedere, ne fictis argumentis nobiles homines circumueniant. Non enim tanti sceleris suspitionem sine testibus approbare debetis. Præsertim in hac Repub. in qua leges sanctißime semper sunt conseruatæ. Atque ideo magis expellendus, ne si fictis argumentis locus dabitur, multos nostrûm hi noui homines inuadere conentur. His præsertim temporibus, quibus ignobilium animi in nobilitatem sunt accensi: & ea licentia uiuitur, ut nemo falsa crimina non excogitet. De circunstantijs hactenus, unde rationes propositionum inueniuntur. Nunc de confirmationum inuentione. Profluit autem omnis confirmatio ab ijs locis. Ab exēplo, minori, maiori, æquali, & contrario.

Ratio à persona rei.
A persona aduersarij.
A persona iudicum.
A re.
A loco.
A causa.
A tempore.
De inuentione confirmationū.

Exemplum.

Oportet tempore belli ob ciuitatis emolumentum aliquid innouare. Et maxime nobis Romanis id licet, qui semper ad utilitatē reip. aliquid noui solemus excogitare. Maiores enim nostri ex commodo Reip. reges expulerunt, & decemuiros continuare imperium paßi sunt: & tribunos plebis sacrosanctos cōstituerunt. Scipionē ante tempus consulem creauerunt. Si paterfamiliâs multa è re sua innouare non ueretur, senatus ob Reip. commodum quippiam innouare non audebit? Si tempore pacis inno-

Propositio.
Ratio à persona.
Ab exemplo.
A minori.

Confirmatio à contrario. De inuentione expolitionis. Confirmatio. Expolitio ex tempore. A causa. A re. A persona.

uare quicquam solemus, tempore belli, quum res postulat, est innouandum. Profluit expolitio à circunstantijs, unde & rationes. Est autẽ expolitio, quiddam ex ratione, confirmationeq; conflatum, hoc modo: Continuare Scipioni imperium, uel contra leges oportet. Nam & maiores nostri ex utilitate Reip. decemuiros facilè continuare imperium paßi sunt. Atq; illi tũc in pace, nos coacti bello quid faciemus? Et illi ad ornãdam Remp. nos ad defendendam libertatem faciemus. Et illi decemuiros continuare imperium simul paßi sunt, nos unum solummodo non patiemur? Et illi Appium Claudium hominem, ut res docuit, libidine perditum, atq; tyrannicum, nos Scipionem, qui ea continentiæ exempla dedit Numantiæ, ut omnium probatißimus uideretur. In exornationibus uerò longe aliter de expolitione præcipitur. Hoc monẽdus est studiosus, sicut ad unam propositionẽ confirmandã, plures rationes adferri posse, ita unamquanq; rationẽ pluribus cõfirmationibus posse muniri: & item ad confirmandas singulas, plures expolitiones posse adhiberi. Verum quemadmodũ rationes propositionibus breuitatis causa nonnunquam admiscentur, ita confirmatio rationi, confirmationi expolitio intexitur. Est igitur hoc loco expolitio, siue Enthymema, oratio quæ à circũstantijs ad confirmationem non sine collatione fertur. Epenthymema, est quædam addita Enthymemati acuta excogitatio. Exẽpli causa, Coriolani factũ plusquàm hostile nobis uideri debet: tyrannicum enim est patriam expugnare. Hostes enim oppugnãdi nõ sunt: qbus hic maiori odio est prosequẽdus, quòd illi alienam, hic suam patriã oppugnat. Et cui plurimum debet, hanc

De Enthymemate, & Epenthymemate. Propositio. Ratio à re. Confirmatio à contrario.

hanc euertere conatur. Fluit quidem comprehensio à circunstantijs, sed approbatur à quadam, aut totius in minora, uel pauciora, incisione, aut similium enumeratione, aut fictoria ratione, quæ oppositum rei confingat.

De comprehensione.

Exemplum.

Simulat, nõ amat puella: quæ si uirũ quempiã amaret, nõ ego te ueneficij accusarẽ. Si teipsũ arderet, artes tuæ mihi suspectæ nõ essent. Si aliũ quendam furorẽ fureret: si alia ægritudine laboraret, non te accusarẽ. Pater tres semel interfecit filios: si duos interfecisset, si unum solum, si nõ filiũ, tamẽ moleste ferretis. Misit cẽtum talenta Philippus Atheniensibus, quibus Demosthenes sibi traderetur. Non si mille daret, nõ si decẽ milia, nõ si ciuitates, gẽtes, prouincias, regna, simul omnia cõferret, Demosthenẽ, qui Græciæ libertatem, tum prudentia sua, tum eloquẽtia tutatus est, tradituros putarem. His ego talentis, non dico Hyperidẽ, aut Aeschinem, sed ne plebeium quidẽ quempiam, aut opificem, aut omnino ciuem infimum traderem.

A fictoria ratione.
A similiũ enumeratione.
Ab incisione in minora.
A similium enumeratione.

Alterum exemplum.

Ego, si tuos filios (si modo tui dicendi sunt, quos crudelissime trucidasti) aut uerberibus affecisses, aut exilio, & abdicatione notasses, moleste tamẽ etiã ferrem, tot pulcherrimos iuuenes uel charissimo patriæ solo priuari, uel indigne uerberibus cædi. Nunc uerò quum non abdicatione, non exilio, nõ uerberibus, sed morte tres simul abstuleris, non expostulem? nõ accusem? nõ grauiter feram? Et qui si unum interfecisses, exclamarem, nunc tribus necatis, silebo? Inueniũtur item argumẽta, & rationes à locis topicis, nempe à genere, specie, differentia, proprio, defini

Ab incisione totius i pauciorã.

definitione, toto, partibus, causis, effectis, usibus, iunctis, iudicato, simili, maiori, minore, pari, proportione, oppositis, trāssumptione, casu, cōiugatis, diuisione. Genus est, quod continet speciem. Ad generis negationē, cōsequitur & speciei remotio, non contrà: ut, Virtus non est, igitur nec iustitia. Animal nō est, igitur nec homo. Remota specie, non cōsequitur remotio generis: sed affirmata specie, sequitur affirmatio generis. Iustitia non est, igitur uirtus non est, non consequitur: iustitia est, igitur uirtus est, consequitur. Ad remotionem tamen totius generis, consequitur remotio cuiuslibet speciei. Rursus ad affirmationem totius generis, consequitur affirmatio uniuscuiusq; speciei: ut, Omne argētum legauit, igitur & cælatū legauit. Omnibus scientijs operam dare iubemur, igitur & poëticæ. Nulla uirtus est principi negligenda, igitur nec clementia. Remouetur tamen necessario genus, si quis formas eius omnes per enumerationē negauerit, hoc modo: Nam quod nec ratione utitur, nec brutū est, id ne animal quidē est. Differētia est, qua genus diducitur in speciē. A differētia æqualiter infertur, & remouetur species, quā constituit. Genus autem comprobatur, nō improbatur, ut suprà dictum est de specie: ut, Si sentit, est animal: si ratione caret, homo nō est. Ratione non caret, igitur & animal est. Nam si ratione caret, non statim animal non erit. Proprium est, quod soli speciei accidit, ut homini risus. Id, quemadmodum differentia, id cuius est proprium positum, infert, remotum aufert: ut, Quod risibile est, id hominem esse necesse est. Quod risibile non est, id ne homo quidē dici potest. Si tyrannicidæ proprium est tyrannum occide

A genere. A specie. A differentia. A proprio.

occidere, hic tyrannum occidit, igitur præmio donandus. Hoc quoniam proprium non est, *sic confutabimus: Si tyrannum occidere, tyrannicidæ proprium est, carnifices, quibus tyrannos occidendos tradimus, tyrannum occidunt: carnifices igitur præmium accipiãt.* Definitio est *cuiusq; rei breuiter, & absolutè potestatem complectens oratio. Hæc cum re definita conuertatur necesse est: ut, Si animal rationale est, igitur & homo: Quod nec animal est, nec rationale, id homo non erit. Si homo est, ergo & animal rationale. Si homo non est, igitur ne animal quidẽ rationale.* Definitio *confutatur, si aut uerum proprium, aut differẽtia uera, aut genus uerum positum non est: si quid in altero continetur, aut excluditur, quod non idem in altero contineatur, aut excludatur, hoc modo: Monetã omnẽ uxori legauit, cælatum autẽ argentum moneta est: argentum igitur cælatum omne legauit.* Neque *enim omne cælatum argentum moneta dicitur.* Nam *patera, & huiusmodi cælatum argentum est, nec tamen ista monetam uocant.* Constituuntur *& definitiones ex accidentibus: quæ si huiusmodi sint, ut cum re definita cõuertantur, ualet consequutio: ut,* Homo *est animal bipes, erectum, sine pennis. psittacus auis est uiridis, rostro adunco, collo rubro, torque insigni in senecta, quæ altero pede cibum tenẽs uescitur.* Constituũtur *& definitiones ex enumeratis absolute partibus, speciebus, siue formis: ut,* Respublica *est, quæ unius, aut paucorum, aut populi potestate regitur.* Hoc *genus facile cõfutatur, si qua species in enumeratione præterita additur.* Exemplũ: *Iniuriæ sunt, quæ aut pulsatione corpus, aut cõuitio aures afficiũt. Confutatur*

A definitione.

A descriptiõe.

Alterum genus descriptionis.

tur. Quid si quis filiã tuam rapiat, iniuria non erit? Ety-
Ab etymologia. *mologia est nominis interpretatio : siue notatio : ut,* Hic *Chrysogonus est appellatus, quòd aurum undecunq; pariat.* Nam χρυσὸς *Græcè aurum,* γόνος *foetum significat. Fingit, igitur poëta. De deo disputat, igitur theologus.*
A toto. *Medetur, ergo medicus. A᾿ toto infer̃untur partes, non remouentur, hoc modo: Si tota Respub. consilio gubernanda est, ergo & domus, & unusquisq; ciuium. Non tamen quoniam tota Respu. fortunæ cõmittenda non est, idcirco nec tu te casui committes. Neque enim quia tota domus redintegranda non est, igitur nec paries unus. Verũ partes si uniuersæ colligantur, totum inferunt : si uniuersæ remoueantur, totum auferunt. Considerãtur autem partes, à tempore, à quantitate, à loco : ut, Si neque in cœlo, neque in terra inuenitur, nusquam igitur inueniri pote-*
A caussa. *rit. Causa & effectus conuertuntur, si modo eiusmodi sit causa, ut ab ea una fluat effectus, & ea sola sit idonea ad producendũ effectum. Ea quadrifariam diuiditur, in efficientem, materialem, formalem, & finalem. Ab efficiente*
Ab efficiente. *causa: ut, Non potest non esse dies, exorto sole. Nec uirgo est, si cum uiro concubuit. Si sapientia uirum bonum facit, & ipsa bona est. Corpus in lumine est, ergo facit umbrã. Voluptas infamiam gignit, igitur fugienda. Virtus honorem adfert, igitur appetenda. Coloratus est, igitur fuit in sole. Puluerulentus est, igitur in itinere fuit: nõ*
A materia. *est consequens : harum enim rerũ plures possunt esse causæ. Sublata materia, & effectus necessario aufertur: ut, Lignum nullum habuit, nec naues igitur potuit fabricare.*
A forma. *Ferrum cum desit, qui possunt gladios cudere? A᾿ forma:*

ut,

ut, Aperte mentiũtur poëtæ uolasse Dædalum: nam quod natura negat, nemo potest facere. A' fine ducuntur argumenta: ut, Felicitas est expetenda, igitur & uirtus. Non malum est uiuere, igitur nec comedere. Bona est medicina, nam & salus bona est. Bona est pax, igitur & bellum utile. Hæc argumentatio in coniecturali statu potißimum adhibetur. Ab usibus: ut, Equitare oportet, igitur & equi habendi. Nauigare conuenit, igitur & naues parare conuenit. Tueri uitam licet, igitur & gladium ferre licet. Veterem theologiam scire pulchrum, ergo & poëtas didicisse pulchrum erit. A' generatione ad corruptionem: ut, Malum est extinguere Remp. igitur bona est Resp. Concordia ciuium optima, cur non igitur & ciuitas? Ab adiunctis: ut, Cæsarem sapientißimum fuisse constat, quem nullius unquã rei pœnituerit. Stultus Antonius, qui nihil unquã geßit, cuius non postea pœnituerit. Pallet, cogitabundus sedet, subinde animum mutat, igitur amat. Expalluit, titubauit, trepidauit, igitur cõscius sibi fuit. Si tibi famam meam cõtaminare licuit, mihi expurgare non licebit? Quem quis amat, non lædit: quem hæredẽ facit, charum habuit. Orbæ inseruit, igitur hæreditatem captat. Si poëta est, igitur lasciuus. Si dialecticus, igitur cõtẽtiosus. Si theologus, morosus. Si medicus, auarus. Quæ tamen facilè confutari possunt, præsertim si eiusmodi sint, ut sæpe numero non consequantur. Ab iudicio, uel autoritate: ut, Optima statim discẽda sunt. Sic enim Quintilianus institutor optimus faciendũ existimauit. A' simili sic: Vt in tẽpestate, quum maximum periculum, mare, uentiq; minantur, tum peritus nauclerus minime à clauo decedit, oculos

A fine.

Ab usibus.

A generatione.

Ab adiunctis.

A iudicatis.

A simili.

& manus ad omnia intentas habet: Ita uir ſapiens, quum maxime ſæuit fortuna, & quum res ſint maxime dubiæ, tum maxime conſilio uti, & uigilare ad omnia debet. Locus autem à ſimili confutatur, ſi aut diſsimile eſſe docebimus, quod alter ſimile dixit, aut aliã commodiorem ſimilitudinem adducemus, hoc modo: Vt picem nemo tractat, niſi contaminetur, ita poëtas nemo poteſt legere, quin ad libidinem incitetur. Negabimus ſimile quidpiam poëſim diuinam ſcientiam cum pice habere, aut commodiorẽ ſimilitudinẽ dabimus, hoc modo: Imò quod apes facere uidemus, ut ex unoquoq; floſculo, quicquid eſt optimum, id excerpant, ſi quid ueneni, id araneæ exugẽdũ relinquãt: ita nos in poëtis, quod eſt eruditionis, & bonæ doctrinæ, id nobis rapiemus, ſi quid obſcœnitatis occurrerit, id relinquemus. Vt neq; equus indomitus, quamuis natura bonus ad eas utilitates, quæ ab eo deſiderantur, idoneus eſt: ita nec homo indoctus, quamuis ingenioſus, is eſt à quo uirtutis fructum poſsis elicere. Non enim ut qui currenti ad curſum ſuccedit, uelocior eſt: ſic qui Imperatori, ad regendum exercitum melior. Nec ut nauis, ita amicitia noua fidelior.

Simile per negationem.

A' maiori hoc modo: Parenti nõ obtemperat, & audiet alienũ? Huius mortẽ tam fert familiariter, quid mihi hic faciet patri? Si adulterum occidere licet, ergo & loris cædere. A' minori uerò ſic: Si furem cædere licet, & latronem. Si puer iſta potuiſti, uir non poteris? A' pari: Si lex parricidam damnat, & matricidam. Si patri in filium ius eſt, igitur & in filiam. Si fratrem domi alis, cur me eijcias? Porrò exemplum, aut ſimile eſt, aut contrarium, aut maius, aut minus. Simile exemplum: ut, Iure occiſus

A maiori.

A minori.

A pari.

Ab exemplo.

cisus Saturninus,quoniã & Gracchus.Cõtrariũ:ut, Brutus filios proditionẽ molientes occidit. Manlius uirtutem filij morte multauit. Marcellus ornamẽta Syracusanis hostibus restituit. Verres eadẽ socijs abstulit. Maius: ut, Si propter matrimoniũ uiolatum Troia funditus excisa est, quid fieri adultero par est? Minus:ut, Tibicines, quũ ex urbe recessissent, publice sunt reuocati, ciuitatis principes,qui bene de Repu.meriti sunt,quũ inuidiæ cessissent, ad exilio nõ sunt reuocandi? Simule ostenditur,à genere, natura,ui,magnitudine,multitudine,tẽpore, loco,causa, persona,opinione,modo. A' genere sic: Extinguitur intellectus,quoniã & uisus. Cõfutatur,sed uisus materialis, non item intellectus. A' ui: Insit inuentuti seueritas quædam,quoniam & senibus. Confutatur, sed iucunditas iuuentutis propria. A' magnitudine:Si forte,non electione fit gubernator nauis, nec imperator classis. Cõfutatur,at maiori maius ratione gerendum est. A' multitudine: Nostræ'ne an hostium hæ ciuitates sint,dijudicemus:sic enim & maiores de duabus fecerũt. Confutatur,sed in pluribus maius periculum. A' tempore: Continuet Pompeius imperium, quoniã & Marius. Confutatur, sed ille atrocissima Reipu.tempestate, quum nunc urgeat nemo. A' loco & causa: Quum in Italia bellum sit,non traijciãtur in Africam copiæ,ne simile quid cum Atheniensibus patiantur. Confutatur, sed longius illi, & ignota in loca, propius nos, & cognita, & ea ex re alios quoque hostes illi attraxerunt, nos hostem Annibalem ab Italia expellemus. A' persona: Cõtinuet Marius imperium,quoniam & Scipio. Confutatur,at sanctus ille uir,hic non æque. Ab opinione:

De cõfutatione argumentorum ab exemplo.

A genere.

A ui.

A magnitudine.

A multitudine.

A tempore.

A loco & causa.

A persona.

Ab opinione.

nione: Qui Cereris sacra stuprauit obeuntem, ea pœna plectatur, qua qui Vestæ obeuntem corrupit. Confutatur: sed quæ maiori conatu suscipiuntur peccata, atrocius punienda sunt. Possunt autē multa horū ad eiusdem euersionem concurrere. Locus à proportione, hoc differt à simili, quòd ibi à simili simile ducitur, hic similitudinis, ac proportionis fit collatio. Per simile sic effertur argumentum: Nā ut nauis gubernator nō sorte, sed iudicio eligitur, ita in Rep. magistratus sunt eligendi. Per proportionem sic: Ita se habet ad nauim gubernator, ut ad Rēp. magistratus. At iudicio, non sorte gubernator eligitur. Oportet ergo & magistratus, iudicio, non sorte eligere. Locus à proportione eodem modo reprehenditur, quo locus à simili. Locus ab oppositis quinque partibus diuiditur. A' priuatiue oppositis sic: Cæcus est, igitur nunquàm uidebit. Item: Non est solus cæcus, qui caret oculis: nā multos tametsi oculos habent, tamē cæcos appellare non dubitamus. A' negatione: Pacē contempsere Carthaginienses, in Hispania enim nostros socios solicitāt. A' relatiue oppositis, Carthaginienses Romanis subiectos esse conceditis? constat igitur Romanos Carthagini imperasse. Si tu me præceptorē appellas, cur ego te non appellem discipulū? Si fateris à me tibi creditam pecuniā, tu mihi debes. Si me pro filio non habes, nec tu mihi pro patre haberis. Si nos pro tuo exercitu non habes, nec te pro imperatore ducemus. A' contrarie oppositis: Si sanus non es, ægrotare constat. Si amādus, qui bene meretur: odio prosequendus, qui male. Si præmio dignus, qui tyrānum occidit: supplicio afficiendus, qui tyrānum iuuat. In cōtrarijs, quæ mediata

Locus à proportione.

[illegible] b oppositis.

A priuatiue oppositis.

A negatione.

A relatiue oppositis.

[illegible] contrarijs.

diata uocantur, non consequitur necessariò: ut, Si niger non est, igitur albus est, nam uiridis, aut ruber esse potest. A' disparatis: Disparata genere sunt, quæ sub eodem genere posita, diuersis differentijs, uel proprijs separantur. Quanquàm etiam quæ genere distant, disparata poßint uocari: ut, Si homo est, igitur nec asinus, nec deus, &c. Tu quũ decẽ pondo argenti deposueris, qua fronte auri tantundẽ repetis? Marmoreã domũ diruisti, & reponis lateritiam? A' trãsumptione: Philosophus nõ inuidet, quoniã nec sapiẽs. Distinguitur hic locus ab interpretatione, quoniã hic nihil exponitur, sed à uerbo notiori, minus notum infertur, illic nominis ratio affertur, hoc modo: Sapiens nõ inuidet, philosophus amator est sapientiæ, igitur non inuidet. A' coniugatis: Si rhetorice uirtus est, rhetorem studiosum esse necesse est. A' casibus: Si ingratitudo turpis est, turpiter igitur facis, qui bene merito gratiã non refers. A' diuisione: Diuisio fit, aut per negationẽ, aut partitionẽ. Per negationẽ hoc modo: Aut utile est bellum indicere, aut nõ: sed nõ est utile bellũ inferre, igitur quiescere utile est. Partitio autẽ aut est generis in species: ut, Animaliũ quædã ratione participãt, quædã sunt rationis expertia: aut totius in partes, aut uocis in significata, aut subiecti in accidentia, aut accidẽtis in subiecta, aut accidẽtis in accidentia. Sed de his hactenus satis, iam ad partes suasorio generi proprias redeamus. Tutũ, quod ad incolumitatem pertinet. Iucundũ, quod uoluptatẽ aut animi, aut corporis, aut utriusque adfert. Facile, quod sine periculo, aut negocio fieri poßit. Necessariũ, quod aliter fieri nequit. Cætera à rhetorum præceptis petãtur. Nemo putet omni-

A disparatis.

A transumptione.

A coniugatis.

A casibus.

A diuisione.

Tutum.

Iucundum.

Facile.

Necessarium.

bus his partibus ſemper in ſuadendo utendum eſſe, quod perlongũ foret, præſertim in epiſtola. Sed quot incident, & quanta ex parte, eatenus attingere ſat fuerit. Cõciliato igitur eius animo, cui ſcribimus: deinde ſi inciderit, ſubiecta narratione: tertio loco id quod ſuadere, aut diſſuadere uolumus, cum amplificatione quadam eſt proponendũ. Deinde poſt diuiſionem, aut etiam omiſſa diuiſione: ratio, aut multæ rationes ſunt ſubdendæ: rationibus confirmationes ſubiungendo. Confirmationi ipſi nonnunquam altera confirmatio firmamenti cauſa apponitur. Deinde rẽ locupletabimus exemplo, autoritate, prouerbio, ſententia, ſimili, diſſimili, contrario. Quæ ita inter ſe miſcebimus, ut nunc à ratione ad ſimile, à ſimili ad exemplũ, ab exemplo rurſus ad rationem, uel eandẽ alijs uerbis ueſtitam, uel aliã ueniamus. Nam ab exemplis rationes nõnunquam naſcũtur. Item autoritati, ſententiæq; rationem cõuenit ſubijcere. De exemplorũ uarietate iam diximus. Similia ex omni rerũ genere petuntur, quare plurimorũ animantiũ, herbarum, aliarũq; rerũ ſpecies et naturas cognitas, & perſpectas habere conducet: autoritates quoq; alias philoſophorũ, alias oratorum, theologorũ, hiſtoricorũ. Quæ ſi ſcite intermiſcebimus, nunquàm deerit quod dicamus, & ſatietatem uarietate facilè uitabimus. In hac uarietate, expolitione, & collectione rhetorica diligenter utemur. Huius præceptiunculæ hoc erit exemplum.

Exemplum epiſtolæ ſuaſoriæ.

Beneuolentiam captat.

QVanquam pro tua ſingulari ſapientia, ipſe abunde per te ſapis affinis iucundiſſime, nec alienis eges conſilijs, tamẽ hoc uel ueteri noſtræ amicitiæ, quæ ab ipſis propè

propè cunabulis unà cum ætate nobis accreuit, uel tuis summis in me officijs, uel arctißimæ deniq; affinitati debere me putaui, si is esse uellē, quē tu me semper existimasti uirū & amicū, & gratum, ut id quod ad tuam tuorumq́; salutē ac dignitatē plurimū interesse iudicassem, te libenter ac liberè admonerē. Aliena nōnunquàm rectius quàm nostra perspicimus. Tuum consiliū meis in rebus persæpe sum secutus, neque minus felix mihi comperi, quàm erat amicū. Nunc si uicißim in tuis meū sequi uoles, futurū arbitror, ut neq; me suasisse, neque te pœniteat paruisse. Cœnauit apud me sexto Idus Apriles, cum in uilla Montana essem, Antonius Baldus, homo, ut scis, tuarū rerum studiosißimus, generiq́; tuo iam inde ab initio coniunctißimus. Triste plenumq́; lacrymarū conuiuium. Nuntiabat mihi magno utriusq; dolore, matrē tuam, fœminam integerrimam, è uiuis concesßisse: sororē tuā luctu ac desiderio uictam, sterili dicatarū uirginum choro ascriptam esse: ad te unū spem stirpis tuæ redisse: amicos summo consensu tibi puellā summo genere natam, forma præstanti, optime moratam, postremò tui amantißimā, summa cum dote obtulisse. Te uerò nescio qua seu doloris impotentia, seu religione, ita cœlibatum decreuisse, ut nec generis studio, nec sobolis amore, nec amicorum ullis aut monitis, aut precibus, aut lacrymis abduci poßis à sententia. Tu tamen uel me autore, mentē istam mutabis, & cœlibatu relicto, sterili ac parū humano uitæ instituto, sanctißimo cōiugio indulgebis. Qua in re neq; tuorū charitatem, quæ tamen alioqui animum tuum uincere debebat: neq; meam autoritatē quicquam mihi prodesse cupio, nisi clarißimis rationibus

Narratio. Semina argumentorum. Propositio. Diuisio, hoc est, limen argumentationis.

m 3 osten

ostendero, id fore tibi longe tum honestius, tum utilius, tum iucundius. Quid quod etiam hoc tempore necessarium?

Ab honesto primū ratiocinat.

Nam primum hac in re, si te honesti ratio mouet, quæ apud probos uiros plurimū ualere debet, quid matrimonio honestius, quod ipse Christus honestauit, qui nuptijs unà cum matre, nō solum interesse dignatus est, uerumetiā nuptiale conuiuium miraculorum suorum primitijs cōsecrauit? Quid sanctius, quod ipse rerum parens instituit, adiunxit, sanctificauit, quod ipsa sanxit natura? Quid eo laudabilius, quod qui reprehendit, hæreseos damnetur?

A laudabili.

Tam est honorificum matrimoniū, quàm est infame uocabulum hæretici. Quid æquius, quàm id reddere posteris, quod ipsi à maioribus accepimus? Quid inconsideratius, quàm id sanctimoniæ studio, perinde ut prophanū fugere, quod deus ipse totius sanctimoniæ fons ac parens sanctissimum haberi uoluit? Quid inhumanius, quàm hominem ab humanæ conditionis legibus abhorrere? Quid ingratius, quàm id negare minoribus, quòd ipse nisi à maioribus accepisses, ne esses quidē qui negare posses? Quod si matrimonij quærimus autorem, non à Lycurgo, non à Mose, non à Solone, sed ab ipso summo rerū omniū opifice conditum & institutū est: ab eodem & laudatū, ab eodem honestatum consecratumq;. Siquidem initio cum hominem è limo finxisset, miseram prorsus & inamœnā eius uitam fore intellexit, nisi sociam Euam adiungeret. Quare uxorem non è luto illo quo uirū, sed ex Adæ cratibus eduxit, quò prorsus intelligeremus nihil nobis uxore charius esse debere, nihil coniunctius, nihil tenacius adglutinatum. Idem ille post diluuium mortalium generi reconciliatus

Ab æquo.

Rationes per contrarium.

Cōfirmationes cum laude matrimonij.

Homo primum conditus, mox uxori iunctus.

Post diluuium renouata matrimonij lex.

ciliatus hanc primam legem prouulgasse legitur, non uti cœlibatum amplecterentur, sed ut crescerent, ut multiplicarentur, ut terram implerent. At quo pacto, nisi coniugio darent operã? Et ne hic uel Mosaicæ legis libertatẽ, uel tempestatis illius necessitatẽ causemur, quid aliud sibi uult illud in Euãgelicis quoq; literis repetitum cõprobatumq; Christi suffragium? Propter hoc, inquit, relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit uxori suæ. Quid parentum pietate sanctius? At huic tamen coniugalis præfertur fides. Quo autore? nempe deo. Quo tempore? non Iudaismi tantum, sed Christianismi quoq;. Deseritur pater, deseritur mater, & adhæretur uxori. Filius emãcipatus incipit sui iuris esse. Filius abdicatus desinit esse filius. At sola mors dirimit coniugiũ, si tamen illa dirimit. Iam si cætera sacramenta, quibus ecclesia Christi potissimũ nititur, religiosa quadam ueneratione coluntur, quis non uidet huic plurimũ religionis deberi, quod & à deo & primum omnium est institutum? Et cætera quidem in terris, hoc in paradiso: cætera ad remedium, hoc ad cõsortium fœlicitatis: cætera naturæ collapsæ sunt adhibita, unũ illud cõditæ datũ est. Si leges à mortalibus institutas sanctas habemus, non erit coniugij lex sanctissima, quam ab eodẽ accepimus, à quo & uitã, quæ una propè cum ipso hominum genere nata est. Denique ut legem exemplo confirmaret, adolescens, ut dictum est, ad nuptiale conuiuium uocatus, unà cũ matre libens adfuit: nec adfuit modo, uerumetiã prodigioso munere honestauit, haud alibi miraculorum suorum initium auspicatus. Cur igitur, inquies, Christus ipse à coniugio abstinuit? Quasi uerò

Quod naturæ lege fuerit proditum, euangelica comprobauit autoritas.

Confutatio.

nõ plurima ſint in Chriſto, quæ mirari potius quàm imitari debeamus, ſine patre natus, ſine parentis dolore proceſsit, clauſo monumento prodijt. Quid in eo non ſupra naturã? Sint hæc illi propria. Nos intra naturæ legẽ uiuẽtes, ſuſpiciamus illa, quæ ſupra naturam ſunt: quæ pro modulo noſtro ſunt, æmulemur. Sed è uirgine naſci uoluit. È uirgine quidem, ſed coniugata. Virgo mater deum decebat: cõiugata, nobis quid eſſet agendum ſignificauit. Virginitas eam decebat, quæ cœleſtis afflatu numinis illibata pareret illibatũ. Sed Ioſeph ſponſus, nobis caſti cõiugij leges commendat. Quî magis coniugalẽ ſocietatem potuit cõmendare, quàm quòd arcanam illam, & angelicis quoq; mentibus ſtupendam, diuinæ naturæ cum humano corpore animaq; coniunctionẽ: quòd ineffabilem illum & æternum in eccleſiam ſuã amorem declarare uolẽs, ſe ſponſum illius, illam ſponſam ſuam appellat? Magnum, inquit Paulus, matrimonij ſacramentum eſt, in Chriſto, & in eccleſia. Si qua fuiſſet in rerũ natura ſanctior copula: ſi quod fœdus religioſius, quàm coniugiũ, profectò ab eo ſumpta fuiſſet imago. Quid ſimile uſquam de cœlibatu legis in arcanis literis? Honorandum cõnubium, & thorus immaculatus prædicatur apud apoſtolum Paulum, cœlibatus hic ne nominatur quidem. Nec excuſatur quidem, niſi compenſatione maioris boni. Alioqui ſi quis naturæ legem ſecutus, det operam liberis, præferendus eſt illi, qui perſeuerat in cœlibatu, non ob aliud, niſi ut ſibi liberius uiuat. Verè cõtinentes, ac uirgines laudatas legimus, cœlibatus ex ſe nullam habet laudẽ. Iam uerò Moſaica lex ſterile coniugium execratur, atq; ob id à cõmunibus aris

Ratiocinationes.

quoſdam

quosdam submotos legimus. Quamobrem tandem? nempe ideo, quòd tanquam inutiles, & sibi duntaxat uiuentes, populum nulla sobole augerent. In Deuteronomio praecipuum benedictionis argumentū proponitur Israëlitis, quòd nullus esset inter illos futurus sterilis, nec mas, nec fœmina. Et Lya dicitur despecta à domino, quòd non pareret. Quin & in Psalmis inter praecipuas beatitudinis partes refertur uxoris fœcunditas. Vxor, inquit, tua sicut uitis abundans, filij tui sicut nouellae oliuarum in circuitu mensae tuae. Quòd si lex dānat, ac notat sterile matrimoniū, cœlibes multo amplius dānauit. Si natura pœnā non effugit, ne uoluntas quidem effugiet. Si damnantur quorū uoluntati natura defuit, quid cōmerentur ij, qui ne operā quidem dederunt, ne steriles essent? Hebraeorum leges hoc honoris habebant marimonio, ut qui sponsam duxisset, eodē anno nō cogeretur in bellū exire. Periclitatur ciuitas nisi sint qui eam armis tueantur. At certū exitium est, nisi sint qui cōiugij beneficio iuuentutē, semper mortalitate deficientē sufficiant. Quin & Romanae leges eos qui cœlibes essent, dāno etiā multabant, à reipub. muneribus secludebant. At qui liberis rempublicā auxissent, eis tanquam bene meritis praemium è publico statuebant. Priscae leges pœnas constituerant aduersus cœlibes, quae tametsi per Constantinum Caesarem temperatae sunt in fauorem Christianae religionis, tamen arguunt quàm non sit è Repub. uel minui ciuitatem amore cœlibatus, uel spurijs impleri. Quin Caes. Augustus Censor, inquisiuit in militem, quòd in ducenda uxore non paruisset legibus, & periclitabatur ni docuisset se trium liberorum parentem

Laus coniugij. à praemijs.

rentem. Declarant & in hoc Cæsarum leges fauorem erga coniugium, quòd indictas uiduitates à Micella inductas sustulerunt, ac sublatis pœnis huiusmodi pacta, tanquam præter æquum & bonum inita pro irritis haberi uoluerunt. Adde quòd Vlpianus declarat dotis causam semper & ubiq; præcipuam, quod haud quaquam fuisset, nisi præcipua quædam utilitas ex matrimonio proficisceretur. Habitus est honos coniugio, sed maior fœcunditati. Simul atq; contigisset nomen patris, hæreditatis & omnis legati atq; etiam caduci capax reddebatur, id liquet etiam ex poëta Satyrico: Per me scriberis hæres, Legatum omne capis, nec non & dulce caducum. Plus etiam cõmodorum adferebat ius trium liberorum, in his est immunitas à publicis legationibus. Quinque porrò liberi uacationem impetrant à personalibus quoque muneribus, quod genus est tutela. Ei cui tredecim liberi contigissent Iulianus imperator non modo uacationem indulsit à decurionatu, sed simpliciter ab omnibus muneribus. Nec silent huius tanti fauoris causam sapientissimi legum conditores. Quid immortalitate felicius? Hanc natura negatam matrimonium arte quatenus licet largitur Reipub. Cui non optabilis est apud posteros memoria? Hæc nullis fornicibus, nullis pyramidibus, titulis'ue certius propagatur, quàm liberorum procuratione. Apud Adrianum imperatorem causam uicit Albinus, non alia commendatione, quàm quòd Reipub. dedisset numerosam sobolẽ. Proinde dispendio fisci, passus est liberos in paterna bona in solidum succedere, quòd intelligeret imperium magis fulciri propagatione iuuentutis,

quàm

quàm pecuniarum accessione. Postremo cæteræ leges nec omnibus regionibus, nec quibuslibet temporibus congruunt, sola coniugij lex ad omnes orbis nationes, ad omne tempus pertinet. Lycurgus leges tulit, ut qui uxores non ducerent, hi & æstate arcerentur à ludis ac spectaculis, hyeme uerò nudi forum circuirent, ac semetipsos execrati iusta pati dicerent, quòd legibus non paruissent. In summa, uis scire quantum matrimonio tribuerit antiquitas? uiolati matrimonij pœnã perpende: Græci quondam uiolatum matrimonij ius decenni bello uindicandum censuerunt. Ad hæc non Romanis modo, uerumetiam & Hebræis, & Barbaricis legibus, adulteris pœna capitalis statuebatur. Furem quadrupli pœna absoluebat, adulterij scelus securis expiabat. Apud Hebræos autem populi manibus lapidabatur, qui id uiolasset, sine quo populus non esset. Nec hoc contenta legum seueritas, illud etiam permisit, deprehensum adulterum sine iudicio, sine legibus confodere: nimirum id donans dolori maritali, quod grauatè concedit uim à capite propellenti: quasi lædat atrocius, qui coniugem adimat, quàm qui uitam. Profectò sanctissimam quandam rem coniugium uideri necesse est, quod uiolatum humano sanguine sit expiandum: cuius ultio, nec leges, nec iudicẽ expectare cogitur: quod ius nec in parricidio est. Sed quid de scriptis legibus agimus? Naturæ hæc lex est, non in tabulis æreis exarata, sed animis nostris penitus insita: cui qui non paret, ne homo quidẽ sit existimandus, nedum bonus ciuis. Nam si, ut Stoici homines acutissimi disputant, rectè uiuere, est naturæ ductum sequi, quid tam naturæ consentaneum, quàm

A pœnis.

A definitione.

A natura. *matrimonium? Nihil enim tam à natura, non hominibus modò, uerumetiam reliquo animantiū generi insitum est, quàm ut suā quodq; speciem ab interitu uindicet, & propagatione posteritatis tanquā immortalem efficiat. Quod* A minore. *sine coniugali coniunctione fieri non posse quis ignoret? Turpissimum autem uidetur, muta pecora naturæ parêre legibus, homines gigantum more naturæ bellum indicere. Cuius opus, si oculis haud cæcutientibus inspiciamus, intelligemus in omni rerum genere coniugij speciē quandam inesse uoluisse.* In arbore coniugium. *Omitto enim iam de arboribus, in quibus, Plinio autore certissimo, adeò manifesto sexus discrimine coniugium inuenitur, ut nisi marita arbor in fœminas circunstantes ramis incumbat, tanquam cōcubitum appetens, hæ planè steriles mansuræ sint. Taceo de gemmis, in quibus sexum inueniri scripsit idem autor, at non solus.* Coitus Cœli & Terræ. *Non'ne deus ita res cunctas uinculis quibusdā connexuit, ut aliæ alijs egere uideantur? Quid cœlum perpetuo motu uersatile, non'ne dum tellurem omnium parentem subiectam, uario rerum genere fœcundat, uelut infuso semine, mariti fungitur officio? Sed singula percurrere nimis longū arbitror. Quorsum autē hæc spectant? eò uidelicet, ut intelligamus coniugali societate & constare, & contineri omnia: sine ea dissolui, interire, collabi cuncta.* Fabula, & eius expositio. *Fingunt ueteres illi ac sapiētissimi poëtæ, quibus studium fuit philosophiæ præcepta fabularum inuolucris tegere, gigantes anguipedes terræ filios, extructis in cœlum montibus bellum superis intulisse. Quid hæc sibi uult fabula? Nimirum immanes quosdam ac feros homines et obscuros, à coniugali concordia uehementer abhorruisse,*

eoq;

eoq́; fulmine præcipitatos, hoc est, funditus interisse, cum id uitarent, quo solo constat humani generis incolumitas.

At ijdem Orpheum *poëtam ac citharœdum saxa durißima cantu mouisse commemorant. Quid significantes?* Nempe *uirum & sapientem, & facundum, homines saxeos & ferarum ritu uiuentes, à uago concubitu prohibuisse, atque ad matrimonij sanctißimas leges adduxisse.* Apparet *igitur qui connubij amore non tangitur, cum non hominem, sed saxum uideri, hostem naturæ, numini huius rebellem, suapte stultitia sibi perniciem accersere.*

Age uerò, quandoquidem in fabulas minime fabulosas incidimus, idē Orpheus*, cū apud inferos* Plutonem *ipsum, manesq́; permouit, ut* Eurydicen *suam liceret abducere: quid aliud poëtas cogitasse putamus, quàm ut nobis cōiugalem amorem cōmendarent, qui apud inferos quoq́; sanctus, ac religiosus haberetur?* Eòdem *pertinet, quòd antiquitas cōiugio* Iouem Gameliū *præfecerit,* Iunonē *pronubam,* Lucinā*, quæ parturiētibus adesset: superstitiose quidem errans in deorum nominibus, at non errans in hoc, quòd matrimonium rem sacram ac dignā, quæ dijs curæ sit, iudicarit.* Diuersi *quidē apud diuersos populos ac nationes, ritus legesq́; fuere.* Nulla *unquā gens tam fuit barbara, tam ab humanitate omni aliena, apud quam coniugij nomen non sanctum, non uenerandū sit habitum.* Hoc Thrax*, hoc* Sarmata*, hoc* Indus*, hoc* Græcus*, hoc* Latinus*, hoc uel extremus orbis* Britannus*, aut si qui sint his quoq́; semotiores, religiosum habuit.* Quid *ita? quia necesse est omnibus esse cōmune, quod cōmunis hominū parens inseuit: & adeò penitus inseuit, ut huius rei sensus nō solùm* Ab autoritate & exemplis.

lum ad turtures & columbos, uerum etiam ad immanißimas feras pertingat. Siquidem leones in uxorē mites sunt. Pro catulis dimicant tigrides. Asinos per obstantes ignes agit prolis tuendæ pietas. Atque hoc sanè ius naturæ uocant, ut efficacißimum, ita latißime patens. Vt igitur dili-

Simile. gens cultor non est, qui præsentibus rebus contentus, arbores adultas satis quidem accurate tractat: cæterum neq; propagādi, neq; inserendi curā agit, propterea quòd necesse est paucis annis eos hortos quantūuis diligenter excultos interire: ita parū diligens in Rep. ciuis censendus, qui præsenti turba cōtentus, de propagāda ciuium multitudine non cogitat. Nemo igitur unquā egregius ciuis ha-

Hebræi Persæ. bitus est, qui non liberis gignendis rectéq; instituēdis operam dederit. Apud Hebræos & Persas laudi in primis erat, quàm plurimas habere uxores, tanquā ei patria plurimū deberet, qui eam numerosißima sobole locupletasset. Num tu Abraham ipso sanctior uideri studes? Is pater multarū gentium non esset appellatus, idq; deo auspice, si uxoris contubernium refugisset. Num tu Iacob religiosior haberi quæris? Is Rachelis amplexus tam diuturna seruitute, redimere non dubitauit. Num Solomone sapientior? At quantū ille uxorū gregem domi aluit? Num Socrate castior, qui Xanthippen fœminam etiam morosam domi pertulisse legitur: non tam, ut ille suo more iocabatur, quò domi disceret tolerantiam, sed ne in naturæ officio claudicasse uideretur? Intellexit enim uir, unus Apollinis oraculo sapiens iudicatus, hac lege se genitū, ad hāc natū, hoc se debere naturæ. Nam si rectè à ueteribus philosophis dictū est: si non temere à nostris theologis comprobatum

probatum: si merito uelut adagionis uice ubiq; decantatum, neq; deum, neq; naturam quicquã frustra facere: cur hæc membra tribuit, cur hos stimulos, hanc gignendi uim addidit, si cœlibatus per se laudi ducitur? Si quis te magnifico munere donaret, arcu, ueste, aut gladio, indignus accepto uideberis, si uti eo aut noles, aut nescies. Cum cætera omnia tanta ratione sint constituta, haud uerisimile uideri debet, hac una in re naturã dormitasse. Nec audio qui mihi dicat fœdam illam & obscœnã pruriginem & Veneris stimulos non à natura, sed à peccato profectam. **Confutatio.** *Quid tam dißimile ueri? Quasi uerò matrimonium, cuius munus sine his stimulis peragi nequit, non culpã præcesserit. Iam in cæteris animantibus unde illi stimuli? à natura, an à peccato? Mirum ni à natura. Postremò nos imaginatione fœdum reddimus, quod suapte natura pulchrum ac sanctum est. Alioqui si res non opinione uulgi, sed ipsa natura uelimus expendere, quî minus fœdum brutorum animantium more edere, mandere, concoquere, excernere, dormire, quàm licita permissáq; Venere uti?*

At uirtuti potius quàm naturæ paredũ. Perinde quasi **Confutatio.** *uirtus sit ulla dicenda, quæ cum natura pugnet: unde nisi proficiscatur, ne esse quidem poterit, quæ cultu & disciplina perficiatur. Sed apostolorum te institutum delectat,* **Confutatio.** *qui & ipsi cœlibatum sunt secuti, & alios ad id uitæ genus sunt cohortati. Imitentur sanè apostolos uiri apostolici, quorũ cum sit muneris & docere, & instituere plebem, non queunt simul & gregi, & uxori satisfacere. Quanquàm & apostolis aliquot uxores fuisse constat. Episcopis cœlibatum concedamus. Quid tu apostolicum*

institutum sequeris, ab apostolico munere longe alienissimus, homo nimirũ & prophanus, & priuatus? *Illis hoc ueniæ datum est, ut uacent à coniugij munere, quò magis uacaret copiosiorem prolem Christo gignere. Sit istud sacerdotum ac monachorum priuilegium, quos apparet in Essenorum institutum successisse. Tui status alia ratio est. At ipse Christus, inquies, beatos pronuntiauit, qui sese castrárunt ob regnũ dei. Non reijcio autoritatẽ, sed sententiam interpretor. Primum arbitror hoc Christi dogma, ad ea tempora potißimum pertinere, quibus oportebat ab omnibus mundi negotijs quàm maxime expeditum esse. Cursitandũ erat per omnes terras, imminebat undiq; persequutor. Nunc is est rerũ ac tẽporum status, ut nusquam reperias minus inquinatam morum integritatem, quàm apud coniugatos. Exaggerent quantumlibet suum institutum monachorum ac uirginum examina: iactent quantum uolent ceremonias, cultusq; suos, quibus potißimum inter cæteros eminent: sanctißimum uitæ genus est pure, casteq; seruatũ coniugium. Præterea non is modò sese castrat, qui uiuit cœlebs, sed qui caste, sancteq; colit coniugij munus. Atq; utinã uere castrati sint, quicunq; suis uitijs magnificum castrationis prætexũt titulũ, sub umbra castitatis turpius libidinãtes. Neq; enim mei pudoris esse puto commemorare, in quæ dedecora sæpe prolabantur, qui naturæ repugnãt. Postremò ne præcipit quidẽ Christus ulli cœlibatũ, at idem diuortiũ palàm interdicit. Mihi sanè uidetur, nõ peßime consulturus rebus ac moribus hominũ, qui sacerdotibus quoq; ac monachis, si res ita ferat, ius indulgeat cõiugij: præsertim quũ ubiq; tam ingens sit*

sacerdotum

ſacerdotum turba, quorũ quotuſquiſq; caſtam agit uitam? Quantò ſatius cõcubinas in uxores uertere, ut quas nunc habent cum infamia, cum irrequieta conſcientia, habeant palàm cum honeſta fama: ac liberos gignãt, quos ut uere legitimos ament, ſanctéq; inſtituãt, quibus & ipſi pudẽdi non ſint, & uiciſsim ab illis cohoneſtẽtur. Atq; id, opinor, iam pridem procuraſſent epiſcoporũ officiales, niſi prouentus amplior eſſet ex cõcubinis, quàm ex uxoribus. Sed Confutatio. *diuina quædam res eſt, angelica res eſt uirginitas: at humana quædã res eſt coniugiũ. Ego nunc homo loquor homini. Laudanda quidẽ res eſt uirginitas, at ita, ſi non hæc laus ad quàm plurimos trãsferatur. Quam ſi uulgò uſurpare homines incipiant, quid uirginitate dici, cogitari'ue poſsit exitialius? Tum ſi in cæteris maxime laudẽ mereatur uirginitas, in te certe reprehẽſione carere non poteſt, per quem ſtabit, quò minus optimum illud genus & immortalitate cum primis dignum obliteretur. Poſtremò minimum abeſt à uirginitatis laude, qui ius illibatum coniugij ſeruat, qui uxorem gignendæ proli, nõ libidini habet.* Ex lege Mosaica. *Si frater fratris ſine liberis defuncti ſemen excitare iubetur, tu uniuerſi tui generis ſpem interire ſines, præſertim cum ad te unũ reciderit? Neq; uerò me clam eſt, magnis uoluminibus priſcorũ patrum decantatas uirginitatis laudes: quorũ Hieronymus adeò miratur eam, ut non multũ* Hieronymus. *abſit à contumelia matrimonij, & ab epiſcopis orthodoxis ad palinodiã ſit inuitatus. Verũ donetur hic ardor illis tẽporibus: nunc optarim, ut iſti qui paſsim ſine delectu, ad cœlibatum ac uirginitatem adhortantur ætatem, quæ ſibi nondum eſt nota, hoc operæ collocarent in deſcriben-*

da imagine casti puriq; matrimonij. Atqui his ipsis quibus tantopere placet uirginitas, non displicet bellũ aduersus Turcarum gentẽ, qui numero tot partibus nos superant: quorum si rectum est iudiciũ, consequetur, ut in primis rectũ & honestũ habeatur, pro uirili liberis gignendis operam dare, & iuuentutẽ in belli usum sufficere. Nisi fortè bombardas, tela, naues, ad hoc bellum apparandas putant, uiris opus esse non putant. Iidem probãt ut ethnicorum parentes ferro trucidemus, quò liceat filios etiam insciẽtes baptizare. Id si uerum est, quantò mitius est idẽ efficere coniugiorũ officio? Nulla natio tam immanis est, quin execretur infanticidiũ. Principum leges pari propemodũ seueritate puniũt prouocatũ abortũ, & accersitam pharmacis sterilitatem. Quur ita? Quia minimum interest inter eum, qui quod nasci cœperit, intercipit: & eum, qui procurat, ne quid nasci poßit. Hoc quod in tuo corpore uel arescit, uel magno etiam salutis periculo corrũpitur, quod in somnis elabitur, homo erat, si modo tu esses homo. Execrantur Hebræorũ literæ, uirũ qui iussus congredi cũ uxore fratris defuncti, ne quid nasceretur, proiecit semen in terrã: & uita iudicatus est indignus, qui uitã inuidit nascituro fœtui. At quantulũ ab hoc differunt, qui sibi perpetuam sterilitatem indicunt? An non uidentur tot homines occidere, quot erant nascituri, si liberis gignendis dedissent operã? Quæso, si cui sit fundus soli natura feracis, quẽ incultũ sinat perpetuo sterilẽ esse, non'ne legibus pœnas daret, quòd Reip. intersit, ut suam quisq; rem bene tractet? Si punitur is, qui negligit agrum, qui ut maxime colatur, nihil aliud fert, quàm triticũ, aut fabas, aut pisa:

qua

qua pœna dignus est, qui recusat eum fundum colere, qui cultus fert homines? Atque illic diutino molestoq; labore est opus, hic breuē culturam etiam uoluptas ueluti paratū præmiū inuitat. Quare si quid naturæ sensus, si honestum, si pietas, si religio, si officiū, si uirtus te mouet, cur ab eo abhorres, quod deus instituit, natura sanxit, ratio suadet, diuinæ pariter & humanæ literæ laudant, leges iubent, omniū gentiū cōsensus approbat, ad quod optimi cuiusq; exemplū adhortatur? Quòd si pleræq; res etiam acerbæ, uiro bono sunt expetendæ, non alio nomine, quàm quòd honestæ sunt, matrimoniū profecto multo maxime expetendū, de quo quis dubitare poßit, plus'ne habeat honestatis, an uoluptatis? Quid enim dulcius, quàm cū ea uiuere, cum qua sis non beneuolētiæ modo, uerum etiā corporum mutua quadā cōmunione arctißime copulatus? Si magnā quandā animi delectationē ex reliquorum necessariorum beneuolētia capimus, quàm dulce in primis sit habere, qui cum animi tui secretos affectus cōmunices: qui cū perinde ut tecum loquaris: cuius fidei te tuto committas: qui tuas fortunas suas esse ducat? Quid tu credis habere fœlicitatis mariti uxorisq; coniunctionē, qua nulla poßit in rerū natura inueniri, neq; maior, neq; firmior? Cum cæteris enim amicis animorū dūtaxat beneuolētia cōiungimur, cū uxore & summa charitate, & corporū pmixtione, & sacramēti fœdere, & fortunarū omnium societate copulamur. Præterea in cæteris amicitijs quāta simulatio? quanta perfidia? Sed ij quos nostri amantißimos existimamus, sicut hirūdines, exacta æstate deuolāt, ita fortuna reflante deficiunt. Nonnunquā recentior amicus ueterē eijcit. Paucos

Epilogus superiorū argumentationum.

A iucundo.

Rationes.

Confirmationes.

audiuimus, quorũ fides usq; ad uitæ finẽ cõstiterit. Vxoria uerò charitas nõ perfidia corrũpitur, nulla simulatione obscuratur, nulla rerum mutatione conuellitur: deniq; sola morte, imò ne morte quidẽ distrahitur. Illa parẽtum, illa sororum, illa fratrum pietatẽ, tui amore contemnit: te unum respicit: ex te pendet: tecum emori cupiat. Res est? habes quæ tueatur, habes quæ augeat. Nõ est? habes quæ quærat. Si res secũdæ sint, duplicatur felicitas: sin aduersæ, erit quæ te cõsoletur, quæ aßideat, quæ inseruiat, quæ tuum malũ suum esse cupiat. An tu uoluptatẽ ullam cum hac tanta cõiunctione cõferendã censes? Si domi agis, adest quæ solitudinis tædiũ depellat: si foris, est quæ discedentẽ osculo prosequatur, absentem desideret, redeuntẽ læta excipiat, Dulcis iuuẽtæ tuæ sodalis, gratum senectutis solatium. Natura quidẽ homini dulcis est uel quæuis societas, quippe quẽ ad beneuolentiã atq; amicitiam genuit. Hæc igitur quomodo non erit dulcißima, in qua nihil non cõmune est? Contrà autẽ, si feras quoq; solitudinẽ horrere, societate delectari uidemus, mea sententia, ne homo quidẽ sit existimandus, qui ab hac societate omniũ & honestißima & iucundißima abhorreat. Quid enim eo homine odiosius, qui tãquã sibi uni natus, sibi uiuat, sibi quærat, sibi parcat, sibi sumptum faciat, neminem amet, ametur à nemine? An non istiusmodi portentum dignũ censebitur, quod cum Timone illo ex uniuerso hominum cõtubernio in mediũ mare proijciatur? Neq; hic ausim illas tibi uoluptates proponere, quibus cùm natura nihil uoluerit esse homini dulcius, nescio tamen quo pacto à magnis ingenijs dißimulantur potius, quàm contẽnuntur. Quanquàm

quis

quis adeò seuero, ne dicam stupido, sit natus ingenio, qui eiusmodi uoluptatum genere non capiatur: præsertim si citra numinis, aut hominis offensam, citra famæ detrimentum possit contingere? Equidem cum non hominem, sed planè saxum dixerim. Etiam si minima bonorum, quæ habet coniugium, pars est, ea corporum uoluptas. Sed fac te istam ut uiro indignam contemnere: quanquàm ne uiri quidem uocabulum sine his meremur: ponatur, si uis, inter extrema coniugij commoda: iam quid casto amore esse potest amabilius, imò quid sanctius atque honestius? Accrescit interim dulcis affinium turba. Duplicatur parentum, fratrum, sororum, nepotum numerus. Natura enim unam duntaxat matrem, unum patrem tribuere potest. Coniugio pater alter, altera mater accedit, qui te, ut cui sua uiscera commiserint, singulari pietate non prosequi non possunt. Iam uerò quanti illud æstimabis, ubi pulcherrima coniux pulchra faciet te prole parentem? Vbi quis tibi paruulus aula luserit Aeneas, qui tuos, tuaq́; cōiugis uultus referat, qui te blanda balbutie patrem appellitet? Iam accesserit coniugali charitati uinculum adamātinum, quod ne mors quidem ipsa queat abrumpere.

Felices, inquit Flaccus, ter & amplius, Quos irrupta tenet copula, nec malis Diuulsos querimonijs, Suprema citius soluet amor die. Habes qui senectutem tuam oblectent, qui oculos claudant, qui iusta persoluant, in quibus renatus uidearis, quibus superstitibus tu ne occidisse quidē puteris. Non abeunt ad alienos hæredes, quæ tibi parasti. Ita tanquam omnibus perfuncto uitæ munijs, ne mors quidem ipsa acerba uideri poterit. Omnibus, ue-

limus nolimus, senectus imminet. Hac ratione natura prospexit, ut in liberis ac nepotibus repubescamus. Quis enim grauiter ferat senectutem, ubi suos uultus, quos adolescẽs gessit, in filio conspexerit? Mors omnibus parata est. At hac una uia, uelut immortalitatẽ quandam meditatur naturæ prouidentia, dũ sic aliud ex alio propagat, ut ueluti cùm planta arbore excisa repullulat, nec interisse uideatur, qui prole relicta moritur. At minime me fugit, q̃d inter hæc obmurmures. Beata res est coniugiũ, si omnia secũda eueniãt: sed quid si morosa cõtingat uxor? quid si impudica? q̃d si liberi impij proueniãt? Occurrent animo tuo exempla eorum, quibus cõiugium exitiũ attulerit. Exaggera quantũ potes, sed tamẽ hominũ ista uitia fuerint, non cõiugij. Crede mihi, non solet nisi malis maritis mala uxor contingere. Adde quòd tibi in manu est, ut bonam eligas. Quid si corrũpatur? À malo quidẽ marito, uxor bona corrũpi potest: à bona mala corrigi consueuit. Falso uxores accusamus. Nemo, si q̃d mihi credis, unquã nisi suo uitio improbã uxorẽ habuit. Iam ex bonis parentibus, ferme similes nascuntur liberi. Quanquàm & hi utcũq; nati, ferè tales euadunt, quales illos finxeris institutione. Iam uerò non est quòd zelotypiam metuas. Iste stultè amantũ moribus est, castus ac legitimus amor zelotypiam nescit. Quid tibi tragœdiæ in mentem ueniunt? Hæc maritum adultera securi percussit, hæc ueneno sustulit: illa morum odio ad mortem adegit. Cur non potius Tiberij Gracchi Cornelia succurrit? Cur non Alcestis non optimi mariti cõiux optima? Cur non occurrit uel Iulia Pompeij, uel Bruti Portia? Cur non æterno nomine digna Artemisia? Cur non Hypsicratea

cratea Mithridatis Pontici regis uxor? Cur non Tertiæ Aemiliæ comitas in mentem uenit? Cur non Turiæ fides? Cur non Lucretia, Lētulaq; succurrit? Cur non Arria illa à Plinio celebrata? Cur non innumeræ aliæ, quarū & pudicitia, & fides in maritos, ne morte quidem potuit immutari? Rara, inquis, auis in terris, mulier proba. Et tu rara uxore dignū te finge. Mulier, inqt sapiēs ille, bona, pars bona. Aude tuis moribus dignā sperare. Plurimum in hoc situm est, quam deligas, quomodo fingas, qualē ipse te illi præbeas. Sed dulcior est, inquies, libertas. Quisquis uxorē accipit, compedes accipit, quas sola mors poßit excutere. Quid autem dulce esse homini soli poßit? Si dulcis est libertas, sociā asciscēdā cēseo, qua cum bonū istud tibi cōmune esse uelis. Quāquàm quid ista seruitute liberius, ubi ita uterq; alteri obnoxius est, ut neuter manumitti uelit? Astrictus es ei quem in amicitiam recipis. At hic nemo libertatē ademptā clamitat. At uereris, ne liberis morte absumptis, orbus in luctum incidas. Si orbitatē times, ob idipsum ducenda uxor est, quæ sola hoc præstare potest, ne simus orbi. Sed quid tu tā diligēter, imò anxie, omnia matrimonij incōmoda disquiris, quasi cœlibatus nihil habeat incōmodi? Quasi uerò ulla sit uita mortaliū, quæ nō sit omnibus fortunæ subiecta casibus. E uita migret oportet, qui nihil incōmodi ferre uelit. Quòd si ad cœlestem illam uitam respicias, mors hæc hominum uita est, haud uita dicenda. Sin intra humanā conditionē animum contineas, nihil est coniugali uita, neq; tutius, neq; tranquillius, neq; iucundius, neq; amabilius, neq; felicius. Ab exitu rem specta: quotumquenq; uides, qui semel expertus coniugium,

A simili.
Orbitas.
Violado.

nõ auide repetat? Mauricius meus, cuius eximia prudentia tibi non est incognita, non'ne ab obitu cõiugis, quam unice deamabat, altero mense duxit in thalamũ nouam sponsam? Non adeo libidinis impatiẽtia, sed negabat sibi uitam uideri uitam absq; coniuge rerum omnium consorte. Iouius noster, non'ne iam quartam ambit uxorẽ? Sic adamabat uiuas, ut nullam consolationem admissurus uideretur. Sic una defuncta, ad sarciendã thalami solitudinẽ properabat, quasi leuiter illas amasset. Sed quid nos de honesto ac iucundo disputamus, cũ non utilitas modo suadeat, uerũ etiam necessitas ad coniugiũ impellat? Tolle matrimoniũ, perpaucis annis uniuersum hominũ genus funditus intereat necesse est. Xerxen illũ Persarũ regẽ, cum ex edito loco ingentem illam hominum multitudinem intueretur, lacrymas non tenuisse dicũt, quòd ex tantis hominũ milibus post annos sexaginta, nullus omnino superfuturus esset. Cur quod ille de suis copijs intellexit, non etiã de uniuerso hominũ genere perspicimus? Sublato coniugio, quotus quisq; ex tot regionibus, prouincijs, regnis, urbibus, cœtibus post centũ annos supererit? Eamus nũc: & cœlibatũ miremur, qui æternã sit generi nostro cladem allaturus. Quæ pestis, aut lues à supis, aut inferis ĩmitti possit nocẽtior? Quid ab ullo diluuio timeri possit acerbius? Quid tristius expectetur, etiamsi Phaẽtontæũ redeat incendiũ? At ex huiusmodi quidẽ tempestatibus multa relinqui solent incolumia, ex cœlibatu nihil reliqui fieri potest. Videmus quantũ morborũ agmen, quot casuum discrimina noctes, diesq; hominũ paucitati insidientur. Quot pestis absumit, quot absorbet mare, quot Mauors abripit? Ta

Ab utili, ac necessario.

cco enim

ceo enim de quotidianis mortibus. Circumuolat undique mors: ruit, rapit, properat quãtũ potest genus nostrũ extinguere, & nos cœlibatũ miramur, cõiugium fugimus? Nisi fortè placet Essenorũ institutũ, aut Dulopolitarum, quorũ gentem facinorosorũ nunquã deficiẽs numerositas propagat. Num expectamus, ut Iupiter aliquis nos eodem munere donet, quod apibus tribuisse dicitur, ut sine concubitu fœtificemus, & posteritatis semina è flosculis ore legamus? An uerò postulamus, ut sicut è Iouis cerebro Mineruã prognatã poëtæ fabulantur, ita nobis è capite liberi exiliant? An deniq; ut iuxta ueterũ fabulas, è terra, è saxis proiectis, è duris arborũ trũcis homines producãtur? E terræ gremio permulta sine nostro cultu enascuntur. Plãtulæ sub umbra matris sæpe pullulascũt: at homini hãc unã propagãdi uiã natura esse uoluit, ut mutua mariti, uxorisq; opera mortalium genus ab interitu uindicaretur. Quod si fugiant tuo exẽplo mortales, ne ista quidẽ, quæ tu miraris, esse poterunt. Cœlibatum miraris, suspicis uirginitatẽ? At nec cœlibes erunt, nec uirgines, si coniugij usum sustuleris. Cur igitur prælata est uirginitas? cur honorata, si exitiũ adfert mortalibus? Laudata est, sed pro tẽpore, sed in paucis. Voluit enim deus hominibus cœlestis illius uitæ tanquã imaginẽ quãdam & simulachrũ ostẽdi, ubi neq; nubẽt ullæ, neq; nuptũ dabũt ulli. Sed ad exẽplũ paucitas idonea est, multitudo inutilis. Quẽadmodũ non omnes agri, quãquàm feraces, ad usum uitæ seruntur: sed pars negligitur, pars oculis pascendis colitur. At patitur hoc ipsa rerũ copia, in tanta aruorũ amplitudine, exiguam partẽ sterilem relinqui. Verum si nulli serantur, quis non

 uideat

uideat nobis ad glandes fore redeundum? Ita cœlibatus in tanta hominũ multitudine, in paucis quidẽ laudem habet, in omnibus summã reprehensionẽ habiturus. Iam si maxime in alijs sit uirtutis nomẽ habitura uirginitas, in te certe uitiosa fuerit. Cæteri enim puritati studuisse uidebũtur: tu generis parricida iudicaberis, quod cum honesto cõiugio ꝓpagare potueris, turpi cœlibatu paßus sis interire. Liceat è numerosa sobole uirginẽ deo consecrare. Rustici frugũ primitias superis immolant, non uniuersum prouẽtũ: at te unũ stirpis tuæ reliquias esse memineris oportet. Nihil autẽ refert, utrũ occidas, an seruare recuses, q̃ à te uno seruari & poterat, & facile poterat. At sororis exẽplum te ad cœlibatũ adhortatur. At ista uel una re potißimũ debebas à cœlibatu deterreri. Generis enim spem, quæ prius utrisq; erat cõmunis, nunc totã ad te unum reuolutam intelligis. Detur hæc uenia sexui, detur ætati: puella dolore uicta peccauit, stultarũ mulicrcularum, aut stultorum monachorum impulsu sese præcipitẽ dedit. Tu maior natu, uirũ te esse memineris necesse est. Illa maioribus suis commori uoluit, tu ne moriantur, operã dabis. Soror subduxit sese officio, tu duorũ tibi partes obeũdas esse cogita. Non dubitarunt filiæ Loth cum patre temulento rem habere, satius esse iudicantes nefario etiam incestu generi consulere, quàm pati interire. Tu matrimonio honesto, sancto, pudico, sine offensa, summa cum uoluptate, non cõsules tuo generi alioqui intermorituro? Quare sinamus eos Hippolyti institutum imitari, sectẽtur cœlibatum, uel qui mariti fieri possunt, patres non poßunt: uel quorum tenuitas liberis educandis non suppeditat, uel quorum genus

Violatio. Exemplum cũ collatione. Epilogus.

nus aliorum opera poßit propagari: aut certe eiusmodi est, ut magis Reip. conducat intermori, quàm propagari: uel quos peculiaris quidam æterni numinis fauor, cõmuni hominum sorte selectos cœlesti cuipiã functioni destinauit, quorum mira est raritas. Tu uerò cum teste medico uiro neq; imperito, & minime mendaci, magnam posteritatem promittere uidearis: patrimonium habeas amplissimum, genus autem tum optimum, tum clarißimum; ita ut obliterari sine nephario scelere, magnoq; Reip. detrimento non poßit: tum adsit ætas integra, nec desit forma: offeratur uerò coniux puella, qua neq; integriorẽ, neq; illustriorẽ ullam uiderunt ciues tui, pudica, modesta, pia, facie diuina, cum dote amplißima: cum rogent amici, lacrymentur propinqui, instent affines, patria flagitet: ipsi maiorum tuorũ cineres à tumulis idipsum te obtestentur: tu tamen adhuc cõtaris, adhuc cœlibatum cogitas? Si qua res parum honesta abs te peteretur, si qua difficilis, tamen uel tuorũ uota, uel generis charitas animum tuum expugnare debuerat. Quanto æquius est id amicorum lacrymas, patriæ pietatẽ, maiorũ charitatẽ abs te obtinere, ad quod te diuinæ pariter & humanæ leges hortantur, natura instigat, ratio ducit, honestas allicit, tot cõmoda inuitãt, necessitas etiam ipsa cogit? Sed iam argumentorũ plus satis. Confido te iandudũ me monitore sentẽtiam mutasse, animumq; ad salubriora consilia appulisse. Plurimum cõducet in hoc suasorio genere longe omniũ utilißimo, diligẽter exerceri. Dominatur enim ferè omnibus generibus. Primum igitur cuiusmodi sit, quod persuadere cupis, attente est considerandum. Deinde quæ sunt in eo commoda

De exercitatione huius generis præceptio.

omnia

omnia diligenter colligemus, & amplificabimus: contrà uerò si qua insunt incommoda, quæq; illius animum posse deterrere uidentur, ea aut extenuabimus, aut remouebimus, excogitatis quàm plurimis rationibus, & rationũ confirmationibus, ac locupletationibus. Qui loci incident communes, ad rem accommodandi sunt: uelut hic incidebat, omnibus rebus insitam esse uim propagandi sui. Item mille morbis, mille casibus atteri genus humanum. Item quàm nihil in hac uita iucundum sine consorte. Item senectutem ac mortem tolerabiliorem fieri, paratis liberis. Postremo uerò uidendum quibus argumentationum formis, aut quibus exornationibus ea quæ excogitata sunt, quàm commodißime poßint explicari.

De genere dissuasorio.

IN dissuasione omnia incommoda colligemus. Hæc quẽadmodum inueniri poßint, mox paucis demonstrabimus, quæ quidem meditata, & tanquam ad manum habere oportebit. Proponat autẽ didascalus aliquod argumentũ scite excogitatum, capita rationũ, exempla, similitudines: & si uolet, dispositionem paucis ostendat, reliqua puerorum ingenijs relinquat. Deinde illorum inuenta castiget, mox palinodiã scribere iubeat. Nonnunquã etiam acuẽdi ingenij gratia, infames materias proponat. Veluti si quis suadeat paupertatem, exilium, ingratitudinem, ægrotationem, contemptum studiorum, neglectum linguarum, tyrannidem, ut uetulus uetulam ducat, ut domũ ducat uxorem improbam. Nihil enim est ita natura bonum, quin ab ingenioso oratore deprauari poßit. Hac exercitatione cùm copia, tum promptitudo quædam quauis de re dicẽdi para

di parabitur. A me modo suasum est matrimonium, ubi pleraq; eius uitæ commoda collegi, contrà autem cœlibatus incommoda exaggeraui. Incommoda uero matrimonij, quæ illic partim extenuaui, partim refelli, ea in palinodia erunt exaggeranda: contrà, commoda aut uehemēter deprimenda, aut commoda esse neganda.

Quonam igitur modo erit hæc palinodia instituenda? Aut hoc ipsum argumentum iisdem positis circunstantijs, in diuersam partē tractabimus: aut fingemus amicum secum hæsitantē, utrā uitam uelit amplecti, aut iam nuptias animo destināsse. Et ut à circunstantijs discamus inuenire argumenta, thema certis personis confictum proponemus, hoc pacto. Petrus adolescēs, minimus fratrū suorum, summo ingenio, & iam literis initiatus, matris opera à schola reuocatus, ab eadem ad ducendam uxorem solicitatur, puellam, & diuitem, & egregia forma. Pater neque uxori, neque filio refragatur, sed liberum illi permittit, ut eligat. Scribit nunc illi sodalis, æqualis, & socius studiorum, conaturq; illū à matrimonio deterrere. Hic, ut coniugium quàm miserrimum ostēdat, omnes eius uitæ ærumnas cōtrahet: primum ab ipsius coniugij natura: Adducet enim seruitutem, & eam quidem, quam semel admissam effugere nullo modo possis. Nulla enim seruitus, non misera esse potest, quum hominem natura libertatis auidum finxerit. Atque hic incidit locus communis, late tractabilis. Ad hæc, quum omnis seruitus misera est, tum illa minime uiro conuenit, qua cogimur mulierculis inseruire. Præterea quòd mutua est seruitus. Accedit etiam alterum incōmodū, quòd eam ipsam sustinere cogeris & alere, cui inseruis.

seruis. Nã reliquis in seruitutibus, serui ex dominis pendent, at illa ex te. Prius ibas, quò uolebas: cœnabas, ubi uolebas: uiuebas qui cum uolebas, uagabaris, nugabaris, conuiuabaris, lusitabas, confabulabaris. Nunc domi desidendum, cœnandum domi, cubandũ domi, uiuendum more illius. Quæ si facis, ubi dulcis illa libertas? Sin minus, lites domi paratæ, audienda iurgiosæ uxoris conuicia. Res augeri poterit per contentionẽ. Seruus uernaculus, siue emptitius uel precio dato, uel ex heri benignitate, sperat libertatẽ: hic sola mors habet ius manumittendi. At formosa est, non potest non esse uoluptati. Imò si formosa est, certam miseriam effugere non potes. Nam si deformis esset, minus quidem animum uoluptate oblectaret: at rursum metu minus angeret, minus procax esset.

Nunc quum formam suam non ignoret, multo erit insolentior. Tum si parum pudica sit, quî tibi iucunda poterit esse uita? Sin pudica, quod haud scio an fieri poßit, perpetuo metu cruciaberis, ne te non satis amet, ne corrũpatur, ne mutet animum. Nam si non ames, miserum est uiuere cum ea, quã non ames. Sin ames, hæc omnia secum incõmoda adfert amor, suspiciones, iniurias, iurgia, rixas, & cætera. Præterea stulti est compedes suas quamuis aureas amare. Quid refert, lineo, an serico fune stranguleris? Deinde extenuabis eam corporis uoluptatẽ, qua negabis tantos dolores esse emendos. Est enim pecuina prorsus, plena fastidij, plus aloës quàm mellis habens, indigna magnis ingenijs. An hæc una tanti est, ut multo dulciores uoluptates relinquas, & tot miserias adeas? Atq; hic rursus incidit locus cõmunis, aduersus eã uoluptatẽ, quæ ex coitu

itu percipitur, quam quidam non inscite morbi comitialis speciē dixere, Plato escam malorū. Nulla res magis hebetat animi uigorē, nulla magis eneruat uires corporis, nulla magis accelerat senium. Post hæc ostēdat rem esse plenam periculosæ aleæ. Hic locus incidet odiosus, de uitijs fœminei sexus, que paucæ bonæ aut pudicæ reperiantur, quàm paucos non pœnituerit initi coniugij. Hæc omnia quæ nimium frequenter accidunt, ponet ob oculos. Vxorē rixosam, procacē, impudicā: breuiter his moribus, ut, quòd frequenter accidit, maritum ad mortem adigat: perennes querelas, dotis exprobrationē, affiniū graue supercilium, garrulam socrus linguam, suffossorem alieni matrimonij, liberos impios ac perditos, aliaq; quæ plurima collegere Iuuenalis, Tertullianus, Hieronymus, & alij qui in uituperando matrimonio uires eloquentiæ deprompserunt. Atq; hinc ueluti gradu facto, descēdet ad ea incommoda, quæ felix etiam matrimonium ferè consequuntur: maiorē rei domesticæ curam, studium augendarum facultatum, adipiscendorū honorum (huc enim extimulat uxoris fœcunditas) morbum filiorum aut uxoris, mortem, luctum, orbitatem. Contrà quæ uoluptas sit in literis. Non posse quenquam simul & uxori & musis uacare. Quæ dignitas, quæq; felicitas uirginitatis. Hic per contentiones enumerabit, quæ relinquat, quæ subeat. Sed sine matrimonio genus humanum sustineri non potest: quasi uerò desint, qui isto munere fungantur. Isthuc alijs relinque, qui humanis rebus sunt nati, tu ad diuina, ad cœlestia factus es. Sunt tibi fratres, quorum opera genus tuum poßit propagari, tuum est illud nō liberis, sed literis illustrare. Plu-

rес

res filios tibi parabis beneficijs tuis, quàm uxor poßit gignere. Et sæpe numero fidelius amant, quos pararis, quàm quos genueris. Puta te tot habere filios, quot pueros, quot adolescentes ad honestas literas, ac piam uitam institueris. Hi parentem non grauant sumptu, non discruciant alendi solicitudine, imò potius alunt parentem. Et hic est locus communis, longe uerius esse patrem, qui fingit, ac format animum, quàm qui generat corpus. Ad horum omnium singula poterunt accommodari exempla, cæteraq; quibus ostendimus orationem locupletari. Hæc indicasse suffecerit, ne plus satis oneremus lectorem.

De consolatoria epistola.

QVum uita mortalium undiq; plena sit calamitatum, neq; multos reperire liceat, quos suæ fortunæ non pœniteat, nullũ officiũ incidit frequentius, quàm ut amicorũ animos consolando subleuemus. Neq; uerò mediocre beneficiũ est, tẽpestiua & amica consolatio, qua quoties in rebus afflictis eorum, quibus bene uolumus, ægritudini re mederi non licet, uerbis saltem lenimus dolorem. Verum scite idipsum faciamus oportet, ne uelut imperiti medici uulnus crudũ adhuc & recens exulceremus potius, quàm mitigemus. Proinde triplex erit ratio tractãdæ cõsolationis: una simplex & aperta, per quam argumẽtis declaramus non esse causam dolendi: quũ uiro sapienti nihil accidere poßit triste præter turpitudinem, neq; à quoquam lædi poßit, nisi à seipso. Huiusmodi ualidis pharmacis utemur, quoties nobis cũ philosopho, aut alioqui uiro cordato res est. Altera per insinuationem sumenda, quoties aut animus est infirmior, aut dolor recentior, acerbior'ue, quàm

Tripiex ratio tractandæ consolationis.

quàm ut apertè patiatur sibi admoueri manus. Siue quũ erectior est animus eius, quem consolamur, quàm ut uideri uelit opus habere consolatore. Nam quemadmodũ sunt quidã animo tam excelso præditi, ut quum ægrotẽt grauiter, tamen pudeat medicũ accersere, quòd ignauum, ac forti uiro pudẽdum existimẽt ægrotare: ita sunt qui pudore quodam generosæ mentis, quamlibet magnũ dolorem animi premunt, ac dissimulant. His hac arte erit obrependum, ut negemus nos cõsolandi gratia scribere, quũ multis modis perspectam habeamus illius eximiam sapientiam, tum infractam animi magnitudinẽ omnibus fortunæ procellis maiorem: tametsi fatebimur casum esse eiusmodi, ut alium quẽlibet facilè possit deijcere, tamẽ non dubitare nos, quid homo à puero ueræ philosophiæ præceptis institutus, longo rerũ usu doctus, ad hæc inuicto quodã animi robore præditus, fortiter ferat, quod ex cõmuni mortalium lege uitari nõ potest: nos illius fortitudini gratulari uelle potius, quàm dolori mederi. Priori incommodo sic medebimur, ut eius, quẽ consolari uolumus, affectũ in nos transferamus, sic attẽperantes orationẽ, ut nostro dolori magis obsequi, quàm illius ægritudinẽ mitigare uelle uideamur. Hac arte M. Tullius Milonis causam agẽs, ficte metum in se transfert, quò iudicum animus metũ eximat. Siquidẽ quos dolor adhuc totos possidet, non aliter tractandi sunt, quàm isti, qui ob morbo uitiatum animi iudicium, sibi uidentur esse cornuti, aut naso in longũ prominenti, aut mortui, aut testacei. Oderũt dissentientes, amãt eos, qui per dissimulationẽ, ipsorũ imaginationi assentantur. Proinde qui his mederi student, nonnunquã simulant

sese codẽ teneri malo. Porrò contracta beneuolẽtia, facilè persuadent remedium, ac paulatim obrepentes, tandẽ eximunt falsam imaginationem. Itidẽ agendũ erit cum his, quorum animus nondum admittit manum medicantis. Dicemus nos ipsos ad cõsolandum parum esse idoneos, qui non minus angamur animo, quàm is ipse, quem confirmare deberemus. Deinde doloris causas etiã exaggerabimus, eamq; exaggerationem non solum à re ipsa, sed ab eius etiam qui patitur indignitate sumemus, non sine laude quadam eius iniuriam quàm plurimis bonis uiris dolere dicemus. Quod ubi erit factum, tum medicamentum adhibebimus: hic omnia quæ dolorem lẽnire poßint, diligenter colligemus. Id fiet, si ipsum malum in quod incidit, uerisimiliter extenuabimus: & bonum unde excĩdit, quantum licet eleuemus. Malum extenuabimus, si minime diuturnum fore ostendemus. Solent enim patientius ferri incommoda, quæ breui finem habitura putentur, præsertim si eam incommoditatem magna aliqua spes sequutura monstretur. Hic omnes rerum cõiecturas diligentißime dispiciemus, quibus eam spem quàm maxime probabilem efficiamus. Vnde autem coniecturæ sumantur, rhetorum de statu cõiecturali præceptiones haud obscurè demonstrãt: & Ciceronis cum multæ, tum illa in primis ad Cæcinnã epistola, exemplo esse poteſt, ubi idẽ facete suo more, tanquam augurandi disciplinam quandam tradere uidetur.

Alter modus extenuandi malum.

His omnibus assentationem quandã admiscebimus. Quod si eiusmodi sit incommodum, ut diuturnũ uideri necesse sit, alijs extenuandi rationibus utemur. Aut enim non esse incommodum, aut non esse tam graue, quàm apparet, nitemur

temur ostendere. Id faciemus, si quicquid erit in eo commodi, id accurate cum amplificatione quadam indicemus. Nullum enim tam graue malum homini potest accidere, ex quo nõ aliquid commodi decerpi queat. Si negabimus ullum esse malum existimãdum, quod citra culpã homini obtigerit, quemadmodũ docet Aristoteles, iucundam esse malorum recordationem, quæ cum honesta fama coniuncta sunt: ita leuius ferimus, quæ nostra culpa contracta nõ sunt. Hic philosophorũ rationes & præter cæteros Stoicorum plurimum adiuuabunt: si eiusmodi calamitatem uel famæ eius profuturam, uel gradum quendam ad maxima commoda iactum esse ostendemus. Solet enim summa uirtus, summaq; felicitas à durißimis initijs plerunq; proficisci: idq; exemplis approbabimus, si theologico more eiusmodi tempestatem à superis propitijs immissam dicemus, corpori quidem molestam, sed animæ salutarẽ. Nihil autem æquè dolorem leuat, teste Cicerone, ut communis tanquam legis humanæ conditionis recordatio. quare id mali, illi cum uniuerso mortaliũ genere, uel certe cum clarißimis, optimisq; uiris quam plurimis commune esse declarabimus. Hic illustrium uirorum exempla, qui in eosdem luctus inciderunt, aut certe similes: quiq; eos fortißimo animo, maxima cum laude tulerunt, accumulabimus. Postremò ad exhortationẽ ueniemus: ad pristinã animi tolerantiã, magnitudinẽ, sapiẽtiã, eruditionẽ uocabimus. In cõclusione omnẽ operã, studiũ, diligẽtiam, & ipsi, & eius filijs, ac necessarijs deferemus. In cõsolãdo iocus erit uehemẽter fugiẽdus, nisi leue sit incõmodũ, ut ioco poßit exhilarari. Tum si modò cui scribimus, is erit, qui huiusmodi

rebus capiatur, quàm blandißime iocādum erit, ita tamen, ut ueras consolat ones cum iocis permisceamus. Præterea cauēdum ne nō tam amice consolari, quàm præcipere uideamur, nisi uehementer erit familiaris, cui scribimus: ne tanquā sani ægrotantibus imperemus: ne quid de nostra, aliorum'ue felicitate cōmemoremus: ne Tityrū illum Vergilianum rustice imitemur: O' Melibœe, Deus nobis hæc ocia fecit. Vt enim societas miseriam leuat, ita alienæ immunitatis recordatio, ægritudinē exasperat. Quæ quū satis diligenter præcepta putē, exemplū adijciemus. Argumentum siue thema epistolæ. *Canidius uir in rep. sua præclarus, per inuidiā factionū aduersarū eiectus, in longinquis regionibus exulat, relicta domi uxore, paruisq; liberis, eum amicus consolatur.* Epistola consolatoria exilij. *Officiū meum tibi, ut à quo persæpe meo in luctu fuerim amātißime cōfirmatus, uicißim in tuo tristißimo casu deberi qui dem agnosco: sed te nihil egere gaudeo. Ita enim fortiter, sapienterq; exilium ferre audio, ut nos, qui tui desiderio angimur, tua potius, quàm tu nostra consolatione simus subleuādi. Næ tu sanè uir fortißime, nihil à tuis studijs alienū facis. Ita enim à puero, & optimis maiorū institutis, & philosophiæ rationibus animū præparasti, ut nullus te fortunæ flatus, nec secundus erigere, nec aduersus poßit deijcere. Non quo te tam acerbi uulneris sensu omnino carere putē: id enim stupentis magis, quàm excellētis animi uidetur. Quis enim tam saxeo pectore sit, qui, quod tibi euenit, quū pro summis in Remp. meritis, summam contumeliā acceperit, tanta ingratitudine non permoueatur? Quis tantum obliuionis ex illo Lethæo flumine bibit unquam, ut nullo natalis terræ, amicorū, uxoris, liberorū desideri*

ſiderio teneretur? Non tibi doleat uulnus qui acceperis, quum multis nõ tuis modo, uerũ alienis, bonis tamen, doleat? Quare ſi te dolere uerem, inhumaniſſimus plane uidear: tametſi affirmare auſim, permultas eſſe cauſas, cur tu malũ moderatius ferre debebas: quod ſi etiã diuturnum fore uideretur, tamen erat quo te ſuſtentares. Nempe in primis tua uirtute, literis, conſcientia recte factorum: qua quidem nulla eſt in rebus aduerſis uel uerior, uel præſentior cõſolatio. Nunc certiſſimo augurio breui futurũ ſpero, ut tibi de honeſtiſſimo reditu gratulemur: omnes que exiſtiment æmulos tuos, qui tuã ſalutem extinguere credebantur, dignitatem tuam uehementer illuſtraſſe. Id quidem ego, auguriũ ne uanum putes, certiſſimis ſignis, partim quidem a tua uirtute, & maximis in Remp. officijs, partim à tẽporum natura colligo. Eam enim in te ſapientiam, integritatẽ, induſtriam; noſtra Reſpub. domi, belliq; experta eſt: ut etſi tu pro animi tui magnitudine, patria carere facilè poſſes, illa certe tali ciue diutius carere omnino non ſuſtineat. Cur igitur ſic meritũ eiecit, inquies? Rerumpub. tempeſtates noſti: nec uulgi animos ignoras, quibus nihil inſtabilius: qui procellarum in morẽ ſurſum ac deorſum fluctuant, nec quenquã conſtanter aut odiſſe ſolẽt, aut amare. Ita eſt humanum ingenium, uirtutis nec præſentis fulgorem, nec abſentis deſiderium ferre poſſumus. Præſentem, ut Flaccus ait, odimus, ſublatam ex oculis quærimus inuidi. Camillum uirum clariſſimum, cuius in pace ſplendorem Romana Reſpubl. ferre non potuit, afflictis in rebus, coacta eſt reuocare: nec prius quàm expuliſſet, qualem ciuem habuiſſet, ciuitas alioqui ſapiens

A perſona. Confutatio. Exempla.

intelligere potuit. Itaq; quum absenti patriã reddidissent, & dictaturam non ambienti decreuissent, imperium quod à ciuibus deferebatur, ab exule defensum est. Socratem, uirum omnium quos terra produxit optimum, Anyti & Meliti calumnia undecim uiri ueneno damnarunt: quem ubi desiderare cœpit ciuitas Atheniẽsis, repente omnium conuersis animis, in ipsos accusatores publicus est impetus factus: Socrati statuæ erectæ. Serius quidem illi, quàm Socrati cõmodum erat, resipuerũt: tu nondũ ita cecidisti, quin facilè restitui poßis. Iam multos quos tuus in Rep. splendor urebat, tui desiderium cruciat: factionis aduersæ qui sunt, partim amicorũ precibus uicti, partim absentia tua, partim ipsa die mutati, posuerunt odium, nonnulli ad amicorum tuorum partes transfugerunt. Nemo certe est, qui non mitius oderit. Peropportune uerò bellum oritur, & magnũ, & periculosum, & quidem cum ijs ipsis, quos aliquãdo tua uirtute coërcitos meminerunt. In quo quum uehementer Resp. tuam operã sit desideratura, in certam spem adducor fore, ut qui ab ingratis ciuibus fueris eiectus, à supplicibus reuoceris, ut non tam acerbum fuerit eiectum fuisse, quàm gloriosum sic fuisse reuocatum. Habes auguriũ meum: quod ita meum est, ut idem amicorum tuorum nemo non speret, inimicorum nemo non metuat. Quo si quid addubitarem, non uterer ullis remedijs potius quàm illis, quibus te uirum fortem facilè sustẽtari uideo, quibusq; ipse utor quotidie, & te uti facilè suspicor.

Facit uerisimile.

Consolatio è philosophorũ decretis.

Optima consolatrix philosophia, quæ non unum aliquod malum, inanibus fomentis lenire, sed ad omnes fortunæ incursus animum armare solet. Huius, ut ita dicam, lacte

quum

ſuum ab ipſis ſis incunabulis enutritus, quid ego ſus Mineruam, aut ululas Athenas? ſed tamen pro tua modeſtia memorē, ut aiunt, te moneri patieris, uidelicet ut hominis felicitatem non in fortunæ temeritate, ſed in animo eſſe ſitam memineris. Patriam, opes, honores, cæteraq; munera ſua, fortuna poteſt eripere: animum ſapientem neq; dare, neq; eripere poteſt. In te ipſo omne præſidium tuum conſtitutum eſſe cogites: ſapienti uiro, præter turpitudinem, nihil acerbi poſſe accidere. Virtutem ſeipſa contentam non è caſuū mutabilitate pendêre. Non cruciari, ſed cruciatu dignū admittere, in malis eſt numerandum. Tua te uirtute inuoluas oportet. Exiliū dolet? Non tu miſer, qui immeritus pateris, ſed ij longe miſerrimi, qui immerētem eiecerunt. Infelicius enim longe eſt facere iniuriam, quàm accipere. Patriā ingratiſſimi ciues eripuerunt: animi magnitudinem, uirtutem, integritatem, eruditionē, honeſtam famā eripere non potuerunt, nec poterunt. At hoc ipſum dolet, quòd optimè meritus ab ea Repub. quam ſæpenumero tua uirtute ſeruaris, exulas. At iſthuc maximam ægritudinis partem leuare deberet. Socrates, uir integritate laudatiſſimus, uenenum bibiturus, uxorem eiulantem, deplorantemq;, quòd innocens eſſet moriturus, obiurgās: Stulta, inquit, nocentem me mori malles? At quod uenit ex merito, leuiter, lentéque ferendum: Quæ uenit indigno pœna, dolenda uenit. Vulgi iſta ſententia eſt, & ſtultitiæ plena. Sapienti uero, quæ maior eſſe poſſit conſolatio, quàm ex recte factorum conſcientia? quæ quum aderit, etiam ſi fractus illabatur orbis, impauidum ferient ruinæ. Omne ſolum forti patria eſt. Egeſtas, exilium, bel-

Paradoxa.

Confutatio.

Confutatio.

Sententia mixta simili. lum, non mala, sed materia uirtutis sunt. Crescit enim, & alitur aduersis rebus animi uigor, perinde ut ilex: quæ quò diligentius duris bipennibus tondetur, eò latius ramos diffundit. Apophthegma. Darius se rebus aduersis prudentiorē fieri dicebat. Egò uerò ita existimo multos egregios uiros, fortunæ sæuitia non prudentiores modo, uerum etiā clariores euasisse. Exempla fabulosa. Num Herculis gloria per orbem sic emanare potuisset, nisi illi Iuno tot monstra, tanquam uirtutis materiam obiecisset? Vlyssem equidem nō tam bellicis rebus, quàm tolerantia malorum, quibus decennium est iactatus, immortale nomen adsequutum puto. Cedunt ipsa interdū feliciter mala, & à superis propitijs immittuntur. Multos tibi recensere possem, quibus ita cesßit exiliū, ut optandum fuisse uideretur: qui quum in patria uel obscuri, uel inuidiosi uixißēt, apud exteros & rem amplißimam, & Exemplum cōfictum. summos honores sunt assequuti. Claudiū uirum nobilißimum à ciuibus in exilium actū, Gallia excepit. Iam exul adeò locuples, clarusq; est, ut non modo patriam non desideret, uerumetiam quòd non antè reliquerit, pœniteat. Petrum Aliacensem Cameracēsis ciuitas episcopū eiecit, Roma ex exule fecit Cardinalem. Multa apud nostros, ad gloriam uirtutis uia grassantibus obstant, æmulatio, inuidia, postremo uirtutis, & splēdoris satietas quædā. Quare cum ex his rebus, quas tu semper es admiratus, & in quibus felicitatē constituendā iudicauisti, nihil tibi decesßit, nihil est, quod te his casibus uehementer afflictes, quibus natura uniuersum hominū genus subiectū esse uoluit. Hac enim lege nascimur omnes, ut omnibus fortunæ casibus subiaceamus. Sic libitum est fortunæ in rebus humanis

ludenti

ludenti, indignos attollere, optimum quenq; deijcere, læta miſcere triſtibus. Quid autem acerbum uideri poteſt, cuius cõditio tibi cũ omnibus eſt cõmunis? Repete cogitatione & ueteres & recentes annales. Quem tu regẽ, quem ducem, quẽ clarum uirum ab hoc ſæuo fortunæ ludo immunem fuiſſe cõperies? Quoties illa è domino ſeruum, è rege captiuum, è cõſule rhetorẽ, è triumphatore exulem, ex patriæ cõſeruatore hoſtem patriæ fecit? Quid unquam habuit Græcia Alcibiade uel generoſius, uel fortius? At hic ubi ſplendore ſuo inuidiã ſuſcitaſſet, ex ea Republ. quam multis uictorijs illuſtraſſet, in exiliũ eiectus eſt. Ariſtides ob inuidiã, quòd ob morũ incorruptam integritatẽ uulgo Iuſtus cognominaretur, oſtraciſmo damnatus ſolum uertere iuſſus eſt. Quid Phocione iuſtius? at hunc etiã uenenum bibere coẽgit. Quid Socrate caſtius? at huic ſua uirtus exitiũ attulit. Quid de Scipione dicã? quid de Bruto, quid de Catone, quid de Cicerone, qui ea Republ. carere compulſi ſunt, quam magno ſuo periculo ipſi ſeruaſſent? At quanto animo ſapiẽtiſsimi uiri, ciuiũ iniurias tulerunt? Nimirum intelligebant uirtutẽ ſuam, & gloriã bene geſtis partam, nõ in ingrata patria reſidere, ſed unà in exilium comitari. At fruſtra ſuam operam in ingratiſsimos ciues contulerant. Minimè. Quid ita? quia non ut in patria ſeneſcerent, ea pericula ſuſceperant, ſed ut æternam ſibi famam compararent. Exules tamen erant. Minime. Quam ob rem? Eam enim pro patria habere deſierant, in qua talibus uiris locus non eſſet. Vbicunq; bene ſumus, in patria ſumus. Quare non magno eius deſiderio tenebantur, ubi minus tutè, quàm in exilio uiuẽdum intellexerãt.

Mitigatio mali à cõmunitate.

Exemplũ Græcum.

Exemplum Romanorum.

Subiectio.

Numidico Metello, qui ob summam animi cõstantiam eie ctus erat, quum in spectaculo sedenti, literæ reuocationis redderẽtur, ne aperiẽdas quidem putauit, ante quàm ludi finirentur. Et Metellus quidem Roma negligenter plane. carebat, sed Metello Roma carere non potuit. Quam ob rem nõ poterat? quia cuius præsentis animi magnitudine ciues inuidi cruciabantur, eius absentis industriam requi=rebant. Ille uerò exulem se esse non meminit, ne afflictum quidem aut miserũ putabat. Cur ita? Nimirum persuasum habebat eos, qui rem exilio dignam admitterent, miseros esse: eos uero, qui ob uirtutis inuidiã exularent, non sup=plicium, sed gloriæ materiam accepisse. Secundis enim in rebus animũ magnum obtinere nõ magni negotij est. At sæuiente fortuna, animo nõ frangi, sed æquabilem mentis statum tenere, id uero longe pulcherrimum putatur. Tu uerò quum sis istis uiris, neq; rerum usu, neq; animi ma=gnitudine inferior, literarũ etiã peritia superior, strenuos gubernatores debes imitari, qui quum maxime aduersa tempestas incumbit, tum minime à clauo discedunt. Neq; enim magni artificij est tranquillo mari, uentisq; ferenti=bus, rectum tenere cursum, sed egregium nauclerum tem=pestas arguit diuersa. Et quoniam mare ingreßis uenti in manu non sunt, ijs, qui contigerunt, æquo animo uten=dum erit. Adde fieri nõnunquam, ut uenti nimium secun=di plus periculi adferant, quam aduersi: coguntur q; plus æquo turgentia uela cõtrahere. Rebus enim plus satis ex sententia procedentibus, facilè præcipites in exitium fe=rimur: aduersis uero, ut cautiores, diligentioresq;, ita tu=tiores nonnunquam sumus.

[Margin: Γνώμη. — Collectio. — Allegoriæ.]

Quaprop

Quapropter cordatis uiris fortunæ fauorem semper Conclusio.
suspectum esse uideo, quæ tum maxime insidiatur, quum blanditur maxime. His ego te rationibus facile cōfirmassem, (quanquàm quale est Herculē uelle consolari?) nisi iam certa de reditu tuo spes omnium tuorum animos obtineret. Tu fac, ut animi uirtutem domi, bellíq; spectatam in ista interim palæstra parem obtineas. Mihi liberorum tuorum negotia tantæ sunt curæ, ut ne tibi quidem ipsi maiori esse poßint. Vale.

Quanquàm autē orbitati, & exilijs potißimum adhiberi solet consolatio, tamen licebit & alia themata cōminisci uarijs de rebus, quæ molestiam adferunt: ueluti de morbo corporis, de ualetudine parū prospera aut firma, de senectute, de parū bonis auibus contracto matrimonio, cuius frustra pœnitet: de monachali instituto: de sacerdotio, aut alio uitæ genere, cuius tædet eū, qui sese addixit: de generis infelicitate, de conditionis humilitate, de paupertate molesta, de inuidia, de rebus aliquo casu ereptis: de beneficijs penes ingratum hominē depositis: de liberis improba uita dehonestātibus parentē: de pestilētia, de bello, cæterisq; innumeris. Nā hos ueluti fontes uisum est indicare præceptoribus, unde sumant subinde nouū thema.

Subijciemus & alterum exemplum. Antonius Sucquetus amisit filium optimæ spei adolescentem. Hunc consolatur amicus.

Aliud exemplum consolationis.

QVàm acerbū uulnus ex adolescentis optimi decessu pater acceperis Antoni clarißime, equidē ex meo ipsius dolore facilè coniecturam facio. Quare uehemēter

sim

ſim inhumanus, ſi parentem in tam triſti caſu lugere uetem, cum alienus ipſe nõ queam nõ lugere. Impudens autem meritò uidear, ſi tuo dolori parem mederi, cum ipſi

Tranſitus ad argumentationem.

mihi medico ſit opus: ſiq; patri coner lacrymas abſtergere, cum ipſe lacrymarum nullum adhuc modum facere poßim. Quanquàm enim hoc fortunæ telum, paternũ pe=

Argumentatio.

ctus altius ferire debuit, tamen illud tibi præſtare ſolet ſingularis quædam ſapientia, ut omneis caſus humanos, non ſolum forti & infracto, uerum etiam alacri perferas animo. Proinde tibi conſtes oportet, ut animi dolorẽ, omni=

Ratio.

no iuſtißimum (quis enim neget?) ſi nondum potes abijcere, certe premas, ac moderere. Cur autem non etiã abijcias? uidelicet, ut quod ab idiotis impetrat paucorũ dierum ſpatium, id à ſapientißimo uiro impetret ratio. Nam quæ matercula tam impotẽter filij mortem luget, cui dies non ægritudinem leniat primum: deinde penitus etiã adi=

Exemplum impar.

mat? Nuſquam animo deijci, ſapiẽtis eſt. At in his caſibus, quibus omnes ex æquo maximi pariter ac minimi ſumus

Mitigatio mali a cõmunitate.

obnoxij, dolere immoderatius, extremæ uecordiæ mihi uidetur eſſe. Quis enim ignorat, niſi prorſus incogitãs, hac ſe lege natum eſſe, ut quandocunq; uocarit Deus, ſit protinus hinc emigrandum? Itaq; qui mortem hominis deplo rat, quæſo, quid aliud, quàm ſe mortalem eſſe deflet? Aut cur potius mortẽ deplores, quàm natiuitatem, cùm utraq; iuxtà ſecundum naturam ſit? Perinde ac ſi quis gratias

A ſimili.

agat, quòd ad conuiuiũ ſit admiſſus, queratur autẽ ſeſe dimitti. Quòd ſi quis uelut è ſublimi ſpecula, uniuerſi mortalium generis cõditionem, uitamq; cõtempletur, non meritò delicatus ſibi uideatur, ſi inter tot orbitatis exempla,

inter

inter tam densa senum ac iuuenum funera, grauius discru cietur animo, perinde quasi soli nouum aliquod, ac magnum malum acciderit, quasiq; unus tanquam albæ, quod aiunt, gallinæ filius, extra publicam aleam statui postulet? Quas ob res sapientißimi legum conditores, ut luctum aliquem parentū affectibus indulgent, ne uidelicet, à quibuslibet ἀπάθειαν *illam exigere uideantur, à nonnullis etiam Stoicis damnatam, ita eum modicis sanè finibus circunscripserunt. Siue quòd intelligerent, in id genus casibus, qui cum omnium sunt cōmunes, tum uerò non fortunæ iniuria, sed ipso naturæ cursu atque ordine inducuntur, breuem mœrorem sufficere: uel, infirmioribus, utpote natura, uulnus quod inflixit, leniente, sensimq; cicatricem obducente: siue quia perpenderint, dolorem nō solùm inutilem esse ijs, quibus impenditur, uerum etiam perniciosum ijs, à quibus sumitur, grauem ac molestum amicis ac familiaribus, uitæq; socijs.* Ab autoritate.

Iam uero, si quis rem recta reputet uia, an non dementiæ species esse uidetur, ultrò malum malo addere: & cùm fati iacturam nulla ratione sarcire poßis, tamen ultro tibi perniciem accersere? Perinde ut si quis ab hoste, nonnulla facultatum parte spoliatus, quicquid reliquū est, id omne iratus in mare deijciat, adq; eum modum fortunam suam deplorare sese prædicet. Quod si nos parum mouet Mimus ille nobilis, & quouis etiam philosopho dignus, Feras, non culpes quod mutari non potest, certe Dauidis sapientißimi regis exemplum pulcherrimum in mētem ueniat: cui simul atq; pueri, quem tenerrime diligebat, mors est nunciata, cōfestim solo erexit sese, puluerem absterfit, Simile. Exempla.

cilicium

cilicium abiecit, deinde lotus & unctus, uultu mutato, ala cris ad epulas accessit. Id factū admirātibus amicis, Quid est, inquit, cur me iam conficiam dolore? Nam antehac, utcunq; spes erat fieri posse, ut meo luctu flexus Deus, infantem seruaret: nunc nullis ille lacrymis ad nos reuocari potest, nos ad illum breui properabimus. Quis tam demens ut cuiquam supplex esse uelit, quem certo sciat precibus non commoueri? At morte nihil inexorabilius, nihil surdius, nihil rigidius. Arte mansuescunt ferae uel immanissimae. Est quo frangatur marmor: est quo mollescat adamas, nihil est quo mortem delinias. Ea nec formae parcit, nec opibus, nec aetati, nec imperijs. Atq; ob idipsum aequo re ferēda animo, uel quòd ineuitabilis, uel quòd tam ex aequo cōmunis omnibus. Iam uerò quid ego tibi recensere pergā tot ethnicorum exēpla, qui suorum interitum excelso infractoq; tulerint animo? A quibus animi fortitudine superari Christianos, non'ne turpissimum uideatur? Nunc tibi succurrat nobilis illa, meritoq; literis omnium celebrata Telamonis & Anaxagorae uox: Sciebam me genuisse mortalem. Succurrat Pericles Atheniensium dux, non tam eloquentia, quàm animi fortitudine celebris: qui cum intra quatriduum duobus mirificis adolescētulis orbatus esset, solito uultu, atq; adeò coronatus, etiam in concione disseruit. Succurrat Xenophon ille Socrate praeceptore dignus: cui cum inter sacrificandum, mors filij esset nunciata, coronam modò deposuit, atq; eandem mox reposuit, simulatq; fortiter in acie cecidisse cognouit. Succurrat Dion Syracusanus, qui cum in amicorū consessu non nihil agitaret, ac subito tumultu in aedibus coorto sciscitatus,

A simili.

Exempla imparia.

tatus, quid esset rei, didicisset filium de tegulis lapsum interisse, nihil commotus, iussit extincti corpus mulieribus rite sepeliendum tradi, sese quod instituerat, non omissurum. Hunc imitatus Demosthenes, amissa filia charißima, atq; unica, septimo ab eius obitu die coronatus, & candido uestitu ad populum prodijt. Cuius facti & fidem confirmauit, & illustrauit gloriã Aeschinis inimici criminatio. Succurrat rex Antigonus, cui cum nuntiatum esset, filium in extraordinario cõflictu cõcidisse, paulisper cunctatus, & intuens eos qui renunciarant, magno quidem animo, Serò, inquit, interisti Alcyoneu (nam id erat filio nomen) qui tam temere in hostes te conieceris, neque tuæ salutis, neq; meorũ memor monitorum. Quòd si Romana te magis capiunt exempla, respice Puluillũ Horatium, cui Capitolium dedicanti, cum nuntiatum esset, filiũ uita defunctum esse, nec manum à poste remouit, neq; uultum à religione ad priuatum dolorem flexit. Respice Paulum Aemilium, qui intra septem dies duobus amißis filijs, progressus in concionem, ultro populo Romano gratulatus est, quòd publicam fortunæ inuidiam, domestico luctu redemisset. Cogita Qu. Fabium Maximum, qui cum filium consularem, & egregijs clarum gestis amisisset, consul in concionem prodijt, & encomium filij recitauit. Intuere Catonem Censorium, cui cum filius natu maior obisset, singulari ingenio, summa uirtute iuuenis, ad hæc prætor iam designatus, nihil tamen hoc casu cõmotus est, ut Reipublicæ negocia segnius administraret. Occurrat Martius cognomento Rex. Is cum filium summæ pietatis, magnæ spei, postremo unicum amisisset, orbitatẽ suam adeò

infra

infracto tulit animo, ut statim à rogo iuuenis curiam peteret, ac senatum legis ferendæ causa euocaret. Occurrat L. Sylla, cui filiæ mors, nihil omnino acerrimā illius in hostes uirtutem contudit, nec effecit, ut falsò sibi Felicis cognomentū usurpasse uideretur. L. Bibulus postero statim die, quàm utrunq; filium interfectum cognouit, ad solita officia processit in publicū. Huius collega C. Cæsar, cum Britanniam peragraret, & filiæ mortē didicisset, tamen intra tertium diem imperatoria obijt munia. M. Crassus in Parthico bello, cum filij caput pilo præfixū conspiceret (nam id hostes ludibrij causa propius accedentes ostentabant, conuitijs etiā exasperantes calamitatem) usq; adeò nō est animo consternatus, ut repentè per omnes ordines equo circumuectus clamaret, suū hoc malum priuatim, cæterum publicam Reip. salutē in militum incolumitate sitam esse. Atq; ut omittam exemplorū agmen, Gallos, Pisones, Scæuolas, Metellos, Scauros, Marcellos, Aufidios, Claudius Cæsar cum eum amisisset, quem & genuerat, & adoptauerat, ipse tamē pro Rostris laudauit filium, in conspectu posito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod pontificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano solus nō fleuit pater. Atq; ut hos quidē imitari pulchrū, ita turpissimum sit, non præstare uiros eum animum quē fœminæ præstiterūt. Cornelia duos filios, Tib. Gracchum, & C. Gracchum, & occisos uidit, & insepultos. At consolantibus amicis, ac miseram dicentibus: Nunquàm, inquit, non felicem me dicam, quæ Gracchos peperi. Sed quid nos hæc ex priscorum annalibus repetimus?

Transitus. Quasi uero non quotidiana uita, satis exemplorum suppeditet?

peditet? Circũſpice uicinos, circunſpice cognatos & affines, quot reperies etiam mulierculas, quæ mortem liberorum moderate ferant? Intantum non opus eſt ad hanc rem, magnis philoſophiæ præſidijs. Nam ſi quis modo ſecum animo reputarit, quàm calamitoſa ſit hæc noſtra omnis uita, quot periculis, quot morbis, quot caſibus, quot curis, quot incommodis, quot uitijs, quot iniurijs ſit obnoxia: quàm exigua pars eius nobis abeat non dicam cum uoluptate, ſed non aliqua ægritudine cõtaminata: deinde quàm fugax etiam ac præceps, propemodum etiam gratulabitur ijs, qui maturius eam reliquerint. Breuitatem grauiter expreßit Euripides, qui uitam mortalium, dieculam unam appellat. Sed melius Phalereus Demetrius, Euripidem caſtigans, qui eam non potius temporis punctum dixerit. Optime uero Pindarus, qui uitam hominum, umbræ ſomnium appellat. Res duas maxime nihili coniunxit, umbrã & ſomnium, ut planè quàm ſit inanis hæc uita, demonſtraret. Porrò quàm eadẽ ſit calamitoſa, probe perſpexiſſe uidentur antiqui poëtæ, qui mortalium genus, non alio epitheto rectius inſigniri poſſe iudicarunt, quàm ſi eos, μοχθηροὺς καὶ δειλοὺς, id eſt, calamitoſos & miſeros, cognominarent. Nam prima pars æui, quæ quidem optima putatur, ſeſe neſcit. Mediam protinus negociorũ tumultus, curæq; excipiunt. Extremã morbi ac ſenectus occupat, ut de feliciſsimis interim agamus. Quis igitur non optimo iure probet illam Sileni ſententiam: Optimum eſſe non naſci, proximũ quàm ocyßime aboleri? Quis non approbet Thracum inſtitutũ, qui naſcentes, luctu lamentisq; excipiunt, rurſum exeuntes è uita, gau-

Ab extenuatione commodi amiſsi.

dio, gratulationibusq; prosequi solent? Quòd si quis ipse sibi narret, quæ suis auditoribus solitus est Hegesias, is & suam mortem optabit potius quàm horrescet, & suorum obitum æquißimo feret animo. At obstrepit interim paternus dolor. Ante diem perijt, perijt adhuc ephebus, perijt optimus, ac singulari pietate filius, uitaq; longißima dignus. Queritur naturæ uices inuerti, quòd filio pater, iuueni senex superstes sis. Sed obsecro te per deū immortalem, quid tandē appellas, ante diem? Quasi uerò nō unusquisq; uitæ dies & supremus esse poßit. Alius inter materni latebras uteri, uixdum homo præfocatur, & inter fingentis adhuc naturæ manus intercidit. Alius dum nascitur, alius dum uagit in cunis abripitur. Alius in ipso statim æui flore, uixdū percepto uitæ sensu, perit. Ex tot hominū milibus, quàm paucis datum est ad senectæ limen, quēadmodum uocat Homerus, pertingere? Hac nimirum lege deus animum in huius corpusculi præsidio cōstituit, ut quocunq; die, quocūq; momento iusserit decedere, protinus inde sit exeundum. Neq; uero quisquam ante diem euocari sibi uideri poßit, cū nulli sit certus dies præscriptus, sed is demum legitimus est dies, quēcunq; imperator ille noster supremū esse uoluerit. Nos si sapimus, unum quemlibet perinde ut supremū opperiemur. Quanquam in tanta uitæ breuitate, fugacitateq;, quantulum quæso refert, paulò serius, an maturius eximaris? Neq; enim magis interesse uidetur, quàm cum plures ad capitis supplicium ducuntur, primus, tertius, an octauus feriaris, nihilominus mox feriendus. Quid enim aliud ipsa uita, quàm perpetuus quidā ad mortem cursus? Nisi quòd commodius cum

[Margin notes: Confutatio. (beside "rum obitum æquißimo"); A finitione. (beside "unusquisq; uitæ dies"); Collatio. (beside "fert, paulò serius")]

his agitur, qui à tam laboriosa uitæ functione maturius dimittuntur. Verum *ut amentis est, iniussu imperatoris è castris excedere: ita stulti atque ingrati, missionem à duce celerius datam, non libenter amplecti.* Maxime *si iam non sine laude discedat, qui dimittitur, siq; ad præmium, non ad ignominiam auocetur.* Neque *enim conuenit æui spatium solstitijs metiri.* Recte *factis æstimanda est ætas: ut is diu uixisse putetur, non qui plurimos annos* ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, *ut inquit* Homerus, *terram pressit, & numero addidit, sed qui gnauiter peracta uitæ fabula, honestam sui memoriā posteris reliquit.* An *quereris, quòd statim tibi talem filium dederit deus, qualé optasses post annos multos euadere?* Quid *quòd neq; usq; adeò præmature defunctus est noster adolescēs?* Iam *uigesimum attigerat annum, qua quidem ætate, mea sententia, optimum est mori, quia uiuere dulcissimum.* Iam *patriæ ciuem bonum, iam patri filium pium, iam æqualibus conuictorem iucundum, denique superis bonam & integram mentem præstiterat.* Decessit *uitiorum ignarus, calamitatum imperitus.* Porrò *quid allatura fuerit uita longior, incertum.* Certe *plerunq; fieri uidemus, ut posterior ætas, & grauioribus uitijs adolescentiæ puritatem inficiat, & pluribus calamitatibus iuuentutis felicitatem contaminet.* His *omnibus seu malis, seu periculis illum mors cita subduxit.* Nunc *deniq; tutò gloriari potes, te filium optimum habuisse: uel habere magis.* Sed *habueris tantum, non habeas etiam.* Vtrum *potius æquum est discruciari te, quòd amiseris, an gaudere, qui talem habueris?* Vide *ne parum grati sit animi, meminisse repetiti muneris, non me-*

Collatio.

Sententia.

misisse dati. Magnum profectò munus, filius pius, sed ita datum, ut ad tempus fruereris, non ut perpetuò tuum A simili. *esset. Sic enim tecũ cõsidera uir sapientißime, imò sic pariter consideremus. Si quis princeps, summi precij, summæq; artis tabulam nobis dedisset utendam, utrum eam, quandocunq; collubitum fuerit reposcenti, sereno uultu reddemus, gratias insuper agentes, an tristes ad hunc mo-* Prosopopœia. *dum cum eo expostulabimus? O' te crudelem, quàm precioso munere nos spoliasti, quantam uoluptatem nobis ademisti, quàm cito rem tam egregiam nec opinantibus eripuisti: non'ne is optimo iure, tam ingratis querimonijs ad hunc responderit modum? Hoccine præmij pro meo officio reporto? Ita'ne nihil meministis, nisi hoc tantum, quòd bellißimam tabulam amisistis? Excidit animo, gratis & ultro commodasse me? uos tot iam dies, mea benignitate pauisse oculos, animum oblectasse? quòd dedi, benignitatis erat: quòd reposco, meo iure facio. Vobis aliquid ex me lucri fuit, iacturæ nihil fuit, nisi quòd uestro uitio id esse proprium fingebatis, quod erat commodatitium: proinde perire uobis uidetur, quod repetitur. Imò* Epiphonema. *quò pretiosior, quò iucundior ea res fuit, quam utendam permisi, hòc magis atq; magis mihi debetis. Nec ante tẽpus repetitum uideri oportet, quod citra iniuriam poterat non committi. Hæc ratio si nullo pacto refelli poterat, cogita quantò iustius natura dolorem ac querelas nostras huiusmodi sermone poßit reprehẽdere. Atq; his nimirum rationibus, dolorem nostrum leniri conueniebat, etiam si mors totum hominem tolleret, neque quicquam nostri* Transitus. *post funus superesset. Nunc si saltem hoc credimus, de quo*

nihil

nihil addubitauit Socrates ille Platonicus, uidelicet hominem ipsum animũ esse, corpus hoc nihil aliud esse, q̃ animi uel organũ, uel domiciliũ, aut ut uerius dicã, sepulchrũ & carcerẽ, unde cum emerserit, tum demum sui iuris esse, multoq; q̃ antea felicius uiuere, quid est quòd mortem incusemus: quandoquidem usq; adeò nõ perit ille qui moritur, ut tum demum nasci uideatur potius? Et nobis animo frui licet, quod oculis non cernimus: nihilo secius q̃ amicis absentibus cogitatione frui solemus. Et haud scio an aliquãtò suauius, quàm si eos coràm oculis cõspiceremus: propterea quòd corporũ cõuictus, nõ raro nobis offensarum materiã cõsueuit ministrare, & cõsuetudinis assiduitas, amicitiæ iucũditatẽ nõnihil imminuere. Eius rei si desideras exemplũ, an non sat argumento sunt apostoli, qui tum demũ uere frui Christo, uereq; amare cœperũt, postea quàm illus corporea præsẽtia fuisset adẽpta? Sic est profecto: bonorum amicitia, animorũ, non corporum coniunctione cõstat. Qui uere amãt, animos amãt, non corpora. At animorũ copulã, nulla uis, nulla tẽporum, nulla locorũ intercapedo potest dirimere. Porrò nimis quàm puerile est, amicũ iam perisse putare, simulatq; sub oculis esse desierit. Tu quoties libebit, filium tibi cogitatione, sermonibusq; præsentẽ reddes. Ille uicißim tui meminit, sentitq; penitus animi tui affectus, nõnunquã & in somnis occursabit patri: & arcanis quibusdam modis animus utriusq; sese cõplectentur, & cõfabulabũtur. Quid autẽ prohibet, quò minus iam nunc imagineris cum illo te uiuere, qui cũ paulò pòst es uicturus? Quãtulũ enim est hoc omne quod uiuimus? Sed hactenus ijs remedijs sum usus, quibus cum Transitus ad nostratia.

Exaggeratio in fictione. *ethnico quolibet agere poteram. Nunc quid pietas, quid Christiana fides à nobis impetrare debeat, paucis conside remus. Iam primum si maxime misera mors esset, tamen oportebat boni consulere, quod nulla uia corrigi poterat. Rursum si totū extingueret hominē, æquius tamē ferēda, quòd tot huius uitæ calamitatibus finem imponat. Porrò si animum originis æthereæ, graui corporis ergastulo liberat, propemodum etiā gratulandum ijs, qui è uita decesserint, & in felicē illā libertatē postliminio redierint. Nunc uerò cum haud dubie pias animas ex huius uitæ procellis, ad immortalitatis portū trāsmittat, ac ne pilum quidem hominis perimat, quippe corporibus quoq; ad eādem immortalitatē aliquando reuocādis: utrum quæso lugere, an magis gratulari cōueniat ei quem ex hoc turbulentißimo uitæ pelago, in tranquillā illam immortalitatis stationem, mors matura transuexerit? Agè paulisper huius uitæ (si* Contentio. *modo uita est appellāda) sordes, ærūnas, pericula in unum cōgere. Rursus è diuerso eius uitæ cōmoda, quæ pios hinc ereptos manent, cōpone: & facilè uidebis, hoc homine nihil esse iniustius, qui summū bonum, ad quod unum nati, cōditiq; sumus, perinde quasi maximum malum deploret. Orbū te clamitas, cum filiū cœlo genueris, cuius ceu numinis cuiusdā memoriam, ut sacrosanctā uenerari poßis: qui cœlitus tui curam agens, res tuas ceu dexter aliquis Deus, bene fortunare ualeat. Neq; enim ille, aut non sentit res mortaliū, aut solitā in patrē pietatē unà cum corpore deposuit. Viuit profectò, mihi crede, uiuit ille, adestq; præsens nobis: & hoc ipsum nostrū colloquiū audit, sentitq;, ac fortaßis hunc ipsum luctum nostrum ridet, ac damnat.*

Quód

Quòd ni corporum horum moles obsisteret, fortaßis & audiremus eum lacrymas nostras huiusmodi dictis increpantem: Quid isthuc est quod agitis? Quid senectutem uestram inutili, ne dicam, amenti luctu conficitis? Quid iniquißimis querimonijs, fatum, fortunam, mortem in ius trahitis? An mihi ex istius uitæ malis exemplo, & in hanc felicitatem euecto inuidetis? Sed bona uerba. Non inuidet nec paterna pietas, nec amicitiæ candor. Verum quid aliud sibi uult ista comploratio? An lacrymis dignum censetis, quòd è seruitute in libertatem, de ærumnis ad felicitatem, de caligine in lucem, de periculis in tutum, de morte ad uitam, de morbis ad immortalitatem, de tot malis ad summum bonum, de caducis ad æterna, de terrenis ad cœlestia: denique quòd ab hominum colluuie, ad angelorum contubernium sum traductus? Iam appello uestros istos animos. Quæso per uestram in me pietatem, si uobis esset in manu me ad istam reuocare uitam, num essetis reuocaturi? At quo tandem flagitio tantum odium cõmerui? Si reuocare nolitis, quorsum attinent istæ querelæ, non solum inutiles, ut dixi, uerum etiam impiæ? Porrò nisi me immortalitas iandudum omnis doloris expertem reddidisset, ego uicißim uestras istas lacrymas, alijs lacrymis deflerem, & tam crassam animi uestri caliginem commiserarer. At nostram ipsorum uicem ploramus inquitis. Verum isthuc sanè haud amantium est, sed ad sese respicientium, et uel alieno incõmodo suis rebus consulere uolentium. Sed age, quid tandem isthuc iacturæ est, quod mea mors uobis attulit, an quòd conspectu meo frui non licet? Atqui nihilo secius interim memoria nostri frui

Prosopopœia.

Contraria.

Fictio.

Confutatio.

licet, tantò quidem filicius, quantò tutius. Nam existimate me malis omnibus præreptum, quæcunque in uita homini possunt accidere, & quorum magnam partem uestra uiuacitas experta est. Non est qui uobis obsequium exhibeat, sed est qui apud Deum Opt. Max. pro uestra salute patronum agat, ut sedulum, ita & efficacē. Deniq; quantulum hoc momenti est, quod nostram dirimet consuetudinem? Vos modo pro uestra uirili date operam, ut pie peracta uitæ fabula, mors dignos reperiat, qui huc traducamini. Hæc, inquam, si nobis loqueretur filius, non'ne meritò nostri luctus nos pudesceret? His fermè rationibus, animi mei uulnus lenire soleo, quæ tibi cõmunia facere uolui, non quòd his remedijs magnopere egeres, sed arbitratus sum congruere, ut qui cum mihi luctus esset

Epilogus. *communis, cum eodem & consolationem communicarem. Cæterum ut quæ fusius disserta sunt, in epilogum contraham, hoc pacto efferuescentem animi tui dolorem coërcebis. Mortuus est filius, genueras mortalem. Tanto, inquis, bono priuatus sum: reddidisti ei, qui gratis dederat. Grauis orbitas: leuius ferendum, quod aliquà sarciri potest. Patrem destituit. Quid prodest flere, quod mutari non potest? Aut cur anxie deplores, quod tibi cum tot hominum milibus commune est? Sed interitum filij non possum non flere. Quiduis potius quàm perit, qui bene moritur. At occubuit immatura morte: nulla mors non matura recte morienti. Ante diem uiuere desijt: nullus cuiquam certus mortis dies. In ipso æui flore extinctus est: tum optimum est mori, cum uiuere est suauißimum. Obijt adolescens: hoc pluribus uitæ malis subductus*

ductus est. Optimum amisi filium: gaude quòd talem habueris. Innocens è uita deceßit: nulla mors magis optanda, minusq; deplorāda est. Sed interim filio frui non licet: at animo licet, & mox ipso totus toto fruêris. Si quid nouisti rectius istis, candidus imperti: si non, his utere mecum. Ac bene uale, quod quidem uult etiam ipse filius.

Sylua.

QVapropter hoc te primum rogo, ne contrahas, aut demittas animum, ne'ue obrui, tanquam fluctu, sic magnitudine negotij sinas, contraq; erigas, ac resistas, siue etiam ultro occurras negotijs. Nullus dolor est, quem non teporis longinquitas minuat, atq; molliat, & cui non callum obducat. Homines nos esse meminerimus, ea lege natos, ut sub telis fortunæ proposita sit uita nostra. Neq; esse recusandum, quò minus ea, qua nati sumus cōditione, uiuamus: ne'ue tam grauiter eos casus feramus, quos nullo consilio uitare possumus. Euentisq; aliorum memoria repetitis, nihil accidisse nobis noui cogitemus. Homines sapientes, turpitudine, non casu & delicto suo, non aliorum iniuria commoueri debent. Consciētiam rectæ uoluntatis, maximam consolationem esse rerum incommodarum, nec esse ullum magnum malum præter culpam, memineris. Cicero.

Est omnino difficile, non grauiter id ferre, sed tamen animos nostros maximis in rebus gerendis, & sustinendis exercitatos, frangi & debilitari molestia non oportet. Quoniam molestißime homines ferre debent, quæ ipsorum culpa contracta sunt.

Tu fac animo magno, fortiq; sis, speresq; fore, ut fracto impetu leuißimi hominis, tuam pristinam dignitatem Cicero.

Cic. epist. fam. & gloriam consequaris.

Me in summo dolore, quẽ in tuis rebus capio, maxime scilicet cõsolatur spes, quòd ualde suspicor fore, ut infringatur hominũ improbitas, & cõsilijs tuorum amicorũ, & ipsa die, qua debilitantur cogitationes, & inimicorum, & proditorũ. Facilè secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorũ imaginem uideo in rebus tuis.

Lib. iiij. epistola, Vehementer te esse solicitum. Eodem, epist. Posteaquam mihi. Eodem, Neq; monere te audeo.

Reliquum est, ut consoler, & afferam rationes, quibus te à molestijs coner abducere. At ea quidem facultas, uel tui, uel alterius consolandi, in te summa est, si unquam in ullo fuit. Itaq; eam partẽ, quæ ab exquisita quadã ratione & doctrina proficiscitur, nõ attingã, tibi totam relinquã. Quid sit forti & sapiente homine dignum, quid grauitas, quid altitudo animi, quid acta tua uita, quid studia, quid artes quibus à pueritia floruisti, à te flagitent, tu uidebis.

Extremum illud est, ut te horter & obsecrẽ, animo ut maximo sis: nec ea solum memineris, quæ ab alijs magnis uiris accepisti, sed illa etiam, quæ ipse ingenio, studioq; peperisti: quæ si colliges, & sperabis omnia optime, & quæ accident, qualiacunq; erunt, sapienter feres. Sed hæc tu melius, uel optime omnium.

Quare non debes, aut propriam fortunam, aut præcipuam postulare, aut communem recusare.

Lib. v. epistola: Etsi unus ex omnibus, tota. Eodem, Etsi egomet, &c.

Sed ut illa secũda moderate tulimus, sic hanc nõ solum aduersam, sed etiã funditus euersam fortunã fortiter ferre debemus

debemus: ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contẽnere debebamus, propterea quòd nullum sensum esset habitura, nunc sic affecti, non modo contẽnere debeamus, sed etiam optare. Tu si me diligis, fruere isto otio, tibiq; persuade, præter culpã ac peccatum quo semper caruisti, & carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum.

Lib. vj. epistola. Et *si ea perturbatio, &c.*

Sin omnino interierint omnia, fueritq; is exitus, quem uir prudẽtißimus M. *Antonius iam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur: misera est illa quidem consolatio, tali præsertim ciui, & uiro, sed tamen necessaria: nihil esse præcipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat uniuersis. Quæ uis insit in his paucis uerbis (plura enim committenda epistolæ non erant) si attendes, quod facis, profectò etiam sine meis literis intelliges, &c.*

Ita enim uiuere, ut non sit uiuendum, miserrimum est: mori autẽ, nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem.

Sed in ea es urbe, in qua hæc uel plura, & ornatiora parietes ipsi loqui posse uideantur, &c.

Ego tibi hoc confirmo, etsi leuis est consolatio ex miserijs aliorum, nihilo te nunc maiore in discrimune esse, quàm quemuis aut eorum qui discesserint, aut eorum qui remanserint. Alteri *dimicant, alteri uictori timent.* Sed *hæc consolatio leuis, illa grauior, qua te uti spero, ego certe utor.* Nec *enim dum ero, angar ulla re, cum omni uacem culpa: & si non ero, sensu omnino carebo.* Sed *rursus,* γλαῦκα εἰς Ἀθήνας, *qui ad te hæc.*

Libro vj. ex epistola: Noui *quid ad te.* Ab *eo loco:* Hoc

loco

loco si uideor augere,&c.

Quod reliquũ est, quando tibi uirtus, & dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuæ sapientiæ, magnitudinisq; animi, quid amiseris, obliuisci: quid recuperaueris, cogitare. Viues cum tuis: uiues nobiscum. Plus acquisiuisti dignitatis, quàm amisisti rei familiaris: quæ tamen ipsa esset iucundior, si ulla esset Respublica.

Lib. vj. ex epistola: Gratulor tibi mi Balbe. Ab eo loco: Mihi tamen placuit mi Balbe. Tua me calamitas uehementer excruciat, meis incommodis modice tangor.

Tu fac habeas fortem animum: quem semper habuisti: primũ ob eas causas, quas scripsi: deinde quòd ea de Rep. semper uoluisti, atque sensisti: ut non modo secunda sperare debeas, sed etiam si omnia aduersa essent, tamen conscientia, & factorum, & consiliorum tuorum, quæcunq; acciderent, fortissimo & maximo animo ferre deberes.

Quamobrem fac animo magno, fortiq; sis: & si turbidissima sapienter ferres, tranquilliora latè feras.

De reliquo, ut te sæpe p literas hortatus sum, ita uelim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod timẽdũ sit, præter cõmunẽ casum ciuitatis: qui etsi est grauissimus, tamen ita uiximus, & id ætatis iam sumus, ut omnia quæ non nostra culpa nobis accident, fortiter ferre debeamus.

Vacare culpa magnum est solatium, præsertim cum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam, & maximarum rerum gloriam: quarum altera mihi uiuo nunquam eripietur, altera ne mortuo quidem.

Libro ix. epistola: Delectauerunt me literæ tuæ. locos habet consolatorios.

Ac ne ſis perturbatus. Noui enim te: *& non ignoro,* Ad Atticum.
quàm ſit amor omnis ſolicitus, atque anxius. Sed res eſt, ut ſpero, non tam exitu moleſta, quàm auditu.

Sed ad hæc omnia una conſolatio eſt, quòd ea conditione nati ſumus, ut nihil, quod homini accidere poßit, recuſare debeamus.

Ex lib. ad Brutum, tota, & elegans: Fungerer officio.

Ex epiſtolis Plinij Secundi.

QVibus ex cauſis neceſſe eſt, tanquam immaturam mortem eius in ſinu tuo deflcam: ſi tamen fas eſt aut fleri, aut omnino mortem uocari, qua tanti uiri mortalitas magis finita, quàm uita eſt. Viuit enim, uiuetq́; ſemper: atque etiam latius in memoria hominum & ſermone uerſabitur, poſtquàm ab oculis receßit. Volo tibi multa alia ſcribere, ſed totus animus in hac una contemplatione defixus eſt. Virginium cogito, Virginium uideo, Virginium iam uanis imaginibus, recentibus tamen audio, alloquor, teneo, cui fortaſſe ciues aliquos uirtutibus pares & habemus, & habebimus, gloria neminem.

Vt enim crudum adhuc uulnus, medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit: ſic recens animi dolor conſolationes reijcit, ac refugit, mox deſiderat, & clementer admotis acquieſcit.

Torqueor quòd diſcipulũ, ut ſcribis, optimæ ſpei amiſiſti, cuius & ualetudine, & morte impedita ſtudia tua quid neſciam, cum ſis omnium officiorum obſeruantißimus, cumq́; omnes quos probas effuſißime diligas?

Iiſdẽ nũc ego te quibus ipſum me hortor, moneo, cõfirmo. Et gaudiũ mihi, & ſolatiũ in literis: nihilq́; tam lætũ,

quod

quod his lætius: nihil tam triste, quod non per has minus triste. Tamen in magna consolatione, ingẽs est solicitudo.

Consolatoria sylua mea.

Valeat illa uulgi sentẽtia, Vbi non sis qui fueris, non est quur uiuere uelis. Quæ si minus potest tota displicere, cogita non tantũ qui nuper fueris, sed qui olim: neque tantum obuersetur animo tuo, unde cecideris, sed etiam unde surrexeris.

Absit à uiro muliebris illa uox, Dũ mea me uictũ doceat fortuna dolere. Imò te ratio reddat aduersus omnes uitæ casus inuictũ, ut propellas animo dolorẽ, non ut assuescas.

Tibi recti conscientia, & bonorum iudicium pluris esse debet quàm inuidorum hominum sermo.

Magis te confirmare debet paucorum insignium, & probatißimorum hominum graue testimonium, quàm inepti uulgi fabulæ.

Leuius ista feres, si percipias animo, quid posteritas de te loquutura sit potius, quàm tuum seculum, cui liuor adimit iudicium.

Neque tantum de fortuna tua ademisse, quantum ad nominis tui gloriam addidisse æmulorum tuorum iniuria mihi uidetur.

Non hic tui cõsolandi officium mihi sumpsi, quòd minus magnifice de animi tui magnitudine sentirẽ, sed quẽadmodũ gubernatores optimi uim tempestatis, ita uiri fortißimi fortunæ impetum superare interdum non possunt. Non me fugit, quàm graue uulnus acceperis ex uxoris obitu. Amisisti fœminam singularis exempli, etiamsi priscis seculis uixisset. Quam illa marito uerecundiã præstitit,

tit, quum ipsa summam mereretur? quàm multas, quàm eximias uirtutes, ex diuersis ætatibus, ex uarijs matronis collectas, ac mixtas una expreßit? Tamen hoc tibi debet esse magno solatio, quod tantum bonum tandiu possederis. Vixit enim tecum annos quadraginta quatuor, sine iurgio, sine offensa. Sed hoc ægrius fero, inquies, quò tenui diutius. Nam gustatas tantum uoluptates facilius obliuiscimur. At uide ne ingrati sit hominis, tantum cogitare quid amiseris, non meminisse quàm diu fruitus sis. Certe prudētiæ tuæ fuerit, non committere, ne hoc ualeat apud animum tuum ratio, quod alioqui neceßitas ipsa, & dies lōnga, & satietas doloris inducit.

Communis dolor. Tu nepotibus, ego pronepotibus orbatus sum. Sed spero futurum ut alij nati, dolorem hunc gaudio mutent, quando salua est unde hoc sperare licet.

Multum ab istis dissentio, qui in graui dolore putant hominem sibi relinquendū, donec uulnus tempore mitius, medicam admittat manum. At ego quemadmodū primum arbitror, animum philosophiæ præceptis, aduersus omnes malorum incursus, ueluti antidoto præmunitum habere: ita proximum arbitror, statim repugnare dolori, ne ueluti morbus iam familiaris factus, nullis remedijs poßit exigi.

Scribis dolorem, quem ex uxoris obitu cōceperas, non solùm non leniri die, sed in dies etiam incrudescere.

Quò magis censeo uelut in uetere morbo ad quælibet mutationis auxilia cōfugiendum. Sunt balnea, rusticatio, negociorū cura, studia literarum, peregrinatio, spectacula, contētio cum aduersarijs, publici magistratus functio. Horum atq; his similium, nunc hoc, nunc illud tentandum est.

est. Fortaßis incides tandem in aliquid, quod ægritudinem istam animi uel sanet, uel ceu clauus clauum protrudat.

Consolatio familiaris cum obiurgatione mea.

TE'ne sic angi, sic animo iacêre? Quorsum tandem attinet, ut te afflictes, ut te lacrymis cõficias? An ista malum lenient, an non potius exacerbabunt? Quorsum attinet tam miserè deplorare, quod mutari nõ potest? Vbi nunc est illa animi tui constantia? ubi literæ, quibus aliorũ dolorem leuare consueueras? Alijs mederi potuisti, tibi nihil prodes. Ipse tibi nunc medicus sis oportet. Cur frustra & te ipsum lacrymis, & amicos querelis exanimas? Quæ est ista animi impotentia, quæ mollities? Num te uirũ esse oblitus es? Ita'ne ista tam grauiter fers? quasi uerò ista tibi uni contigerint, aut tanta sint, ut alijs non multò etiam acerbiora euenerint. Quid uel tuo animo, uel doctrina indignius, quàm sic angi, sic frangi, sic teipsum abijcere, quo modo ne mulier quidem ulla posset? Neque enim uideo quem fructum adferre poßint inanes lacrymæ, & querimoniæ. Nam si eiusmodi malum iudicas, ut ad salutem reflecti nequeat, cur luctu duplicas incommodum? Si spes est, cur non ea potius te sustentas: atque id agis, qua ratione quàm primum ex istis malis queas emergere? Si desperas, memineris illud, in istiusmodi rerum conditione bonum animum, dimidium adimere mali. Sin speras: cur perinde, tanquam in re desperatißima te maceras?

Audio te tam grauiter angi, ut ex luctu, mentis etiam errore afficiaris. Deum immortalem quid tibi uis? Quin tu potius obduras, ac seruas te rebus secundis? Cur tu &

amicis

amicis luctum auges, & inimicis uoluptatem præbes, & teipsum indigne conficis?

Tu contrà audētior ito, Quò tua te fortuna sinet.

Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt. Tu, dum ista te cōscientia, iste animus, ista uirtus, istæ literæ, ista rerum gestarum memoria te comitabitur, caue te putes exulem ubicunq; locorum, quocunque sub cœlo erit uiuendum, etiamsi ultra Getas relegatus esses. Sed quid ego sus Mineruam? Facit sanè non loquacitas mea, sed beneuolentia longiores epistolas. Vale.

Consolatio iocosa & familiaris.

QVòd te lacrymis conficis, non miror, qui puellam amiseris, nondum totos sexagintaseptē annos natam, idq; relicta dote satis opima. In h c tibi scribere uisum est, ne doloris magnitudine uictus tibi manus adferres. Priusquàm extilles lacrymis, fac iuxta prouerbium, Viuorū memineris. Tua puella redibit nunquàm. Alioqui matrē deflere uideberis. Mitto tibi strophiolum, quo lacrymas extergeas, & succum medicum, quo lippitudini fletu cōtractæ medearis. Clama te miserum, sed nunquàm efficies, quin istam miseriam tibi complures inuideant. Nisi desinis macerare te, uereor ne populus in te iaciat conuitium illud: πρὸς τὸν μητρυιῆς τάφον δακρύει.

Ad consolationem responsio.

IAm quibus modis respōdendum sit cōsolatori, res ipsa dabit cōsilium. Nam ferme gratias agimus primū pro officio, deinde laudamus ingenium, quòd nihil adduci potuerit ad leniendum dolorem, quod ille non summa dicēdi facultate disseruerit. Postremò quòd illius & prudens, & erudi

& erudita,& grauis, denique cum primis amica oratio, aut bonã doloris partem nobis ademerit, aut totum excusserit. Aut si nobis nõ profuit illius consolatio, laudabimus animum, studium, & ingenium illius: quòd tanquam bonus ac peritus medicus nullum nõ remedij genus admouerit, sed arte maius esse malũ. Aut ita respondebimus imperioso consolatori: Facilè, quum ualemus, recta consilia ægrotis damus. Tu si hic sies, aliter sentias. Exemplo supersedebimus, syluæ nonnihil suppeditabimus.

Cic. ex famil. libro iiij. Ego uero Serui. lib. v. Quanquàm ipsa consolatio.

Ad Atticum. Vtinã illum diem uideã, cum tibi agam gratias, quòd me uiuere coëgisti. Adhuc equidem ualde me pœnitet.

Sed te oro, ut ad me Vibonem statim uenias, quò ego multis de causis conuerti iter meum. Sed eò si ueneris, de toto itinere, ac fuga mea consilium capere potero. Si id non feceris, mirabor, sed cõfido te esse omnino facturum.

Quòd me hortaris, ut firmo sim animo, uellem posses aliquid afferre, quam ob rem id facere possem.

Quòd me ab hoc mœrore recreari uis, facis, ut omnia, &c. Sed me mihi non defuisse, tu testis es. Nihil enim de mœrore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego nõ domi legerim. Sed omnẽ consolationem uincit dolor. Quin etiam feci, quod profectò ante me nemo, ut ipse me per literas consolarer, quem librum ad te mittam.

Consolari iam desine, obiurgare uerò noli. Quod quũ facis, & ego tuum amorem & dolorem desidero, quem ita affectum mea ærumna esse arbitror, ut teipsum consolari nemo possit.

Ad conso

Ad consolationem, mea.

Tua quidem oratio sperare me iubet, quod improbum sit etiam optare.

Vide ne me lactes inani spe, ne doloris uorsuram fecero, mox cum fœnore recursuri.

De petitoria epistola.

SEruius enarrans locum, in libro Aeneidos primo, ubi Iuno supplex petit ab Aeolo, ut classem Aeneæ disijciat, indicat præcipere rhetores in omni petitione quatuor seruanda esse: primum ut quod petimus ostendamus esse in potestate eius à quo petimus: præterea ut doceamus esse iustum quod petimus: deinde ut modum ac uiam indicemus, qua confici possit, quod petimus: deniq; ut sequatur remuneratio. Hunc ordinē in petitionibus Vergilio fuisse perpetuum, uelut hoc in loco: Et mulcere dedit uentos, & tollere fluctus: ostendit facultatem. Mox: Gens inimica mihi Tyrrhenū nauigat æquor: declarat esse iustum. Iustum enim quicquid molimur in hostem. Rursum: Incute uim uentis, & disijce corpora ponto: modū aperit & uiam. Addit remunerationem. Sunt mihi bis septē. Ac recte quidem Seruius & expedite. Nos tamen paulò crassiore Minerua rem aperiemus. Primum, quoniā uaria est natura rerū, quas petimus: & magna est uarietas personarum, quæ rogant, aut rogantur, oportet et petendi rationem esse uariam. Sunt enim quædam quæ fauorabiliter petimus à quouis, ueluti cōsiliū: sunt quæ pudore suffundunt rogantē, ueluti quum petimus mutuum, aut rem parum honestā. Igitur in genere duplex erit petendi modus, rectus, & obliquus. Vbi causa erit fauorabilis, aperte sua-

debimus esse præstandũ, quod petimus: ubi secus, per insinuationem irrepemus in petitionẽ. Primum exaggerantes, quãta nos circunstet necessitas, & quàm magnum telum sit necessitas, & quam inutilis pudor uiro egẽti: neq; fugere nos, quam sit improbum, rem tantam ab eo petere, de quo nihil unquam simus promeriti. Post hæc paulatim per cuniculos ostendemus, nobis non mediocrẽ spem porrigi ab insigni illius benignitate, qua solitus sit etiã ignotis & indignis opitulari: ob eximiã ingenij bonitatem, ad subleuandas omniũ miserias propensi. Hic pudor nõ uulgariter cõmendat rogantem, quemadmodum improbitas alienat animũ. Nullus enim libenter in eum cõfert beneficium, qui ceu debitũ flagitat, magisq; poscit, quàm petit. Profuit Hortensio, quòd quũ cuperet ex uxore Catonis Vticensis sustollere prolem, nõ ipsam petijt, sed illius filiã Portiã Bibulo nuptam, plurimas interim causas adducẽs, quare cuperet ex ea gente hæredem. Ille cum respondisset se facilè assensurũ, si modo probaretur genero: tandẽ uerecunde subindicauit, se Martiam ipsius uxorem petere, cuius copiam facere, ipsi esset in manu, qui maritus esset. Iam imprudens cõcesserat, quod petebatur. Itaq; persuaso Martiæ patre, duxit eam uxorem. Autor Plutarchus. Vbi nihil erit opus hac insinuatione, tamẽ eius à quo rem difficilẽ petimus, beneuolentiã modis omnibus conciliabimus. A' persona ipsius, cuius benignitatẽ quum erga cæteros, tum erga nos grate cõmemorabimus: dicemusq; nos ei cui iam sumus tot nominibus deuinctißimi, uelle fieri deuinctiores: à persona nostra testificãtes, quãto studio semper illum coluerimus, quodq; præcipuã fiduciã in illo semper

habuer

habuerimus: simul ostendentes hoc quod petimus, ut nulli nos libētius debituros, quã illi cui debemus omnia, ita nulli facilius esse præstare. Quod etiam magis exponemus in explicando modo. Si qua erunt nostra in illum merita, ea summa cũ modestia significabimus magis, quàm cõmemorabimus. A' persona maiorũ utriusque, si docebimus inter utriusq; parētes ueterem atq; arctissimã necessitudinẽ intercessisse, compluribus mutuis officijs huc usq; cultã, & cõfirmatam. A' persona aduersariorũ, si declarabimus nobis esse certamen cum ijs, quos is etiã odit, à quo præsidia poscimus. A' re, si docebimus eam piam esse, iustam, honestam, nobis necessariã, illi facilẽ, & honorificã. Deinde si citra arrogantiã ostendemus, quid ex ea re cõmoditatis sit ad ipsum etiã aliquando reditturũ. Si quid inerit incõmodi, quod animũ illius, uel alienet à nobis, uel deterreat, id uel diluemus, uel extenuabimus. Si erit opus, admiscebimus obtestationes earũ rerũ aut personarũ, quibus scimus illũ posse cõmoueri. Postremò pollicebimur memorẽ animũ, nec habituros modò gratiã, uerũ etiã relaturos, si dabitur cũ fœnore: nos ipsos totos, resq; nostras omnes illi uicissim dedicabimus, ac deferemus. Facultatẽ nostrã extenuabimus: de animo, studioq; magnifice pollicebimur. Illud adijciã, non hic solum, uerum etiã alijs in rebus aliquando plus ualere iocum tẽpestiuum, & aptũ, quàm seriã petitionẽ. Tantum de præceptionibus satis esto, reliqua iuuenibus, aut præceptori animaduertenda relinquo.

Exemplum petitionis obliquæ.

INgenij mei pudorem ipse non ignoras uir eximie. Sed quò non adigit mortales, uere durissimũ telum necessitas?

sitas? Eo in loco sunt res meæ, ut ni protinus ad manum sint ducenti angelati, tam perierit tuus Ludouicus, quàm extrema faba, quod aiunt. Scio beneficiũ esse magnum & eximiũ: neq; me fugit quàm nulla sunt mea in te officia, quorũ fiducia rem tantam ausim abs te petere, præsertim quum tot, tantisq; nominibus iam pridem obstrictus, tibi nondum ulla ex parte retulerim gratiã. Et tamẽ nisi deus aliquis, uelut ἀπὸ μηχανῆς alicunde sese proferat, funditus interij. Quare quemadmodũ in summa rerũ desperatione, nautæ solent sacrã iacere ancorã, ita ego dispectis omnibus, ad te uelut ad propitium quoddam numen confugio. Non ausim rogare, quanquàm huc adigit necessitas, tamẽ illud uolui te scire, statum rerum mearum: ut si me iudicas dignum exitio, te iudice peream æquiore animo: sin tua pietas, multis iam argumentis antehac in me declarata, dignabitur me ex hoc discrimine eximere, conabor omnibus neruis, ne te unquam huius capitis seruati pœniteat.

Petitio rei parum honestæ.

Non ignorabam, quàm impudens esset in causa pessima, à uiro omnium optimo patrocinium rogare. Non enim conabor excusare factum meũ, ne grauius peccem impudentia, quàm hactenus peccatũ est stultitia, & incogitantia, ne dicam demẽtia. Horrescit animus, abhorrens & ab ipsa malorũ meorum commemoratione, sed tamen aperiendum uulnus, si sperem medelam. Sortem satis amplam, quã pater dederat in negociationem, nuper alea perdidi. Ingens flagitiũ fateor, sed utcunq; succurri poterat, si solum esset. Inscio patre, cũ matris pedissequa rem habui. Illa me callidior, negauit se facturam sui copiam, nisi

nisi pollicerer me maritũ ipsi futurũ. Ibi mihi nõ Iupiter, ut inquit Hesiodus, dimidiũ mentis, sed Venus totam mẽtem ademit. Polliceor demens. Nunc aiunt nulla ratione rescindi posse, quod sic actũ est: ut illis sit peßime, qui leges tam iniquas cõdunt. Pater meritò iritatus, abdicationẽ parat. Quod si fit, nullũ uideo melius cõsiliũ, quàm ut laqueo uitã finiã. Quur enim libeat uiuere in tãtis malis? Scio te nihil non posse apud patrẽ. Solus es qui me poßis redigere in gratiã. Quòd si quid te miseret mei, nõ ausim rogare, sed tamẽ uides calamitatẽ meã. Efficiam ut te mei seruati nunquam uel pudeat, uel pœniteat. Sic admissum hoc omni officiorũ genere sarciã. Aetatem uides. Sæpenumero à grauioribus cõmißis, iuuenes sese ad bonã frugem conuertêre. Vtinã quod factũ est, fieri posset infectũ. Sed quod mutari non potest, pensari potest. Maximum quidẽ hoc peccatũ est, fateor, sed primum. Deniq; quid sibi uult pater? Si abdicat, nec mihi adimit uxorem, & sibi parat orbitatẽ: sin ignoscit, habebit hoc semper addictiorẽ filiũ. Fac breui sciam, utrũ meis malis sim omnino perdẽdus, an tua bonitate seruãdus. Nihil enim miserius, quàm pẽdêre.

Petitionis honestæ exemplum.

IMprobum fortasse alijs uidebitur, præsul amplißime, eum à quo tantum beneficiorũ acceperim, quãtum ne sperare quidem unquã sum ausus, rursum nouis precibus solicitare. At ego ingenui, minimeq; ingrati animi existimo, cui multum debeas, ei plurimũ uelle debere. Cui enim extremas fortunarum mearũ partes potius acceptas ferre cupiam, quàm ei ipsi cui primas, cui medias debeo? Quid enim Lucius esset, nisi te tanquam numen quoddam pro-

pitium nactus esset? Tu me puerũ, ob nescio quam in me uirtutis indolem, praeterea fortasse, quòd putabas meas literas tibi aliquando uel usui, uel ornamẽto futuras (quam utinam de me uel existimationẽ, uel expectationem non omni ex parte uidear fefellisse) adoptasti. Nec semel complexus, unquam fouere, iuuare, ornare destitisti. Itaque si quid hodie in me uel uirtutis, uel bonarũ literarũ, uel dignitatis esse putatur, id omne tuae debeo munificẽtiae. Sed duo mihi restare uidentur, ut & tu opus tuũ pulcherrime coeptũ perficias: & ego efficiã, ne nullum tantorum in me beneficiorũ fructũ ex me cepisse uidearis. Quod utrunq; ut fiat, & ego maximopere cupio, & tibi in manu est. Eadem opera & tu me alumnum beaueris, & eo in loco collocaris, quo multis in rebus tibi usui esse possim. Post diuturnos, ut scis, in literis theologicis exhaustos labores, ad Calẽdas Maias theologica laurea sum insigniendus, quam quidẽ professionẽ paulò splendidius uitae genus decere, nõ ignoras. Praeterea, quoniã hactenus amplitudini tuae sumptui tantũ fui, aequum est, ut aliquando sim & usui, & dignitati. Iam uerò hoc ipso tẽpore uacat praepositura Corinthiensis, nõ maxima quidẽ illa, sed meo cõsilio cõmodissima: tum quòd & in tua sit patria, & à mea nõ ita multũ absit. Habebis, qui tuorũ, tuaq; illic negotia perinde curae sit habiturus, ac si propria forent. Praeterea quicquid unquam dignitatis mihi accessurũ est, id in tuam unius gloriam accesserit, cui semel me debeo, quãtus sum. Nec me latet, quàm potentes sim competitores habiturus, quàm hoc honore indignos, quàm utriq; nostrũ maleuolentes. Nihil me terret, modò tu uelis, qui unus plus

Narratio.

caeteris

cæteris omnibus potes patrocinari. Quid enim tu audeas à principe petere, quòd ille cunctetur præstare? Quare si me non temere adoptasti: si qua unquam ex parte tuo de me iudicio respondi: si me uirum gratum existimas, fac ut hæc præpositura mihi tribuatur. Id ego abs te & diligentius, & pluribus uerbis contenderē, nisi ucrerer, ne de tua humanitate, quam ego semper in me propensissimam sum expertus, diffidere uiderer. Ego uicißim modis omnibus enitar, ita me eo honore dignū præstare, ut neq; te noui huius in me muneris pœniteat, & ueterum tuorū erga me beneficiorum fructum aliquem percipias. Vale.

Petitoriæ sylua.

Pluribus uerbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem expectaret, aut id fieri nostra amicitia pateretur, aut res uerba desideraret, ac non pro se ipsa loqueretur. Cic. epist. fam.

Hoc uelim tibi persuadeas, si rationibus meis à te prouisum esse intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam uoluptatem esse capturum.

Quòd si mihi tua clementia opem tulerit, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo.

Lib. v. epistola: Coram me tecum, tota.

Cum uerò ea tua sit uoluntas, humanitas, beneuolentia erga me, libenter amplector talem animum. Sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum) si feceris id quod ostendis, magnam habebo gratiam: si non feceris, ignoscam: & alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profectò maxima. Quid rectum sit, apparet: quid expediat, obscurum est: ita tamē,

ut si nos sumus, qui esse debemus, id est, studio digni, & literis nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime cōducant, quæ sunt rectissima.

Lib. vj. epistola: Si mihi non tecum. tota.

Lib. ix. petitio iocosa: Et si munus flagitare.

Cic. ad Atti. Tu si me amas tantum, quantum profecto amas, expeditus facito ut sis: si inclamaro, ut accurras. Sed do operam, & dabo, ne sit necesse.

Nunc mihi & consilijs opus est tuis, & amore, & fide, quare aduola. Expedita erunt mihi omnia, si te habebo. Multa per Varronem nostrum agi possunt, quæ te etiam urgente erunt firmiora. Multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quæ tibi occulta esse nō poterūt: multa etiam, sed absurdum est singula explicare, cum ego te requiram ad omnia. Vnum illud tibi persuadeas uelim, omnia mihi fore explicata, si te uidero.

Quam ob rem, si me amas tantum, quantum profectò amas: si dormis, expergiscere: si stas, ingredere: si ingrederis, curre: si curris, aduola. Credibile non est, quantum ego in consilijs, & prudentia tua, quodq; maximum est, quantum in amore & fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat: cōiunctio uerò nostrorum animorum, breuitate contenta est.

Quare ut Numestio mandaui, tecum ut ageret, item atq; eo, si potest, acrius te rogo, ut planè ad nos aduoles: respiraro, si te uidero.

Pluribus uerbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

Tantum te oro, ut quoniam me ipsum semper amasti,

eodem

eodem amore sis. Ego enim idem sum. Inimici mei mea mihi,non me ipsum ademerunt. Cura ut ualeas.

Tu me,ut facis,opera,consilio,gratia iuua.

Quintum fratrem optimum,humanißimumq́; sustenta.

Omnem autẽ spem habeo existimationis,priuatarumq́; rerum in tua erga me mihi perspectißima beneuolentia: quam si his temporibus miseris, & extremis præstiteris: hæc pericula, quæ mihi communia sunt cum cæteris,fortius feram:idq́; ut facias,te obtestor,atq; obsecro.

Te etiam atq; etiam oro, ut me totum tuendum suscipias,ut si ij salui erunt,quibus cum sum,unà cum ijs possim incolumis esse, salutemq́; meam tuæ beneuolentiæ acceptam ferre.

Itaque te uehementer etiam atque etiam rogo, magis quàm à me uis, aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

Quanquàm hæc epistola non suasoris est, sed rogatoris. Igitur mi Plance, rogo te,& etiam oro,sic mediusfidius, ut maiore studio, magisq́; ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas,ita tractes,ita conficias,ut quod sine ulla dubitatione apud C O S S.*obtinuimus propter summam bonitatem, & æquitatem causæ, id tu nos obtinuisse non modo facilè patiare, sed etiam gaudeas. Qua quidem uoluntate te esse erga Atticum, sæpe præsens & illi ostendisti, & uerò etiam mihi. Quod si feceris,me, quem uoluntate, & paterna neceßitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio deuinctũ habebis. Idq́; ut facias,te uehemẽter etiam atq; etiam rogo.*

Nunc mi Capito (scio enim quantum semper apud eos,

eos, quibus cum sis, posse soleas) eo plus apud hominem facilimum, atque humanissimum Plancum enitere, elabora, uel potius eblandire, effice ut Plancus, quē spero optimum esse, sit etiam melior opera tua.

Quod certe facies, si tu neruulos tuos mihi sæpe cognitos, suauitatemq́;, qua nemo tibi par est, adhibueris. Quod ut facias, te uehementer rogo.

Ignosce mihi, quòd cum antea accuratissime de Buthrotijs ad te scripserim, eadem de re sæpius scribā. Non mehercule mi Plance facio, quòd parum confidam, aut liberalitati tuæ, aut nostræ amicitiæ, sed cum tanta res agatur Attici *nostri, nunc uerò etiam existimatio, &c.*

Oro, atq; obsecro te Cicero *, necessitudinem nostram, tuamq́; in me beneuolentiam obtestans, sororis meæ liberos, obliuiscaris esse* Lepidi *filios, meq́; his in patris locum successisse existimes. Hoc si à te impetro, nihil profectò dubitabis pro his suscipere.*

Scribere multa ad te neq; possum præ solicitudine, ac stomacho, neq; debeo. Nam si in tanta re, tamq́; necessaria uerbis mihi opus est ad te excitandū, et confirmandū, nulla spes est, factutū te quod uolo, & quod oportet. Quare noli expectare lōgas preces, intuere me ipsum, qui hoc à te, uel à Cicerone *cōiūctissimo homine priuatim, uel à cōsulari tali uiro remota necessitudine priuata impetrare debeo.*

Hoc te ita rogo, ut maiore studio te rogare nō possim.

Cic. petit. *Innumerabilia sunt tua in me officia, domestica, forensia, urbana, prouincialia, in re priuata, in re publica, in studijs, in literis nostris: omnia uiceris, si feceris, &c.*

Cui enim ego potius dignitatem meam acceptum ferre cupiam,

cupiam, quàm cui salutem & omnia debeo?

Credibile non est quantũ ego in consilijs, & prudẽtia tua, quod maximum est, quantum in amore & fide ponã. Petit.consil.

Te habere consiliorum autorem, & solicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio.

Quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet. Te autore, mihi uel augendi, uel quiescendi ratio constabit.

Nunc mihi consilijs opus est tuis, & amore, & fide. omnia mihi expedita erunt, ubi tuam sententiã accepero.

Hac in re consilium de tua sententia capiemus.

Tuum ad nos reditum, tum omnes tui uehementer desiderant, tum tempus & res tuæ postulant.

Autoritate tua nobis opus est, & consilio, & etiam gratia. Noli pati litigare fratres, & iudicijs turpibus conflictari.

Sed quid tibi mando nominatim? me totum tuo amori, fideiq; commendo.

Sed si me amas, quod qdẽ iam facis, aut pbelle simulas.

Nũquã putaui fore, ut supplex ad te uenirẽ: sed hercle facilè patior, datum tẽpus, in quo amorẽ experiar tuum.

Quod superest, rogo ut pari simplicitate, si qua existimabitis addenda, commutanda, omittenda, indicetis. Plinius.

A' simplicitate tua peto, quod de libello meo dicturus es alijs, mihi dicas. Neq; est difficile, quod postulo. Petit.iudicij.

Lib.iij.epistola: Assumo te in consilium, &c. Petit.consilij.

Mihi & tentandi aliquid, & quiescendi te autore ratio constabit. Obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi autoritas pro ratione sufficit.

Audisti

Audisti consilij mei motus, superest alterutra ex parte iudicium tuum, in quo mihi æquè iucũda erit simplicitas dissentientis, quàm comprobantis autoritas.

Politianus lib. vij. epistola: *Multo æquius fuerat.*

Habes quid mihi uideatur, & intelligis animi mei uotum, sed tamen tuum consilium sine exceptione sequar: ad tuam uoluntatem me cõfirmabo, à quo honeste dissentire non possum. Nihil assentor: tantum enim animi inductio, & mehercle amor in te meus, apud me ualet, ut quæ tibi utilia sunt, & quæ tu uis, ea omnia mihi protinus & recta, & uera uideantur.

Hac in re facturus sum, quicquid tu decreueris: nã huius totius consilij, te ducem, me comitem esse decet.

Quod ut facias, non solùm te rogo, uerum etiam suadeo. Neq; enim mihi iucundius erit, si nos inuiseris, quàm utile tibi.

Sylua mea.

HAbes rerum mearum statum. Diuinas animi mei uotum. Vides quid res ipsa flagitet: nam ipse nihil ausim rogare, ne uidear non minus improbus, quàm miser.

Improbus planè uideri possem, qui te quotidianis meis postulationibus, occupatißimum interpellem: nisi eo te animo esse cognoscerem, ut quos semel tueri cœperis, non quiescas, donec planè confirmes.

Ex tua unius humanitate quantus sum pendeo. In te uno omnes spes, fortunæq; meæ sunt sitæ.

Nihil est tam arduum, quod te patrono consequi posse diffidam. Nihil tam amplum est, quod uel ego abs te petere non audeam, uel tu præstare nequeas.

Quàm tu facilè potes, tam ego uehementer cupio.

Parum rectè de tua liberalitate sentit, qui rem iustam uerbosius abs te petit.

Adijce & hunc calculum, ad altißimos cumulos tuorum in me beneficiorũ: quibus etsi nihil accrescere posse uideatur: tamen hoc unum desiderant, ut undiq; absoluti, atq; exaggerati esse uideantur.

Quum plurima sint tua in me officia, nihil tamen fuerit hoc uno uel maius, uel iucundius.

Non dubito quin mirere, atq; etiam stomachere, quòd tecum eadem de re agam sæpius.

Scio, perfricui faciem insigniter, qui hoc ausim abs te petere: sed hanc impudentiam me docuit non mea natura, sed dura neceßitas.

Res est tam pia, tam iusta, ut uir æquus eam nec hosti negare debeat. Nostra tam arcta est neceßitudo, ut nihil tam iniquũ sit, quod alter ab altero nõ debeat impetrare.

Si uideor improbus, qui rem tantam abs te flagitẽ ucrius, q̃ petã, dabis ueniã. Hanc audaciã me docuit nõ mea natura, sed tua humanitas, qui mihi nihil negare soleas.

Res est eiusmodi, ut si tecum consideres, quod abs te peto, sim abs te potius rogandus.

Inuitus onero te precibus, sed urget neceßitas.

Scio tantos patronos nõ uocandos ad mediocrem, aut uulgarem operam: sed hoc negotium eius generis est, ut ab uno te præstari poßit.

Responsio ad petitionem.

QVod mecum per literas agis, unã ob causam mallem coràm egisses. Non enim solum ex oratione, Cic. ad Attic.

sed

ſed etiam ex uultu & oculis, & fronte (ut aiunt) meum erga te amorē perſpicere potuiſſes. Nam cum te ſemper amaui, primum tuo ſtudio, pòſt etiam beneficio prouocatus, tum his temporibus Reſp. te mihi ita commendauit, ut chariorem habeam neminem. Literæ uerò tuæ tum amantiſsimè, tum honorificentiſsimè ſcriptæ, ſic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium uiderer, ſed accipere à te, ita petente, ut inimicum meum, neceſſarium tuum, me inuito ſeruare nolles, cum id nullo negotio facere poſſes.

Plinius. *Lib. iij. tota epiſtola: Facis pro cætera reuerentia. Faciam ergo quod deſideras, tam diligenter, quàm libenter.*

Quòd admones, gratias ago: quòd rogas, queror. Admoneri enim debeo, ut ſciam: rogari non debeo, ut faciā, quod mihi non facere turpiſsimum eſt.

Mea. *Excuſarem me profectò uel fratri, hoc ſanè tempore, ſed arctior eſt amicitia noſtra, quàm ut ullā patiatur exceptionem, quoties alterutrius ſeria res agitur.*

De commendatitia epiſtola.

Hvic finitimum eſt commendatitium genus. Quum enim commendamus aliquem, alieno nomine quippiam petimus: quare iiſdem rationibus erit tractandum. Hic tres erunt conſiderandæ perſonæ. Noſtra, eius cui ſcribimus, eius quem commendamus. Poſtremo loco res ipſa cuiuſmodi ſit, erit inſpiciēda. À noſtra perſona perſuadebimus, ſi cauſas, à quibus ad hunc commendandum fuerimus commoti, iuſtas, magnas, plurimas'ue oſtendemus: uel quòd de noſtris, aut nobis ipſis ſit bene meritus: uel quòd nobis cum ipſo, aut noſtris cum illius maioribus, uetus, & coniunctiſsima familiaritas interceſſerit,

rit, aut hospitium, uel quòd sanguine propinquus, patria, studijs'ue coniunctus, affinis, aut alioqui charus, & commendatus: uel ita deniq; hominem describemus, ut ob modestiam, probitatem, eruditionem, integritatem, humanitatem, nobilitatem, dignus sit qui quum omnibus bonis, tum illi in primis debeat esse quàm commendatißimus. Si qua uerò uel nostra, uel illius quem commendamus, maiorum'ue eius in alterum merita præcesserũt, ea summa cum modestia significabimus, extenuantes quidem ipsa benefacta, benefaciendi autem animum amplificantes. Vehementer commendationem iuuabit, si eum quem commendamus, de eo cui commendamus, quàm optime, & sentire, & prædicare dicemus. Non possumus enim non beneuolentia quadam commoueri erga eos, quibus nos citra assentationẽ intelligimus esse admirationi. Quare scitè Isocrates præcipuum amicitiæ cõciliandæ initium commonstrauit, ut absentem laudemus, apud eos, quos renuntiaturos suspicemur: si utriusq; nostrum summam de eo fiduciam uerisimiliter aperiemus, solicitudinẽ uidelicet quandam inijciamus oportet, ubi eiusmodi hominem omnem spem suã in ipsius unius humanitate reposuisse intelliget, nullius præter suam unius opem implorare uoluisse. Et à personis quidem hoc modo cõmendationem tractabimus. A persona commẽdati, & eius cui commendamus.

À re commendabimus, si eam facilem illi duntaxat, cui commendamus, monstremus: si piam, si honestam, si utilem probabimus. Tum si eiusmodi erit, ut ex ea ad patronum aliquid laudis, gratiæ, autoritatis, aut emolumenti uenturum uideatur, id accurate admonebimus, si eodem beneficio quàm plurimos deuinctum dicemus. Deinde obse- A re.

crationibus uti licebit. Postremo loco & nostro, & commendati nomine pollicebimur illum gratum, & memorem futurum. Nos eodem beneficio perinde ac si in nos esset collatum, perpetuo deuinctos fore. In calce mutuam operam, & studium deferemus. Constat enim epistolam commendatitiam ex duobus misceri generibus, suasorio, & demonstratiuo. Quum enim eum quem commendamus, cum laude describimus, in demonstratiuo genere uersamur: quum rem ipsam aut honestam, aut utilem, aut facilem ostendimus, in deliberatiuo. Sed breuis debet esse commendatio, neq; nimis accurata, præsertim si ad eum scribimus, cui sumus ipsi uehementer commendati. Testimonij enim pondus habere debet, potius quàm disputationis speciem. Et huius generis esse potest triplex tractatio: Recta, obliqua, & iocosa. Recta, quum aperte docebimus eum esse dignum fauore, quem commendamus. Obliqua, quum negabimus nos hunc commendare uelle, tantùm admonere ut hominem uelit cognoscere: futurum enim, ut quum alij gratias agere soleant ijs, qui commendationem recepissent, ille ultro gratias sit acturus, quòd nostra opera contigerit nosse talem uirum. Iocosa, quum intelligemus nos plus effecturos sermonis iucunditate, quàm serijs argumentis. Non arbitror operæprecium, de singulis exempla proponere, ne nimium increscat uoluminis magnitudo. Tantum in sylua formulas aliquot annotabimus. Commendatorij generis exempla, quum apud Ciceronem sint plurima, tum illa epistola, cuius initium est, Nondum erat auditum, uniuersum commendandi artificium una complectitur.

Breuis huius generis comprehensio.

Herman

Hermannus theologus Andronio Bolano antiſtiti S. D.

QVanquàm mihi Dioniſij mei fortunæ maiori propemodũ, quàm meæ ipſius curæ eſſent, præſul humaniſsime, idq́; non modo propter uetuſtiſsimam arctiſsimamq́;, quæ mihi cum eius familia fuit, neceſsitudinẽ, uerũ etiã propter admirabilẽ hominis et modeſtiam, & probitatẽ, tamen eum tibi pluribus uerbis cõmendãdum non putaui, ne uel de noſtra amicitia, uel de hominis uirtute parũ fiſus uiderer. Id enim noſtra neceſsitudo, qua nihil arbitror inueniri coniunctius, poſtulare uidetur, ut quẽcunq; beneuolentia complectendũ ſtatuiſſem, idem tibi quoq; & chariſsimus, & quã commẽdatiſsimus debeat haberi. Tanta rurſum eſt hominis tum probitas, tum modeſtia, tum eruditio, ut uel citra meas literas quũ optimo cuiq;, tum tibi eiuſmodi uirorũ amãtiſsimo nõ poſsit non eſſe quàm commẽdatiſsimus, niſi utrunq; parũ noui, præſertim quòd tibi ipſi cum patre huius, uiro, ut ſcis, omnium qui unquã fuerunt gratiſsimo, uetus hoſpitiũ fuerit. Non eguit quidem ille noſtra commendatione, quanquàm commendari planè uoluit, & uni adeò tibi uoluit. Mirum enim dictu fuerit, quantũ fiduciæ, in tua unius humanitate repoſuerit, quàm amanter de te & loquatur, & ſentiat. Neq; enim quæ eſſent à mente diuerſa, loqui conſueuit. Nec errat mea quidem ſententia. Cui enim obſcurum eſt, quantũ pro tua autoritate, et apud illuſtriſsimũ principem, & populum ualeas? Tum quantũ ſtudioſis uiris ſemper fauerit tua benignitas, ſæpe maiorũ ſuorũ antehac, nunc et mea prædicatione didicit. Res eſt autẽ eiuſmodi, ut tibi non multũ ne-

gotij, huic plurimum cõmoditatis sit allatura. Debet huic
Narratio. Abbas Syrus ex agris nescio quibus, iam multorũ annorum fructus, homo ut scis, & pecuniosus, & calumniosus, cuius quidem prædecessores, sine ulla cõtrouersia cõstanter soluerũt. Hic simul atq; insatiabilem habẽdi sitim, unà cum mitra est assequutus, debitũ inficiatur, in ius, imò potius, in iniuriã uocat. Pudet dicere quas Proteus ille optimo adolescenti tergiuersationes nectat, quàm astutas eladendi uias quærat, hominẽ nosti. Quod quidẽ cum semper molestũ esse debeat, quia iniquum, tum hoc tempore Dionysio meo incommodißime sanè obijcitur, hoc in tempore negari pecuniam, quum ea sic est opus, ut quum maxime. Proximo uere, erat doctoris insignia consequuturus, quò maiore cum autoritate poßit Reip. commodis inseruire. Est enim iuris utriusque mire peritus. Vide autem quàm iniquum sit, huius Midæ causificationibus studiosißimum iuuenem, è medio studiorum suorum cursu, ad iniustas lites uocari, & iam multis sudoribus promeritum honorẽ, penè è manibus extorqueri. Rem iam partim ex me cognosti, reliqua ex ipso coràm agente disces. In te uno utriusque nostrum spes sita est. Quare te per nostram beneuolentiam, & paterni hospitij memoriam, maiorem in modum oro, ut ei in causa æquißima præsidio uelis esse: Abbatem istum uel odio, uel autoritate, uel metu ad soluendum compellas, à litibus quibus maxime pascitur, deterreas. Et magna & multa sunt tua in me officia, hoc tamen ita mihi erit gratum, ut pro omnium summo sim habiturus. Apud iuuenem ita beneficium collocaris, ut nunquàm antehac apud quenquam rectius. Bene uale.

Est

Est uulgare ac frigidum commendationis genus, quum hoc officium extorquetur à nobis. Si tibi molestus sum, huic imputa: Nam mihi fuit molestior.

Tu pro tua prudentia, ubi ex ipso iam cognito quid sibi uelit cognoris, dispicies, quid sit factu optimum.

Commodabis illi mea causa, si modo id potes absq; tuo incommodo: sin minus, quo'uis ablega hominem potius, quàm ut ad me redeat.

Est & iocosa cõmendatio, quæ nonnunquã plus efficit quàm seria. Exemplum est in epistolis Ioannis Campani, qui monachum quẽdam importunum cõmendat suo Cardinali. & nos aliquando sic pusillum quendã, & recaluastrum ac macilentum commendauimus Mœcenati nostro, qui per eum miserat pecuniã, & in literis caluum appellarat, solitus & me ioco caluum dicere, quòd essem raro capillitio. Commendauimus autem in hanc ferme sententiam. Caluus ille caluo pecuniam bona fide reddidit. Verũ si pernosses, quo in statu sit iste caluus, haudquaquam admirareris hominem sic esse macilentum, ut uix oßibus hæreat: sic esse raro capillitio, ut uix tres pili supersint in capite. Est illi lõga lis apud tuum tribunal. Ea res sic expilat, sic exugit hominem, ut ni tua succurrat bonitas, ne pilum quidem nummorum sit usquam habiturus, & periculum sit, ne prorsus fame pereat. Causa pia est, pro matre litigat, neque quicquam superest, nisi ut suprema sententia pronuncietur. Bene uolo homini. Qur enim non faueat similis simili? Eodem beneficio tibi duos caluos, duos magnos uiros obligabis. Hæc friuolum uideretur admonere, nisi conduceret ad hoc, ut præceptor ex his

facilè reperiat uarias thematum formas.

Commendaticiæ sylua.

Cic. epist. fam. EPistola lib. epist.fa.j.cuius initium: Aulo Trebonio: tota huius generis est.

Lentulum nostrum eximia spe, summæ uirtutis adolescentem, cùm cæteris artibus quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui, fac erudias. Nulla enim erit hac præstantior disciplina. Quem nos, & quia tuus, & quia te dignus est filius, & quia nos diligit, semperq; dilexit, in primis amamus, charumq; habemus.

Lib.ij. Fabio uiro optimo. Tota.

Iocosa. L. Valeriũ iurisconsultum ualde tibi commendo, sed ita etiã si non est iurisconsultus. Melius enim ei cauere uolo, quàm ipse alijs solet. Valde hominẽ diligo, est ex meis domesticis atq; intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas literas maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atq; etiam rogo.

Atq; ipsum tibi Pomponiũ ita commẽdo, ut quanquàm ipsius causa cõfido te facturũ esse omnia, tamen abs te hoc petã, ut si q̃d residet ĩ te amoris erga me, id omne in Põponij negotio ostẽdas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

Lib. vj. Cum A. Cæcinna tanta. Tota, & elegans.

Hunc mi Cæsar sic uelim omni tua comitate cõplectare, ut omnia, quæ per me poßis adduci, ut in meos cõferre uelis, in unũ hunc conferas: de quo tibi homine hoc spondeo, nõ illo uetere uerbo meo, quod cum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quomodo homines nõ inepti loquũtur, probiorem hominem, meliorem uirum, prudentiorẽ esse neminem. Accedit etiam, quod familiar

miliaritatẽ inducit, in iure ciuili singularis memoria, sum= ma scientia. Huic ego neq; tribunatum, neq; præfecturã, neq; ullius beneficij certũ nomen peto, beneuolẽtiam tuã, & liberalitatem peto. Neq; impedio, quò minus, si tibi ita placuerit, etiã hisce eum ornes gloriolæ insignibus. To= tum deniq; hominẽ tibi trado de manu (ut aiunt) in ma= num tuã istã & uictoria, & fide præstantẽ. Sumus enim putidiusculi, quanquàm per te uix licet. Verũ, ut uideo, licebit. Responsio ad commendationem. *Rusum istum amicũ tuum, de quo iterũ ad me scri bis, adiuuarẽ quantum possem, etiam si ab eo læsus essem, cum te tantopere uiderem eius causa laborare. Cum uerò & ex tuis literis, & illius ad me missis intelligã, & indi= cẽ magnæ curæ ei salutẽ meã fuisse, nõ possum ei nõ ami= cus esse: neq; solum tua commendatione quæ apud me, ut debet, ualet plurimũ, sed etiam uoluntate, ac iudicio meo.*

Lib. xj. Permagni interest. Tota, & elegans.

Item proxima: Lamia uno omnium. Item eodem libro: Cum Appio Claudio.

Lib. xiij. Etsi non satis. Eodem: Gaio Auiano. *Item proxima: Aulum Fusium.*

Item multæ sequentes epistolæ sunt eiusdem generis. Eodẽ: *Non dubito. Quin totus hic liber nihil habet præ= ter epistolas commendatitias. Lib. xv. Marcum Fabium.*

Quare cæteris in rebus, tantum ei tribues, quantũ hu= manitas tua amicitiaq; nostra postulat. De Tullia mea tibi antiquissimum esse uideo, idq; ita ut sit, te uehementer rogo. Ego autem mi Plance, etsi non dubitabam, quin & s.c. & lex & Coss. decretum, ac literæ apud te pluri mum autoritatis haberent, teq; ipsius Attici causa uelle Cic. ad Attic.

intellexeram, tamen hoc pro coniunctione, & beneuolentia nostra mihi sumpsi, ut id à te peterem, quod tua singularis humanitas, suauißimiq; mores, à te essent impetraturi, id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certò scio, honoris nostri causa libenter non prolixe, sed celeriter facias. Mihi nemo est amicior, nec iucundior, nec charior Attico, cuius antea res solū familiaris agebatur, eaq; magna, nunc accesšit etiam existimatio: ut quod cōsequutus est magna & industria, & gratia uiuo Cæsare, mortuo id, te adiuuāte, obtineat. Quòd si à te erit impetratū, sic uelim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum iudicē.

Ego etiā mi Cicero proprie, familiariterq; te rogo, ut Veterem ames, uelisq; esse quàm amplißimū, qui etsi nulla re deterreri à proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaq; poterit, quo magis amplexetur, ac tueatur iudicium suum: id mihi gratißimum erit.

Filiam meā, & tuam, Ciceronemq; nostrum quid ego mi frater tibi commendem? Quin illud mœreo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas affert, quàm mihi. Sed te incolumi orbi non erunt.

Itaq; eum tibi commendo maiorem in modum, hominē domi splendidum, gratiosum etiam extra domum, quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. Est tribunus militum in exercitu nostro. Gratum hominē obseruantemq; cognosces. Trebatium ut ualde ames, uehementer te rogo.

Quare ut instituisti, complectere adolescentem.

Ex lib. ad Brutū. Tota: Bibulus. Item epi. Multos tibi.

Omnibus rebus ita eum tractes, ut intelligat nostram cōmen

commendationem non uulgarem fuisse.

Commendatoriæ ad nuptias exemplum.

Tota epist.lib.j.Petis ut fra.t. **Plinius.**

Elegãs exẽplum cõmendationis, erit tota illa epist.lib. ij.cuius initium: Et tu occasiones obligãdi me auidißime amplecteris.Lib.iij.epist.Quod ipse amicis tuis.

Lib.iij.Caluisium nepotem.

Eodem libro:Si quid omnino.Rursum lib.vj.Attilium Crescentem.

Obliga me,obliga antè,quàm dicat:nam cum dixerit, gratias ages.Spondeo solicitudini tuæ, spei meæ,magnitudini causæ suffecturum.

Est indolis optimæ, breui producturus alios, si hic interim prouectus fuerit à nobis.

Accepisse te beneficium credes,cum propius inspexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil uolo elatius de modestißimo uiro dicere) parem.

Videor ergo demonstrare tibi posse Iuliũ Genitorem: amatur à me,iudicio tamẽ meo nõ obstat charitas hominis, quæ ex iudicio nata est.Vir est emẽdatus & grauis, paulò etiã horridior,& durior,ut in hac licẽtia tẽporũ:quãtum eloquẽtia ualeat,pluribus credere potes. Nã dicendi facultas aperta,& exposita statim cernitur. Vita hominũ altos recessus,magnasq; latebras habet, cuius pro Genitore me spõsorẽ accipe. Nihil ex hoc uiro filius tuus audiet,nisi profuturũ.Nihil discet,quod nescisse rectius fuerit,nec minus sæpe ab illo,q̃ à te,meq; admonebitur, qbus imaginibus oneratur,quæ noĩa,et quãta sustineat.Proide **Commendatio præceptoris.**

fauentibus dijs, trade eũ praeceptori, à quo mores primũ, mox eloquentiam discat, quae male sine moribus discitur.

Lib. v. epist. Video quam molliter tuos habeas.

Commendatio liberti.

Claudius amari à te cupit, dignus hoc ipso quod cupit, deinde quòd ipse te diligit. Neque enim ferè quisquam exigit istud, nisi qui facit, uir alioqui rectus, integer, quietus, ac penè ultra modum, si quis tamen ultra modum uerecundus.

Hunc hominem appetentissimum tui, mihi crede, complectere, adprehende, imò & inuita, ac sic ama, tanquàm gratiam referas. Neq; enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior coepit.

Commendatio mea.

MVltis in illum beneficijs conferendis reddidisti te quodammodo obnoxium. Ita enim nunc moribus comparatum est, ut posteaquàm multa praestiteris, hoc tantùm meminerint, quod negatum est.

Posteaquàm hominem coepisti benefaciendo tuum facere, beneficia beneficijs cumulanda sunt.

Non decet stare semel incitatam liberalitatem, cuius pulchritudinem usus ipse commendat.

Cur hunc hominem tibi tanto studio commendandum putarim, mirari desines, ubi eum propius nosse coeperis.

Huic persuasum est, & te apud principẽ, & me apud te plurimum ualere: & de te quidem haud fallitur, de me ne fallatur, non tam promeritus sum, quàm cupio.

Pluribus hanc rem abs te contenderem, ni uererer, ne cui de tua humanitate uiderer diffidere.

Scio nõ sine causa dictum Horatio: Quem cui cõmendes,

des, etiã atq; etiã aſpice. Sed huius hominis integritas ſic mihi multis argumentis eſt explorata, ut non dubitẽ illam tibi uel capitis mei periculo cõmendare. Quem ſi complectaris, gratias agam quòd mihi credideris. Sed tu mihi magis ages gratias, quòd tibi tradiderim hominem in manũ, qui tibi fuerat etiam è longinquo arceſſendus.

Reſpon. ad commendationem.

NVmerium Numeſtium libenter accepi in amicitiam: & hominem grauem & prudentem, & dignum tua commendatione cognoui. Cicero ad Atticum.

Plinius lib. vj. epiſt. Commendas mihi. Rurſum epiſt. Rogas ut agam.

Quid ego audio? uis tibi ignoſci, quòd me tuis commendatitijs literis oneras. Imo ſic interpretor, ingens beneficium abs te datum, qui tali uiro me conciliaris. Mea.

Quid poßim, tu uideris. Quis ſit exitus rei futurus, fortunæ in manu eſt. Illud efficiã, ut Antonius intelligat noſtram amicitiam haudquaquam uulgarem eſſe.

Et tu diligenter commendas hominem, & ille mihi uiſus eſt dignus, cui tantopere faueas. Sed temporum iniquitas in cauſa fuit, quò minus licuerit illi tantum præſtare quantum uolebamus.

De monitoria epiſtola.

MOnitoriæ epiſtolæ duplex eſt officium. Et uitium, ſi quod mutari uolemus, docte indicare: & quæ ſint agenda, ea neſcienti tanquam ſcienti oſtendere. Et quoniam uix quiſquã æquo animo ſua diſcit uitia, ideo reprehenſionis acerbitatẽ laude mitigabimus. Cùm multa in eo ſint egregia, negabimus paſſuros nos, ut tot uirtutes

unius

unius uitij næuo obscurentur, neq; commissuros ut tantus amicus cum exceptione laudetur. Deinde *ipsum uitium uel ab ætate, uel ab imprudentia extenuabimus, uel maximis quoque uiris idem fuisse ostendemus: aut certe ipsum quidē esse mutandū, sed tamē ab animi liberalitate, alia'ue uirtute proficisci, haud magno negotio mutari posse.* Nos *hæc præcipuo in illum amore scribere dicemus, alijs non idem facturos.* Orabimus *ut pari libertate in nos utatur, nisi forte minus amet.* Id *enim propriū amicitiæ munus, ut libera sit admonitio ac mutua, & similia, quæ ad hanc sententiā pertinebūt.* Quod *si tyrãno, regi, aut alioqui potenti scribimus, cuius aures nullā omnino sint reprehensionem admissuræ, cum falsò laudantes reprehēdemus.* Quum *enim multas in eo uirtutes prædicamus, à quibus est alienißimus: quū item in alijs quædā abominanda execramur uitia, à quibus illum immunē esse dicimus, tacite admonemus agnoscentem, quid mutare, quid sequi debeat.* Hoc *equidē consilio laudationes illas principū repertas fuisse auguror, ut sub laudis specie suorū uitiorum sine offensa, sine pudore admonerentur.* Alioqui *quid ea aßētatione fœdius?* Vbi *uerò sine reprehēsione quid agēdum sit, ostendemus, autoritatē quādam nobis cōstituamus oportet, sine eius, quem monemus, iniuria.* Idq; *uel ab ætate, qua illū longè præcedimus: uel à multarum rerū usu, qui in eo tantus per ætatem nondum esse potuit: uel à diuturno studio in quo nos simus plurimis annis uersati, illo nunc ingrediente, pollicebimur nos amantißime, simulq; fidelißime consulturos.* Demum *grauitate quadam sermonis, quid quomodo fieri conueniet, ostendemus.*

Probatißi

Probatißimorũ autorũ dictis & exemplis crebris utemur, præsertim eorum quorum autoritas grauis est apud eum, quẽ admonemus, & quid quenq; laudis, aut infamiæ consequutum sit, ostendemus. Ad prius illud *admonendi genus, quo amicũ uel blandius uocamus ad meliora consilia, uel liberius obiurgamus, pro personarũ aut rerũ uarietate, multũ cõducet liber* Plutarchi, *quẽ scripsit de discernendo adulatore ab amico.* Ad *posterius hoc quod tantum docet, non obiurgat, conferent epistolæ, imò libri omnes* Senecæ, Cypriani, Hieronymi *& aliorũ qui uiuẽdi formã diuersis præscripserunt. Sed præcipue* Plutarchi *libelli, qui morales appellantur. In priore reperientur huiusmodi fermè themata. Admonendus amicus submorosus, ut magis sese accõmodet ad mores omnium. Sit magis comis in uxorem, mitior in liberos, clementior erga famulos, obsequẽtior erga amicos. Item qui linguæ sit liberioris, admonẽdus, ut circunspectius loquatur, quòd non eodem candore ab omnibus excipiãtur, quæ dicuntur. Item amicus plus satis addictus studijs admonebitur, ut parcat ualetudini, ut se partiatur studijs ac necessarijs negotijs, ut se magis accommodet ad sensum cõmunem. Ita qui simplicioris erit ingenij, admonebitur, ne quid fidat fictis amicis. Qui deditus erit aleæ, reuocabitur ad alios lusus. Qui profusior, ad frugalitatẽ: qui ferocior, ad modestiã: qui incogitantior, ad uigilantiam. Atque item de cæteris, nam sunt innumera. Hoc genus minimum differt à suasorio. In posteriore licet huiusmodi themata fingere. In studio literarum quomodo uersandum. Stylus quibus modis potißimum parandus. Quibus rebus concilianda fama.*

Quibus artibus uitari poßit inuidia. Quo pacto colenda amicitia. Quid uitandum aut sequendum in matrimonio: qua de re scripsit Plutarchus. *Quibus modis instituendi liberi. Quid faciendum ludimagistro. Quid ei, qui decreuerit in aula principum uiuere. Quod officium boni medici, principis, aut episcopi, ducis, aut militis, boni concionatoris.* Ex *his similia licebit similesq; materias comminisci.* Sæpe *miscetur utrunq; genus, cuius accuratißimum exemplum si quis quærit, legat* Ciceronis *ad* Qu. *fratrem epistolam, cuius initium:* Etsi *non dubitabam quin hanc epistolam.* Præstabit *in huiusmodi thematibus exerceri, unde præter phrasim paratur & prudentia potius, quam in friuolis, & anilibus materiolis.* In *re tam uaria, non magni referebat exemplum subijcere, sed tamen hoc faciemus, ne prorsus exemplo careat præceptio.*

Exemplum epistolæ monitoriæ.

QVoniam ex Italia *reuersus, inter tuos uiuere decreuisti, eritq; tibi & pro tua eruditione, & natalium splendore, & uitæ dignitate in omnium oculis summa cum expectatione uiuendum, oras ut senex iuueni optimam quandam uiuendi formam commonstrem, quò poßis & maleuolorum reprehensionem effugere, & optimi cuiusque iudicio probari, deniq; & animi tranquillitati & corporis ualetudini consulere.* Incredibile *dictu est, quãtum iam nunc ista animi tui maturitate delecter, qui iuuenis adhuc, ea quæ senes plerique negligimus, mediteris.* Optima, *inquit* Cicero, *est uitæ eligenda ratio, quã iucundam reddet consuetudo.* Quare *quãquã singularis tua & eruditio, et prematura quædam animi magnitudo, monitore*

tore non egeat, tamẽ quantũ ætate, qua sola te uincimus: quantum longo rerum usu, qui prudentes efficere solet: quãtum multorum annorum studio consequi potuimus, institutũ quàm optimum præscribemus. Quod & ueterum plerosq; tenuisse uideo, me quoq;, quãtum potui, sequutum esse gaudeo: ne te quidẽ sequutum fuisse pœnitebit olim. Principio, *quod semper fecisti, eum animũ obtine, qui nihil acerbum, nihil durum existimet, quod sit honestum. Qui nullo uel metu deterritus, uel spe captus ab officio deflectatur. Quàm optimos tibi adiungito. Malos ne lacessito. Tua ne iactes: aliena ne carpas. Fac quum omnibus sis anteferendus, ipse te præferas nemini. Amicũ ita ames, tanquam aliquando osurus: inimicum ita oderis, tanquam olim amaturus. Cum bonis officijs certa: nemini aduerseris: omnibus te affabilẽ præbeas: domi hilaris, foris cõpositus. Nemini tua arcana cõmittas, memor quàm fallax sit multorum amicitia. Beneficium confer libenter, inuitus accipe. Morositatẽ in primis fuge. Officiorũ diutissime meminisse oportet, iniuriarũ facilè obliuisci. Gloriam si contemnes, ultro te sequetur: sin sequeris, fugiet sequentem. Ne capta laudari, sed fac laudanda. Cum præpotẽtibus, aut nulla sit cõsuetudo, aut comis. Nullus sumptus tibi sit preciosior tempore: diem in operas partire. Ieiunus stude, aut scribe: pransus, hilariora quædam agito, cessa nunquàm. His rationibus si diligenter uteris, & animi tranquillitati consules, & charus quàm plurimis, nemini odiosus esse poteris. Corpus uerò moderatis agitationibus exerce, ne ignauia torpescat, ne'ue immodicis laboribus frangatur. Cibus sit temperatus, ac tempestiuus:*

Docet agenda.

uus: prande liberalius: cœna parcius: potus non quantum libidini, ſed quantum naturæ ſatis eſt, ſume. Vale.

Aliud exemplum.

CVm te incredibili quodam ardore literarū flagrare minime dubitarem, Chriſtiane non uulgaris amice, hortatore nihil opus eſſe putaui, ſed eius quam ingreſſus eſſes, uitæ duce modò, ac tanquam indice. Id quod mei offi cij eſſe iudicaui, uidelicet ut tibi homini non modo multis modis copulatiſſimo, uerum etiam iucundiſſimo, ueſtigia, quibus ipſe à puero eſſem ingreſſus, cōmonſtrarem. Quæ ſi tu pari cura accipies, atq; ego dicturus ſum, futurū cōfido, ut neque me monuiſſe, neque te paruiſſe pœnituerit. Prima igitur cura ſit, ut præceptorem tibi deligas quam eruditiſſimū. Neq; enim fieri poteſt, ut is recte quenquam erudiat, qui ſit ipſe ineruditus. Quem ſimul atq; nactus eris, fac modis omnibus efficias, ut ille patris in te, tu filij uiciſſim in illum induas affectū. Ad quod quidem cum ipſa honeſti ratio nos debet adhortari, quòd non minus debeamus ijs à quibus recte uiuēdi rationē, quàm à quibus uiuendi initia ſumpſimus: tum mutua iſta beneuolentia tantum ad diſcendum habet momēti, ut fruſtra ſis literarum præceptorē habiturus, niſi habueris & amicum. Deinde ut te illi & attentum, & aſſiduum præbeas. Contentione enim immodica nonnunquam obruuntur ingenia diſcentium. Aſſiduitas uerò & mediocritate ſua perdurat, & quotidianis incrementis maiorem opinione aceruum accumulat. Satietate cùm omnibus in rebus, tum in literis nihil pernicioſius. Laxanda eſt igitur aliquoties illa literarum contentio: intermiſcendi luſus, ſed liberales, ſed literis

teris

teris digni, & ab his non nimis abhorrentes. Imò medijs ipsis studijs perpetua quædam uoluptas est intermiscẽda, ut ludum potius discendi, quàm laborem existimemus. Nihil enim perquàm diu fieri potest, quod non agentem aliqua uoluptate remoretur. Optima quæque statim, ac primum disce. Extremæ est dementiæ, discere dediscenda. Quod in curando stomacho solet præcipere medici, idem tibi in ingenijs seruandum puta. Caue ne aut noxio, aut immodico cibo ingeniũ obruas: utroq; enim iuxtà offenditur. Ebrardum, Catholicon, Brachylogũ, cæterosq; id genus, quos percensere neq; possum, neq; operæprecium est, ijs relinquito, quos barbariem immenso labore discere iuuat. Initio non quàm multa, sed quàm bona percipias, refert. Sed iam rationem accipe, qua poßis non solum rectius, sed etiam facilius discere. Hoc enim in homine artifice præstare solet artis ratio, ut tantundẽ operis, quũ rectius, expeditiusq;, tum leuius etiam efficiat. Diem tibi in operas partire, id quod & à Plinio Secũdo, & à Pio pontifice Max. uiris præstantißimis, factitatum legimus. Principio, quod caput est, præceptorem interpretantem, non attentus modò, sed & auidus auscultato. Non contentus impigre sequi differentem, aliquoties præuolare contende. Omnia illius dicta memoriæ, præcipua etiã literis mandabis, fidelißimis uocũ custodibus. Quibus rursus ita confidas caue, ut diues ille ridiculus apud Senecã: qui sic animum induxerat, ut se tenere crederet, quicquid seruorum quisquam meminisset. Noli committere, ut codices habeas eruditos, ipse ineruditus. Audita ne effluant, aut apud te, aut cum alijs retracta. Nec his contentus, aliquam tem-

poris partem tacitæ cogitationi tribuere memento: quam unam D. Aurelius tum ingenio, tum memoriæ in primis conducere scripsit. Conflictatio quoq; & tanquam palæstra ingenioru͂, neruos animi præcipue tum ostendit, tum excitat, tum adauget. Nec sciscitari, si quid dubitabis: nec castigari, si quid errabis, sit pudor. Nocturnas lucubrationes, atq; intempestiua studia fugito: nam & ingenium extingunt, & ualetudinem uehementer offendunt. Auroro musis amica est, apta studijs. Pransus aut lude, aut deambula, aut hilarius confabulare. Quid quòd inter ista quoq; studijs locus esse potest? Cibi non quantum libidini, sed quantu͂ ualetudini satis sit, sumito. Sub cœnã paulisper inambula: cœnatus, idem facito. Sub somnu͂ exquisiti quippiã, ac dignu͂ memoria legito. De eo cogitantẽ sopor opprimat: id experrectus, à te ipso reposcas. Plinianu͂ illud semper animo insideat tuo: Omne perire tẽpus, quod studio non impertias. Cogita, iuuenta nihil esse fugacius: quæ ubi auolarit semel, redit nunq̃. Sed iam hortator esse incipio, indicem pollicitus. Tu suauissime Christiane, hanc formam, aut si quã poteris meliorẽ, sequere, ac bene uale.

Quis sit modus repetendæ lectionis.

QVibusdam prima ac unica ferè cura est, statim ad uerbum ediscere: quod equidẽ non probo: est enim tum magni laboris, tum fructus propè nullius. Quorsum enim attinet, psittaci more, uerba non intellecta reddere? Commodiorẽ igitur uiam accipe, Lectionẽ quidem auditam continuo relege: ita, ut uniuersam sententiã paulò altius animo infigas. Deinde à calce rursus ad caput redibis,

bis, & singula uerba excutere incipies: ea duntaxat inquirens, quæ ad grammaticā curam attinent. Videlicet, si quod uerbum obscurum, aut ancipitis deriuationis, si heteroclitæ coniugationis: quod supinum, quod præteritum faciat: quos habeat maiores, quos nepotes, quā constructionem, quid significet, & huiusmodi nonnulla. Hoc ubi egeris, rursum de integro percurrito: ea iam potißimum inquirens quæ ad artificium rhetoricum spectant. Si quid uenustius, si quid elegantius, si quid concinnius dictum uidebitur, annotabis indice, aut asterisco apposito. Verborum compositionem inspicies, orationis decora scrutabere. Autoris cōsiliū indagabis, qua quicque ratione dixerit. Vbi quid te delectauerit uehementius, caue præter casam, quod aiūt, fugias. Fige pedē, ac abs te ipso rationem exige, quare tantopere sis ea ratione delectatus: cur non ex cæteris quoq; parem ceperis uoluptatem. Inuenies te acumine, aut exornatione aliqua oratoria, aut cōpositionis harmonia: aut, ne omnia persequar, simili quapiam causa commotum fuisse. Quòd si aliquod adagium, si qua sententia, si quod prouerbiū uetus, si qua historia, si qua fabula, si qua similitudo non inepta, si quid breuiter, acutè, aut alioqui ingeniose dictū esse uidebitur, id tanquā thesaurum quendā animo diligenter reponendum ducito ad usum, et ad imitationem. His diligenter curatis, ne pigeat quarto iterare. Nam hoc habent eruditorum uirorum, summo ingenio, summis uigilijs elucubrata scripta, ut millies relecta, magis, magisq; placeāt, semperq; admiratori suo nouū miraculū ostendant. Id quod tibi in tabula tua sæpenumero, nec sine causa laudata, euenire

ſolet, quod antea non animaduertiſſes. Idem tibi multo amplius in bonis autoribus eueniet. Releges igitur quarto, ac quæ ad philoſophiam, maxime uerò ethicen referri poſſe uideantur, circũſpicies, ſi quod exẽplũ, quod moribus accommodari poßit. Quid autem eſt, ex quo non uel exemplum uiuendi, uel imago quædam, uel occaſio ſumi queat? Nam in aliorum pulchrè ac turpiter factis, quid deceat, quid non, iuxtà uidemus. Hæc ſi facies, iam uel edidiceris, quanquam aliud egiſti. Tum demum, ſi libet, ad ediſcendi laborem accedito: qui tum aut nullus erit, aut certe perquàm exiguus. Quid deinde? Reſtat, ut cum ſtudioſis congrediaris, tuas annotationes in mediũ proferas, uicißimq; illorum audias, alia laudabis, alia reprehendes: tua partim defendes, partim caſtigari permittes. Poſtremò quod in alijs laudaſti, tuis in ſcriptis imitari conaberis.

Secreta ſtudia à doctis laudantur: at ita, ut poſtea è latebris in arenam prodeamus, uiriumq; noſtrarum periculum faciamus. Id quod ſapientißime à Socrate eſt dictum. Experiamur utrum partus ingeniorũ uitales ſint, nimirũ obſtetricum induſtriam imitati. Quare alternatim utriſq; utetur, qui non uulgariter uolet euadere doctus. Vale.

Aliud exemplum de uita aulica.

SCribis te nolentem ac reluctantem, uoluntate parentum rapi, protrudiq; in aulam principis. Quando igitur neceßitas uinci non poteſt, ſupereſt ut commode utendo perficias, ut aliquando te iſthinc explices quàm minimo malo. Nec enim omnibus infeliciter ceßit, hãc adiſſe Laidem. Et ne tibi uidear non ſatis grauis admonitor, ſcito me ab ipſa pueritia ad annum uſque quinquageſimũ

in

in aulis principum militasse. Primum illud tecum statuito, ne quid cui credas, quantumuis in speciem amico, quantumuis arridenti, complexanti, pollicenti, deieranti. Nec quenquam existimes tibi ex animo amicum, nec tu sis cuiquam amicus ex animo: tamē perinde quasi neminem non ames, ita blandus & comis esto singulis. Esto largissimus eorum officiorum, quæ tibi nihil adferunt impendij. Saluta blande, cōplectere, cede uiam, aperi caput, subinde repete honoris & charitatis titulos, lauda affatim, pollicere benigniter. Prius igitur domi uultum componito, ut is tibi paratus sit ad omnem fabulæ partem, ne quid ueri affectus in facie subluceat. Meditāda domi est actio, ut oratio uultui, ut uultus, ac totius corporis gestus, orationi fucatæ subseruiat. Hæc sunt aulicæ philosophiæ rudimenta: ad quæ nullus erit idoneus, nisi prius omnē pudorem abstерserit, ac uultu natiuo domi relicto, quasi personā sumpserit. Proximum erit, ut factiones totius aulæ subodoreris, sed ita, ne cui te facilè admisceas. Si quos, aut si quas uideris nihil non posse apud principem, uide ut te semper inflectas ad latus nauis felicius. Nec pudeat, aut pigeat assentari morionibus etiā, quos animaduerteris esse gratos Ioui. Sed hunc ipsum omnibus technis captabis. Quoties in illius conspectu consistes, arte præ te feres simplicem quandā alacritatem, quasi gaudio gestias, quoties illi datur adesse. Et postea quàm cōperisti, quibus rebus offendatur, quibus oblectetur, non multū erit negocij apud illum quamuis magnam inire gratiam. Commode subseruies, ad orationem arridebis: si loqui non dabitur, applaudes uelut admirabundus. Sed apud alios plenis, ut aiunt, tibijs

illius laudes decantabis. Aliqui certe perferent, si paßim prædicaueris. Nunc hic, nunc ille tibi captādus erit munu sculo, sed elegāti et apto magis, quàm precioso, ne uidearis aureo piscari hamo. pretium addes oratione. Excusabis tenuitatem fortunæ. Vbi illa contigerit opulentior, pollice beris montes aureos. Si qua præda affulserit, caue quisquam Deorū aut hominū tibi tam charus sit, ut illi cedas. Semper tibi proximus esto. Quoties de re agitur, uel patri uerba danda sunt. Non semper in aula spirant uenti sequundi: ubi spirant, arripienda est occasio. Nullius iurisiurādi tam sancta sit tibi religio, ut huius gratia patiaris opimam prædā elabi de manibus. Si quibus principem senseris uehementer infensum, ac diuersam factionē gestire uictoria, semper accōmoda te felicioribus, sed ita, ut alteram partē non lædas capitaliter, nisi id fiat tuo magno, certoq; bono. Solent enim principū fauores, uentorum in morem subinde reflare in diuersum. In summa, ubiq; uenare commodū tuum. Ne quē apertè lædas. Caue mensam habeas domi, ea res exhauriet te sumptibus. Longè præstat conuiuam esse, quàm conuiuatorem. Noli supputare, quanti cōstet una cœna domi data, sed subducito rationē, ad quantam summam post annum ea res tibi sit reditura. Proceres aliquot cole. Horum mēsis te adiungito, sed ita, ne crebrius ad eundē. Hîc comis & commodus esto conuiua, sic festiuus ac lepidus, ut ne quem offendas. Si quid in te dictum erit petulātius, in lusum, iocumq; uertito, etiam si seria res sit. Ab omnibus tanquā ab hostibus caueto. Ne cui concredas, unde te poßit lædere. Si quos senseris tibi parum amicos, fac artificio summo dißimules, et commu-

nibus

nibus officijs hoc magis apud illos amicum agas. Lauda apud eos, quos suspicaris renũtiaturos. hac arte aut fient amici, aut mitius erunt inimici. Tantũ caue, ne qua detur ansa lædendi. In cæteris nugis aulicorũ esto lepidus congerro. Tantum ab alea temperato: siquidẽ ad hunc scopulum multi fecere naufragium, sic, ut uix licuerit enatare nudos. Da operam, ut quàm minimum inquineris. Ad rem augendam & constabiliendam ubiq; uigila. Vbi satis pingueris, excogitanda ratio, ut, quod paucis contigit, feliciter ab aula te subducas, tibiq; uiuas. Neq; perpetuus adsis principi, neq; nimium diu absis: quorum alterum pariit tædium, ac satietatem, alterum obliuionem. Vt autem etiam cõmodo tuo absis, ambi legationes, sed fauorabiles, minimiq; negocij, ita subinde redibis nouus ad principem tuũ. Semper esto querulus ac petax, & quẽadmodũ callidæ meretrices, uarijs nominibus ac modis, semper aliquid auferunt ab amatoribus, ita tibi studio sit, semper aliquid auferre à principe. Sed ea potißimũ petẽda, quæ ille sine suo sumptu largiri potest. Quod genus sunt sacerdotia, præpositure, abbatiæ. Si quid erit tale, cuius tu capax nõ sis, suborna qui petant suo nomine, sed tuo cõmodo. Hæc arbitror esse satis pro primis elementis: posthac ubi te profecisse uidero, abstrusiora quædam impartiam. Vale.

Exemplum epistolæ, quæ habet admixtam obiurgationem.

Contigit tibi genus cum primis honestum: contigit res satis ampla: contigit ingenium: contigit eruditio non uulgaris, nec deest iudicium. Quid multis? felix eras, nisi unum quiddam tibi deesset, ut hoc tua pace dixerim.

Nam hæc qui scribit, tibi ex animo bene uult, ut si quis alius. Quid isthuc? inquies, ut animo imperes tuo, mi Saxoni. Quid conferunt literæ, si nescias uti? Non hercle plus, quàm cithara ei qui nesciat canere. Ad hoc discitur philosophia, ut ne quid agatur ex affectuum arbitrio, sed ex rationis iudicio. Et unum hoc quod deest ad felicitatem, ipse tibi præstare potes: præstiteris enim ilico, si magnopere uelis. Quid tibi cum istis litibus? Sit interim leuis momenti, quòd & rem deteris, & temporis iacturam facis, animi tranquillitate cares, & minus iucundus es uxori, liberis, amicis, minus adeò tibi ipsi: uides toties periclitari ualetudinem tuam. Vt belli, sic litis incertus euentus. Sed finge certam uictoriam: quæso te, totum hoc quod euinces, tot incōmodis emendum putas, etiam uitæ discrimine? Scio, non facis ista tuopte ingenio, quo nihil est ad pacem, & amicitiā propensius. Instigat te lippus ille ueterator, homo factus ad lites. Sed obsecro te per nostram amicitiam, qui magis libet isti uni auscultare, quàm optimo parenti, quàm his amicis, qui tibi non minus bene uolunt, quàm sibi? Tu quidē pro tuo candore alios æstimas è tuo ingenio: at uereor ne cōsultor iste sibi consulat, non tibi. Mihi uultus ipse hominis impostorem clamitat. Atq; utinam hic mihi sit læua mens: sed uereor ne serò sapias, meq; uatem uerum fuisse dicas. Reijce nebulonis uenenatam blandiloquentiam. Patrem uirum & singulari prudentia præditum, & tui plus quàm paternè amantē: imò tuum ipsius ingenium, tuam eruditionem in consilium adhibe. Rem per arbitros cum affine transige, uel parum æquis conditionibus: fortasse capies aliquod rei dispendium.

dium. Crede mihi, ſi rerum omnium rationem ſubduxeris, iſtud diſpendium ſummum erit compendium, etiam ſi in ſolidum pereat, quo de lis eſt. Vale.

Monitoriæ ſylua.

NAm neq; pugnandũ arbitrarer contra tantas opes, neque delendum, etiam ſi id fieri poſſet, ſummorum ciuium principatum, neq; permanendum in una ſententia, conuerſis rebus, ac bonorum uoluntatibus mutatis, ſed temporibus aſſentiẽdum. Nunquàm enim præſtantibus in Repub. gubernanda uiris laudata eſt in una ſentẽtia perpetua permanſio, ſed ut in nauigando tempeſtati obſequi artis eſt, etiam ſi portum tenere non queas: cùm uerò id poßis mutata uelificatione aſſequi, ſtultum eſt eum tenere cum periculo curſum, quẽ cceperis, potius, quàm eo cõmutato, quò uelis tandem peruenire: Sic cum omnibus nobis in adminiſtranda Repu. propoſitum eſſe debeat id, quod à me ſæpißime dictum eſt, cum dignitate ocium: non idem ſemper dicere, ſed idem ſemper ſpectare debemus. Cic. epiſt. Fam.

Etſi eo te adhuc cõſilio uſum intelligo, ut id reprehendere nõ audeam, nõ quin ab eo ipſe diſſentiã, ſed quòd ea te ſapiẽtia eſſe iudicẽ, ut meũ conſiliũ non anteponã tuo, tamẽ & amicitiæ noſtræ uetuſtas, & tua ſumma erga me beneuolentia, quæ mihi iam à pueritia tua cognita eſt, me hortata eſt, ut ea ſcriberẽ ad te, quæ & ſaluti tuæ conducere arbitrarer, & non aliena eſſe ducerem à dignitate. Mitigatio.

Sed quoniam quod mihi placeret oſtendi, reliqua tu pro tua prudentia conſiderabis.

Scribam aperte, ſicut & mea natura, & noſtra amicitia poſtulabit.

Oro,obtestorq; te,pro nostra uetere coniunctione, ac necessitudine,proq; summa mea in te beneuolētia, & tua in me pariter,te ut nobis,parenti, coniugi, tuisq; omnibus,quibus es fuistiq; semper charissimus, saluum conserues:incolumitati tuæ,tuorumq;, qui ex te pendent, consulas. Quæ didicisti, quæq; ab adolescentia pulcherrime à sapientissimis uiris tradita memoria, & scientia comprehendisti, ijs hoc tempore utare : quos coniunctos summa beneuolētia,plurimisq; officijs amasti, eorum desiderium si non æquo animo,at forti feras.

Nunc tantum significandum putaui, ut potius amorē tibi ostenderem meum,quàm ostentarem prudentiam.

Adhuc enim patitur tua summa humanitas,& sapientia,me quod sentiam,liberè dicere.

Lib.x.epistola:Quæ locutus est Furnius noster.

Cic.ad Attic. Vt enim gubernatori cursus secūdus,medico salus,imperatori uictoria,sic huic moderatori Reip.beata ciuium uita proposita est,ut opibus firma, copijs locuples, gloria ampla,uirtute honesta sit.Huius enim operis maximi inter homines,atq; optimi illum esse effectorem uolo.

Vehementer à te Brute dissentio, neque clemētiæ tuæ concedo,sed salutaris seueritas uincit inanem speciem clementiæ. Quòd si clementes esse uoluerimus,nunquàm deerunt bella ciuilia.

Hæc ex oraculo Apollinis Pythij edita tibi puta, nihil potest esse uerius.

Nunc Cicero,nunc agendum est,ne frustra oppressum esse Antonium gauisi simus,neu semper primi cuiusq; mali excidendi causa sit,ut aliud renascatur illo peius.

Etiam

Etiam illud te admoneo, ne quid ullis literis cōmittas, quod si prolatū sit, moleste feramus. Multa sunt, quæ ego nescire malo, quàm cum aliquo periculo fieri certior.

Nec te tam longæ nauigationi & uiæ per hyemē nisi bene firmum cōmittas, ne'ue nauiges, nisi explorate. Qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt. Solēt nautæ festinare quæstus sui causa, cautus sis mi Tyro. Cic. epist. fam.

Accepi tuam epistolam uacillantibus literulis, nec mirum tam graui morbo.

Audio te animo angi, & medicum dicere, ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas literas, humanitatemq́; propter quam tu es mihi charißimus.

Nunc opus est te animo ualere, ut corpore poßis. Id quum tua, tum mea causa facias, à te peto.

Mihi crede, tuis literis perlectis, exilui gaudio.

Quid est enim negotij, continere eos quibus præsis, si te ipse contineas? Nam ut quisq; est uir optimus, ita difficilime esse alios improbos suspicatur.

Multis enim simulationū inuolucris tegitur, & quasi uelis quibusdam obducitur uniuscuiusque natura. Frons, oculi, uultus, persæpe mentiuntur, oratio uerò sæpißime.

Quid enim ei præcipiam, quem ego in hoc præsertim genere intelligam prudentia non esse inferiorem me, usu uerò etiam superiorem?

Quapropter incumbe toto animo, & studio omni in eam rationem qua adhuc usus es, ut eos, &c.

At ille quidem princeps ingenij & doctrinæ Plato, tū denique fore beatas Respublicas putat, si aut docti, ac sapientes eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne studium

dium in doctrina ac ſapientia collocaſſent.

Mitigatio monitionis.

At ea quidem quæ ſuprà ſcripta ſunt, nõ ut te inſtituerem ſcripſi (neque enim prudentia tua cuiuſquam præcepta deſiderat) ſed me in ſcribendo, commemoratio tuæ uirtutis delectauit: quanquàm in his literis longior fui, quàm aut uellem, aut me fore putaui.

Sed te illud admoneo, ut te antè compares, quotidieq́; meditere reſiſtendum eſſe iracundiæ: quũ ea maxime animum mouet, tum diligentiſsime linguã eſſe continendam: quæ quidem mihi uirtus, non interdum minor uidetur, quàm omnino non iraſci.

Mitigatio monitionis.

Nihil enim nec temere dicere, nec aſtute reticere debeo. Apud Xenophontẽ eſt Cyri et Ageſilai ſummo imperio nullum unquam uerbum aſperius auditum fuiſſe.

De ſorore quod ſcribis, teſtis erit tibi iſta, quantæ mihi curæ fuerit. Vtinam fratris in eum animus eſſet is, qui eſſe deberet. Quem quum eſſe offenſiorem arbitrarer, eas literas ad eum miſi, quibus et placarem ut fratrem, & monerem ut minorem, & obiurgarem ut errantem.

Tu pro tua prudentia, quid optimũ ſit factu, uidebis. Niſi mihi fortuna proprium conſilium extorſiſſet, &c.

At uide quanto diligentius homines metuant, quàm meminerint.

Pecunia omnium dignitatem exæquat.

Nunc te obiurgari patere.

Plinius.

Neque enim tantopere mihi conſiderandum eſt, quid uir optimus, in præſentia uelis, quàm quid ſemper ſis probaturus.

Quò magis te, cui uacat, hortor, cum in urbem proxi

me

me ueneris, uenias autem ob hoc maturius, illi te expoliendum limandumq́; permittas. Neq; enim ego, ut multi, inuideo alijs bonum, quo ipse careo, sed contrà sensum quendam uoluptatemq́; percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis uideo superesse.

Quod tibi scripsi, ut te sortitũ prouinciam præmonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis fortè te, quod abominor, fallat, paratã ultionem: qua tamen ne sit opus, etiam atq; etiã attende. Neq; enim tam iucundum est uindicari, quàm decipi miserum.

Possum ego, quod pluribus uerbis, pluribus etiam uoluminibus philosophi docere conantur, ipse breuiter tibi, mihiq́; præcipere, ut tales esse sani perseueremus, qualeis nos futuros profitemur infirmi.

Lib. j. Tota epistola, cuius initiũ: Cõsulis an existimem.

Quorsum hæc? ne tibi optimæ indolis iuueni, quorũdam immensa luxuria, specie frugalitatis imponat. Conuenit autem amori in te meo, quoties tale aliquid inciderit, sub exemplo præmonere quid debeas fugere. Igitur memento nihil magis esse uitandum, quàm istam luxuriæ, & sordium nouam societatem, quæ cum sint turpißima, discreta ac separata, turpius iunguntur.

Lib. iij. Tota: Cum patrem tuum.

Quomodo principes sub specie laudis excitandi sunt ad honesta, docet Plinius libr. iij. epist. Officium cõsulatus.

Rursum lib. vij. epist. Terret me hæc tua.

Eodem lib. Quæris quemadmodum, de ratione studij.

Item eodem lib. Deliberas mecum.

Rursum epist. Gaudeo quidem. Rursum lib. vij. Amor

in

in te meus cogit, non ut præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, ut quæ scis teneas,& obserues, aut scias melius. Nam tota usq; ad finem, huius argumenti est,& elegans.

Monitio mea.

DE *malo principe tacendum censeo, nã si male loquaris, ingens periculum est: si bene, graue flagitiũ est.*

Non te cuiusquam autoritas abducat à recto. Est quidem consultum inhærere maiorum uestigijs, siquidem illi recto itinere præcesserunt. Alioqui quid interest, inter hunc imitatorem, & gregem, ducem illum suum, quoquò se conferat, sequentem?

Hoc ipso mihi places, quòd ipse tibi displices. Nam uerißime dixit Plinius: Magis in studijs homines timor, quàm fiducia decet.

Mitigatio admonitionis.

E de tandem aliquod indolis tuæ specimen. Ostende te aulæ, ostende Reipub. patere te aßignari famæ. Scis illud, occultæ musices,& c.

Ostẽde, q̃d in te, hoc est, in opere pulcherrimo desiderẽ.

Quem si sine exceptione laudassem, & fide caruisset laudatio, quæ in nullum competit mortalem,& tibi nihil profuissem. Nunc omnes intelligunt, & intelligis ipse, mihi cætera uere placere, quum non dißimularim, quæ mihi displiceant.

Sciebam tibi nihil opus esse monitore, sed tamen libuit admonere, ut quod facis, faceres.

Quod transactum est, reuocari iam in integrum non potest: quid in posterum oporteat fieri, consulendum est.

Nunc monere te, serum est: obiurgare, inhumanum: utinam

utinam aut ego possim te ex istis malis eximere, aut tu monitis meis obtemperans, in ista non incidisses.

Quid faciam? Obiurgabo te, qui toties admonitus, ut caueres, uelut obstinato deuotoq; animo temet in istas calamitates conieceris? Sed ærumnosum amicum obiurgare, crudele est. Admonebo? serum est. utinam serum non esset. Scio quàm tu frustra soleas admoneri. Complorabo tuam infelicitatem: quid aliud quàm plagam exacerbauero? Vnum illud superest, si quid tamē superest, ne doloris impatientia, malis per se grauissimis grauius aliquid adiungas, & omnes ingenij consilijq; tui neruos excites, ut temet istinc euoluas.

Etiam atque etiam cura ualetudinem tuam. Et quanquàm est hyems, tamen memento te Auenione uiuere.

Deliberationem tuam ad amicos retuli, quorum una omnium est sententia, ut relictis istis nugis oratorum ac poëtarum, te totum ad ius pontificium conferas.

Cicero id epistolæ proprium esse putauit, ut cui scribitur, de ijs quæ ignorat certior fiat. At ego ad te ea quæ melius meipso tenes.

Quare aut amori meo cōcedas oportet, aut hanc epistolam esse neges.

Responsio ad monitionem.

RAras tuas quidem (fortasse enim non perferuntur) sed suaues accipio literas, uel quas proxime acceperam, quàm prudentes, quàm multi & officij, & consilij. Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen cōfirmantur nostra cōsilia, cum sentimus prudentibus, feliciterq; suadentibus idem uideri.

De

De amatoria epistola.

AMatoriæ epistolæ non omnes eodem in genere uersantur. Aliæ enim petunt, aliæ expostulant, aliæ queruntur, aliæ blandiuntur, aliæ purgant. Quare commode de his arte præcipi non poterat. Huius generis duas species nonnullos fecisse uideo, honestam & turpem. Nos honestam, conciliatoriã appellamus, alterã amatoriã. Conciliatoria est, qua nos in beneuolentiam antea ignoti insinuamus. Eam sic instituemus. Principio causas, quibus ad ambiẽdã illius amicitiã sumus accensi, probabiliter exponemus: id quãquàm uix citra assentationẽ fieri potest, tamen assentationis suspitionẽ accurate amouebimus. Deinde si quid in nobis erit, quod illũ ad nos mutuò amandum prouocabit, id sine arrogantia significabimus, hoc modo.

Santeranus Fausto S. D.

Exemplum epistolæ conciliatoriæ.

TVa carmina quæ paßim apud nos incredibili omnium admiratione leguntur, iampridem me accenderunt, ut in amicorũ tuorum numerũ ascribi uehemẽter arderem. Neq; enim diuinã modò ingenij quandam uim, uerùm etiam probitatem modestiamq; præ se ferunt. Incitauit me currentẽ (ut aiunt) Antonius, qui persæpe mecum & amantißime, & facundißime de tuis moribus collocutus, ultro etiam hortatus est, ut ad te scriberẽ, te eum esse, qui non solum oblatas amicitias diligenter coleres, uerum etiã sponte tua soleas alios prouocare. In te quidem quum omnia summa ac diuina suspiciam, de me nihil adfirmare poßum, nisi hoc unum, nempe traditurum me tibi hominem tui obseruantißimum, parum quidem eruditum, eruditorum tamen candidißimum admiratorem, &

& prædicatorem simplicem: simulandi ac dißimulandi iuxtà ignarum, & pertinacißimum amicorum cultorem: re quidē parum beatum, sed animo beatißimum, liberū, apertum, facilem, deniq; tui cupidißimū. Hunc *si tu uicißim amplecti potes, uel ob hoc ipsum, quòd te tam perditè amat, fac eum in tuum gregem recipias.* Quod *si feceris, rem palmariā me hodie arbitrabor adsecutum.* Tu *porrò ut cæteris rebus omnibus superes, non committam ut amoris magnitudine tibi concedam.* Vale, *ac nos ama.*

Quòd *si puellæ animum ad mutuum amorem solicitabimus, duobus potißimum arietibus utemur, laude, & misericordia.* Laude *enim cum omnes homines, tum puellæ in primis gaudēt: potißimū autē à forma, in qua summum bonum constituunt, tum ab ætate, moribus, genere, cultu, & rebus consimilibus.* Deinde *quòd molli sit animo id genus, & facilè ad misericordiā cōmouetur, quàm maxime supplices uideri studebimus.* Quæ *illius sunt, uehemēter amplificabimus, nostra extenuabimus, aut certè summa cum modestia proferemus.* Summum *amorem, cum summa desperatione coniunctum ostendemus.* Nunc *lamentabimur, nunc blandiemur, nunc desperabimus: nunc rursum nos ipsos callide laudabimus, pollicebimur: exemplis utemur illustriū, & honestarum mulierum, quæ ingenuo amori indulserunt, & iuuenū ipsarū fortunis longè inferiorum.* Amorē *nostrum, quàm honestißimum conabimur ostendere.* Deniq; *quàm poterimus uerecundißime orabimus, ut si amantem redamare neutiquam dignetur, saltem amari se citra incommodum, æquo animo ferat: quod nisi impetremus, decretū est apud nos quouis modo* De amatoria præceptio.

crudelem abrumpere uitā. Exemplū *huius præceptionis, ab Ouidio cæterisq; poëtis petent, quibus ea res curæ est. Quanquàm est genus amatoriarū epistolarū quod abest à nequitia, ueluti quū adolescēs probus probam, ac bene educatā puellā ambit uxorē ducere. quanquàm hoc quoq; blanditias habet, habet lacrymas, querimonias, suspiria, somnia, cæteraq; non turpia quidem illa, sed ineptiora tamen, & ad aliquā nequitiæ speciem accedentia, quæ nescio an expediat adolescentibus proponere.* In *his erit plus difficultatis, & uberior exercendi ingenij materia, quoties paup diuitis, obscurus claro genere natæ, deformis formosæ nuptias ambit: deniq; quoties senex puellæ.* Omnes *hæ formæ, quāquàm ad genus suasoriū pertinent, tamen multū admiscetur ex genere demonstratiuo, quòd amor laude potissimum concilietur.* Hic *ingenij fuerit excogitare rationes, quibus seipsum prædicet aliquis, citra speciem arrogātiæ, aut stoliditatis.* Nisi *personæ tales fingentur, ut hoc ipsum sit affectandum.* Qualis *est apud* Vergilium *Corydon, apud* Terentium Thraso.

Amatoriæ sylua.

Cicero. A*Vdi igitur me hoc ἀγωνιτίντως dicentem,* Ne *uiuam mi* Attice, *si mihi non modo* Tusculanum, *ubi certe sum libenter, sed μακάρων νῆσοι tanti sunt, ut sine te sim totos dies.*

Nihil *enim est (mihi crede) uirtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius.* Semper *amaui, ut scis,* M. Brutum *propter eius summum ingenium, suauissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen* Idibus Martij *tantum accessit ad amorem, ut mirarer locū fuisse*

augendi

augendi in eo, quod mihi iam pridem cumulatum etiam uidebatur. Quis erat qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc deniq; amare uidear, antea dilexisse.

Lib. vj. epist. *Nunquàm sum magis, rursum: Scribis de absentia mea.* Plinius.

Angeli Politiani epi. lib. ix. *Cum superioribus diebus.*

De demonstratiui generis epistolis.

Genus demonstratiuum rarò quidē per se adhibetur, frequenter autem in alijs generibus incidit. Exempli causa: si quem cōmendare nitimur, in personæ demōstrāda laude uersari necesse est, quod idem accidit in consolatione, petitione, exhortatione, admonitione. Præterea in criminatione, defensione, inuectiua, et consimulibus generibus. Quòd si cui suademus, ut in aliam urbem aut uillam cōmigret, demōstratione, eius loci faciem ante oculos ponimus. Quoties autem per se adhibetur, totum est ad delectationē accōmodatum. Quare ut in pictura, ita in demonstratione conueniet adhibere sermonis uarietatē, uerborum apparatum, exornationum festiuitatē, annominationes, membra, cōparia, contraria, uerba poetica. Si personā describimus, ut regis, reginæ, principis, alterius'ue, ei cui ea sit ignota, rhetorū super hac re notißimas præceptiones ignorare non oportebit. In epistola satis erit uultus, totiusq; corporis habitū, figurā, gestum, motumq; tanquam pictura exprimere: deinde ad animi, fortunæq; commoda ueniemus. Quod satis luculenter à rhetoribus præceptum, neque cognitu difficile, prudens prætereo. Si Descriptio personæ.

Loci descriptio. *locum quempiam describimus, perinde ac si hominē manu in eum duceremus, primùm tanquam procul intuenti uniuersam loci faciem cogitationi subijciemus. Situm tanquā depingentes, describemus. Num in edito, an humili, an decliui: in plano, an monte: nemoroso, an secus. Quo flumine, mari, aut lacu alluatur, aut cingatur. Quantum passuum in longum, in latum, in ambitu contineat. Hic consideratis cœli plagis, quem prospectum, quas urbes, quos agros, quos montes, quæ nemora in unamquanque partem habeat. Quo sole illustretur, quibus uentis trudatur, cui cœli portioni subiaceat, cuiusmodi cœlū habeat, salubre, an pestilens, amœnum, an secus, exponemus. Deinde tanquam propius accedentes, singula accuratius ostendemus: & ut quicq; aduenietibus sese cōsueuit offerre, ita primum exponemus.* Vrbis & ædificij descriptio. *Si uillam aut amplum ædificiū demōstrabimus, à primo ingressu exordiemur, cuiusmodi atrium, quantū, qua figura, quo lapide, quot habeat cubicula, et in quam partē uergentia, quem in quāq; partem habeat prospectum. Deinde areā, uestibulum, penetralia, cōclauia, triclinia, breuiter totum ædificium lustrabimus, situm cuiusq; rei sine confusione exprimētes, ut is qui legit, eum locum uidere se oculis putet.* Fluminis aut lacus descriptio. *Si flumen aut lacus erit, quàm amplū, quàm rapidū, quo colore, unde nascatur, unde augeatur, quà præterfluat, quò influat, diligēter exponemus: quos sinus faciat, quas insulas, quos agros, quæ nemora irriget, quod piscium genus, quæ piscandi, ac nauigiorū forma.* Agrorum descriptio. *Si ager erit, quid ferat, quantum, quo ritu colatur, cuiusmodi cultores, quod arborū genus, cuiusmodi uinū proferat.* Montis descriptio. *Si mons, à radicibus usq; ad ca-*

cumen

cumen omnia diligẽter perlustrabimus: & si quid habeat nouum, prodigiosum, aut alioqui memorabile: qualis est apud Pomponiũ Melam descriptio montis Atlantis, apud Pliniũ Aetnæ. Ad hoc pertinet amphitheatrorũ, animantium, pomparũ, tabularumq; descriptio. Vocabulorũ idoneorum uim, ex eorũ libris qui de situ orbis Latinè scripserunt, quiq; de architectura, facilè cõparabimus. Et incidit hoc genus persæpe, quum peregrinantes ex itinere de nouis rebus trãscribimus. Si quẽ locum insignem, principem nobilẽ, si quod animal inusitatũ uidimus, id his rationibus, summa cum legentis uoluptate describemus. Loci describẽdi exẽplum erit, Tusculorum, ac Laurentis apud Plinium: & regiæ Psyches apud Apuleium, & aliâs descriptiones crebræ apud poëtas & historicos: ueluti domus Somni & Famæ apud Ouidium, Cleopatræ Cydnó aduectæ apud Plutarchũ, picturarũ apud Philostratum. Si genus hominũ describimus, à corporũ descriptione exordiemur, deinde ad uestiũ genus, ad animorũ habitus ueniemus. Postremò uiuendi ritum omnẽ ante oculos ponemus. In hoc demum genere, siue laudemus, siue uituperemus, hypotyposim, effictionẽ, imaginẽ et exornationem, quam notationẽ appellat Cicero, & si quod aliud schema, quod ad energiam facit, scitè exhibebimus. Itaq; de hoc genere hæc præcepisse sat erit. Nã exẽplis singula demonstrare, perlongũ fit, & undecũq; magna uis exẽplorũ suppetit.

De Iudicialis generis epistolis, & primum de Criminatoria.

SI quem accusare uolumus, & causæ statum, & confirmationes, confutationesq;, argumentandi rationes, &

quibus rem uerisimilem, aut dißimilem faciamus, quibus exaggeremus, quibus extenuemus, ea omnia è rhetorum praeceptis praecepta habere conuenit. Neq; enim alio artificio scribitur epistola, quàm oratio. Tamen quoniam in epistola breuitas esse debet, & singulos locos persequi non licet, ea quae potißimũ ad rem spectant, excerpemus, multa in suspicione relinquemus. In criminatoria igitur epistola nonnunquã ab abrupto principio conueniet exordiri, quo statim et nostrum dolorem, & rei atrocitatem indicemus. Id erit, si uel à conquestione, aut dubitatione, uel ab exclamatione, aut alioqui figurata oratione initiũ capiemus. Quanquàm idem apud Iudices fieri uetant rhetores. Deinde rem uerisimiliter narrabimus, argumentationes, & amplificationes eidem breuitatis causa admiscentes. Mox probabilibus argumentis rem docebimus. Postremò epilogũ, aut aliquid epilogi loco subijciemus.

Exemplum.

Pudet me, ita me Deus amet, praefecte iustißime, de mei hospitis, tui ciuis insigni contumelia queri. Quid autem dixi contumeliã? Non occurrit uocabulũ, quo rem atrocißimã satis dignè explicem: neq; ulla tragoedia nephario sceleri par inueniri poterit. Quod ubi acceperis, quae tua est aequitas, innocẽtiaq;, & meae cõditionis miserescet, & ciuis tui uehemẽter pudebit: si tamen eiusmodi nebulones

Narratio. pro ciuibus tuis sint habẽdi. E tẽpestate illa, omniũ quas uel uidimus, uel audiuimus, saeuißima, quae pridie Idus Octob. sexaginta onerarias naues, omni mercium genere refertißimas, in mari Adriatico oppreßit, Varus Saxonius inter multa hominũ milia, quae naufragio periere, solus

lus, aut certe cũ perpaucis, emersit, homo omniũ quos terra sustinet impijßimus. Credo uel in meã perniciẽ à Neptuno mihi irato seruatum: uel certe quòd maris elementum, pestem talem sub Tartara potius præcipitandam exhorruerit. Excepi hominẽ nudum, egentẽ, squallidũ, confectum, seminecem. Cur, inquies, tale portẽtum in domum tuam uocabas? Irato genio, dijs iratis, mente læua, fateor; neq; enim postulo ut hanc appelles humanitatem & misericordiam, attamẽ ut hominem excepi: mouebat me hominis miserãda conditio, & eò magis, quòd ipse eiusmodi calamitatis rudis non essem. Perpulit multorũ cõmendatio: hortabatur patria, quam tametsi mea non est, tamen nõ secus ac meam semper sum amplexus. Vincebar fucatißimi nebulonis, mira quadam, sed falsißima specie probitatis, oratione, lacrymis, ipsa denique canicie. Hæc uel quemuis astutum hominem fallere poterant. Nunc quid ego commemorem, quæ mea fuerit in illum comitas, liberalitas, hospitalitas? In intimam familiaritatem admisi demens. Omnes fortunas communes feci: familiam, & rem domesticam eius manibus concredidi. Ita duos ferme menses apud me est humanißime habitus. Hic ego dictum illud nimium uerum esse sum expertus. Non minus esse periculum malis benefacere, quàm bonis male. Nam ille bonus uir, repente ex hospite prædo, ex sene factus est stuprator. Cum famula domestica clàm rem habuit, ac grauidam mihi reliquit. Indignum facinus clamabis, scio. Sed mane, nondũ tragœdiæ audisti argumentum. Nam hactenus comœdia uideri potest. Quum iam fœdißimã fugam constituisset, sacratißima ea nocte, quæ Christo est natalis (uide, ut

Verisimile facit.

de, ut scite sceleris artifex tēpus delegerit) quū iam uxor cum reliqua familia, ecclesiasticis uigilijs operā daret, me præter morem, & illo insperante, domi relicto, eò quòd subitò dolore correptus essem, iam intempesta nocte, in proximo filiæ cubiculo strepitum audio, nescio quē, deinde stridorē, tanquā ferro effringētis. Miror quid sit, puerum excitum iubeo uisere: offendit hominē. Mentitur se ab uxore missum ut preculas, quas filia reliquerat, adferat. Paulò pòst clariori etiā strepitu exit. Pòst horam ferè uxor anhela domū accurrit. Percontor quid nouæ rei sit: ait filiam inter frequentē turbam è suo comitatu dilapsam nusquam apparere. Oboritur utriq; certa suspicio: mihi quidem è strepitu, uxori uerò multo amplius, quòd eum aliquoties antea furtim cum ea cōfabulantem cōperisset, tum ea nocte, nescio quid consusurrationis animaduerterat. Mihi quoq; tot res coniecturam facere poterant, nisi talpa cæcior fuissem. Pallebat mihi canus amator, macies uultum obduxerat. At ego illum aqua maris, non igni senili pallere putabam. Cubiculum ingreßi, scrinium effractum offendimus, arma relicta, sublatum & uestium, & pecuniæ, & anulorū, ut quicq; occurrerat furto fugæq; cōmodißimū. Quid facerē, & spoliatus hospes, & plusquàm orbus pater? & nox & hyems, & solitudo urbis, denique & ipsa diei religio prædoni fauebat. Hic animi mei curas facilius fuerit tibi æstimare, quàm mihi narrare. Ciues aliquot ægrè contraho, exilio, percontor, uestigo, audio unà cum puella cōspectum, uia quam obliquam uulgò nomināt, suffarcinatū, & admodum properantem. Intelligo infelix. Itum est ad portum, quò ea ducit uia,
nihil

nihil inuenio præter scalmũ ulteriori in ripa, in citeriori zonam, quæ tumultuãti filiæ exciderat. Sedeo exanimatus, orta luce, quæ mihi tristißima lõge omniũq; funestissima illuxit. Vbi res in uulgum emanauit, paßim querelæ feruẽt. Ab alijs mutuum acceperat, alijs imposuerat: alius ex illius conuictu aliquid desiderabat, nemini nõ aliquid adsuerat mali. Sed quid me cõsoletur? cõmunis cũ multis iniuria? Audio, sed heu serò audio, huiusmodi flagitia apud illũ noua non esse. His artibus ita à puero fuisse exercitatum, his rudimẽtis cœpisse, ut seipsum ne senex quidẽ unquã uincere potuerit. Nulla unquàm honesta Venere delectatũ, ne à cognatis quidẽ solitũ abstinere. Nihil unquam sacrum illi fuisse: hominẽ semper fuisse alieni appetentißimum, suorũ profusorem: simulandi ac dißimulandi mirum artificem. Quid enim ego hîc optime uir, uel meã calamitatẽ, uel illius scelus uerbis exaggerem? Rem uides, qua quid unquã auditũ est atrocius? Hospitium polluit, fidem perfide uiolauit, pro summis beneficijs summũ maleficium reddidit, familiam perdidit, uernaculam per nephas illectam constuprauit: scrinia cõpilauit, filiam puellam & unicam rapuit, me nudum, orbum, senẽ reliquit, à quo fuerat nudus, egensq; receptus. Quid illi posthac sceleratũ uideri poterit, quem neq; hospitij religio, neque tanta in ipsum mea benignitas, neq; legum metus, neq; numinis ullius reuerẽtia, neq; ætatis pudor, aut canities, neq; tam sacræ noctis pietas à tã nephario flagitio potuit dehortari? Quod portentum si quando in manus tuas inciderit, non orandus es, ut meo nomine pœnas tua seueritas sumat, sed ut optimã patriã teterrima peste liberet, quam Epilogus.

funditus extingui, & deorum interſit, & hominũ. Vale.

Quum hæc recognoſcerẽ, optime lector, manifeſtò deprehendi me, quũ illa ſcriberẽ, quò libro utcũq; abſoluto, ſatisfacerẽ amico parũ amico, quicquid ueniebat in buccã, chartis illeuiſſe. Alioqui nihil erat negocij aliud argumẽtũ excogitare, epiſtolis accõmodatius. Dicet aliquis, quid epiſtolæ cum tribunalibus? Imò frequenter & hoc genus incidit, ueluti quum noſtrã, aut amici famam purgamus, & tuemur aduerſus obtrectatorũ calumnias, nonnunquã recriminantes eos, qui crimen impingũt. Non'ne D. Hieronymus, quum à ſe depellit intentatam ſtupri cum Paula ſuſpitionẽ, totus uerſatur in coniecturalibus argumentis, & locum communem tractat, à quæſtionibus? Sed quoniam de nullo genere diligentius præceptum eſt ab artis ſcriptoribus, & hoc non admodũ accõmodum eſt pueris exercẽdis, quibus hoc quicquid eſt operis potiſſimũ paratur, pergemus ad alia, quæ magis cõgruũt huic inſtituto.

De expoſtulatoria epiſtola.

EXpoſtulatio inter amicos perſæpe fieri ſolet, quoties officium eorũ requirimus. Ea ne quid amicitiam exaſperet mitigãda eſt uel laude, uel ioco, uel diſſimulatione, niſi talis erit cui ſcribimus, ut apud illũ nihil, nõ liceat. Ipſam quidem rem damnabimus, ſed uoluntatẽ quantũ licebit, excuſabimus. Mirari nos dicemus, quid in cauſa fuerit, quiduis ſuſpicari malle, quàm illum ab officio ceſſaſſe.

Exemplum.

Cẽtenas iam ad te literas dedi, tu ne unas quidẽ reddidiſti. quid coniectẽ? quid diuinem? Viuere te, an ſepultum eſſe? Sed uiuere, atq; etiam ualere, nuper mihi gener tuus nuntiauit

nuntiauit. Quonã uetus ille tuus in me animus euanuit? Ita'ne potuit ob diuturnã absentiã Guilielmo Lucius excidere? Potuit'ne illa tam uehemens flamma languescere? Potuit extingui tantũ amoris incẽdiũ? Et quò nostri tibi cura recessit? Ego, mirũ est dictu, quãto tui desiderio macerer: & tu fortassis nostri securus, nouis amoribus te oblectas. Ne mihi ueteres illas excusationes protuleris: non fuit ocium, nõ erat tabellarij copia. Quænam ista tam importuna negotia, ut nec semihorã amico operam dare nõ sinant? Atqui hoc saltẽ scribe, distineor occupatione, non licet scribere. Vale. An me planè uacuum credis? Quot noctes iucundis susurris cõsumpsimus, & nunc tantulum somni defraudare, dum unum aut alterũ uersiculum amico scribas, piget? An uerò tot iam mensibus nemo unquam oblatus est, cui literas committeres, præsertim familiares? Nemo cui aliquid mandares, per quẽ me saluere iuberes? Omnes istuc abeũt, istinc nemo emergit? Sed audio te nuper noua dignitate auctum: fortassis superbior nobis es factus, postquam esse cœpisti pecuniosior. Quod si cõmodo tuo sit, modestius silentium feram tuum: sin uel obliuione nostri, uel aliquo incommodo detentus taces, grauiter, ut par est, patiar. At ego quiduis suspicari malo, quàm te officio tuo functum non esse. Vtcunque tamen res est, fac me hoc scrupulo quam primùm leues. Nolim hac in re te causam habere nimium bonam. Malo iure questus de te uideri, quàm tibi ualetudinẽ aduersam, silentij causam fuisse.

Aliud exemplum.

Hem isti mandes, si quid recte curatum uelis. Te'ne ita dormitasse in rebus amici tam serijs? Sed ego tibi non succenseo

censeo, mihi succēseo, qui tibi mea curanda mandarim, nō ignarus, quàm in tuis ipsius negotijs soleas esse indiligēs.

Aliud exemplum.

Librum relegens, quum tot mendas offenderem, easq; non contemnendas, mi Scriboni, non potui non desiderare in te fidem illam, & uetere nostra necessitudine, & tuis pollicitis, & mea de te fiducia dignam.

Magnifice receperas, et ego maius quiddā expectabā, quàm tu pollicebaris. Vt id sperarē, fecit ista tua modestia, tuiq; mores ab omni fuco, leuitateq; uisi semper alienissimi. Qur hic tui dissimilis fueris, magnopere demiror: nisi qđ res ipsa clamitat, nō uulgariter abs te cessatū esse. Neq; enim potes in aliū reijcere culpā, quum in hoc præfectus sis edēdo operi, ne liceret alijs operis deprauare librū. Atqui nulla in re magis erat præstandū officiū amico. Si nullo salario, aut iniquo prouinciā suscepisses, tamē amici causa par erat aduigilare, cuius famæ periculo eras cessaturus. Si parū apud te ponderis habebat amicitiæ nostræ ratio, tamen hoc officij studiosis omnibus largiri cōueniebat, quorū utilitati parabatur opus. Nunc quū larga etiā mercede typographus pēset operā tuam: quū scires hoc amici non uulgaris summopere referre: quum non ignorares esse boni uiri, uel gratis de bonis literis, atque harū cultoribus bene mereri, nō possum satis admirari, ꝙ in re tanta, tantopere sit dormitatum. Qui literas tractat, rem tractat non modò publicam, uerum etiā sacram. Non potest esse leue cōmissum, quo læditur tam multi: & quod alijs in rebus incuriæ nomine damnatur, hic impietas est. Iniquū est non eius satisfacere animo, à quo mercedē plus

quàm

quàm æquã accipis. Inhumanũ, negligere famã amici: infidum, nõ præstare quod promiseris: impiũ, oscitãter agere in negotio musarũ. Vide igitur mi Scriboni, quot modis abs te peccatũ est. Sed hæc nobis sera est querela, tantũ obtestor, per omnia quæ tibi sancta sunt, ut quod hic admissum est incogitãtia, in cæteris cura diligentiaq; pensetur.

Expostulatoriæ sylua.

Epistola famil. lib. v. Si uales, bene est. **Cicero.**

Lib. v. epist. Præposteros habes tabellarios. **Ad Atticum.**

Sed abs te ipso, qui me accusas, unas scito mihi literas redditas esse, cum & otij ad scribendum plus, & facultatem dandi maiorem habueris.

Tu uelim ad nos sæpe scribas. Si rem nullam habebis, quod in buccam uenerit scribito.

Tu mihi, etiam si nihil erit quod scribas (quod fore ita uideo) tamẽ idipsum scribas uelim, te nihil habuisse quod scriberes, dummodo ne his uerbis.

Verberaui te cogitationis tacito dũtaxat cõuitio. Quòd fasciculus alter ad me iam sine tuis literis perlatus est, non potes effugere huius culpæ pœnã te patrono. Marcus est adhibendus: isq; diu & multis lucubrationibus commentata oratione, uide ut probare poßit, te non peccasse.

Non possum te negligentiæ non accusare, qui tanta de re, tam breuiter, tam indiligenter scripseris.

Aut desidiosus, aut uehementer distentus sis necesse est, qui in tam copioso argumento epistolæ tuæ breuis sis.

Brutianum Laconismum mihi tibi proposuisse uideris, qui epistolam uix tribus uersibus scripseris.

Vix adduci possum, quod mihi de te ab autoribus alio-

quin

quin minime uanis adseritur. Est enim & à mea de te existimatione, & à tuis moribus pristinis longè alienum.

Is'ne ut nos tanta impensa derideat?

Plinius. *Lib.j.epist.Olim nullas mihi epistolas.tota.*

Lib.ij.epist.Irascor.tota.

Politianus. *Lib.j. Expostulationis iocosæ exemplum. tota epistola, cuius initium: Heus tu promittis.*

Lib.ij.epist.Ex literis, & sermone multorum.

Eodem lib.epistola: Dederam commodum.

Expostulatio mea.

ANtonius tibi diem dicit, & sponsorem appellat. Non enim præstas quod receperas, te frequenter ad se scripturum.

Ego uerò tibi uehementer etiam irascerer, qui toties tam accurate monitus à nobis, non auscultaris, nisi parum esset humanum, irasci calamitoso.

Arcanum quod nuper tibi cõmisi, utpote ei quem nihil unquam celare solebam, id audio iam prolatum in lucem quotidie ad plures serpere. Te rumoris huius autorẽ esse necesse est, quãdo ipse mihi sum cõscius, nemini illud præter te unum mortaliũ cõmunicasse. Quod si falso est mihi obnunciatũ, est quod uehementer gaudeã. Malim enim in illis uanitatem accusare, quàm in te amici fidem desiderare: sin uere, haud te dignũ fecisti. Quid enim tam perfidũ, quàm amicorũ arcana prodere? Res est non tam expostulatione, quàm acri reprehẽsione digna. Sed nondũ de tua fide diffido. Tu fac hoc scrupulo me quàm primum leues.

Charior mihi es, quàm ut tibi poßim irasci. Sed tamen uehemẽter et miror, et doleo, quòd contẽpto meo consilio

& fideli,

& fideli,& salutari,in tantam turbã te ipsum cõieceris.

Tantus in te meus amor, ut nulla exhauriri poßit iniuria,sed tamen non commoueri non possum.

Absolui non potes,ne Cicerone quidẽ patrono,in culpa tam manifesta.Vbi nam sunt tui fasciculi literarum,ubi sarcinæ ingentes,quas tu mihi abeunti promiseras, homo hominũ qui uiuũt uanißime? at nũc istinc adfertur nihil.

Hæc ad te scripsi liberius,fretus consciẽtia officij mei, beneuolentiaq;,quam à me certo iudicio susceptam, quoad tu uoles,conseruabo. Mitigatio expostulationis.

De purgatione.

EXpostulationem purgatione diluimus, ita ut nos ea expostulatione non modo nihil offensos,uerum etiam uehementer delectatos ostendamus. Deinde *suspitionem obiectam grauiter abominabimur.* Postremò *rationes quàm maxime probabiles, quibus eam purgemus, proferendæ sunt.* Quanquam *huic generi mire uario, uix ulla certa ratio præscribi potest.* Ex *re,ex tempore, ex personis consilium sumamus oportet.*

Exemplum.

Non *tam molestum fuit me abs te immerentẽ accusari,quàm iucundum officium meũ requiri.* Est *enim immodici amoris argumentũ,temere de amico suspicari.* Quãquàm *tu meum tam diuturnum silentium, non sine causa miraris.*Hic *enim mensis est propè decimus, ex quo nihil ad te literarum dedi.*Sed *dij prohibeant quæ tu scribis, ut* Lucius Gulielmi *obliuisci unquã poßit.* Vnquam'ne Gulielmi *poßit* Lucius *nõ meminisse?* Ego'ne *nouis me oblectẽ amoribus?* Ego'ne *succeßibus rerum elatus, te minoris fac*

ris faciã? Quasi uerò ulla mihi fortuna sine te dulcis aut fuerit unquam, aut esse poßit. Caue uerò credas ulla negotia tanti apud me esse, quæ non facilè posthabeam, si quando ad te scribendum erit. Cur igitur, inquies, nihil adfertur scriptorum? Audies. Scripseram bis, primùm per Stilbontem affinem tuum Idib. Maijs: deinde per socerum meum Petronium Calen. Iul. Priores quidem tibi non esse redditas scio. Ait enim reuersus Stilbon, sibi eas in itinere excidisse, ideoq; ueritum te conuenire. Socer quum istuc iter instituisset, cõsilium in profectione mutauit. Post hos nemo mihi contigit, cui rectè committerem. Ne tuas quidem omnes accepi. Cæterum hoc tibi etiam atque etiam persuadeas uelim, neminẽ uiuere aut tui amantiorem, aut æquè memorem, siue scripsero, siue non scripsero. Vale.

Hoc in genere, quoniã frequẽter incidit inter amicos, uarijs thematis exerceri cõueniet. Expostulatur enim cum amicis, quòd in officio scribẽdi cessauerint, quòd mandata non peregerint, aut serius, seciusúe peregerint, quàm oportuit. Quòd per incogitantiam aliquid effutiuerint, quod præstiterat tacuisse. Quòd parcius aut neglectius scripserint, aut acerbius: quòd in re seria non cõsuluerint amicum, quem non oportebat quicquam ignorare. Quòd de animo amici parũ magnifice sensisse uisi sint, qui quum egerent ope, dißimularint. Hoc genus minimum abest à monitione, quæ obiurgationem habet. Huic finitimum est illud, quoties querimur apud alios de quopiam.

Purgatoriæ sylua.

Cic. epist. fam. SI *esset in his fides, in quibus esse debebat, non laboraremus.*

Lib.iij.epist.Etsi quantum ex literis.

Quod si rarius fiet, quàm tu expectabis, id erit causæ quòd non eius generis meæ literæ sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non prætermittam.

Sed tamen significatur in tuis literis, suspicio quædam & dubitatio tua, de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi: purgandi autem mei necessarium.

Quererer tecũ, atq; expostularẽ, nisi (ut suprà scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quàm accusari te mallem, idq; putarẽ esse rectius. Itaq; nihil de te, quod credideris de me, quamobrẽ nõ debueris credere, pauca dicam.

Non obliuione amicitiæ nostræ, neque intermißione consuetudinis meæ, superioribus temporibus ad te nullas literas misi, sed quòd priora tempora in ruinis Reip. nostrisq; iacuerunt: posteriora autem me à scribendo tuis iniustißimis, atq; acerbißimis incommodis retardarunt.

Peto à te ne me putes obliuione tui rarius ad te scribere, quàm solebam: sed aut grauitate ualetudinis, qua tamẽ iam paululum uideor leuari, aut quòd absim ab urbe.

Habes epistolã uerbosiorem fortasse, quàm uelles: quòd tibi ita uideri putabo, nisi mihi longiorẽ remiseris. Ego, si quæ uolo expediero, breui tempore te, ut spero, uidebo.

Quapropter eo animo sumus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me præstare possum.

Lib.ij.epist. Quanquam me nomine.

Lib.v.epist. Si tu exercitusq; ualetis. Tota.

Lib.xij.epist. Ita'ne præter litigatores.

Lib.xiij.epist. Quam antea capiebam.

Sed est quod abs te mihi ignosci peruelim.

Cic. ad Attic. *Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas, & me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem, miserrimo eius tempore uenirem: cum is omnia sua studia, & officia in me contulisset. Quòd si uoles in me esse durior, ambitionem mihi putabis obstitisse. Ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse,* θεῖον γὰρ ἀγαθὸν ἡ τιμή.

Non committam posthac, ut me accusare de epistolarum negligentia possis.

Tu modo uideto in tanto ocio, ut par in hoc mihi sis.

Nimium raro nobis abs te literæ afferuntur, cum & multo tu facilius reperias, qui Romã proficiscãtur, quàm ego qui Athenas: & certius tibi sit me esse Romæ, quàm mihi te Athenis. Itaq; propter hanc dubitationem meam, breuior hæc ipsa epistola est.

Ideo sum breuior, quòd ut spero, coràm breui conferre, quæ uolumus, licebit.

Excusatio rarioris ac breuioris epistolæ. *Si forte rarius tibi à me, q̃ à cæteris literæ reddãtur, peto à te, ut id nõ modo nõ negligẽtiæ meæ, sed ne occupationi quidẽ tribuas. quæ etsi summa est, tamẽ nulla esse potest tantã, ut interrũpat iter amoris nostri, & officij mei.*

Quare uoluntatis meæ me nunquàm pœnitebit, consilij pœnitet.

Ex lib. ad Brutum Tota: Clodius Trib. pleb.

Meæ obiurgationes fuerunt amoris plenissimæ, sed uereor ne hoc quod infectum est, serpat longius.

Plinius. *De literarum missione sine causa abs te accusor.*

Excusatio prolixioris epist. *Longius me prouexit dulcedo quædam tecum loquendi,*

di,sed iam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam.

Lib.ix.epist. Facis iucunde. Tota.

Habes epistolã, si modum epistolæ cogites, libris, quos legisti, non minorem. Sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Lib.j.epist. Quod ad te iam diu.

Lib.iij.epist. Salue Politiane mi.

Lib.iij.epist. Vtinam quas circa medium.

Lib.iiij.epist. Neque desidiæ meæ. Politianus.

Lib.v.epist. Quãtò tu erga. Eodẽ, epist. Non tu noua.

Eodem, epist. Herculem me uocas.

Lib. viij. Non causam dico.

Lib.xj. epist. Gratæ mihi omnino.

Lib.xij.epist. Offendit ut uideo.

Purgatoriæ.

SCio te quæ facis optimo animo facere. Quid enim mihi exploratius esse potest, quàm animus tuus erga me? Sed tamẽ, ut ingenue dicam quod sentio, uideris mihi quædam facere, non ausim dicere inconsultius, uirorum prudentissimus, non dicam inimicè, uir syncerissimæ fidei, sed tamen parum circunspectè. Non dubito quin ista facias *amico animo, sed tamen mihi gratulor, inimicis meis non esse tantum ingenij ad lædendum.*

Ais te fecisse amico animo, sed mea quid refert, utrum me amice iugules, an inimice?

Libet ex uniuerso hominum contubernio in extremas fugere solitudines, quoties istorum linguacissimorum hominum mores in mẽtem ueniunt, qui ad hoc unum se natos arbitrantur, ut alienam innocentiam, sua putida men-

daciq; lingua contaminent. *Quòd si toties sim tibi literis purgandus, quoties illi falsò insimulabunt, & ego scribendo, & tu legendo defatigaberis.*

Quid ego istis maledicentissimis nebulonibus, qui nostræ beneuolentiæ inuident, ac semper aliqua comminiscuntur, quo eam uel extinguāt, uel diminuant, imprecer, nisi ut penitus obmutescant?

Quòd mandata tua ita ut tu iusseras, & ego receperā, nondū peregi, facultas mihi hactenus defuit, non uolūtas.

Literis consequi nequeam, quàm uehementer meis negocijs, uel potius fatis indigner, quorum culpa nondum neq; meo studio, neq; tuis uotis, licuit satisfacere.

Et ipse mallem, & tu promeritus es, ut officio potius, quàm purgatione apud te uterer, nisi utriq; nostrum fortuna mea inuideret.

In hoc tibi Iouem lapidem iurare non dubitem, me insciente ista facta omnia.

Tibi quidem fama publica refragatur, uerum ego uel sacramento contendebam, abs te rem tam illepidam profectam non esse.

Sancte tibi deiero, uel iuranti crede.

Crudelitas enim error est magis, quàm culpa, & quidem in optimi cuiusq; mentem facilime irrepit.

Ad purgationem responsio.

Politianus lib. ij. epist. Etsi literarum tua. *Lib. xij. epist. Literas accepi tuas. Eodem, epistola: Tu uero.*

Tantum mihi dolorem cruciatumq; attulerunt errata ætatis meæ, ut non solum animus à factis, sed aures quoq; à com

à commemoratione abhorreant.

Et ſi iuſta & idonea uſus es excuſatione intermiſsionis literarum tuarum, tamen id ne ſæpius facias rogo.

Quare quum in primis tuas deſiderem literas, noli committere ut excuſatione potius expleas officium ſcribendi, quàm aſsiduitate literarum.

Ad purgationem reſpon. mea.

ANtea tibi nonnihil iraſcebar, nunc ſum uehementer iratus, nec iniuria. Hæc tua tam diligens purgatio efficit, ut uidearis aut parum noſſe meum ingenium, aut certe de amiciſsimo homine, non amiciſsime ſentire.

Offenſum me ſuſpicaris, quòd de uocula neſcio qua, in meis ſcriptis fueris cauillatus.

Ego'ne tam ferox ſim, ut id ab amico moleſte feram, quod ſi faciat æmulorum quiſpiam, non iniuria, ſed officio me affectum putem?

Tu uerò uel omnia mea ſcripta, me amico reprehendas licebit.

Cæteri quos purgas, debent mihi probati eſſe, ſi tibi ſunt.

Nihil eſt quod uereare: ego enim ne pilo quidem minus te amabo. Hac de re, ut ſoles, ſcribe fraternè.

Ad hoc genus pertinent omnes illæ mitigationes, quibus excludimus ſuſpitionem uel arrogantiæ, uel odij, uel ſæuitiæ, uel cuiuſcunq; rei, quæ uidebatur offenſura.

Quum præpoſtero ordine reſpondemus, cõueniet illud ὕστερον πρότερον ὁμηρικῶς, quo uſus eſt Cic. ad Atticum.

Sed quid ago? penè oblitus eram me epiſtolã ſcribere.

Quò rapior? penè exciderat, cui uiro ſcriberem.

De exprobratione.

VT cum amicis expostulamus, ita inimicis, & ingratis exprobramus. Quare illam mitigari debere, docuimus, hanc exaggerandam monemus. Et quoniam omnis exprobratio, ab humanitate uidetur recedere, coactos nos id facere dicemus, uel ob nulli tollerandam illius ingratitudinem: uel ob insignem stoliditatem hominis: uel quòd nos maledictis quotidianis ad id cōpulerit: uel quod cum impudentißimis hominibus impudentius sit agendū, & malo nodo, malus quærendus cuneus, & id ab optimis uiris sæpe factitatum admonebimus. Et reliqua quæ ad hanc sententiam faciūt, proferemus: aut certe per dißimulationem ad exprobrationem ueniemus. Conscientiam ipsius subinde testabimur. Rem ipsam artificiosa narratione ante oculos ponemus: in qua perpetuo & nostram in illum beneficentiā, & illius in nos ingratitudinē amplificabimus.

Exemplum.

Non tandem pudebit te tui, senex omnium qui uiuunt, ingratißime? Cupiebam, ita me deus amet, & meorum in te meritorum obliuisci, & tuam ingratitudinem silentio dißimulare, si quoquo modo patereris. Sed uincit meam modestiam tua improbitas. Audes hominis monstrum, tantam meam in te beneficentiam expertus, ultro etiam te iactare impudens, tanquā aliquid de nobis sis promeritus? Audes me ultro ingratum uocare, quum tu pro summis officijs, quantum potuisti maleficiorum reposueris? Hic ego tuam ipsius conscientiam appello, tuam inquam illam conscientiam, quam tu tot sceleribus pollutam intra te gestare cogeris, eandē ingratitudinis tuæ, & testem, & carnificem.

nificem. Dic mihi scelestißime senex, nunquam'ne tibi succurrit quàm supplex apud me ambieris, ut uel aliquà ex parte apud me hæreres, ut aliquid tibi mearum literarum impartirem? Peream, ni meipsum tui pudet, quoties oris tui speciem illam arte sceleratißima compositam, cogitationis oculis intueor. Te hominem canum, rugosum, tantum blanditiarum, lacrymas etiam effudisse? Me quidem referre pudet. At quorsum attinet narrare memori? Naret tibi cōscientia, quæ feceris, quæ dixeris, quæ promiseris, quæ iuraueris. Vltro benignus obtuli, qd' homo alioqui impudentißimus, ne petere quidem audebas. Scis pòst ipse quàm fraterno sum te animo complexus, quantū laborum, uigiliarūq; tua causa susceperim. Ego meis posthabitis rebus asinum ad lyram duxi. In eo docendo (si dijs placet) tantum mensium triui demens. Dic mihi omnium, quos sol uidet, ingratißime, quis istos mores, uel unum diem pati posset? quis istud os, uel quantauis mercede uidere sustinuisset? Iam nunc animo meo ingens oboritur nausea, & tibi oboriretur, si faciem istam monstruosißimam meis oculis uidere posses. Sedebas puer pulchellus, bos ad palæstram exercendus, & me præceptorem oculis illis refugis, ac ferinis, per hirta, canaq; supercilia intuebare, defluente interim in canescentem barbam saliua. Adde intractabile, spinosumq; ingenium, caput plus quàm marmoreum, sensum stupidum. Ego ista, quæ ne ipse quidem interdum ferre poteras, scis quàm patienter tulerim, deuorarim, decoxerim. Quid à me præteritū est, quo tarditatem tuam uincerem? Audes inficiari homo frontis perfrictæ? Testabuntur laborum meorum apud te

monumẽta. Non *rubore perfunderis, quoties librum à me multis sudoribus euigilatum intueris?* Non *exhorrescis, non te ipsum refugis, si quando ad te redis, id est, si quãdo ab ista phrenesi paululum resipiscis?* Tu *hominem sic de te meritum non amare, nõ uenerari potes?* Tu *putida ista lingua insectaris, cuius tu linguã tã officiosam es expertus?* Quid *ego hic te tibi ostendam?* Scis *quod uirus, quam fœditatem ex ista contaminatissimi pectoris tui cloaca euomueris.* Quum *omnis ingratitudo sit execrabilis, nulla tamen detestabilior, quàm in præceptorem.* Qui *si parum officiosus fuissem, tamen tuum erat, ut parentis, ita præceptoris uitia uel tegere, uel cõmode interpretari.* Nunc *talẽ ipse fuisse fateris, ut nũquam sis parem habiturus, & pro officijs ea reponis ingratissime, quæ hostis non faceret hosti.* Philippus *rex* Macedonum, *duci cuidam, qui possessionem eius, à quo naufragus fuerat humanissime exceptus, à rege flagitatam acceperat, frontem ferro candenti hoc elogio insignijt,* Hospes *ingratus.* An *non tu dignior es, cuius fronti cauterio titulus hic inuratur,* Discipulus *ingratus?* Sanctius *est præceptoris nomen, quàm hospitis.* Et *sceleratius incessere famã, quàm eripere prædiũ.* Promittis *satisfactionem, si redeam: minitaris atrociora, si non redeam.* Quid *insanius?* Nunc *tibi prædicor omnium eruditissimus, rursus eodem ore prædicor omnium qui uiuunt indoctissimus.* Quid *delirius? hæc an non palàm arguunt insignem animi tui peruersitatẽ, qui sciens, dataq; opera pessime facias illi, qui tibi fecit optime?* Et *audes istis cum factis solem intueri?* Audes *in hominũ uenire cœtus?* Audes *in templis ad aras sacras istas manus, istos oculos osten*

ostendere? Audes ista uiperea lingua, quam in hominẽ beneficẽtißimum toties uibrasti, precari superos ingratitudinis ultores? Num tu superos, aut inferos ullos esse credis? Sed ego exprobrandi finem faciam, quum tu lacessendi finem facias nullum. Vale ut mereris.

Exprobratoriæ sylua.

HVius generis exemplum erit illa Ciceronis ad Octauium, cuius initium est: Si per tuas legiones, &c. Et illa Hieronymi ad Iulianum. Apud Ouidiũ item Medeæ epistola ad Iasonem.

Epist. famil. lib. y. Etsi statueram. Cicero.

Exprobratio mea.

QVando aliam pro meis in te officijs abs te gratiam expectabam, indignor non tibi, qui es omnium ingratißimus, sed mihi ipsi, qui hominem ingratum, & improbum deuinxerim.

Ego ea quæ ne sperare quidem unquam es ausus, in te contuli.

Ego te nihil promeritum officijs cumulaui, tu me sic meritum contumelijs oneras.

Desperatis etiam Hippoc. uetat adhibere medicinam.

De epistola inuectiua.

INuectiuarum scribendarum artificium, partim ex demonstratiuo genere sumitur, partim è iudiciali. Nam in hominis uituperio uersari necesse est, in quo notationibus frequentibus utimur. Præterea & obiecta diluimus, & fortiter regerimus crimina: quod ad iudiciale genus pertinet. Ea à rhetoribus didicisse debemus. Nos solum hic admonendum putauimus, ut in ipso statim

inuectiuæ exordio,nō tolerandā stoliditatem,superbiam, importunitatem, maledicentiā aduersarij demonstremus. Nos præter ingenium ac morem nostrum, coactos id facere dicemus. Nos illum non imitaturos, ut confictis criminibus agamus,sed à conuitijs temperantes obiecta tantum diluamus. Deinde ex hominis descriptione uerisimile efficiemus,eum uel odio,uel innata maledicendi libidine, ea commentum esse. Vnum ex obiectis,quod quàm rectissime dilui poßit,proponemus. Id ubi diligenter refellerimus,cum recriminatione dicemus,hominis impudentiam, uanitatem ex eo uno spectari oportere. Tum ea ipsa,quæ nobis conatus est ingerere, in ipsum retorquebimus, & aut eadem,aut grauiora admisisse ostēdemus. Multa in suspitione relinquemus:uel quòd tam sint obscœna,ut ab homine uerecundo,nec aduersario lacessenti debeant obijci: uel quòd ob multitudinem flagitiorum,è plurimis pauca duntaxat dicere uoluerimus:ex uno,aut duobus facinoribus reliquam eius uitam facile posse æstimari. Deinde ubi incanduerimus orationis progressu,scommatis,salibus,dicterijs hominem eludemus. Et non odiosum modo, sed & ridiculum ostendemus:nec minus contemnendum ob insignem stultitiam,quàm detestandum,ob inauditam improbitatem. Multam ironiā adhibebimus. In fine tanquā ipsi nosmet reprimamus,hortabimur,ut aliquando resipiscat, ne cogamur & nos aliquādo modestiam relinquere. Exemplum qui quærit,legat mutuas illas inuectiuas Demosthenis,& Aeschinis:Ciceronis,& Sallustij : Hieronymi, & Ruffini : Pogij, & Vallæ : Politiani,& Scalæ. Nos quoniam hoc in genere minime sumus exercitati,ueremur

ne huius scripti artificio parum possimus satisfacere. Atq; utinam liceat semper esse rudem. Neq; uero nos hic artem maledicendi docere uolumus: tametsi nihil est uitij, telum habere paratum, quo te defendas, si quis improbe lacessiuerit: nec ad hanc rem admodum sit opus arte, quum nulli ferè non sint ad maledicendum diserti.

Inuectiuæ sylua.

Politianus lib. xij. epist. Herculem factitium.

Item epistola: Vtrum pugnantia.

Literas tuas legimus simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quæ à te nobis mitterentur. Cicero.

De deprecatoria epistola.

Nunc ad deprecationem transeamus. Deprecamur, quum culpam manifestam fatemur, & tamen ignosci uel nobis, uel alijs oramus. Hic supplices erimus, culpam ingenue fatebimur. Extenuabimus postea, uel ab imprudentia, uel ab ætate, uel hinc quòd nunc primum deliquit, uel ab ipso cõmissi genere, solitam culpæ partem in alios transferemus. Eum qui peccauit, sic affligi pudore, metu, pœnitentiáq; dicemus, ut dignus sit misericordia. Eius, quem placare conamur, clementiam laudabimus, & implorabimus. Spem melioris uitæ ostendemus. Eam ex illius indole per se proba, alijsq; eius q peccauit benefactis reddemus probabilem. Sic enim agit suorum nepotũ causam apud Terentium Mitio. Interponemus autoritatem, & pro reconciliando fideiubebimus.

Exemplum.

Lacrymas excussit mihi filius tuus, adolescens non tam desperandus, quàm instituendus. Venit ad me, macie

&

& squalore confectus. Rogo quid haberet. Statim lacrymae obortae, singultim uix narrat, perisse se, quòd patrẽ optimum amiserit sua stultitia. Rogo quid flagitij: Fatetur se sortem, quam ad negocium acceperat, in amicam insumpsisse: te offensum, animum paternum abiecisse. Aduolutus est genibus meis, fleuit, promisit omnia se digna. quid multa? fecit mihi poenitẽtiae fidem. Confido hoc malo edoctum, posthac diligentiorem futurum. Quare quãdo ille ad se redijt, te quoq; in patrem redire cõuenit. Satis iam graues huius flagitij poenas luit: ita grauiter fert iram tuã, ut prorsus hanc lucem cupiat effugere, nisi in gratiam recipiatur. Ego illũ obiurgaui acerrime. Quid multa? ipse si uidisses, nec iratus lacrymas tenere potuisses. Quod reliquum est, clemẽter corrigi potest. immodica seueritate ne frangatur animus imbecillis, cauendum est. Ne commiseris, ut te grauius in posterum poeniteat tuae saeuitiae, quàm illum nunc poenitet suae incogitãtiae. Ignosce uel aetati. Puer est, rerum imperitus, ab improbis conuictoribus impulsus est: lapsus est: & quidem nunc primũ: culpã fatetur, orat, pollicetur, noxae dedit sese. Quid quaeris amplius pater à filio? Cogita & illum puerum esse, & te fuisse: atq; ita quod pater es, utere: ut memineris te hominem esse, & hominis patrem. Nunquàm'ne tu ista aetate lapsus es? Nunquam commisisti, quam ob rem pater tibi iure debuerit irasci? Non dubito quin commiseris, & fortasse grauiora. Hoc meritò uulgò iacitur in nos, quòd obliti quales ipsi fuerimus olim pueri, filios nostros uolumus ilico nasci senes. Haec inter nos tutò, ac liberè loqui licet. Multis profuit etiã lapsos esse. erit posthac hoc malo doctus,

ctus, cautior. Habebis filium, si huius delicti gratiam feceris, addictiorem. Et hunc puerilem errorem officijs abūde pensabit. Amat, ac ueretur unice patrem: indolis est probæ, pudicum ingenium, animus minime stupidus. Multa in eo signa uideo, quæ mihi certam spem faciunt, illum posthac talē futurum, qualē utriq; uolumus. Adolescētem igitur tibi in manus restituo, totam causam ad me recipio, pro illo fideiussorem me constituo. quòd si noxam addiderit, utrunq; abdices licebit, & filium, & amicum. Vale.

Alterum exemplum ex Cicerone.

Si quid in te peccaui, ac potius quoniā peccaui, ignosce. In me enim ipsum peccaui uehementius. Nunquàm putaui fore, ut supplex ad te uenirem: sed mehercule facilè patior datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Amabo te, da mihi & hoc: obliuiscere mea causa illū aliquando suo familiari, aduersario tuo uoluisse consultum: hoc ignoscere est humanitatis tuæ. Volo te, quū fortißimus sis uir cognitus, etiam clementißimum existimari. Magno erit tibi ornamento, nobilißimum adolescentem tuo beneficio esse saluum.

Aliud exemplum ex epist. Plinij.

Castigabat quidā filium suū, quòd paulò sumptuosius equos et canes emeret. Huic ego, iuuene digresso, Heus tu, nunquā'ne fecisti, quod à patre corripi posset? Fecisti dico, non interdū facis, quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari grauitate reprehēdat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? Non hic in illo sibi, in hoc alius indulget? Hæc tibi admonitus immodicæ seueritatis exemplo pro amore mutuo scripsi, ne quando tu quoq; filium tuum

tuum acerbius, duriusq; tractares. Cogita & illum puerũ esse, & te fuisse, atq; ita hoc, quòd es pater, utere, ut memineris hominem te esse, & hominis patrem. Vale.

Deprecatoriæ sylua.

Cic. epist. fam.

Hæc sylua pertinet ad consolationem.

TV *tuas inimicitias, ut Reip. donares, te uicisti, alienas ut contra Remp. confirmes, adducêris?*

Quantum dolorem acceperim, & quanto fructu sim priuatus, & forensi, & domestico, Lucij fratris nostri morte, in primis pro nostra consuetudine, tu existimare potes. Nam mihi omnia quæ iucunda ex humanitate alterius, & moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant. Quare non dubito, quin tibi id quoq; molestum sit, cum & meo dolore moueare, & ipse omni uirtute, officioq; ornatißimum, tuiq; & sua sponte, & meo sermone amantem, affinem, amicumq; miseris.

Nunquam putaui fore, ut supplex ad te uenirem, sed hercule facilè patior datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, scis. Amabò te, da mihi & hoc: obliuiscere mea causa, illum aliquando suo familiari, aduersario tuo uoluisse cõsultum, cum illius existimatio ageretur. Hoc primum ignoscere est humanitatis tuæ. Suos enim quisque debet tueri. Deinde si me amas, omitte Atticum Ciceroni tuo, quem quanti facias, præ te soles ferre. Totum hoc, ut, quod semper existimaui, nunc planè intelligam, me à te multum amari.

Ad reconciliationis argumentum faciet epistola Plinij lib. viij. cuius initium: Nosti'ne hos.

Lib. ix. epist. Libertus tuus: tota, elegans deprecationis exemplum.

Responsio

Responsio.

Epistolarum famil. lib. v. epistola: Si uales bene est. Sed huiusmodi nos clientes, &c.

Orat, confitetur, purgat, pœnitet. Quid quæris? quod factum est, infectum fieri non potest. Non tam tibi hoc factum displicet, quàm ipsi qui fecit. De reliquo futurum illum emendatum ego in me recipio: meo periculo pro illo fideiubeo. Si rursum peccauerit, uel me ipsum ad supplicium deposcito. Vt iure peccanti succensebas, ita pœnitenti æquum est ignoscere, præsertim puero, & aliena malicia ad delictum impulso. Non quid huius stultitia, sed quid tua clementia postulet, tibi cōsiderandum puto. Eia ne nimium durus sis pater. Nihil'ne tu peccas uel senex? & puero nihil uis condonare? Vin' tuos continuo senes nasci? Adeo'ne excidit, qualis in ista ætate fueris? Nostra.

De extraordinarijs generibus epistolarum, & primum de Nunciatione.

Quæ sub aliquo trium generum, suasorio, demōstratiuo, iudiciali contineri uidebantur, hactenus absoluimus. Nunc ad reliquas epistolarū species ueniemus: quæ quanquàm rhetorici artificij non ita multum desiderant, tamen frequentius ferè incidunt, quàm illæ superiores. Refertur igitur in primis ea species, qua significamus amico, si quid nouæ rei gestum sit apud nos, quod illius referat scire, aut quod illi uoluptatem sit allaturum, siue priuatum sit illud, siue publicum. Priuatum, ut quum absentem certiorem facimus, qua ualetudine simus, quid agamus in studijs, quid rure, quid in aula, quid in ædificijs,

cijs,quid in litibus successerit, aut si quid alioqui nouæ rei molianur,usq; ad conuiuiorum,& colloquiorum nugas. Publicum, ut de pace, de bello, de regum gestis, aut fœderibus,de pestilentia,aut inundationibus, terræmotibus, tempestatibus, alijsq́; similibus. Nec huius generis, quoniam uarium est,certa ratio præscribi potest. Tantum illud in genere dicam, quòd nunciatio simplex, & lucida esse debet,breuis præterea & distincta, interdum gratulationem,aut consolationem habet admixtam. Narratione constat,de qua paulò inferius præcipiemus.

Exemplum.

Quoniam iam annum ferè à nobis abes, quicquid hic interim nouorũ est ortum,puto & me tibi debere scribere, & te scire uehementer cupere. Audies igitur ex me noua quidẽ permulta,haud omnia læta tamen. Non ignoras rerum mortaliũ conditionẽ, nihil tam beatũ in humanis negotijs,quod non aliqua incommoditate temperetur. Patruus tuus incredibile est, quantum te amet, quantum tua gloria delectetur. Vetus, inquies, est illud. Audi igitur,quod nouum dices. Antiquus ille compotor tuus, ille, inquã,quem nosti. Nebridus,tantus amator,tam elegans, tam nitidus homo, tam mulierosus: ille strenuus aleator, inuictus potor,ille gurges,ille helluo, ille undequaq; perditißimus. Quid fecit, inquies, an uxorem duxit? Imò repentè mutatus,omnibus nugis uale dixit,funigerorum institutum professus est. Iocari me dices,scio,sed ita rem esse cõperies. Quid hoc? an tibi uetus uidetur? Quis nunc nõ exclamat illud ἄνω ποταμῶν? Quis neget ouẽ è lupo fieri posse? Accipe quod magis mirere. Varus ille tuus carnifex,

fex, Varus esse desijt. Iã te amat, quod nunquàm antehac: te laudat, tuos colit, tuũ aduentũ exoptat. Bene dicere di scit, homo maledicẽtißimus. Verũ dicere incipit, homo uanißimus. Fidẽ seruat, nebulo perfidißimus. Eamus nũc, & poëticas trãsformationes rideamus, quũ tantam rerũ mutationem breui factam uideamus. Auunculus tuus pontificium Idibus Ianuarijs euicit, non sine maxima quidẽ cõtentione. Nosti cõpetitoris & improbitatem, & factiones: euicit tamẽ. Id te quàm primùm scire uolui, ut illi per literas diligenter gratuleris. Hæreditas ea, quæ tibi è manibus pene erat extorta, mea tibi est opera restituta. Ne mihi pro hoc officio gratias egeris. Facio enim tuis in rebus, quod tu in meis solebas. Voluptatẽ tibi ingentẽ nunciabo. Postridie Nõ. Mar. soror tua peperit marito filiũ, patri, tibiq́; nepotulum. Iam quid muneris abs te ferã, si rem tibi aperiã multo festiuiorem? Dij te omnes diligunt. Absenti tibi, ne expectanti quidem sacerdotium acceßit, & amplum, & in primis honestũ. Ad v. Idus Febr. Cornelius uir integerrimus, è uiuis migrauit. Hic ægrotans, quum competitores non placerent (olfecit enim iam tum inhiare) te successorẽ nominauit. Mẽsem superuixit. Huiusmodi thynnos dormiẽti tibi fortuna retibus tuis implicat. Tuũ erit curare, ne quod incidit, elabatur. Non enim desunt, qui prædæ inhiant. Habes de rebus priuatis: de publicis credo istuc rumorem nostras literas præuertisse. Calend. Iul. regis unctio incredibili cum apparatu celebrata est. Calẽdis Augustis ipse urbem Parisiorum inuectus est. Ad quartum No. Septemb. nuptiæ regia pompa peractæ. Legati multorũ regũ nomine auditi: nemo non magnifi-

ce donatus discessit. Britanni nescio quid tumultus ostenderant: sed res æquis conditionibus composita est. Audisti de statu publico. Quod reliquum est, non indicarem, nisi te scire tua magnopere interesset. Pestis menses iam aliquot apud nos sæuit. Ea cũ permultos ex amicis, tum socrum tuã, fœminã, omnium quas in uita uiderim, optimam absumpsit. Frater eodem morbo correptus, recreatus est. Sic uisum est illi, qui res humanas è duobus illis dolijs, pro arbitrio suo temperat. Aequo animo feras oportet, quod mutari non potest. Quid hac in re te facere conueniat, tu tecũ statues. Habes ferè quæ te scire uolebam. Si quid interea noui emerserit, faciã te quàm primũ certiorem. Tu cura ne quid ignoremus rerũ tuarum. Vale.

Nunciatoriæ sylua.

Cic.epist.fami. QVæ gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus negocijs non interfuit solum, sed præfuit.

A' nobis agentur omnia diligenter: ut neque, si quid obtineri poterit, non contendamus: nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse uideamur.

De omnibus rebus quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutũ sit, quid Pompeius susceperit, optime ex Emplatorio cognosces: qui nõ solum interfuit his rebus, sed etiam præfuit: neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces, quæ quales sint, non facilè est scribere.

Hic tui omnes ualent, summaq; pietate te desiderant, & diligunt, & colunt. Tu & cura ut ualeas, & te istinc ne temere commoueas.

Lib.iiij.epist.Etsi scio non iucundiss. Descriptio spectaculorum.

Lib.vij.Si te dolor aliquis.

Lib.viij.epist.Tanti non fuit ar.

Lib.ix.epist.Caninius noster me tuis.

Nos de Dolabella quotidie quæ uolumus audimus, sed adhuc sine capite, sine autore, rumore nuntio.

Narro tibi plana. Relegatus mihi uideor, postquàm in Phormiano sum.

Isti puero, quem ad te iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum.

L. Iulio Cæsare, C. Martio Figulo consulibus, filiolo me auctum scito, salua Terentia, &c. Quanquàm huius operis omnes ferme sunt huius generis, ut illa, cuius initium: Quæris ex me. Cic. ad Att.

Hæc res quẽadmodum ceciderit, & tota res quo loco sit, uelim ad me scribas, & ita, ut instituisti. Nam ista ueritas, etiam si iucunda non est, mihi tamen grata est.

Hæc tibi scripsi, quia æquum erat, te pro amore mutuo, non solùm omnia mea facta, dictáq;, uerum etiam consilia cognoscere. Plinius.

Lib.j.epist.cuius initium: Ridebis, & licet rideas. tota nuntiatoriæ iocosæ exemplum est.

Lib.iij.epist.Solet esse gaudio tibi. Et item proxima.

Lib.iij.epist.Rem atrocem. Rei atrocis.

Lib.iiij.epist.Tusci grandine excussi. Rusticationis.

Lib.iiij. epist. Causam per hos dies. Actionis. Ac mox epistola: Audisti'ne Val.

Lib.v.epist.Et tu rogas. tota.

Habes acta mea tridui, quibus cognitis uolui tantum te uoluptatis absentem, & studiorum nomine, & meo capere, quantum præsens percipere potuisses.

Hæc tibi scripsi, quia de omnibus quæ me uel delectãt, uel angunt, non aliter tecum, quàm mecum loqui soleo. Deinde quòd durum existimabam, te amantißimum mei fraudare uoluptate, quam ipse capiebam. Neq; enim sum tam sapiẽs, ut nihil mea intersit, an ijs, quæ honeste fecisse me credo, testificatio quædam, & quasi præmiũ accedat.

Lib. vj. epistola: Petis ut tibi. *Rursum huic proxima. Mox epistola:* Ais te adductum.

Lib. vij. epist. Et mihi discendi, & tibi do. *De spectro.*

Lib. vj. epist. Quàm multum interest.

Lib. viij. epist. Vidisti'ne aliquando. *Descriptio fontis.*

Eodem libro, epistola: Num istic quoque. *Descriptio inundationis.*

Eodem libro, epistola: Ad quæ noscenda. *Descriptio lacus prodigiosi.*

Inuicem tu, si quid epistola dignum, ne grauare scribere. Nam cùm aures hominum nouitate lætantur, tum ad rationem uitæ exemplis erudimur.

Lib. ix. epi. Incidi in materiã. *De Delphino pæderasta.*

Eodem, epistola: Quæris quemadmodum. *Quid agat toto die ruri.*

Politianus. *Lib. iiij. epist.* Vulgare est.

Lib. iiij. epist. Accepi epistolam tuam.

Nunciatoria mea.

SCriberem ad te pluribus de rebus, sed uereor ne uel mea diligentia tibi sit molesta, uel ueritas acerba.

Scribito ad me, quę nosti curiosum, non solùm quid gestum sit, aut geratur istic, uerū etiam quid diuines futurū. *Ad hanc formā pertinet & percontatoria, quoties nihil aliud agimus in epistola, quàm ut sciamus, quid rerū agat amicus.* Huius exemplum *illa* Plinij *lib. ij.* Studes, *an piscaris?* Item *lib. iij.* Recte'ne omnia?

Quum rē quampiam ridiculam nūtiaturi sumus absolutis aliquot narrationibus, conueniet illud ex Homero, ἔσπετέ μοι νῦν μοῦσαι. Excitatur *enim huiusmodi transitiunculis lector, & mire conueniunt familiaribus epistolis.*

De mandatoria epistola.

Epistola *mandatoria nihil habet artificij, præter sermonis elegantiam, & breuitatem.* Exemplum.

N. liberto suo S. D. P.

Vt *præsens multum diuq; te admonui, caue quicquam meo iniussu tentaueris.* Si *quid existet noui, me per literas consules.* Agrum *de quo scribis, emendi tibi ius permitto, modo ne pluris trecētis scutatis ueneat.* Petronium *impudentißimum debitorē, semel atq; iterū appellatum, in ius uocabis.* Si *inficiabitur, chirographū tibi mitto: dies iam pridem exceßit.* Ab Asinio *creditā pecuniam meo nomine repetes, eamq; si reddet, recipies.* De *permutādo sacerdotio, fac* Stilbontē, *uirū, ut scis, & consultißimum, & nostri amantißimū, in consiliū adhibeas.* Is *quod censebit facto opus, id perinde ac si ego autor eßem, exequitor.* Antè *quàm domū ædificandā cæmentarijs locaueris, prius cum* Phidia *communicato, deinde eius hac de re sententiam ad me scribito.* Hos *libros unà cū epistolis,* Trebatij *mei manibus reddendos curabis & diligenter, et quàm primum.*

Strabonio uerbis meis gratias ages quàm maximas. Genero meo meis uerbis gratulaberis. Lucium contubernalem meũ plurimũ saluere iubebis. Sed heus tu, penè præterierã, quod minime præteritũ oportuit. Nepotem meum fac ut quàm primum ab isto præceptore tam inepto abducas, ac eruditiori cõmittito. Caue te pecuniæ ratio offendat, si modo idoneũ doctorem nancisci poteris. Si qua unquam in re sedulò tuo functus es officio, in lite Verulana fac omnem fidem, industriã, diligentiã, ingeniũ expedias. De uilla instauranda quiesce, donec meã sententiam acceperis. Vestes meas omnes unà cũ anulis ad x I. Cal. Iulij transmittito. Nõ pluribus te monebo. Tu fac ut quemadmodum & soles, & æquum est, tuo officio fungare. Erit apud me diligentiæ tuæ præmium. Vale.

Mandatoriæ sylua.

Cic. ad Attic. EPistola famil. lib. xvj. Sunt aliquot huius generis.

Pætus, ut antea ad te scripsi, omnes libros quos frater suus reliquisset, mihi donauit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est. Si me amas, cura ut conseruentur, & ad me perferantur. Hoc mihi nihil potest esse gratius. Et tum Græcos, tum uerò Latinos diligẽter ut conserues uelim. Tuum esse hoc munusculum putabo.

Sed omnia ut uoles. Ego enim quicquid feceris, id tum
Plinius. *rectè, tum etiam mea causa factum putabo.*

Peto autẽ ut pictorem quàm diligentissimum assumas. Nam cum est arduum similitudinẽ effingere ex uero, tum longe difficilima est imitationis imitatio. A qua rogo ut artificẽ, quẽ elegeris, ne in melius quidem sinas aberrare.

Est apud Horatium in epistolis exẽplum mandatoriæ iocosæ:

iocosæ: Ut proficiscentē monui te sæpe, diuq;. Hoc genus *minimum abest à petitorio. Mādamus enim cum autoritate. Petimus ab ijs, in quos nobis mandandi ius non est.*

Mandatoriæ mea.

Filium quantus est, tuæ fidei trado. Totam meam solicitudinem in te transfero. Tu pater esto, ego me sic geram, quasi patruus sim, non pater.

De epistola collaudatoria.

Collaudatio est, qua filium, filiam'ue, militē, seruum, libertum, famulum, uxorem, aut alios in quos nobis ius est, ut officio suo functos, laudamus. Exemplum.

Epistola collaudatoria patris ad filium.

Nihil ex omni rerum genere potuit mihi nuntiari iucūdius, quàm te ijs moribus agere, qui & te ipso, & tuo genere sint digni. Nunc ego te filiū agnosco meū, quum te audio toto animo literis incumbere: fugitare consuetudinem cessatorum: parcere rei paternæ, si modo non id falsò est mihi nuntiatū. Tu perge in officio mi fili, hocq; persuasum habe, si te qualem uolo præstiteris filium, me benigniorem etiam quam uoles, habebis patrem. Vale.

Epistola domini ad seruum.

Alterum exemplum. Facis ut meritò te & amem, & collaudem, qui nō ut uulgus seruorum solet, absentis domini negotia impedias, sed omni cura, uigilantia, opera coneris expedire. Eum ego demum frugi ministrum, & bene spectatum iudico, qui absente domino, quum impune cessare poßit, in officio se continet. Audiui qua fide, qua industria mandata peregeris. Tu fac cætera eodem animo persequaris, ut qui nunc meritò te amo, perpetuò poßim amare. Officio bene cœpto, strenuè perfungere. Domini negotia, tua ipsius, ut sunt, esse credito. Tu si

frugi ministri officio functus eris, ego domini liberalis partes haud præteriero. Vale, ac uigila.

De gratiarum actione.

GRatias agimus ijs, in quos nobis nullum est mandandi ius. Hæc forma subijci poterat petitoriæ, aut consolatoriæ, aut monitoriæ. Hic beneficiũ quod accepimus, erit modis omnibus amplificandum. Nam sæpe gratiã retulisse uidetur, qui bene gratias egit. Amplificatur autem his ferme rationibus: si ultro collatum est: si incontanter: si citò. Bis enim dat, qui citò dat. Si in tẽpore: si uberius, quàm alter ausus sit petere: si nihil pro merito: si ne expectanti quidẽ: si ab eo cui libẽter debemus, hoc est, ab eo quem amamus ex animo: aut si in eum collatum est, cui magis ex animo uolumus, quàm nobis ipsis. A' genere quoq; beneficij sumemus amplificationem: ueluti si quis fideli consilio iuuit, dicemus illi plus deberi, qui consilio iuuit, quàm qui pecunia. Neque raro maius beneficium præstat, qui obiurgat, quàm qui donat. Contrà si quis pecunia iuuit, dicemus uulgare officiũ esse, uerbis opitulari: qui pecuniam prompte impartit, non potest non certißimus amicus uideri. Sunt & aliæ circunstantiæ, quibus exaggeramus beneficij magnitudinẽ: ueluti si nos simus prælati ijs, quibus ille ob affinitatem erat obnoxius: si nostra causa contempsit etiam simultatem aliquorum potentium. His commemorandis, declarabimus nos scire beneficij magnitudinem. Est autem bona gratitudinis pars, & scire quantum debeas, & debere libenter. Ostendemus etiam, si poterimus, quàm multos eodem beneficio deuinxerit: quodq; eius beneficij utilitas, non tantum ad

unum

unum hominem pertineat, ſed ad Reipubl. commodum. Deinde *pollicebimur citra iactantiã, nos aut parem, aut uberiorem etiam gratiam relaturos.* Si *nulla reſtrendi facultas erit, certe animum memorem & gratum pollicebimur, precabimurq́; ut ſuperi cumulatè referant gratiam bene merito, quod nobis ob fortunarum tenuitatem non licet.* Et *huius generis erit tractatio duplex, recta, & obliqua.* Nam *aliquoties non agendo gratias, maxime gratias agimus, quum oſtendimus aut beneficium eſſe maius, quàm ut uulgari more uerbis oporteat gratias agere: aut amicitiam noſtram eſſe maiorem, quàm ut alterum alteri oporteat gratias agere.* Q*uòd in negocio meo rogari te paſſus non es, ſed ultro ſtudium tuum, operam, diligentiam & obtuliſti, & præſtitiſti, ueterem tuam in me, meosq́; humanitatẽ libens agnoſco.* Et *facis tu quidẽ non meis meritis, quæ hactenus in te nulla extiterunt, ſed tua uirtute dignum, qui nullis à me prouocatus officijs, tam prompto in me ſis animo, ut beneficiũ accepiſſe uidearis, quum præſtiteris.* Q*uare quum tuo officio plurimum adiumẽti meis rebus attuliſti, tum iſto animo ita delector, ut dictu ſit incredibile.* V*erè negãt referre quãtũ beneficiũ, ſed quàm amico animo præſtiteris.* Ex *eius modo potius, quàm rei, officium eſt metiendũ.* M*eum erit, quod referre nequeo, perpetuò meminiſſe.* N*am quid ego tibi multis uerbis gratias agam? an hoc paſſurus es, qui ne moneri quidem te paſſus es?* V*tinam eam mihi facultatẽ aliquando concedant ſuperi, ut poßim hunc animum tui ardẽtiſſimum, re potius, quàm uerbis declarare.* I*nterim ſi quid erit in quo mea uicißim opera utendum putabis, caue rogaueris*

Exemplũ gratiarũ actionis.

gaueris, sed ut tuo mãcipio præcipito: inuenies ad quiduis & promptum, & alacrem. Vale. Aliud exemplum.

Accepi munus tuũ, re quidem magnificum, sed te autore longe mihi tum pretiosißimum, tum iucundißimum. Rectè enim à Nasone tuo scriptum est: Sic acceptißima semper Munera sunt, autor quæ preciosa facit. Quo quidem quid me tibi deinctũ esse fatear, quum sim iam olim deinctißimus? Totus in ære tuo sum: arctioribus uinculis me tibi astringere nõ potes? Quod refrã, uel isto munere, uel potius tuo isto in me animo, qui mihi munere ipso longe est suauior, dignũ, nihil habeo, nisi me ipsum: quem si alicuius esse precij putas, totum peculio tuo adscribito. Crede mihi, nihil habes in omni genere possesionum tuarum, quo tu tam proprie poßis, & uti, & abuti, quàm Nicolao tuo. Vale. Aliud exemplum.

Multa sunt tua erga me officia: at nullum omniũ mihi fuit aut opportunius, aut iucũdius, quàm ꝙ fratrẽ meũ in causa difficilima tuo patrocinio iuueris. Qui ut est mihi propemodũ me ipso charior, ita quicquid in illũ cõtulisti, id mihi gratius etiam uideri debet, q̃ si in me ipsum esset collatum. Sed ne diligẽtius tibi gratias agã, nostra familiaritas flagitare uidetur. Neq; enim tu noui quicquã fecisti, & ego re, q̃ uerbis beneficiũ repẽdere malim. Vale.

Agendi gratias sylua.

Cic. epist. fami. MVltum enim interest, utrũ laus minuatur, an salus deseratur: me meæ tamen ne nimis pœniteret, tua uirtute pfectũ est. Curasti enim, ut plus additũ ad memoriã nominis nostriꝫ quàm ademptũ de fortuna uideretur.

Amoris quidẽ tui quoquò me uerti, uestigia uel proxime

xime de Tigellio. Sensi enim ex literis tuis, ualde te laborasse. Amo igitur uoluntatē. Immortales ago tibi gratias, agamq; dum uiuam: nam relaturū me affirmare non possum. Tantis enim tuis officijs non uideor mihi respondere posse, nisi forte, ut tu grauißime, disertißimeq; scripsisti, ita cēsurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Facere nō possum, quin in singulas res, meritaq; tua tibi gratias agam. Sed mehercle facio cum pudore. Neq; enim tanta neceßitudo, quantam tu mihi tecum esse uoluisti, desiderare uidetur gratiarum actionem. Neque ego lubenter pro maximis tuis beneficijs tam uili munere defungor orationis: & malo præsens obseruantia, indulgentia, aßiduitate, memorem me tibi probare. Quòd si mihi uita cōtigerit, omnes gratas amicitias, atq; etiam pias propinquitates in tua obseruantia, indulgentia, aßiduitate uincam. Tantum me tibi debere existimo, quantum persoluere difficile est.

Iam non ago tibi gratias. Cui enim re uix referre possum, huic uerbis non patitur res satisfieri.

Te tamē, mi Brute, sic amo, ut debeo, quòd istud, quicquid esset nugarum, me scire uoluisti. Signum enim magnum amoris dedisti.

Lib. xiij. epistola: Etsi libenter petere à te. Cic. ad Atti.

Gratæ mihi tuæ literæ sunt, quibus accuratè perscripsisti omnia, quæ ad me pertinere arbitratus es.

Noli expectare, dum tibi gratias agam. Iampridem hoc ex nostra neceßitudine, quæ ad summam beneuolentiam peruenit, sublatum esse debet.

Studium tuum, curaq; de salute mea, nulla me noua uo

luptate

luptate affecit. Non *solùm enim usitatum, sed etiam quotidianũ est, aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate fideliter atq; honorifice dixeris, aut feceris.*

Neque enim mihi in omni uita res tam erit ulla proposita, quàm ut quotidie uehementius te de me optime meritum esse læter.

Plinius. *Certatim ergo tibi gratias agimus. Ego quòd illam mihi, illa quòd me sibi dederis, quasi inuicem elegeris.*

Lib. v. epistola: Accepi *pulcherrimos. tota.*

Cùm plurima officia tua mihi grata & iucunda sunt, tum uel maxime quod me celandum nõ putasti, fuisse apud te de uersiculis meis multum copiosumq; sermonẽ, eumq; diuersitate iudiciorum longius processisse.

Amaui curam & solicitudinem tuam, quòd cùm audisses me æstate Tuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubres.

Bene fecisti, quòd libertum aliquando tibi charum reducentibus epistolis meis, in domum, & in animum recepisti. Iuuabit hoc te. Me certè iuuat: primum quòd te talem uideo, ut in ira regi possis: deinde quòd tantum mihi tribuis, ut uel autoritati meæ pareas, uel precibus indulgeas. Igitur & laudo, & gratias ago, simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit, qui deprecetur, placabilem præstes.

Ad agendas gratias pro liberalitate, qua aliquis usus est in tenuem, & à quo non speretur mutua liberalitas, faciet epistola Plinij *lib. ix. cuius initium:* Laudas *mihi.*

Politianus. *Lib. j. epistola:* Tu *uerò* Hermolaë.

Lib. xj. epist. Ain' uerò. Eodem, *epist. Ago tibi gratias.*

Mea.

Mea.

QVid tibi, quid inquam pollicear? num me ipſum quantus ſum dedam? At exiguum eſt ijs me dedere, qui niſi fuiſſent, ipſe non eſſem.

Pergratum mihi eſt, quòd crebrò certior per te fio de rebus quæ iſtic geruntur, et tuam erga me beneuolentiam facilè perſpicio.

Cæteris omnibus uinci me patiar, certe beneuolentia mutua non cedam. Nam, ut rectè dixit Plinius, Vinci in amore turpiſſimum eſt.

Quòd audio te iſtic pro mea dignitate fortiter digladiari, nihil quidem adfertur noui: ſed tamen hòc audio libentius, quò ſæpius.

Quòd referre gratiam, ita ut uolebam, non poſſum, fortunæ debes imputare.

Hoc qđ mihi reliquũ eſt, te amabo, te colã, te uenerabor.

Mea enim mihi fortuna eripere potuit, me ipſum non potuit. Mea enim, non me ipſum mihi fortuna ademit.

Quid ego te horter, ut tui ſimilis eſſe pergas, quum in dies te ipſum ultro benignitate ſuperes? quid tibi gratias agam, id quod neutiquam expectas?

Quod non modo non negabo, ſed etiam ſemper & meminero, & prædicabo libenter.

Non eſt alius quiſquam, cuius officijs me tam eſſe deuinctum, non ſolum fatear, uerum etiam gaudeam.

Ad gratiarum actionem reſpon. Cic. epiſt. fam.

QVòd autem grata tibi mea erga te ſtudia ſcribis eſſe, facis tu quidẽ abundantia quadam amoris, ut etiam grata ſint ea, quæ prætermitti ſine nefario ſcelere non

non possunt.

Officium meum erga Rhodonē*, cæteraq́; mea studia, quæ tibi ac tuis præstiti, tibi homini gratißimo, grata esse uehementer gaudeo: mihiq́; scito in dies maiori curæ esse dignitatē tuam, quæ quidem à te ipso integritate, & clemētia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse uideatur.*

Q*uanquam gratiarum actionē à te non desiderabam, cùm te re ipsa, atq; animo scirem esse gratißimum, tamen (fatendum est enim) fuit mihi periucunda.* Sic *enim uidi, quasi ea quæ oculis cernuntur, me à te amari.* Dices, *quid antea?* Semper *quidem, sed nunquam illustrius.*

Ex Plinio.

Gratiarum actio pro libera admonitione.

E*Pistolarum, quas mihi, ut ais, aperto pectore scripsisti, obliuisci me iubes: at ego nullarum libentius memini.*Ex *illis enim uel præcipue sentio, quantopere me diligas, cùm sic egeris mecum, ut solebas cum tuo filio.* Nec *dißimulo hoc mihi iucundiores eas fuisse, quòd habebam bonā causam, quū summo studio curassem, quod tu curari uolebas.*Proinde *etiam atq; etiā te rogo, ut mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare uideor, nunquàm enim cessabo, conuitium facias.* Q*uod & ego intelligā à summo amore proficisci, & tu non meruisse me gaudeas.*

Lamentatoria epistola.

Exemplum lamentationis. I*Nter commoditates, quas multas adfert amicitia, commemoratur & illud, quod si quid dolet, licet in amici sinum effundere: quæ res solet bonam ægritudinis partem adimere.*Genus *hoc affine est consolatorio: sed in hoc nihil opus est arte, quum unumquemlibet dolor soleat red-*

dere

dere disertum.

Non possum tibi, quales uterq; uolumus, epistolas mittere, quum mihi nihil rerum omnium ex sententia procedat. Sed quid ego, mi Laurēti, te meis querelis exanimo? nisi quòd iuuat apud familiarißimum amiculum graues animi mei curas deponere. Credo omnes & superos, & inferos in meam perniciem coniurasse: ita ubi hoc malum uix effugi, succedit aliud multo acerbius. In morbum iam iterum atq; iterum incidi, decidi, recidi. Multo uix sumptu recreatus, en senex ille Sogdianus, pestis omniū quas unquam irati dij mortalibus immisere, longe teterrima, se mihi erudiendum dedit. Quid ibi miseriarum non uidi? Quantum luctus, quantum lacrymarum summis meis laboribus mihi consciui? Id monstrum iam biennium me exercet. Fugio, quando uinci nō potest. Iam deorum aliquē mihi propitium factum arbitrabar, quòd Antonium, hominem candidißimum essem nactus, cuius humanitas illius feritatem leniebat. Inuidit mihi rursum, nescio quod numen, iucundißimi sodalis conuictum: distrahitur inuitus ab inuito. Inde solus, & destitutus, dum omnia tento, nihil non experior. Deum immortalem, in quos fluctus, in quæ monstra incidi? His tantis, tam perpetuis malis, uel Hercules ipse, aut si quid Hercule fortius, uinci poterat. Obdurui tamen, sic mecū cogitans, Aduersam fortunam, etsi infesta esset, aliquando malis meis satiatam, æquiorem futuram. Nemini perpetuò acerbam aut fuisse unquam, aut esse posse. Et ecce de integro morbo capitali corripior miser: qui quòd erat diuturnus, & corpus, & loculos penitus exhausit. Nec erat cui meus doleret dolor:

quos

quos iuuaret, permulti. Sogdianum autem illum, præter cæteros, delectabat malū meum, cui molestißimū ut esset, eram meritus. Ne tum quidē animū deieci, non quòd sperarē quicquā, sed ne teterrimo illi seni uoluptatē augerē. Seruatus sum, sed superis, opinor, iratis, si miserijs ferēdis seruatum esse uoluerunt. Quid enim postea uel maximis, uel minimis in rebus à me tentatum est? Quid tam dextro consilio institutum, quod nō infœlicißime euenerit? O' me omnium qui sunt, quiq; fuerunt, infortunatißimū. Ego'ne unus ex uniuerso hominum numero, præposterus ille Polycrates extiti, cui omnia aduersarentur, cui nihil unquā obtigerit optatum? Hic tu me, scio ueris, ut aiunt, bonis cōmemorandis, nimirū literis, & ingenio consolari incipies. Tolle mihi inanes istas cōsolationes, quæ ægritudinē meā exasperāt etiā, tantū abest ut leniāt. Odi iam ego meū hoc ingeniū: odi literas: quibus si carerē, minus miser essem, minus sentirē, minus angerer. Sed querelarum plus satis. Tu cura ut recte ualeas, quando nos dij noluerunt.

Lamentatoriæ sylua.

Cic. epist. fami. Libro v. epistola: *Omnis amor tuus.*

Si liber exißet, quādo nō tam interest, quo animo scribatur, q̄ quo accipiatur, ne ea res inepte mihi noceret, cùm præsertim adhuc styli pœnas dem: qua qdē in re singulari sum fato. Nam cū mēdū scripturæ litura tollatur, stultitia fama multetur: meus error exilio corrigitur, cuius summa criminis est, q; armatus aduersario male dixi.

Rempub. lugebā quæ non solùm suis erga me, sed etiā meis erga se beneficijs erat mihi charior: & hoc tēpore, quanquàm me non ratio solum cōsolatur, quæ plurimum debet

debet ualere: sed etiam dies, quæ stultis quoq; mederi solet: tamen doleo ita communem rem esse dilapsam, ut ne spes quidem melius aliquando fore relinquatur.

Lib. ix. epistola: *Vel meo ipsius interitu.*

Lib. xiiij. *Ad Terentian pleraq;.*

Quantũ dolorẽ acceperim, & quãto fructu sim priuatus & forensi, & domestico, Lucij *fratris nostri morte, in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes.* Nam *mihi omnia quæ iucunda ex humanitate alterius, & moribus, homini accidere possunt, ex illo accidebant.* Quare *non dubito, quin tibi quoq; id molestum sit, cum & meo dolore moueare, & ipse omni uirtute, officioq; ornatissimũ, tuiq; & sua sponte, & meo sermone amantem affinẽ, amicũq; amiseris. Quòd me ad uitam uocas, unũ efficis, ut à me manus abstineã.* Alterũ *nõ potes, ut me nõ nostri consilij utiq; pœniteat.* Quid *enim est quod me retineat, præsertim si ea spes non est, quæ nos proficiscẽtes prosequebatur?* Premimur *cum luctu, tum desiderio omniũ rerũ, quæ mihi me chariores semper fuerãt.* Cura *ut ualeas.* Cic. ad Attic.

Velim pro tuo in me amore, hanc inanem meam diligentiam, miserabilem potius, quàm ineptam putes.

Ita sunt res nostræ, ut in secudis, fluxæ: ut in aduersis, bonæ. In *re familiari ualde sumus, ut scis, perturbati.*

Amisimus mi Pomponi, *non omnẽ modo succũ, ac sanguinem, sed etiam colorem, & speciem pristinã ciuitatis.*

Ego uerò, quem fugiam, habeo: quẽ sequar, nõ habeo.

Solicitum esse te, cum de tuis communibusq; fortunis, tum maxime de me, ac dolore meo sentio: qui quidem dolor meus, non modo non minuitur, cum sociũ sibi adiungit

dolorem tuum, sed etiam augetur omnino. Pro tua prudentia sentis, qua consolatione leuari maxime poßim. Probas enim meum consilium, negasq; mihi quicquam tali tempore potius fugiendum fuisse.

Qui sit omnium rerũ status noster uides. Nihil est mali, quod non & sustineam, & expectem. Quarum rerum eò grauior est dolor, quò culpa maior.

Omnia tamẽ sunt feliciora, quàm peccati dolor, qui & maximus est, & æternus. Cuius peccati, si socios essem habiturus ego, quos putaui, tamen esset ea consolatio tenuis. Sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum.

Quam ob rem, quoniã neq; cõsilij tui, neq; cõsolationis cuiusquã spes ulla mihi ostẽditur, non quærã hæc à te posthac: tantũ uelim, ne pristinũ hoc officium intermittas. Scribas ad me quicquid ueniet tibi in mentẽ, cum habebis cui des, & dum erit ad quem des, quod longum non erit.

Quid restat, nisi ut miser fiam?

O' rem perditam, ò facinus indignum, ò me infelicem, quid hoc statu uel desperatius, uel fœdius? O' me afflictũ.

De prædio per calumniam erepto, grauiter angerer, nisi iam animus diuturna desperatione ad nouum dolorem obduruisset. Ita animus multis malis obstupuit, ut sensu etiã molestiæ carere cœperit, quod ipsum est omnibus miserijs miserius. Quid quæris? nihil me infortunatius. Nos tamen in his etiam miserijs, erecto animo, & minime perturbato sumus, honestumq;, & dignitatem nostram magna cura tuemur. Plura scribere non possum, ita sum animo perculso & deiecto.

Cicero.

Non faciam ut enumerem miserias omnes, in quas incidi

cidi propter summam iniuriam, & scelus, non tam inimicorum meorum, quàm inuidorum, ne & meum mœrorem exagitem, & te in eundem luctum uocem.

Ego & sæpius ad te & plura scriberem, nisi mihi dolor meus, cum omnes partes mentis, tum maximè huius generis facultatem ademisset.

Itaq; quũ meus me mœror quotidianus lacerat & conficit, tũ uerò hæc addita cura, uix mihi uitã reliquã facit.

Nec tam miserum quicquam est, quod non in fortunam nostram cadere uideatur. Quare quando me afflictum & confectum luctu audies, existimato me stultitiæ meæ pœnam ferre grauius, quàm euenti, quòd ei crediderim, quem esse nefarium non putaram.

Nos non inimici, sed inuidi perdiderunt. Nam quòd me tam sæpe & uehementer obiurgas, & animo infirmo esse dicis, quæso ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? Ecquis unquam ex tam amplo statu, tam bona causa, tantis facultatibus, ingenij, cõsilij, gratiæ, tantis præsidijs bonorũ omnium concidit? Possum obliuisci qui fuerim, nõ sentire qui sim? Quo carẽ honore, qua gloria, quibus liberis, quibus fortunis, quo fratre? Quem ego, ut nouum genus calamitatis attendas, quum pluris facerem, quàm me ipsum semper fecissem, uitaui ne uiderem: ne aut illius luctũ, squaloremq; aspicerem: aut ne me, quem ille florentißimum reliquerat, perditũ illi, afflictumq; offerrem. Mitto cætera intolerabilia, etenim fletu impedior. Lamentatio grauissima.

Dies autem non modo nõ leuat luctum hunc, sed etiam auget. Nam cæteri dolores mitigantur uetustate: hic non potest, & sensu præsentis miseriæ, & recordatione præ-

teritæ uitæ non continuò augeri. Desidero enim non mea solum, neque meos, sed me ipsum. Quid enim sum? Sed non faciam, ut aut tuũ animum angam querelis, aut meis uulneribus sæpius manus adferam.

Magis opto quàm spero, ut ægroto dũ anima est, spes esse dicitur. Non mediusfidius præ lacrymis possum reliqua nec cogitare, nec scribere.

Aut quis me non solum infelicior, sed iam etiã turpior?

Plinius. *Lamentationis exẽplum erit tota illa epistola lib. j. Iacturam grauißimam. Rursus lib. iij. epist. tota, Modo nunciatus est. Rursus: Audio Valerium Martialem.*

Lib. v. epist. Tristißimus hæc tibi. tota.

Lib. viij. epistola: Omnia mihi studia.

Mihi autem uidetur acerba semper, & immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui uoluptatibus dediti, quasi in diem uiuunt, uiuendi causas quotidie finiunt: qui uerò posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt: his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat.

Triste illud, quòd Iulius Valens grauiter iacet: quanquàm ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus æstimetur, cuius interest quàm maturißime inexplicabili morbo liberari. illud planè nõ triste solum, uerũ etiam luctuosum, quòd Iulius Auitus decesßit, dum ex quæstura redit: decesßit autem in naui, procul à fratre amantißimo, procul à matre, à sororibus. Nihil ista ad mortuũ pertinẽt, sed pertinuerunt, cum moreretur. Pertinet ad hos, qui supersunt. Iam quidẽ in flore primo tantæ indolis iuuenis extinctus est, summa cõsecuturus, si uirtutes eius maturuissent. Quo ille

ille studioru amore flagrabat? quãtum legit, quantũ etiã scripsit, quæ nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis abierunt? Sed quid ego indulgeo dolori, cui si frænos remittas, nulla materia non maxima est? Finẽ epistolæ faciã, ut facere possim etiam lacrymis, quas epistola expressit.

Est enim quædam etiam dolendi uoluptas, præsertim si in amici sinum defleas, apud quem lacrymis tuis uel laus sit parata, uel uenia. Lib. viij. epist. *Et gaudium mihi.*

Lamentatoria mea.

SI *in malum hoc fortunæ iniquitate incidissem, honestior esset plaga: nunc nostra culpa uidemur accersisse, quod commode uitari poterat.*

Res meæ in eum locum deductæ sunt, ut si uelis officiosus esse, epitaphium pares tuo Lucilio.

De gratulatoria epistola.

QVemadmodum *in rebus afflictis, amici dolorem cõsolatione mitigamus: ita si quid accidit lætæ rei, uoluptatem amici gratulatione conduplicamus. His modis omnibus exaggerabimus animi nostri uoluptatẽ, quam ex amici successu cepimus, cuius omnia uel commoda, uel incõmoda pro nostris ducamus: imò cuius rebus pro incredibili quadam erga illum beneuolentia, magis etiam commoueamur, quàm nostris ipsorum. Deinde dignitatem, aut si quid aliud obtigit, uarijs rationibus attollemus: siue quòd per se sit eximia: siue quòd à multis frustra ambita: siue quòd ultro nõ ambienti delata sit: siue quòd bonorũ iudicio contigerit, non cæco fauore fortunæ: siue quòd eiusmodi principis fauore, qui nõ solet nisi spectatos magis honoribus ornare: siue quòd totum hoc, quicquid est*

boni, nulli ferat acceptũ, nisi suæ ipsius industriæ, ut hinc nihil laudis sibi uindicare poßit fortuna: siue quòd præter spem obtigit, nam hæc solent esse gratiora. Mox ubi rem satis auxerimus, ostendemus: tametsi sit amplißimum quod obtigit, tamen inferius esse meritis illius. Hunc tantũ esse gradũ ad maiora, si modo fortuna uelit hominis uirtutibus respondere. Postremo loco bene ominabimur, beneq; precabimur, ut quod obtigit, bonis auibus sit ipsi, amicis, ac Reip. perpetuò faustum, ac felix. Est & obliqua gratulándi ratio, quando negamus nos amico gratulari honorem, qui contigit, sed ipsi honori talem uirũ, qui tum demum uidebitur splendidus, ac magnificus, postea quàm ei delatus est, qui suis uirtutibus, & ornamentis sit dignitati, quam suscepit, multũ dignitatis allaturus. Quemadmodum enim magistratũ obscurat, qui gerit indignus, ita illustrat uir omni decorum genere clarus & illustris. Aut negabimus nos illi gratulaturos dignitatis accesionem, quam ille nec ambit, nec miratur: utpote uir prudens, qui intelligat, quãto cum onere honor ille sit coniunctus: præterea modestus, qui nihil minus affectet, quàm populares glorias: sed tamen gaudere, quòd illi seges ac materia data sit exercendæ uirtutis suæ, ut qui antehac semper uoluerit prodesse quàm plurimis, nunc etiam poßit ob autoritatis acceßionem. Licebit utranq; rationẽ adhibere per occupationẽ, quum prius narrabimus, quid alij essent illi gratulaturi, nos non eadem gratulari, sed ea potius, quæ iam diximus, in obliqua gratulatione dici solere. Frequenter hic incidit genus encomiasticum, ueluti in his, quæ modo recensuimus: aliquãdo non incidit, ueluti quũ amico gratulamur,

tulamur, qui incolumis domum rediit ex itinere longinquo: quum amico gratulamur filium natum, nisi fortè dicemus hoc Reipub. interesse, ut optimi quiq; uiri, & probißimæ quæq; matronæ, quàm maxime sint fœcūdæ, quòd ex bonis ferè naſcantur boni. Porrò felicitatē ciuitatis non hinc pendere, ſi quàm plurimos habeat ciues, ſed ſi quàm optimos. Exemplum. *Incredibilem animo cepi lætitiam, quum te ſummo principū, collegijq; cōſenſu, miro populi applauſu præſulē creatū eſſe intelligo. Gaudeo aliquādo eum honorem tibi ultro delatū eſſe, quo tu te ſemper dignißimū præſtitiſti. Nec tibi tantum gratulor, qui honore iſto (quanquā tuis moribus, tuæ eruditioni debito) non multum delectaris, ſed multò magis patriæ gratulor, quæ talem ſit pontificē habitura, qualem antehac habuit nunquàm. Gratulor tuis omnibus, quos quū ſemper morū innocētia decoraris, nunc etiā honoris claritate, & muneris autoritate illuſtrabis. Gratulor mihi ipſi, te amplißimis honoribus eſſe auctū, cuius omnes fortunas ſemper meas eſſe duxi. Sacerdotio quidē iſto in uniuerſa Hetruria neq; honeſtius aliud, neq; magis opimū, neq; tuis rebus cōmodius contingere poterat. Tu tibi qua es modeſtia, onus, haud honorem obiectum dices. At ego ſic exiſtimo, ſuperos & patriæ per te conſultum eſſe uoluiſſe, & tibi uirtutis materiā illuſtrādæ paratā. Quæ res precor ut primū tibi, deinde gregi tuo, deniq; & nobis omnibus uertat bene. Me totū quātus quātus ſum, ad tuū obſequium offero. Vale.*

Gratulatoriæ ſylua.

L*ibro ij. epiſtola: Sera gratulatio. Eodem, epiſtola: Primum tibi ut de.* Cic. epiſt. fami.

Lib.iij.epist.Quasi diuinarem.tota.

Qua in re gratulor tibi ita uehemēter,ut te quoq; mihi gratulari, quàm gratias agere malim: alterū non omnino desidero,alterum uere facere poteris.

Gratulor tibi mi Balbe,uereq; gratulor. Nec sum tam stultus,ut te usura falsi gaudij frui uelim: deinde frāgi repente, atq; ita cadere, ut nulla res te ad æquitatem animi postea poßit extollere.

Sapienter hæc reliquisti,si consilio: feliciter,si casu.

Gratulor tibi affinitate uiri mediusfidius optimi.

Lib.xv.epist.Te et pietatis in nos,et plurimæ sequētes.

Cic.ad Attic. De Cic.q̄ scribis,iucūda mihi sunt: uelim sint ꝓspera.

Etsi cōtentus eram,mi Dolabella,tua gloria,satisq; ex ea magnam lætitiam,uoluptatemq; capiebam, tamen non possum non confiteri,cumulari me maximo gaudio,quòd uulgò hominū opinio socium me adscribat tuis laudibus.

Sum enim auidior, etiā quàm satis est,gloriæ, & tamē non alienum est à dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni regi regum fuit honestum, aliquem in consilijs capiendis Nestorem habere: mihi uerò gloriosum,te iuuenē cos. florere laudibus,quasi alumnum disciplinæ meæ?

Plinius. Lib.iiij.epist. Magnam cepi uoluptatem.

Lib.v.epist.Concesseram in municipium.tota.

Eodem,epist.Bene est mihi.

Politianus. Lib.ix.epist. Magna me solicitudine.tota.

Lib.j.Explicare non possum.

Gratulatio mea.

LVcium tibi generum obtigisse maiorem in modum gaudeo, speroq; & opto,istam coniunctionem tibi

& uo

& uoluptati,& ornamento fore.

Neq; nobis præsul optatior, neque tibi munus magis optandum potuit obtingere.

Nuncius neq; optatior,neq; iucundior adferri potuit, quàm qui nuper est de noua dignitate tua allatus.

Ex tuis literis, quibus te consulem declaratum significas,tantum cepi uoluptatis,quantum te semper amaui.

O factum bene, rem uoluptariam nuncias,pulchre nuncias,præ gaudio uix me capio.

Voluptatem incredibilem mihi tuis literis nuncias.

Literæ tuæ suauißimæ, quibus te nouis honoribus ornatum nuncias,tãta me lætitia impleuerũt, ut prorsus dubitē, cui potißimũ gratulari debeã:tibi'ne cui tãta dignitas nec petēti,nec cogitanti cõtigerit:an patriæ,quæ talē sit præsulem habitura:an principi, qui talem consiliariũ: an mihi potius,qui tuis fortunis perinde ac meis delector.

Scio te istiusmodi ornamenta nec desiderasse, nec delectari, & ita prorsus existimare, onus, non honorem tibi iniectum. At tanto es isto honore dignior, quo delectaris minus,eoq; magis uirtuti tuæ gratulor. Natum tibi bellum puerum,uxore salua,uehementer gaudeo.

Quòd ex itinere difficilimo & diuturna peregrinatione patriæ sis redditus incolumis ,tuo nomine ex animo gaudeo.

Rem tibi ex sententia tua euenisse, incredibile dictu quantum læter.

Caue putes te ipsum ex ista tua fortuna, plus cepisse uoluptatis, quàm ego ex tuis literis ceperim, quæ me de noua dignitate tua certiorem fecerunt.

Quòd nouis honoribus sis auctus,
Quòd magistratum assequutus,
Quòd legatio tam splendida delata, } *maiorem in modum gaudeo.*
Quòd doctoris titulo ornatus,
Familiam tibi feliciter domi crescere,

Hæreditatem amplißimam obuenisse uolupe est:te tam certis,tam charis amicis orbatum nonnihil doleo.

Ego absfuisse te tandiu à nobis & doleo, quòd carui fructu iucundißimæ cõsuetudinis tuæ:& lætor, quòd absens omnia cũ maxima dignitate es assequutus,quodq; in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondet.

Gratulor, quòd qui semper episcopus fuisti, nunc etiã uideberis.

Responsio ad gratulationem.

Cic.epist.fam. *GRatulatio tua etsi mihi probatißima, quòd ab optimo fit animo, tamen hòc mihi multò iucundius est, & gratius,quòd in summa paucitate amicorum, propinquorum,ac necessariorum, qui uerè meæ saluti fauerent, te cupidißimum mei, singularemq; mihi beneuolentiam præstitisse cognoui.*

Responsio mea.

O Diem lætum,non tibi solum, sed tuis etiam omnibus candidißimo notandum calculo.

Si quid esset in rebus meis unione uel candidius, uel preciosius, hac nota signarem eum diem, quo mihi nũciatum est te nobis è periculosißimo bello redisse, non solùm incolumẽ,uerum etiã uictorẽ, & quidẽ summa cũ laude.

O diem terq; quaterq; lætum, nec unico margarito mihi signandum.

Precor superos, ut hoc gaudium, quod nobis omnibus largiti sunt, perpetuum esse uelint.

Si casu te contulisti in aulam, gratulor fortunæ tuæ: sin iudicio, magis etiam gratulor tuæ sapientiæ.

De iocosa epistola.

IN *unoquoq; epistolarum genere, quoties res patitur, iocum admiscere debemus. Quo in genere & Ciceronem plurimũ ualuisse, & Ioannem Campanũ fere immodicum, ac solutũ esse uidemus, sæpe proximum scurrilitati. Argutius iocatur Ausonius. Cuiusmodi uerò debeat esse iocus, Cicero in libris de oratore, & Quintilianus capite de risu monstrauit. Exempla suppeditabit Macrobius, & Athenæus. Primum illud curandum, ut tempestiuus sit iocus, ut liberalis, ut decori meminerit. Qui si apte adhibebitur, plus sæpenumero habet momenti, quàm oratio quãlibet seria. Sed cauẽdum erit, ne quãdo nobis eueniat, quod asino Aesopico catelli lusus infeliciter æmulato.*

Iocosæ sylua.

L*ibro vij. epist. In omnibus meis.* Cic. epist. fa.

Nam de Cornelio nihil audeo dicere, cuius tu periculo stultus es, quando te ab eo sapere didicisse profiteris: quin tu urges istam occasionem, & facultatem, qua melior nunquàm reperietur.

Lib. vij. epist. Legi tuas literas.

Eodem, epistola: Nisi antè Roma proxima: Mirabar quid esset. Ac cæteræ pleræq; ad Trebatium.

Lib. ix. epist. Num tu homo ridiculus es? Et aliquot sequentes ad eundem. Eodem, epist. Accubueram.

Tui desiderium, spe tuorum commodorum consolor.

Nos planè diuites sumus, sed ne erres, Stoico more, qui omnes diuites putant, qui cœlo & terra frui possunt.

Politianus. *Lib. j. epist. Nae tu homo es. Item proxima: Pici.*

Lib. v. epist. Ita respondebo. Item epist. Si tu edentulus.

Lib. vij. Breues aliquot epistolæ sunt, partim iocosæ, partim argutæ. Quin & Ausonius multus est in iocando, nec minus Gulielmus Budæus, Gallus & hic.

Conciliatoria.

EST genus epistolarum non dissimile commendatorio, quod nobis uisum est appellare conciliatorium. Nam ut commendatione conciliamus alijs fauorem, ac beneuolentiam apud amicos, ita quum studemus nobis conciliare uiros, quibus cum antehac nulla intercessit notitia, aut amicitia, quodammodo nosmet ipsos commẽdamus. Hoc argumentum frequens est inter eruditos, dum aliquoties totis regionibus disiuncti, tamen mutuis epistolis sese prouocant ad sodalitatem literariam, ac fœdera musarum. Et nescio quomodo uix unquam abest hic lenocinium assentationis, à quo tamẽ nec sanctimonia probatos uiros uidemus abhorruisse. Illud erit obseruandum, ut ita laudemus eum cuius ambimus amicitiam, ne uel adulari, uel fingere, uel insidiari, uel nostrum negotium agere uideamur. Rursus ita laudemus nos ipsos, ut ne nobis ob arrogantiam pro beneuolentia conciliemus odium. Dicemus similitudinem esse conciliatricem amicitiæ. Nos illius eximijs dotibus ad amandum inflammatos, quas partim celebri fama, partim ex prædicatione laudatissimorum hominum, partim ex ipsius libris cognouerimus. Nos tametsi multum absimus ab illius uirtutibus, tamen semper huc

huc annixos, ut quod in illo suspicimus, assequeremur, & aliorum iudicio aliquò usq; progressos esse. Suspicionem assentationis subinde deprecabimur. Obtestabimur illius modestiam, ut amori nostro ignoscat, cui temperare non possumus: etiã non ignari, quantopere uir omni laude superior, prædicatione suarum uirtutũ offendatur. In nobis rem attenuabimus, animum, studium, amorem optimarum rerum exaggerabimus. Orabimus, ut nos in suorũ numerũ ascribat. Pollicebimur, nos tametsi nouos amicos, nulli ueterum cessuros, studio certe, ac fide, quãtumuis reliquis in rebus impares. Nos ipsos, opes nostras, & quicquid opera nostra præstari poterit, totum illi deferemus, amicos etiã cõmunes pollicebimur. Poterat hoc genus amatorio subijci, quo quidẽ loco nõnihil attigimus. Nonnunquam & alios inuicem conciliamus, ac tum quidẽ hoc intererit inter commẽdationem, & conciliationẽ, quòd qui commendat, petit nonnihil: qui cõciliat, nihil petit officij, sed tãtum conglutinat amicitiam. Ad hoc genus pertinet laudatio certæ personæ. Syluam modo subijciemus, nam & in descriptione nonnihil hac de re meminimus.

Laudatoriæ sylua.

Mihi quidem humanitas tua, uel summa potius sapientia, non iucunda solum, sed etiam admirabilis uisa est. Virum enim excellentem, & tibi tua præstanti in eum liberalitate deuinctum, nonnihil suspicantem, propter aliquorum opinionem cupiditatis suæ, te ab se abalienatum illa epistola retinuisti. Cic. epist. fam.

Sed nimirum, quæ sunt in manu hominum, & mihi & multis contigerunt. Illud uerò, ut adipisci arduum, sic Plinius.

etiam

etiam sperare nimium est, quod dari nō nisi à dijs potest.

Ego *uerò* Rufum *nostrum laudo, non quia tu ut ita facerem, petisti, sed quia est ille dignißimus. legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipsius adiecit: iudicaui tamen.* Neque *enim soli iudicant, qui maligne legunt.*

Lib.j.*epistola, cuius initium: Si quando urbs nostra.*

L*aus hominis.* Eodem, *epist.* Amabam Pompeium.

Lib.ij.*epist.* Post aliquot annos.

Eodem, *epist.* Magna Isæum fama.

Lib.iij.*epist.* Nescio an ullum iucundius.

Eodem lib.*epist.* Annotasse uideor. Laus poetæ.

Lib.vj.*epist.* Sum ex his. Lib.ix.*epist.* Vnice probo.

Lib.j.*epist.* Mirum est. Laus uitæ rusticanæ.

Lib.ij.*epist.* Assem para. Vituperatio personæ.

Politianus. Lib.j.*epi.* Tāti mihi sunt. Lib.iij.*epi.* Etsi magnū te.

Eodem: O' decus Italiæ. Laus puellæ.

Lib.iiij.*epist.* Scribis Marianum. Laus concionatoris.

Lib.xij.*epist.* Quàm uellem. Laus pueri.

Responsio ad laudem.

Cic.epist.fami. Plinius. Lib.xv.*epist.* Lætus sum laudari.

Si laudatus à te, laudare te cœpero, uereor ne non tam proferre iudicium meum, quàm referre gratiam uidear. Omnia scripta tua pulcherrima existimo, maxime tamen illa, quæ de nobis. Accidit hoc una eademq́; de causa. Nam &, tu quæ de amicis optimè scribis, & ego quæ de me ut optima lego.

Laudem pariter & gratias agam? Neutrum satis possum, & si possem timerem, ne arrogans esset ob ea laudare,

laudare, ob quæ gratias agerem. Vnum illud addam, omnia mihi tantò laudabiliora uisa, quantò iucūdiora: tantò iucundiora, quantò laudabiliora erant.

Lib. j. epist. Quod proximis literis. Politianus.

Item epist. Quod ex sequundis rebus.

Item epistola: Lucretium Petreio.

Lib. ij. epist. Legit epistolam. Rursum: Non tu munus.

Eodem, epist. In epistola quadam.

Lib. iij. epist. Etsi uideo. Eodem, epist. En ad te reuertitur. Rursum epist. Misit ad me. Eodē, epist. Vtinam quas.

Lib. iiij. epist. Ignosce occupationibus.

Lib. v. epist. In calce. Lib. vij. epist. Legit epistolam.

Eodem, epist. Honorifica mentio. Item proxima.

Responsio ad laudem, mea.

LAudes istas quas affatim in me congeris, sic equidem interpretor, quasi non me depingere uolueris qualis sum, sed optimū exemplar præscribere, qualis esse debeā.

Hoc effecit ista tua tam magnifica laudatio, ut iam mihi minus incipiam placere, qui planè uideam, quantum absim ab ista perfectæ uirtutis imagine.

Dum istam imaginem pingeres, non à me, sed abs te ipso sumebas exemplum.

Sentio quid agas, falsis istis laudibus nostram ignauiam extimulare uoluisti.

Aut planè falleris, aut nobis blanditur tua laudatio. Sed blandiatur sanè, dummodo mihi mea studia commendet. Nec enim alio consilio te blandiri scio.

Ideo summa tribuis, non quòd ea sim assequutus, sed quòd huc me summis uiribus uelis eniti.

Hoc

Hoc agis laudando, ut aliquando uidear laudandus. Ipſe ſummis ac maximis uirtutibus abundet oportet, qui in alijs paucas ac mediocres ſic amat.

Quòd in laudãdo me plus quàm immodica benignitate es uſus, nõ ignoſcerẽ, niſi iam olim ex Homerica *lege, poëtis mentiri liceret. Ait enim,* πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί.

Non eſt mihi cornea fibra, quẽadmodum ait Perſius: *nec apud me ſanè incredibile eſt eſſe uerum, quod ſcripſit* Xenophon, ἥδιστον ἄσμα ἔπαινον εἶναι, *utique ſi promerear. Nunc nihil aliud quàm rideri me puto. Eſt hoc fere ſolenne inter eruditos, ut ſeſe mutuis laudibus quaſi ſcabant. Nec in totum damnandas arbitror has aſſentatiunculas, quibus alitur beneuolentia, & excitantur ſtudia.*

Officioſa.

NEc infrequens eſt & illud epiſtolarum genus, quo amicis, etiam ſi nihil petant, operam noſtram ultro offerimus, propterea quòd ſunt quos pudet rogare, quum egeant amicorum ſubſidio. Hos oportet ultro delato officio, ad poſtulandam operam amici prouocare, & ea cauſa genus hoc officioſum uocare placuit.

Officioſæ ſylua.

Cic. epiſt. fami. *EGo omni officio, uel potius pietate erga te, cæteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſi nunquàm ſatisfacio. Tanta enim magnitudo eſt tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu niſi perfecta re de me non conquieſti: ego quia non idem in tua cauſa efficio, uitam mihi eſſe acerbam putem.*

Noſtram fidem omnes, & amorem tui abſentis, præſentes tui cognoſcent. Si eſſet in his fides, in quibus eſſe debebat,

debebat, non laboraremus.

De cæteris rebus quicquid erit actum scribam ad te: & ut quàm rectißime agantur omnia, mea cura, & opera, diligentia, gratia prouidebo.

Ego neq; de meo studio, neq; de nõnullorũ animo mihi scribẽdũ arbitror. Quid enim aut me ostentẽ, qui si uitam pro tua dignitate profundã, nullã partẽ uidear tuorũ in me meritorũ assequutus: aut de aliorũ iniurijs querar, qđ sine summo dolore facere nõ possum? Ego tibi in hac præsertim imbecillitate magistratuũ præstare nihil poßũ: at ea excepta, possum cõfirmare, te & senatus, & populi Romani summo studio amplitudinẽ tuam retenturum.

De Alexandrina re, causáq; regia, tantum habeo polliceri, me tibi absenti, tuisq; præsentibus cumulate satisfacturum. À nobis agentur omnia diligenter, ut neq;, si quid obtineri poterit, non contendamus, nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse uideamur.

À me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus & agendi, & cogitandi, utorq; ad omnia Qu. Selicio. Neq; enim prudentiorem quenquam ex tuis, neq; fide maiore esse iudico, neq; amantiorem tui.

À me omnia summa in te studia, officiáq; expecta. Non fallam opinionem tuam.

Tu uelim tibi ita persuadeas, nullã rẽ esse minimã, quæ ad te pertineat, quæ mihi non charior sit, quàm meæ res omnes: idq; cum sentiam, sedulitate mihimet ipse satisfacere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quòd nullam partem tuorum meritorum, non modò referenda, sed ne cogitanda quidem gratia, consequi possum.

Cætera quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quàm possumus, minus tamen faciemus, quàm debemus.

Omnia uolo à me & postules, & expectes. uincam meis officijs cogitationes tuas.

In hoc toto genere plura faciam, quàm scribere audeo. Cætera, quæ tibi à multis prompta esse certò scio, à me sunt paratißima. Nihil in re familiari mea est, quod ego malim meum esse, quàm tuum. Hac de re, & de hoc genere toto, hòc scribo parcius, quòd te id, quod ipse confido, sperare malo, te esse usurum tuis.

Ego quæ pertinere ad te intelligam, studiosißime omnia, diligentißimeq; curabo, tuorumq; tristißimo meo tempore meritorum erga me memoriam conseruabo.

De mea autẽ in te uoluntate, sic uelim iudices, me quibuscũq; rebus opus esse intelligam, quanquàm uideã, quis sim hoc tẽpore, & quid poßim, opera tamen & consilio, studio quidem certe rei, famæ, saluti tuæ præstò futurum.

Quam ob rem tu, quantũ tuo iudicio tribuendum nobis esse putes, statues ipse: &, ut spero, statues ex nostra dignitate. Ego uerò tibi profiteor, atq; polliceor eximium & singulare meum studium, in omni genere officij, quod ad honestatem & gloriam tuam spectet, in quo etiam si multi mecum contendunt, tamen cùm reliquis omnibus, tum craßis tuis iudicibus, omnes facilè superabo.

Quam ob rẽ uelim ita & ipse ad me scribas de omnibus, minimis, maximis, mediocribus rebus, ut ad hominem amicißimum: & tuis præcipias, ut opera, consilio, autoritate, gratia mea sic utantur in omnibus, publicis, priuatis,

tis, forensibus, domesticis tuis, amicorum, hospitum, clientum tuorũ negocijs, ut quoad eius fieri poßit, præsentiæ tuæ desiderium meo labore minuatur.

Tu tamen ei uelim scribas, ut nullam rem neq; tam magnam, neq; tam paruam putet, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna uideatur. Omnia quæ in tuis rebus agã, & non laboriosa mihi, & honesta uidebuntur.

Tu si quid ad me fortè scripseris, perficiam ne te frustra scripsisse arbitrere.

Quotiescunq; filium tuum uideo (uideo autem ferè quotidie) polliceor ei studium quidem meum, & operam sine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis: gratiam autem atq; autoritatem cum hac exceptione, quantum ualeam, quantumq́; poßim.

Lib. vj. epistola: Vereor ne desideres. multos habet locos consolatorios.

Singula persequi non est necesse: uniuersum studium meum & beneuolentiam ad te defero.

Tibi gratulor, mihi gaudeo, te amo, tua tueor: à te amari, & quid agas, quidq́; agatur, certior fieri uolo.

De me autem sic uelim iudices, quantum ego poßim, me tibi, saluti tuæ, liberisq́; tuis summo cum studio præstò semper futurum.

Ego quid poßim, nescio, uel potius me parum posse sentio. Illud tamen tibi polliceor, me quæcunq; saluti, dignitatiq́; tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu & studio, & officio in meis rebus fuisti. Hanc meam uoluntatem, ad matrem tuam optimam fœminam, tuiq́; amantißimam detuli. Si quid

ad me scripseris, ita faciam, ut te uelle intellexero. Sin tu minime scripseris, ego tamen omnia, quæ tibi utilia esse arbitrabor, summo studio, diligenterq; curabo.

Interim uelim sic tibi persuadeas, mihi cũ Reip. quam semper habui charißimam, tum amoris nostri causa, maximè curæ esse tuam dignitatem. Da operam ut ualeas.

Sed ego tuis neq; desum, neq; deero, q siue ad me referũt, siue nõ, mea tibi tñ beneuolẽtia, fidesq; præstabitur.

Iniuriam enim fieri putabam, quum rogabar.

Quæ ad me de tuis rebus domesticis scribis, quæ'que mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri.

Illud profectò cognosces, mihi te neq; chariorem, neq; iucundiorem esse quenquam.

Perficiam profectò, ut longi temporis usuram qua caruimus, intermissa nostra consuetudine, gratia, & charitate, & officiorum meorum magnitudine sarciam.

Cic. ad Attic. *Perficiam profectò, ut neq; resp. ciuis in me animum, neq; tu amici desideres.*

Consolatio est. Non est suo loco, uitio scribę. *Sed hæc fors uiderit ea quæ talibus in rebus plus quàm ratio potest. Nos autem id uideamus, quod in nobis esse debet, ut qcquid acciderit, fortiter, & sapienter feramus, & accidisse hominibus meminerimus: nosq; cum multum literæ, tum non minimum Idus quoq; Martiæ cõsolentur.*

Ego quæ te uelle, quæq; ad te pertinere arbitrabor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. Hoc uelim tibi penitus persuadeas.

Ego quæ te uelle, quæq; ad te pertinere arbitrabor, studiose, diligenterq; curabo. da operam ut ualeas.

Nec uero

Nec uerò ulla res erit unquam, in qua ego non uel uitæ periculo ea dicam, eaq; faciam, quæ te uelle, quæq; ad te pertinere arbitrabor.

Lib.iij. Deprehenderũt me. *Lib.x.* Quanq̃ nec fortuna. Politianus. Plinius.

Nõ mehercule tam mea sunt, quæ mea sunt, quàm quæ tua. Hoc tamen differunt, quòd solicitius, & intentius tui me, quàm mei excipiunt. Idem fortasse eueniet tibi, si quando in nostra diuerteris, quod uelim facias. Primum, ut perinde nostris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, ut mei expergiscantur aliquando, qui me securè ac propè negligenter expectant.

Lib.vij. Calestrium tyronem familiarißimum.

Nihil est quod uerearis, ne sit hoc illi molestũ, cui orbẽ terrarũ circumire nõ erit longum mea causa. Proinde nimiam istam uerecundiam pone, teq; quid uelis consule: illi tam iucundum, quod ego, quàm mihi, quod tu iubes.

Officiosæ mea.

Nihil mihi magis in uotis est, quàm ut primum abs te ipso, deinde à cæteris omnibus quàm gratißimus esse cognoscar. Sed eiusmodi sunt tempora, ut & tuis in me meritis, & meo in te animo, satisfacere uelim magis quàm poßim.

Me incolumi, nullam accipies iniuriã: & si mauis me uerbis Homericis *tibi meum patrocinium polliceri,*

Οὔτις ἐμεῦ ζῶντος, καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο.
Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει.

Pollio uidetur in te offensior. Hoc quanti æstimes ubi cognoro, tũ eadẽ opera sciero quid mihi sit elaborandũ.

Cæteri solent operam polliceri in licitis & honestis,

& in his quæ præstare poßint. Ego uerò tibi omnem meam in omni re sine exceptione polliceor, qua poßis tuo arbitratu uel uti, uel abuti. In his quæ perfici non poterunt, tamen efficiam, ut intelligas nec studium, nec fidem usquam defuisse.

Si officiosum est, ultro polliceri opem, aut operam, multo officiosius est, ultro mittere pecuniam. Huius argumenti tametsi rari, exemplum reperies apud Plinium lib.vj. epistola: Quamuis & ipse.

Sum quidē studiorum laboribus ita districtus, ut nemo magis: sed mihi nihil erat in studijs tam cordi, quod non postpositurus sim, si tali amico præstandū erit officium.

Non omnibus dormio, ita non omnibus uaco. Tibi nunquàm non ero ociosus, si quid per me fieri uoles.

Non æquum arbitror, ut literarū prætextu me excusem amico: quum hoc ipsum me doceant literæ, non esse deserendum amicitiæ officium, quo nihil oportet nobis esse antiquius, aut religiosius.

Hoc unum tibi etiam atq; etiam persuadeas uelim, nihil existere posse tam durum, tam periculosum, quod non sim tua causa libenter etiam subiturus.

Nihil erit tam arduum, tam asperum, quod non sit iucundum futurum tua causa.

Opes quas tibi pollicear, nec mihi adsunt, nec tibi desunt. Hoc corpusculum, hunc animum tibi totum, quantus est, deuoueo.

Hoc tibi spondeo mi Lucilli, neq; animum, neq; diligentiam mihi defuturum.

Nec animo, nec studio, nec beneuolentia, nec patientia cuiusquam

cuiusquam pro uobis cedam.

Disputatoriæ genus.

Est epistolarum genus non infrequens inter eruditos, quo studiorum suorum inter se agunt commercia, quum aut sciscitantur de re quapiam, aut respondent sciscitanti: aut si qua de re parum conuenit, disputant. Huius generis, quoniam uarium est, certa ratio reddi non potest. Tantum exempla quædam indicabo.

Disputatoriæ sylua.

Lib. vij. epistola: Illuseras heri inter. Cic. epist. Fam.

Lib. ix. epistola: Amo uerecundiam.

Lib. j. epistola, cuius initium est: Frequens mihi disputatio. tota. Plinius.

Lib. iiij. epistola: Attuli tibi.

Lib. j. epistola: Ostendet plenum. Politianus.

Lib. ij. epistola: Dictata illa tua.

Lib. iij. epistola: Irasceris obtrectatoribus.

Lib. v. epistola: Et tu mihi.

Lib. ix. epistola: Ego quidem mi Hermolaë. Item proxima.

Lib. xij. epistola: Quantopere me semper.

Libri de Ratione conscribendi epistolas, D. Erasmo Roterodamo autore, finis.

LVGD. APVD GRYPHIVM
M. D. XLI.

Annibal albasinus possidet cum
fratribus q[ue] suis p[ro] qui
pergit ad Blugu[m] a[n]no
Magistri Nicolai de
ad stacciis de vo-
goma

pueli. S[illegible] se cellos [illegible] in ponifer [illegible].
[illegible] ad [illegible] deduci debuisset. & q ni [illegible]
assent mel [illegible] nesciat. [illegible] tn tuc defen
sore [illegible] post modu spatiu
pfuit. hoc [illegible] magno honore cu [illegible]
& ne [illegible] ex [illegible] eade [illegible]
sentaret [illegible] pre de eo [illegible] notis [illegible] uolens
festin ad eius monastiu cucurrit. Ibiq; absente
illo antiquaru scribite regt. & [illegible] abbate re
quisiuit qui dixit i uale hic [illegible] monastio [illegible].
fenu secat. Ide u iulian supbi ualde itaq; con
tumace pueru hnt. cui uir preit ul' ipe d[illegible].
hic g[illegible] ut cu ad se sub celeritate pduceret.
perexit puer & [illegible] spu pratu uelocit' ingressus.
[illegible] illic itiner [illegible] fenu secantes [illegible]
essi equitum. [illegible] audiui quis esset. cum
adhuc e longe [illegible] aspexit [illegible] timore com
motus est [illegible] lassesse. seq; ipum [illegible] ossi
[illegible] posse portare. q tremens ad dei hoiem pueri.
[illegible] humilit eius genua deosculans stri[illegible]
[illegible] dnm ei occurrisse denuntiaui. cui resalu
tato dei famulus pcepit dicens [illegible] fenu inde
[illegible] pabuli iumtis i quib uenistis: ecce ego q:
[illegible] supest. ope expleto te subsequor. [illegible] aute
qui missus fuerat iulian defensor [illegible]
quid nu cet. q redire moraret puer. Cu ecce
[illegible] pueru aspicit [illegible] i collo fenu ex pto ,